

Notes.

IndustrialNotes.

Příteli Tomaszi Taczevskému In Memoriam
Przyjacielowi Tomaszowi Taczewskiemu In Memoriam

Editor / Redakcja:
Ing. arch. Josef Kiszka

Edice polské části / Redakcja polskiej części:
dr hab. inż. arch. Jan Pallado, prof. PŚ

Autoři / Autorzy:
Ing. arch. Tomáš Bindr
Ing. arch. Josef Kiszka
Ing. arch. Martin Náhlavský
Ing. arch. Martin Nedvěd
dr hab. inż. arch. Jan Pallado, prof. PŚ
Ing. arch. Jana Stehlíková
mgr inż. arch. Piotr Średniawa
MgA. Vendula Šafářová, Ph.D.
mgr inż. arch. Henryk Zubel

Recenze / Recenzja:
doc. Ing. arch. Ivan Gürtler, PhD.
mgr. inż. arch. Piotr Obracaj, prof. PO

Překlad / Tłumaczenie:
Ing. arch. Josef Kiszka (pl/cz)

Korektury / Korekta:
Ing. Michal Samiec
Mgr. Justyna Samiecová

Grafika / Projekt graficzny:
Ing. arch. Lenka Musilová

Nakladatelství:
ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o. p. s.
2014

ISBN 978-80-87955-00-0

Vydání této publikace bylo spolufinancováno z prostředků Evropské unie.
Projekt CZ.3.22/3. 3. 04/13.03619 „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury.“

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ / EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PŘEKRAČUJEME HRANICE / PRZEKRACZAMY GRANICE

Poděkování

Děkuji tímto všem jmenovaným i nejmenovaným, kteří přispěli k průběhu tohoto programu, workshopu, pracím, expedici, výstavě a publikacím.

Děkuji těm, kteří podpořili program po finanční stránce:

Správci fondu mikroprojektů v ČR: Euroregion Silesia - CZ
/realizace projektu byla zajištěna finančními prostředky Evropské unie prostřednictvím Fondu mikroprojektu Euroregionu Silesia v rámci „Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika - Polská republika 2007-2013“/.

Sponzorům:
Evě Studentové a Aleši Studentovi
Tomáši Bindrovi
Davidu Kotkovi

Děkuji těm, kteří se myšlenkou, slovem a činem podíleli:

Tomaszi Taczewskému in memoriam za dlouhá léta spolupráce a přípravu programu.
Martinu Náhlovskému za vše možné i nemožné, co vykonal.
Martinu Nedvědovi za rady i vše předchozí.
Valerii Zámečnickové za uspořádání expedice a výjezdů – nejen během tohoto programu, ale i za dlouhá léta vedle mne.
Janu Palladovi, Henryku Zublovi, Piotru Średniawovi, Jerzemu Wojewódkovi a polským studentům za přátelství a partnerství.
Recenzentům Ivanu Gürtlerovi a Piotrovi Obracajovi za podnětné připomínky, rady a vstřícnost.
Vendule Šafářové za mimořádný vklad do přípravy výstavy a přípravy katalogu.
Renatě Májkové, Věře Kubicové, Tomáši Lehnertovi a všem nejmenovaným studentům za mimořádný vklad do přípravy a realizace výstavy.
Lence Bartůňkové za výtvarné návrhy a plakáty.
Doktorandům a studentům za práci a čas (nejenom na workshopu), zejména Patriku Bílému a Ondřeji Turoňovi.
Martině Holubové a Filipovi Ciahotnému za propagaci programu, zejména výstavy.
Lence Musilové, že to se mnou vydržela.
Vedoucímu katedry Aleši Studentovi za podporu a trpělivost v časech nepřízně okolí.
Markétě Teslíkové za všechno to „papírování“ kolem.

Byly to hodiny a hodiny práce, do které jsem navíc vnášel chaos, a které nikdo nevidí, neocení a nezaplatí, neb se to bere jako normální. Snad to docení ti, pro které to vše jsme dělali – a tedy samotní studenti.

Josef Kiszka

Obsah / Spis treści

1	ÚVOD / WSTĘP		
	Notes industrial / Josef Kiszka	11	
	Úvodem / Na wstępie / Josef Kiszka	13	
2	Program INDUSTRIÁL - Souvislosti / Program INDUSTRIAL - Kontekst		
	Adaptace jako princip přežití industriálního dědictví / Adaptacja jako zasada przetrwania dziedzictwa przemysłowego / Martin Nedvěd	17	
	Jiný průmysl na Moravě a ve Slezsku / Inny przemysł na Morawach i na Śląsku / Jana Stehlíková	22	
	Zabudowa wielorodzinna historycznych kolonii robotniczych na Górnym Śląsku. Związki typologiczne z architekturą współczesną. / Bytové domy historických dělnických kolonií v Horním Slezsku. Typologické vazby na současnou architekturu. / Jan Pallado	26	
	Ostravské kolonie včera, dnes a zítra / Kolonie w Ostrawie wczoraj, dziś i jutro / Martin Náhlovský	31	
	Industriál obydlený uměním / Sztuka w industrialu / Vendula Šafářová	37	
	Industriál versus postindustriál / Industrial versus postindustrial / Tomáš Bindr	42	
3	Program INDUSTRIÁL		
	Entrée / Josef Kiszka, Martin Náhlovský	49	
	Z archivu / Z archiwum / Josef Kiszka, Martin Nedvěd	52	
4	Program INDUSTRIÁL a REVITALIZACE 2013		
	WORKSHOP 2013 - POODŘÍ / Warstaty 2013 - Nadodrze / Josef Kiszka	63	
	Koncept pro Odru / Koncept dla Odry / Josef Kiszka a kolektiv	65	
5	Program INDUSTRIAL /po polsku/		
	Uwarunkowania historyczne, przestrzenne, gospodarze, społeczne i przyrodnicze transformacji rybnickiego okręgu węglowego na przykładach Pszowa i Rydułtów / Historické, prostorové, hospodářské, sociální a přírodní podmínky transformace rybnické uhelné oblasti na příkladech měst Pszów a Rydułtowy / Henryk Zubel, Piotr Średniawa	81	
	NOWE ŻYCIE W STARYM – adaptacje poprzemysłowych terenów i obiektów do nowych funkcji w Pszowie i Rydułtowach – w wybranych dyplomowych projektach studentów architektury Politechniki Śląskiej / Nový život ve starém – adaptace průmyslových pozemků a budov pro nové funkce ve městech Pszów a Rydułtowy – v rámci vybraných diplomových projektů studentů architektury Slezské technické univerzity / Henryk Zubel, Piotr Średniawa	94	
	Warsztaty Ostrava-Poruba 17. 10. 2013 – 20. 10. 2013 subiektywnie / Workshop Ostrava-Poruba 17. 10. 2013 – 20. 10. 2013 subiektywně / Magdalena Kluczواجد i Anna Pawełczyk	118	
6	Program INDUSTRIÁL - Grant REVITALIZACE 2013		
	Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury / Rewitalizacja śląskiego dziedzictwa przemysłowego w pracach czeskich i polskich studentów architektury / Josef Kiszka, Martin Náhlovský	127	
7	V ZÁVĚRU / NA KONIEC		
	O autorech / O autorach	133	
	Abstrakt	134	
	Streszczenie	136	
	Summary	138	
	Bibliografie / Bibliografia	140	
	Rejstřík / Indeks	144	
	Vědecká rada nakladatelství Accendo	148	

1 Úvod / Wstęp

Notes Industriál Josef Kiszka

Paměť je krátká. Během pěti let jsme něco udělali a něco ne. Něco udělali dobře a něco zcela špatně. Je asi čas udělat inventuru a poučit se pro další cestu.

Tento sešit, záznamník, notes zaznamenává průběh a výsledky práce 1. fáze programu „Industriál“ a grantu „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury“, jenž je součástí programu a určitou tečkou. Před tím na ostravském Pentagramu jsme si odzkoušeli a pochopili metodu výzkumu, zejména deskripci, sběr dat, jejich klasifikaci. Během trvání série workshopů „Brownfields“ jsme prohlubovali znalosti z možností využitelnosti nevyužitých areálů. Celý cyklus akcí se jmenovatelem Hranice a Pohraničí nás přiblížil ke vnímání systému a hlavně jeho středu a hranic a k odlišnosti metod měkkého výzkumu a k problematice participace. Společné mezinárodní workshopy v Gliwicích, Zabrze, Katowicích a v Příboře byly již zaměřené na industriál, na opětovné využití industriální struktury a její konverzi. To jsme se vesměs zabývali tím, co je ve Slezsku polském i českém nejpatrnější, tedy těžkým průmyslem, doly a provozy s nimi souvisejícími. Ostatní průmysl a jeho rezidua přijdou na řadu v dalším.

V prostoru Poodří jsme spojili zkušenosti z pohraniční krajiny se zkušenostmi s brownfiel-
dy a industriálem. Na polské straně byly hledány možnosti využití postindustriálních struktur
ve vztahu k sousedním urbánním celkům a vliv opuštěných areálů na možný rozvoj měst.
Tedy dvě základní témata: „industriál a krajina“ a „industriál a město“. Hledáme korelaci pro-
cesů, struktury a formy, hledáme podmínky soudržnosti především obrazu sídla a krajinného
rázu, hledáme identifikační charakteristiky pro sociální komunikativní veřejný prostor.

Připravili jsme se, snad dostatečně, na další kroky. Půjdeme dále s hlubší teoretickou
přípravou, s větší zkušeností, s rozsáhlejší dovedností. Budeme spolupracovat s většími
odborníky, snad nám, sobě i Ostravě a Slezsku budou ochotni pomoci.

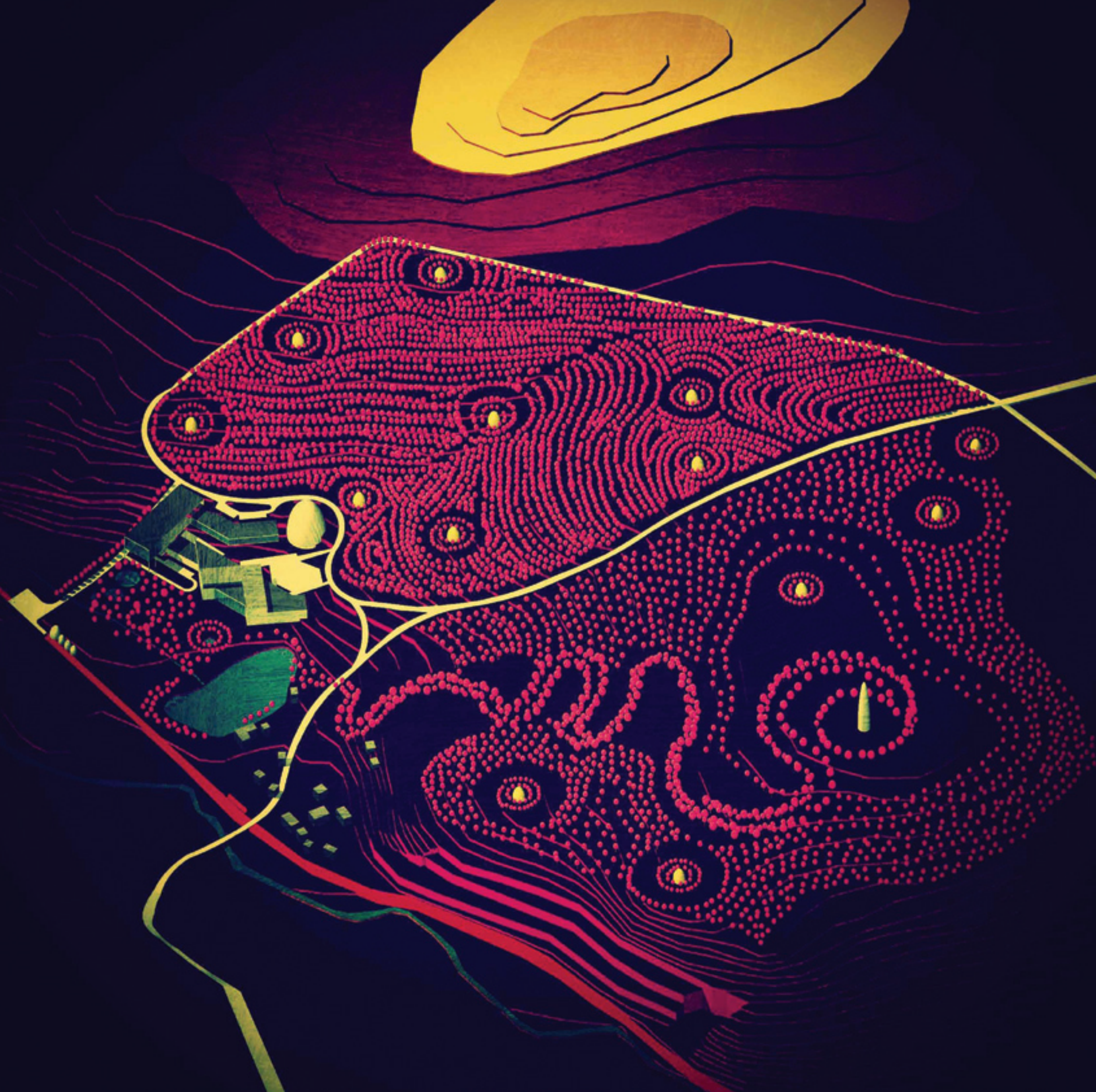
Úvodem Josef Kiszka

Práce je s tímto regionem Slezska spojena málem geneticky. Z té práce na zemi, v zemi a pod zemí zůstal dnes jen zbytek, nepěkný, vyprázdněný, zneuctěný. Na uhelných droždích města zde vykynula a teď nevíme, jak dál. Po té práci v zemi zůstává stále méně. Nerozumné asanační zásahy vnášejí do prostoru nesrozumitelný neřád, jenž každou další demolicí jenom vzrůstá. Co zde zůstane po tom minulém? S čím se budeme identifikovat?

Doba industriálního období, jako každá jiná, má svůj charakter, má své symboly, má svou architekturu. Doby předchozí, vzhlížející k Bohu, Boha adorovaly, zvěčňovaly a struktura – po těch obdobích zděděná – tento střed společné pozornosti zřetelně představuje svému publiku i dnešnímu divákovi, pozorovateli, uživateli, turistovi. Obdobně se chovala ještě i doba mechanistického racionalismu, doba hledání nebožského prapřincipu a podstaty. Jen však do doby válek a doby morální devastace, lži a konečného oddělení politiky, duchovna a ekonomie, doby fragmentace světa. Industriální doba a její kulturní projev má stejný význam a hodnotovou míru jako každá jiná kultura, kulturní období, duchovní období.

To, že akcentuje nevědomě a přirozeně výrobu, prezentuje to, na co společnost byla soustředěna, co bylo pro ni primární. Aplikace rozumových objevů, materializace života, se šíří jako nádor, ale i jako projev stavu ducha. Patří tedy do našeho dědictví a stojí tu pro poučení, poučení v dobrém i zlém, pro příklad i pro varování, podle kulturní úrovně jedince i společnosti.

Kam to směřuje? Co dnes s tou nadbytečnou postindustriální strukturou? Je cesta „disneylandizace“ a „muzealizace“ hmotných pozůstatků cestou obohacující a identifikující? Pochybuji. Vypadá to na neúnosné plýtvání, nerozum, dočasnost. Kvalita ještě přetrvávajících objektů je různá. I fyzická, ale hlavně kulturní. Určitě lze najít objekty mimořádné. Mají však kulturní či architektonickou hodnotu obdobnou středověkým katedrálám? Snad někde ano. V Ostravě ovšem takových moc nevidím. Ale často, a to je případ i náš, jsou substanciální, podstatnou urbánní identifikující strukturou. Určitě máme hodnotné objekty a celky, určitě červené Vítkovice, určitě většinu kolonií, určitě paláce a záměcky uhlobaronů, určitě urbanistická stopa, těžní věže, i několik dochovaných celků jako Michal, Trojice, Oskar, Anselm. Tato země nemá nic jiného, jen to postindustriální. Bez tohoto nám v Ostravách zůstane jen Sv. Václav a Sv. Josef.

2 Program Industriál- Souvislosti Program Industrial- Kontekst

Souvislosti

Adaptace jako princip přežití industriálního dědictví

Martin Nedvěď

Přístup k péči o průmyslové památky

Zájem lidí o industriální dědictví sahá až do 50. let 20. století, kdy se v souvislosti s útlumem těžby uhlí a těžkého průmyslu v Anglii začalo hovořit o tzv. „Průmyslové archeologii“. První badatelé tak začali zkoumat a popisovat kulturní, symbolickou a historickou hodnotu stavebních pozůstatků těžby a průmyslové výroby (v případě Anglie to kromě oceláren byly zejména velké textilní továrny). V roce 1978 vznikla mezinárodní organizace pro záchranu průmyslového dědictví TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage). V té době se již v západní Evropě dostalo do povědomí lidí vnímání estetiky industriálního dědictví a průmyslové období začalo být považováno za významnou součást historie (Cossons, 2008).

Na českém území byl vývoj v tomto ohledu pomalejší. Vliv na to měla jednak vládní podpora těžkého průmyslu, který díky ní přežíval déle, a jednak zřejmě také ideologický pohled, který nepřipouštěl, aby pozůstatky vykořisťování dělníků za kapitalismu v 19. a první polovině 20. století byly prohlašovány za chráněné památky. V roce 1986 vznikla dobrovolná organizace – Sekce ochrany průmyslového dědictví, která fungovala pod Klubem přátel Národního technického muzea, která sice neměla velký vliv ani působnost, avšak někteří její členové se stali pozdějšími respektovanými odborníky na problematiku průmyslového dědictví (např. Benjamin Fragner, Tomáš Šenberger, Eva Dvořáková, Zdeněk Rasl, Jiří Merta) (Dvořáková, 2008). Odborná veřejnost se problematikou industriálního dědictví začala více zabývat až počátkem 90. let, kdy došlo k velkému omezení těžby uhlí i souvisejícího těžkého průmyslu. Úkolem odborníků na památkovou péči najednou bylo, jak se vypořádat s velkým množstvím průmyslových staveb různého účelu, stárí i stavebně-technického stavu. Dnes existuje několik specializovaných pracovišť, která se hlouběji zabývají výzkumem industriálních památek (některá pracoviště NPÚ, Výzkumné centrum průmyslového dědictví při ČVUT, Kolegium pro technické památky ČSSI & ČKAIT a další výzkumné týmy na VUT, VŠB – TUO i dalších vysokých školách). O průmyslové památky začíná i zásluhou jejich práce, jevit zájem také laická veřejnost, která si postupně začíná uvědomovat historickou úlohu industrializace a zasazovat se o ochranu jejich hmotných pozůstatků.

Obecně existují tři různé přístupy k nevyužívaným průmyslovým stavbám, které mají celou řadu variant a odstínů. Nejrazantnějším možným krokem je DESTRUKCE (zničení, asanace, uvolnění pozemku novému účelu). Takovému nevratnému rozhodnutí by měla vždy předcházet důkladná analýza, odborná debata a zvážení jiných možností (viz dále). Protipólem destrukce je KONZERVACE (zachování objektu ve stavu posledního pracovního dne

a jeho udržování v tomto stavu), ta je ekonomicky velmi náročná a lze ji doporučit pouze u objektů zcela mimořádné kulturní či historické hodnoty. Střední cestou mezi zničením a zakonzervováním je ADAPTACE pro nové využití. Tato varianta nabízí široké pole působnosti pro projekty vdechující stavbám nový život a přitom zachovávající jejich kulturní a historickou hodnotu. To není snadné a může se to podařit jenom po důkladně provedených průzkumech, analýzách a diskusích s dalšími odborníky.

Axel Föhl ve svém příspěvku na konferenci mezinárodního bienále Industriální stopy v roce 2008 napsal: „*Péče o průmyslové památky posledních dvou století se rozvíjela překvapivě rychle a vyústila do rozsáhlých podniků. Začala v období, kdy většina evropských zemí prosperovala. Časy se změnily, možná bude nutné znovu zvážit, co je nezbytné, co je skutečně zásadní. Úsilí by se tedy mělo zaměřit na ty budovy, objekty a místa, které v budoucnu mohou posloužit jako doklady minulosti. Znamená to, že musejí očividně předávat autentickou informaci o minulosti. K mnoha dalším způsobům využití lze říci, že je vždy smysluplné nově využít existující stavby – i kdyby „jenom“ proto, aby se ušetřily materiály, energie a úsilí. Nenazýváme však tyto objekty „památkami“, říkáme jim znovu použité (re-used) staré budovy.*“ (Föhl, 2008)

Příklady nového využití vysloužilých průmyslových staveb

Možností nového využití industriálních památek je celá řada, přičemž každá má svá pozitiva i negativa. Následující výčet možných nových funkcí není zdaleka vyčerpávající a zhodnocení argumentů pro a proti nelze aplikovat univerzálně. Spolu s ilustračními příklady však může být vhodnou inspirací pro majitele nevyužívaných průmyslových objektů či jejich potencionální investory.

1/ Výroba

Využit objekt, ve kterém pracovaly desítky či stovky zaměstnanců opět k výrobním účelům (ať už jde o výrobní linku lehkého průmyslu, manufakturu či nějaké řemeslné dílny nebo opravny) je nejlogičtější a všestranně přínosné řešení. Namísto zaniklých pracovních příležitostí vzniknou na stejném místě nové a ve volné krajině za městem nedojde k záboru zemědělské půdy pro další tupou plechovou halu. Pro případného investora mohou být lákadlem existující inženýrské sítě a napojení na dopravní infrastrukturu, nicméně adaptace přesto může vyjít draž, než novostavba v nějaké „průmyslové zóně“ zřízené na greenfieldu z veřejných financí (městských, státních, evropských), využívající investičních pobídek v podobě úlevy na daních nebo dotací na zaměstnance. Existující stavby také nemusí vyhovovat svými rozměry či modulem novým strojům či výrobním linkám.

Příkladem úspěšné adaptace na výrobní prostory může být oceňovaná realizace architektů Martiny Buřičové a Štěpána Kubička v pražských Vysočanech. Bývalá Továrna barev Weissberger byla adaptována na tiskárnu, související administrativu a střešní terasu s basketbalovým hřištěm pro zaměstnance.

2/ Kancelářské plochy

V ekonomice, která se odklání od těžkého průmyslu a orientuje se na služby, jsou kancelářské plochy vlastně novými „továrnami“, kde pracuje stále více lidí. Zároveň dnes probíhají experimenty s větší volností na pracovištích, kdy zaměstnanci mohou trávit část pracovní doby činností doma či jinde a kancelář využívají spíše jako místo pro porady a jednání s kolegy. Přetvoření výrobní haly na administrativní pracoviště je tedy smysluplným krokem sledujícím ekonomický vývoj a zároveň příležitostí stvořit netradiční místo pro kancelářskou práci a setkávání pracovních týmů. Překážkou pro adaptaci může být stará ekologická zátěž (kontaminace podlah, stěn či okolní půdy), která je však problémem prakticky pro všechny rekonverze. Další problém, se kterým se musí investor, respektive jeho architekt vypořádat, jsou tepelně-technické vlastnosti starých průmyslových hal, nevyhovující požadavkům na komfort prostředí na administrativních pracovištích. Přesto již i v Česku existují zdařilé příklady adaptací industriálních staveb na kanceláře. Nejvíce jich najdeme v Praze, kde je největší poptávka po kancelářských plochách a hustota zástavby nutí investory vyhledávat alternativní řešení.

Zatím nejnovější velkou realizací je sídlo nakladatelství Economia v pražském Karlíně z roku 2013. Autorem adaptace bývalé kotlárný na kancelářský openspace, kde sídlí redakce několika časopisů, je architekt Ricardo Bofill ve spolupráci s českým AED. Konkurenční nakladatelství Ringier zase sídlí na protějším břehu Vltavy v komplexu bývalého pivovaru v Holešovicích, který byl podle návrhu CMC architects přestavěn na kancelářské budovy a byty, včetně doplnění areálu několika novostavbami. Ne všechny industriální objekty však musí být otevřenými halami. Například Edisonova Trafostanice v Praze, jejíž přestavbu v letech 2005 – 2007 navrhoval architekt Ladislav Lábus, je klasicky dělena na několik podlaží se standardní světlou výškou, což přineslo snazší a hospodárnější využití vnitřního prostoru.

3/ Obchod, služby

Budovy důlních strojoven, řetězkových šaten, kompresoroven a další halové objekty jsou svým tvaroslovím často příbuzné římským bazilikám, což byly vlastně jedny z prvních zastřešených tržišť či obchodních domů. Přestavba takové haly na tržnici nebo velkoprostorovou

1 Důl Michálka, Ostrava. (foto: Martin Nedvěd)

2 Holešovické mlýny – Classic 7, kancelářský komplex. Autor: CMC architects

3 Městská jatka Ostrava. (foto: Martin Nedvěd)

4 Vysokoškolský komplex z bývalého uhelného dolu, Gliwice. (foto: Kateřina Riedlová)

5 Bolko Loft, Bytom. Autor: Medusa Group - Przemysław Łukasik. (foto: Martin Nedvěd)

6 Adaptace síla v Olomouci na individuální bydlení. Autoři: Pejpek a Rozwalka. (foto: Martin Nedvěd)

7 Projekt sídla společnosti Pospiech. Autor: D. Kotek - Projekt studio. (foto: Martin Nedvěd)

8 Dům Šupináč Ostrava - adaptace skladu na kanceláře. Autoři: Létající inženýři. (foto: Martin Nedvěd)

prodeju se proto obejde bez zásahů do nosné konstrukce či vnějšího pláště. Jedinou komplikací může být nevyhovující modul objektů, který nemusí vždy odpovídat ideálnímu rozestupu regálů v prodejně a technokratickým propočtům racionalizace a ekonomizace provozu prodejny – proti tomu však stojí sepětí s místem, symbolická hodnota stavby a její jedinečnost, kterou je možné využít k marketingovým účelům. Přesto je v Česku jen velmi málo příkladů adaptací na obchodní centra a velkoobchodní řetězce dávají přednost unifikovaným, prefabrikovaným halám, které ignorují kontext i genius loci místa. Jednou z výjimek je přestavba továrny Vaňkovka v Brně na nákupní centrum podle návrhu architektů Hruší a Pelčáka z roku 2005. Přitom příležitosti zde jsou, jako příklad jedné promarněné můžeme uvést Městská jatka v Ostravě. Ta jsou ve vlastnictví firmy, která v jejich sousedství, téměř v centru města, vybudovala typizovanou novostavbu hobby marketu a historicky cenné objekty jatek nechává chátrat a postupně demoluje. Začlenění prodejny do původních budov jatek by bylo sice finančně náročnější a provozně komplikovanější, ale zato by pomohlo zachránit technickou památku a vytvořilo neopakovatelnou atmosféru a zážitek z prostor prodejny.

4/ Školství

Zatím nebylo realizováno příliš přestaveb bývalých dolů či továren na školní budovy, přestože jde o celkem oblíbené téma studentských prací na fakultách architektury. Proti hovoří jak přísnější měřítko hygienických pracovišť, která by nepovolila stavbu ani při koncentracích škodlivých látek přípustných třeba pro dílnu či skladiště, tak také tepelné technické vlastnosti objektů. Jinak toto téma nabízí architektům takřka neomezený prostor pro tvorbu zajímavých a inspirativních vzdělávacích prostor. Velkorysou přestavbou důlních objektů od Emila a Georga Zilmanů z roku 1901 vzniknul v Gliwících kampus soukromé vysoké školy.

5/ Sport

S érou přibývající sedavé, kancelářské práce roste také potřeba lidí kompenzovat nedostatek pohybu v tělocvičnách a fitness centrech. V posledních letech se ve světě navíc dostává do módy tzv. Hardstyle Gym – cvičení v prostředí bez zvláštních podmínek (složitých strojů, designovaných interiérů, barů s iontovými nápoji...). Stačí holé stěny, betonová podlaha pokrytá maximálně žíněnkou, hrazda a různě velké litinové koule s uchem zvané kettlebell užívané ke cvikům posilujícím celé tělo. Přetvořit tovární halu na posilovnu nebo tréninkové centrum bojových sportů či jógy v tomto duchu je vlastně jenom záležitostí očištění a stabilizace konstrukcí.

Pro náročnější uživatele, kteří si nelíbují v surovém návratu ke starověkým kořenům sportu a vyžadují současný komfort prostředí, jsou proveditelné adaptace jak pro aktivní, tak pro pasivní (divácké) sportovní aktivity. Otevřené průmyslové haly umožňují dle velikosti adaptaci prakticky na jakékoliv sportoviště. Přesto je takových přestaveb velmi málo, jednou z prvních je v červenci 2014 otevřená tělocvična v jednom z objektů Trojhalí v Ostravě (bývalé energocentrály zrekonstruované podle návrhu architekta Josefa Pleskota).

6/ Bydlení

Nevyužívané industriální objekty nabízejí nespočet variant pro vytvoření netradičního, individuálního či hromadného bydlení. Překážkou může být výše uvedená kontaminace a rovněž energetická náročnost vytápění. Zatímco odstranění případného znečištění je většinou mimo ekonomické možnosti investora, zateplení objektu bez narušení jeho architektonického výrazu je jenom záležitostí důvtipu architekta.

Ve světě existují stovky zdařilých přestaveb starých továren či doků na atraktivní a drahé loftové byty. V průmyslovém Horním Slezsku však takových příkladů příliš nenajdeme (v Gliwících je to například přestavba bývalých pruských kasáren na bytové domy od Medusa Group z roku 2009 nebo v Bytomi adaptace důlní lampárny na vlastní byt od Przemysłava Łukasika) a v Ostravě samotné prakticky žádný. Realizace na českém území, která vzbudila ohlas odborné veřejnosti, je práce architektů Rozwalky a Pejпка – přestavba síla v Olomouci na individuální bydlení.

7/ Skladování

Vytvořit z průmyslové haly skladiště prakticky čehokoliv, je téměř bezzásahové řešení, které stavbě poskytne smysl a ekonomické opodstatnění další existence. V Ostravě jsou jako skladovací prostory využívány například některé objekty v areálech dolů Michálka či Oskar (Lidice).

8/ Kultura

Vydeme-li z premisy, že některé industriální objekty je třeba zachovat jako svědectví určité doby i za cenu dotací z veřejných rozpočtů, pak se jejich propojení s živou kulturou (která je z principu také subvencovanou oblastí) jeví jako zcela logické. Velké, otevřené prostory průmyslových staveb prakticky vybízejí k pořádání divadel, koncertů či promítání v netradičním prostředí. Využití pro kulturu může být trvalou náplní nebo jen dočasným oživením stavby, které ji otevře veřejnosti a může přilákat potenciální investory (například halu v Karlíně popsanou výše si údajně zástupci nakladatelství Economia vybrali za své sídlo právě díky kulturním akcím, které zde dříve probíhaly).

V Ostravě najdeme celou řadu případů industriálních objektů sloužících kulturním účelům. Jedním z prvních byl důl Michal, který v roce 1993 během ukončování těžby převzalo

Ministerstvo kultury České republiky a zřídilo zde Průmyslové muzeum v Ostravě. Od roku 2000 je ve správě ostravského pracoviště Národního památkového ústavu (Matěj, 2007). V případě dolu Michal se však nejedná o adaptaci, ale spíše o konzervaci ve stavu posledního pracovního dne. Přes trvalou expozici navozující atmosféru z doby fungování těžby zde však probíhají výstavy, divadelní představení, přednášky i koncerty.

Hornické muzeum Landek v areálu bývalého dolu Anselm je příkladem adaptace na jinou funkci. V podzemní štole muzeum ukazuje vývoj a různé technologie těžby uhlí a na povrchu představuje rozsáhlou expozici důlního záchranářství. Vedle těžební budovy je objekt kompresorovny, která umožňuje pořádat společenské a kulturní akce až pro 600 osob s variabilní velikostí sálu, kterou lze přizpůsobit aktuálním potřebám pomocí mobilních příček a pojízdného jeřábu. Snahou provozovatelů muzea je otevřít areál dolu co nejvíce lidem a v návaznosti na národní přírodní památku Landek tu vytvořit podmínky pro rodinnou rekreaci. Proto se v areálu kromě technických památek a strojů objevují i zařízení pro sport (tenisové kurty, lanové centrum), ale zatím bez jasné vize a koncepce.

Největším příkladem využití postindustriálních struktur pro kulturu je v Ostravě Dolní oblast Vítkovic. Vítkovické železářny byly založeny v roce 1828 v návaznosti na rozšiřující se těžbu černého uhlí v Ostravě. V roce 1998 zde byla výroba definitivně ukončena a v roce 2000 byl komplex Dolní oblasti Vítkovic prohlášen za kulturní památku a roku 2002 dokonce za národní kulturní památku. Původní představy památkářů počítaly jenom s prohlídkovou trasou a udržování zbytku areálu (cca 160 ha) ve stavu kontrolované ruiny. V roce 2003 však došlo ke změně vlastníka a nový majitel začal komplex postupně rekonstruovat a otevírat veřejnosti. Zatím nejvýraznějším architektonickým počinem v celém areálu je rekonstrukce bývalého plynojemu podle projektu architekta Josefa Pleskota. Tento objekt, původně sloužící k akumulaci vysokopecního plynu, byl přestavěn na multifunkční aulu pro 1500 diváků, která se nachází v nejvyšším patře objektu. V nižších patrech potom najdeme malý sál pro 450 osob a výstavní galerii.

Josef Pleskot je i autorem celkové urbanistické koncepce revitalizace komplexu Dolních Vítkovic a několika dílčích projektů, přičemž na dalších částech se podíleli i jiní architekti (např. Zdeněk Fránek). Vedle plynojemu - tzv. „Gongu“ stojí historická budova energetické ústředny, která nyní slouží jako interaktivní technické muzeum „Malý svět techniky“. Součástí chráněného areálu Dolní oblasti Vítkovic je i bývalý důl Hlubina, jehož prostory bývají rovněž využívány pro různá divadelní, filmová a hudební představení a do roku 2015 by měl být za bezmála dvousetmilionovou dotaci přestavěn na centrum alternativního umění s ateliéry, zkušebnami, sály a prezentačními prostory. V roce 2012 se v Dolní oblasti Vítkovic poprvé konal festival Colours of Ostrava, který zde byl přesunut z jiné ostravské lokality. Netradiční prostředí festivalu přináší návštěvníkům ojedinělý zážitek a pomáhá dotvářet image města. (Nedvěd, Zámečnicková, 2013)

9/ Zemědělství

Potenciál opuštěných továren, zejména v příhraničních oblastech bývalých Sudet, objevili již koncem 90. let velkopěstitelé a distributoři marihuany. Nelegální pěstování drog určených pro německý trh je sice zatím jediným rozšířeným zemědělským využitím starých industriálních objektů, avšak se zvyšujícími se nároky na kvalitu a původ potravin, výkyvy počasí v důsledku jeho globálních změn a díky zdokonalování technologie hydroponického, automatizovaného pěstování zeleniny, by se nefunkční tovární haly mohly stát zdrojem pro samozásobování měst potravinami.

Metodika posouzení hodnoty průmyslové památky

Z důvodů popsaných v úvodu není možné uchovat a chránit všechny průmyslové stavby z minulosti. Kromě několika zcela unikátních souborů, které jsou nenahraditelné z hlediska výpovědi o minulosti, je třeba zvažovat rozsah a smysl ochrany jednotlivých objektů. O úplném či částečném zachování nebo naopak adaptaci s většími či menšími zásahy do původní stavby by mělo být rozhodováno na odborné úrovni po zvážení objektivních kritérií. K adaptacím staveb navíc dochází po celou historii architektury (změna římského chrámu na křesťanský, přestavba křesťanského chrámu na mešitu, adaptace kláštera na školu, úprava kasáren na věznici...), nejde tedy o žádný nový výstřelek a i samotné industriální památky v sobě nesou stopy rekonstrukcí, modernizací a změn technologií.

Pro rozhodování o smyslu a rozsahu ochrany průmyslového objektu jsou důležité zejména tyto otázky:

1/ Autentičnost / jedinečnost

Je uspořádání provozů a vybavení technologiemi zachovalé v původním stavu? Jedná se o provoz běžný v každém městě, nebo jde o technologie unikátní v rámci České republiky nebo Evropy?

2/ Poloha v rámci města

Tvoří objekty významnou pohledovou dominantu? Jsou kompozičně součástí městského celku?

3/ Architektonické řešení, kulturní hodnota

Je řešení kompozice areálu nějak urbanisticky mimořádné? Jsou na stavbě zachovale původní detaily? Je architektonické řešení nějak výjimečné v rámci města, regionu nebo v širším měřítku?

4/ Konstrukční a materiálové řešení

Jsou zvolené konstrukce či materiály nějaký způsobem jedinečné? Má stavba jiné zvláštnosti z inženýrského hlediska?

5/ Autor

Byl autorem stavby nějaký významný inženýr či architekt?

6/ Stavebně-technický stav

V jakém je objekt stavu? Byla dochována původní dokumentace nebo proveden stavebně-historický průzkum?

Metodika posouzení vhodnosti výběru nové funkce

Po vyhodnocení historického, architektonického a kulturního významu staveb je možné přistoupit k jejich posuzování z pohledu další využitelnosti. Zde hrají roli tato kritéria:

1/ Poloha v rámci města a dostupnost

Jednotlivé výše uvedené funkce mají různé požadavky na dopravní dostupnost a dopravní napojení, vizuální propojení či koncentraci obyvatel v blízkém okolí.

2/ Limity

Kromě již zmiňované zátěže těžkými kovy, chemikáliemi či jinými škodlivými pozůstatky výroby či těžby, mohou být problémem také výstupy důlních plynů, poklesy či sesuvy území nebo různá další ochranná pásma.

3/ Existence a stav inženýrských sítí

Výhodou průmyslových areálů je kvalitní napojení na inženýrské sítě. Tak tomu alespoň bylo v 90. letech 20. století, kdy se utlumovala těžba uhlí, a počítalo se s bezprostřední proměnou areálů na jinou výrobu. Dvacet či více let po ukončení provozu mohou být rozvody zastaralé, zchátralé či rozkradené.

4/ Vlastnické poměry a velikost areálu

Areál s jedním vlastníkem je investičně přitažlivější, než komplex s mnoha podílíky a nevyjasněnými majetkoprávními vztahy. Velikost průmyslového areálu by pak měla odpovídat zamýšlenému záměru.

5/ Konstrukční systém

Průmyslové haly v Ostravě jsou převážně vyzdívané ocelové skelety, které jsou velmi adaptabilní. Problematičtější jsou objekty se stěnovým systémem, který je méně přizpůsobivý. Vhodnost modulu závisí na funkci, a jak již bylo uvedeno dříve, nemusí vždy vyhovovat zamýšlenému provozu.

6/ Stavebně-technický stav

Je objekt v takovém stavu, aby oprava a konverze byla ještě smysluplná nebo již půjde o historizující novostavbu na stejném místě? Je možné upravit tepelně-technické parametry objektu pro nový účel tak, aby zůstaly zachovány jeho architektonické kvality a historická výpovědní hodnota?

Závěr – industriální dědictví v Ostravě

Ostrava, která je z českých měst snad nejvíce prorostlá pozůstatky průmyslu: důlními areály, továrnami a sklady, paradoxně nejvíce zaostává v počtu realizovaných adaptací. Kromě projektů v Dolní oblasti Vítkovic, nesmělých pokusů na Landeku a ojedinělé realizace studia Létající Inženýři – domu Šupináč, zde prakticky žádné adaptace neprobíhají a developeři dávají před konverzemi a zástavbou brownfieldů přednost výstavbě na zelené louce a na volných plochách, kterých je v nekompaktní Ostravě stále dostatek. Přitom snad žádné jiné české město není tak úzce spjato s industrializací jako právě Ostrava. Nebýt těžby uhlí a související výroby, byla by dodnes nevýznamným městečkem mezi Opavou a Českým Těšínem, přičemž Bohumín, Frýdek-Místek, Karviná a další její dnešní satelity by byly většími a důležitějšími městy.

Roli v této dnešní situaci jistě hraje špatná ekonomická situace a rozvolněná urbanistická struktura, kde je stále dostatek místa pro novostavby. Ale pokud Ostrava zavrhne všechny připomínky a symboly své průmyslové minulosti, tak ztratí vlastní identitu a postupně bude upadat do bezvýznamnosti maloměsta, jakým byla na počátku 19. století.

Literatura:

[1] COSSONS, Neil. Průmysl včerejška, odkaz zítřku? In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 14-30. ISBN 978-80-01-04067-6.

[2] DVOŘÁKOVÁ, Eva. Průmyslové dědictví a limity jeho institucionální ochrany v České republice. In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 134-143. ISBN 978-80-01-04067-6.

[3] FRAGNER, Benjamin. Architektura konverzí. Klíčkování mezi zájmy. *Era* 21, roč. 13, č. 4/2013, s. 16-17. ISSN 1801-089X.

[4] FRAGNER, Benjamin. Industriální stopy. *Architekt*, roč. 53, č. 09/2007, s. 2. ISSN 0862-7010.

[5] FÖHL, Axel. Záchrana průmyslové minulosti – zkušenosti z Německa. In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 126-133. ISBN 978-80-01-04067-6.

[6] Kolektiv autorů. *Uhelné hornictví v Ostravsko-karvinském revíru*. Ostrava: Anagram, s.r.o., 2003. 564 s. ISBN 80-7342-016-3.

[7] MATĚJ, Miloš; KUČOVÁ, Věra. *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do seznamu světového dědictví UNESCO*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2007. 63 s. ISBN 978-80-85034-01-1.

[8] MATĚJ, Miloš; KLÁT, Jaroslav; KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. 223 s. ISBN 978-80-85034-52-3.

[9] NEDVĚD, Martin; ZÁMEČNÍKOVÁ, Valerie. Využití industriálních staveb v Moravskoslezském kraji pro kulturní a společenské aktivity. In: *Člověk, stavba a územní plánování* 7. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2013, s. 273-278. ISBN 978-80-01-05225-9.

[10] SCHMELZOVÁ, Radka. Průmyslové dědictví a jeho perspektivy. In: FOLTÝN, Dušan. *Prameny paměti: sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. 1. vydání. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK, 2008, s. 273-293. ISBN 978-80-7290-352-8.

[11] STOCKLEY, Martin. Važme si svého historického dědictví. *Era* 21, roč. 13, č. 4/2013, s. 5. ISSN 1801-089X.

[12] VOJVODÍKOVÁ, Barbara. Některé možnosti využití opuštěných pozemků po důlních podnicích. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 7, č. 5/2004, s. 12-16. ISSN 1212-0855.

[13] VYBÍRAL, Jindřich. Zrození velkoměsta: *Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství ERA, 2003. 219 s. ISBN 80 86517-94-2.

Jiný průmysl na Moravě a ve Slezsku

Jana Stehlíková

Průmyslové dědictví nejsou jen těžní věže a haly, které nám zanechala důlní činnost či masivní konstrukce železáren, popř. dělnické kolonie, které byly nezbytnou součástí každého prosperujícího podniku. V závalu témat tohoto charakteru, která se v Ostravě více než nabízí, zapomínáme, že pro život lidí byly, jsou a budou důležité i jiné věci, po kterých nám zůstaly průmyslové „zbytky“. Zapomeňme chvíli na uhlí, železnou rudu a těžký průmysl. Dokonce na chvíli zapomeňme na Ostravu. Zkusíme „nakousnout“ jiná témata a místa, ač stále zůstaneme u průmyslového dědictví, ke kterému prozatím nedozrál čas.

Úkolem příspěvku není hodnocení současného stavu jednotlivých postindustriálních areálů či přístupu k průmyslovému dědictví na Moravě a ve Slezsku, ale především nastínění témat dalších průmyslových odvětví (textilní průmysl, cukrovarnictví, pivovarnictví), která nebyla do prací studentů Katedry architektury prozatím prioritně zahrnována, ačkoliv v mnoha městech a obcích dodnes hrají výraznou obrazotvornou roli. Průmyslové objekty a areály, a to nejen těžebního charakteru, často tvořily a tvoří historickou identitu našich měst.

Každý průmyslový obor má svou historii, vývoj a mnohdy i úpadek. Právě vývoj a úpadek přispěly k tomu, že nám po průmyslové činnosti něco zůstalo.

1/ Textilní průmysl

Textilní průmysl představoval jeden ze základních průmyslových oborů na území ČR. Jako součást zpracovatelského průmyslu na území Čech a Moravy jednu z hnacích sil hospodářství od přelomu 18. – 19. století až do 30. let 20. století, kdy nastal jeho ústup ve prospěch jiných oborů. Zásadní impulzy pro prudký rozvoj textilních manufaktur na území Čech, Moravy a Slezska byly dva. Prvním bylo zrušení nevolnictví na konci 18. století, které uvolnilo obrovské množství pracovní síly dříve vázané na feudálních panstvích. Druhým byla politická situace na začátku 19. století, kdy došlo v rámci válečného konfliktu ke kontinentální blokádě Britským impériem. To způsobilo nedostatek anglického textilu v Evropě, který tehdy ovládal trh. Vyřazení konkurence umožnilo razantní navýšení výrobních kapacit a rozšíření oblastí vývozu.

Počátky tovární výroby spadají do 40. let 19. století. Velkého rozvoje bylo dosaženo ve 2. polovině 19. století, kdy rostl počet továrních provozů, vznikaly výrobní enklávy podél vodních toků a náhonů, formovala se jednotlivá textilní centra, měnila se podoba měst. Převládalo zpracování lnu (a na něj navazující zpracování dovážené bavlny) a vlny.

V 18. a 19. století byla většina textilního průmyslu umístěna v Čechách severních, východních a ve Slezsku. To bylo zapříčiněno tím, že tehdy k nám většina technologie přicházela z Německa. Německo bylo zároveň hlavním odběratelem a jako tehdy vyspělejší stát využívalo levnější pracovní síly v pohraničí Rakouska-Uherska. Zlatá éra českého textilního průmyslu jako celku zavládla na sklonku Rakousko-Uherského císařství. V této době české země produkovali 80 % veškeré textilní výroby celé říše. Například Brno se tehdy nazývalo moravským Manchesterem, protože tu byla nejvyšší koncentrace textilního zpracovatelského průmyslu. Přestože byla koncentrace textilních manufaktur v Brně vysoká hned od počátku, jižní Morava jako celek zaostávala s velkým odstupem v procentuálním podílu za severními a východními Čechami.

Vývoj ve 20. století vyšel z těchto základů, zlom přišel v 90. letech 20. století, která přinesla postupný zánik odvětví (Navrátil, 2013).

Ačkoli v mnoha městech a obcích znamenala textilní výroba významný faktor industrializace, na mnoha místech je její stopa dnes již málo zřetelná. Naopak mnohá textilní centra si své postavení zachovala a textilní průmysl v nich dodnes hraje výraznou obrazotvornou roli. Nejvýznamnějším je vlnářské Brno, z menších měst Moravy a Slezska pak vlnářský Krnov, lnářsko-bavlnářský Frýdek-Místek nebo lnářský Šumperk, do jisté míry pak vlnářská města Fulnek a Jihlava, lnářský Jeseník nebo vlnářský a kloboučnický Nový Jičín (Ryšková, 2012).

Vybrané bývalé textilní závody v základních datech:

Přádelna Slezan, Frýdek-Místek

Realizace: 1832

Zrušen: 2008

Současný stav: proběhla demolice přádelny tzv. Slezan „sedmička“

Památková ochrana: Návrh o zařazení budovy na seznam kulturních památek v roce 2002, 2012 byla žádost zamítnuta

„Typologicky představuje Landsbergerova přádelna charakteristický příklad řešení textilní továrny své doby, architektonickým detailem se přizpůsobuje místním specifikům a zároveň svou monumentalitou překračuje místní měřítko. Nezastupitelná je také její role v urbanistickém rozvoji území kolem železniční stanice.“ (Ryšková, Juřák, 2013)

Objekt bývalé přádelny lnu na Nádražní ulici se stal na konci 19. století součástí rozsáhlého továrního komplexu textilního dominia firmy Landsberger. Mohutná třípatrová budova s dvěma stylizovanými věžemi tvořila majestátní dominantu nové tovární čtvrti v dolní části města a reprezentovala úspěch zdejších textilních podnikatelů v rámci Rakousko-Uherské monarchie.

Budova bývalé přádelny – nepřehlédnutelný třípatrový blok s fasádou členěnou mohutnými okenními otvory, lemovanými ozdobnými špaletami z režného zdiva, stejně jako rámování nároží. Celku dominují dvě stylizované věže, opět s doplňky z režného zdiva – je typickým příkladem honosné průmyslové architektury konce 19. a počátku 20. století. Objekt byl cenný právě pro svou kompaktní hodnotu vnější fasády.

Areál Karnola, Krnov

Realizace: 1841-44

Zrušen: 1997

Současný stav: budoucí využití pro textilní muzeum

Památková ochrana: Národní kulturní památka

Textilka Karnola, původně továrna Alois Larisch, má počátek v první polovině 19. století.

Rozsáhlý areál Karnoly při ulici Čs. armády vznikl sloučením čtyř původně samostatných soukenických továren: Franz Czerny, Ehlotzky a Steiner, W. a J. Bellak, Franz Hoffmann. Dominantou rozsáhlého areálu se stala budova tkalcovny a úpravny firmy Bellak, postavená kolem roku 1911.

V roce 1997 zkrachovala, ale městu se naštěstí podařilo nejhodnotnější část areálu koupit. Od roku 2003 je textilní továrna A. Larisch a synové/Karnola a. s., z toho jen: bývalá tkalcovna, bývalá přádelna, objekt skladů, dílen a kanceláří kulturní památkou.

Manšestrová manufaktura Šumperk

Realizace: 1785

Současný stav: dezolátní stav

Památková ochrana: Technická památka

Manšestrová manufaktura založená v roce 1785 vídeňským obchodníkem J. E. Klapperotherm jako první v Evropě. Dvoupodlažní objekt na podkovovitém půdorysu s průčelím obráceným do ulice a předsaženým rizalitem o třech okenních osách s půlkulatým nárožím, krytý mansardovou střechou. Plastická štuková výzdoba fasády a segmentem zakončená brána. Počátkem devatenáctého století zaznamenávala výroba Klapperotherovy

továrny období největšího rozkvětu. V té době za vedení odborníka pro barvení látek Josefa Pohla bylo zdokonaleno barvení a kolorování výrobků. Továrna vyráběla menšestr, tripp a plyš a Šumperk byl jediným místem v rakouském soustátí, kde bylo továrně vyráběno zboží tohoto druhu (Dohnal, 1960). V současné době je budova někdejší manšestrové manufaktury v téměř dezolátním stavu. Je v soukromých rukou a slouží jako obytný dům. Pro veřejnost je tak nepřístupná.

V letech 2000 – 2001 byl v rámci výzkumů ÚOP v Ostravě zpracován katalog textilních továren stávajících i zaniklých, u kterých zůstal zachován alespoň stavební fond. Celkem bylo zmapováno přibližně 260 textilních podniků, převážně na území Moravy a Slezska. Tento základní přehled poskytli rozsáhlý srovnávací materiál. (Ryšková, 2012)

2/ Cukrovarnictví

Cukrovarnictví představovalo od druhé poloviny 19. století, společně s textilním průmyslem, nejvýznamnější vývozní odvětví, které vedle zemědělství ovlivňovalo také strojírenství, těžbu uhlí, rozmach dopravního systému a v neposlední řadě bankovníctví. Pojem cukrovarnictví představuje výrobu cukru z cukrové řepy. Do počátku 19. století byla domácí poptávka po cukru kryta dovozem třtinového cukru z Východní Indie. Tomuto dovozu učinil přítrž Napoleon Bonaparte vydáním dekretu o tzv. kontinentálním systému (blokáde) 1806, čímž uzavřel evropský trh pro britský dovoz. Proto se hledala náhradní surovina, kterou byla zpočátku javorová miza a na ní navazující cukrová řepa. (Čapka, Slezák, 2011)

Počátky našeho řepného cukrovarnictví byly po roce 1829 výrazně podpořeny využitím zahraničních zkušeností a odborníků na jejich základě bylo zakládáno množství cukrovarů. Moravské cukrovary se vzhledem k technickému vybavení a kapacitě výroby vyvíjely přímočařeji k tovární výrobě. Počet cukrovarů v českých zemích se z 66 malých závodů v roce 1840 zvýšil na 214. V 50. letech začalo české cukrovarnictví pokrývat poptávku a vytlačovat dovoz třtinového cukru, který v 60. letech 19. století zcela ustal a naopak byl vystřídán vývozem. Vídeňský krach na burzách v roce 1873 a následná hospodářská krize v roce 1874 způsobila zánik většiny nově vzniklých cukrovarů, lihovarů a škrobáren.

V roce 1988 byl přijat zákon o státním podniku, na jehož základě byla na počátku roku 1989 zahájena restrukturalizace cukrovarnického průmyslu. Zvyšování kapacity cukrovarů vyvolávalo rekonstrukce vybraných kapacit a uzavření zbytku cukrovarů. (Kolář, 2008)

Od roku 2007 zpracovává cukrovou řepu v České republice pouze sedm cukrovarů.

Vybrané bývalé cukrovarnické závody v základních datech:

Cukrovar Čelechovice na Hané

Realizace: 1839

Zrušen: 1989

Současný stav: nebytové prostory pronajaty, hlavní budovy bez využití chátrají

Památková ochrana: bez památkové ochrany

Cukrovar v Čelechovicích založil již v roce 1839 Philippe de Saint Génois, významný statkář a je společně s cukrovary v Kostelním Vydří a Hluchově nejstarším na Moravě. V roce 1901 cukrovar koupili čelechovičtí rolníci sdružení v akciové společnosti. Poté, co se komunisté v roce 1948 dostali k moci, podnik znárodnili. Cukrovar byl ve státním vlastnictví až do roku 1982, kdy už byla výroba šest let zastavena. Od roku 1976 do roku 1982 budovy využívaly různé agrochemické podniky. Již třicet let cukrovar chátrá. Mnohé budovy byly zbořeny, největší škoda je „lávky“ vedoucí z výrobních budov do skladových přímo přes Cukrovarskou ulici. Hlavní výrobní budova nedoznala nijakých výraznějších změn. Nejvýraznější dominanta, 45 m vysoký oktagonální komín, je díky poctivé práci našich předků i po stu letech v dobré kondici. Zajímavostí je jeho vestavění do zdi hlavní budovy, ve které má člověk pocit, jako by stál v katedrále.

Cukrovar tvoří budovy rozličného charakteru. Čelechovický cukrovar je zdaleka viditelnou dominantou. Nejvýraznější z budov je původní výrobní objekt postavený v polovině 19. století. K němu byl připojen sklad cukru a další budovy. Přimo ve výklenku jedné z budov orientované do ulice, jak jinak než Cukrovarské, je umístěna socha sv. Jana z Nepomuku.

3/ Pivovarnictví

O přípravě sladu a piva lze říci, že je téměř tak stará jako lidstvo samo. Když byla v Čechách a na Moravě zakládána města, nemluví se v městských privilegiích o žádné živnosti tak často jako o vaření piva, neboť z této živnosti byl velký zisk královské komoře, obcím a některým měšťanům. Vaření piva bylo považováno za nejdůležitější a nejpoplatnější městskou živností a tak tomu zůstalo napříč historií.

Velmi slibně se rozvíjející české pivovarnictví přibrzdila první světová válka. Pro nedostatek surovin některé pivovary přerušily výrobu. Silný konkurenční boj způsobil, že řada menších pivovarů zanikla. Velké pivovary byly moderně zařizovány a využívaly nejmoderněj-

ší vymožeností techniky. Za druhé světové války došlo k výraznějším omezením. V provozu zůstalo jen několik desítek pivovarů. V mnoha pivovarech, které nebyly za války v provozu, už výroba nebyla obnovena z důvodu poškození nebo pro zastaralou technologii.

Rokem 1948 se začala psát novodobá historie již Československého pivovarnictví. Mnoho českých měst a obcí má svůj „zaniklý pivovar“, pro který se prozatím nenašlo smysluplné využití.

Vybrané bývalé pivovary v základních datech:

Pivovar Jindřichov ve Slezsku

Realizace: 1589

Zrušen: 70. léta 20. století

Současný stav: chátrající, pravděpodobně proběhne konverze

Památková ochrana: bez památkové ochrany

Roku 1589 byl v Jindřichově postaven pivovar jako vůbec jeden z prvních na Moravě.

Pivovar se čtyřsetletou tradicí byl po válce na základě Benešových dekretů zkonfiskován rodině barona Kleina. Do 70. let se zde vařilo nošovické pivo. Po zániku tradičního pivovarnictví spěl celý areál k zániku a sloužil například jako sklad hnojiv. Ústav pro mentálně postižené sídlící v bývalém zámku, který s bývalým pivovarem tvořil jeden celek, se pokoušel areál účelově využít. Pozemkový fond věnoval pivovar ústavu bezúplatně. Bohužel nedostatek finančních prostředků přinutil ústav budovy fondu vrátit. Na konci roku 2003 se objevil projekt zahraniční firmy, která zde hodlala vybudovat továrnu na hračky, dětský nábytek a zpracování dřeva.

Pivovar je součástí bývalého zámeckého komplexu. Od zámeckého parku je oddělen zděnou ohradní zdí, která je zároveň součástí pivovarského areálu. Zámek je využíván jako domov pro mentálně postiženou mládež, pivovar je již desetiletí nevyužívaný. Stavba je částečně zajištěná proti degradaci, některé budovy komplexu jsou již v havarijním stavu. Křídlo nad ledárnami bylo již částečně sneseno. K pivovaru přiléhají budovy původně sloužící jako hospodářské budovy zámku, nyní přestavěny, používány ke komerčním účelům.

V současné době hledá obec společně s majitelem areálu vhodného investora pro nové využití.

Pivovar Město Albrechtice

Realizace: počátek 20. století

Zrušen: 1932

Současný stav: pivovar zrušen, různá využití

Památková ochrana: bez památkové ochrany

V obci do konce druhé světové války fungoval pivovar, který vyráběl pivo s názvem Olbersdorf. Po vzniku státních statků se celý areál předělal na sklady, dílny, kanceláře atd. V roce 2002 veškeré historické budovy sice stály, ale nebyly skoro vůbec využívány až na několik soukromníků, kteří zde měli autodílny atd. Hlavní ležácký sklep se po dlouhá léta využíval jako sklad sadbových brambor a kotelna pivovaru byla přestavěna na kotelnu pro areál statku. Areál starého pivovaru chátral, protože PF ČR Bruntál, který měl tento objekt ve správě, neměl na údržbu peníze.

Pivovar Třemešek

Realizace: 1871

Zrušen: 1916

Současný stav: chátrající

Památková ochrana: bez památkové ochrany

Stavba byla postavena v historizujícím slohu, dekorativní prvky na věži napodobují cimbuří a tvar oken připomíná románský sloh. Stavba pochází z roku 1871, kdy byl třemešský pivovar uveden do provozu. Před první světovou válkou se zde stácel Třemešský kozel Johnrsdorfer Bock. Na počátku 20. století byl pivovar spojen s hanušovickým a šumperským do jedné akciové společnosti s názvem Nordmährische Brauerei und Malzfabrik, Aktiengesellschaft in M. Schönberg.

Pivo se na Třemešku přestalo vařit v roce 1916, ale slad se vyráběl dál, zřejmě až do druhé světové války. Objekt pak byl porůznu využíván, ale jeho slávu se již obnovit nepodařilo. Přestože se sladovnických věží zachovalo v našem okolí více, věže v Hanušovicích a Zábřehu (ta třemešská byla dlouhou dobu v nejpůvodnějším stavu) představují technický skvost.

Přístupy k ochraně průmyslového dědictví jak u nás, tak především na příkladech ze zahraničí se podrobně zabývá publikace Heleny Zemánkové: Tvořit ve vytvořeném - Nové funkční využívání uvolněných objektů.

Literatura:

[1] KOLÁŘ, Martin. *Analýza českého řepářství a cukrovarnictví a možnosti dalšího rozvoje*. Praha, 2008. Disertační práce. Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Katedra zemědělské ekonomiky.

[2] NAVRÁTIL, Oldřich. *Hodnocení průmyslového dědictví*. Brno, 2014. Disertační práce. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury.

[3] RYŠKOVÁ, Michaela. Textilní průmysl Moravy a Slezska – hodnoty a jejich nedostatečná památková ochrana v několika příkladech. *Zprávy památkové péče*, roč. 73, č. 3/2013, s. 225-230. ISSN 1210-5538.

[4] RYŠKOVÁ, Michaela; JUŘÁK, Petr. *Kulturní dědictví textilního průmyslu Frýdku-Místku*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územně odborné pracoviště v Ostravě, 2013. 151 s. ISBN 978-80-85034-77-6.

[5] ČAPKA, František; Slezák, Lubomír. *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana (se zřetelem na Moravu a Slezsko)*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita / Akademické nakladatelství CERM, 2011. 273 s. ISBN 978-80-210-5717-3.

Internetové zdroje:

[1] DOHNAL, Miloň. První manšestrová manufaktura v Šumperku. In: *Vlastivědné muzeum v Šumperku* [online]. Šumperk: Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace [cit. 28.06.2014]. Dostupné z: http://www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah/&article=109

Zabudowa wielorodzinna historycznych kolonii robotniczych na Górnym Śląsku.

Związki typologiczne z architekturą współczesną.

Jan Pallado

Wprowadzenie

Wyróżniającą cechą współczesnej architektury jest pluralizm kierunków, postaw i poglądów twórczych. Nowoczesna architektura mieszkaniowa powinna więc być przede wszystkim zróżnicowana. Tymczasem współczesna typologia układów funkcjonalno-przestrzennych budynków wielorodzinnych, oparta od lat na triadzie „klatkowce – korytarzowce – galeriowce”, pozostaje niemal niezmienna od dziesięcioleci. Wciąż aktualna pozostaje diagnoza Xaviera Gonzalesa, iż „architekci porzucili poszukiwania nowych rozwiązań typologicznych i zajęli się modyfikacjami elewacji oraz wyglądem obiektów. (...) Zjawisko to oznacza koniec spójności, stopniowe pogłębianie się rozdzwieku pomiędzy teorią, typologią i morfologią w procesie tworzenia projektu architektonicznego” (Gonzales, 2006).

Odrotna sytuacja miała miejsce na terenach Górnego Śląska objętych industrializacją pod koniec XIX i na początku XX w., gdzie intensywnemu rozwojowi przemysłu towarzyszyła budowa kolonii i osiedli robotniczych. O ile ich forma architektoniczna była raczej zachowawcza, to struktura zabudowy zdecydowanie odbiegała od tkanki dziewiętnastowiecznych miast. Zarówno źródła historyczne, jak i późniejsze opracowania konserwatorskie, wskazują ponadto na duże typologiczne zróżnicowanie tej zabudowy. Na szczególną uwagę zasługują spiętrzone formy bliźniaków i czworaków oraz liczne, oryginalne rozwiązania wolno stojących domów wielorodzinnych, z jedną, dwiema, trzema lub czterema klatkami schodowymi. Analizując sposób grupowania mieszkań w budynkach i segmentach klatkowych oraz tworzenia dużych budynków z powtarzalnych segmentów, trudno nie doszukać się w tym związków z zasadami kształtowania modernistycznych osiedli w okresie międzywojennym, stosowanymi i rozwijanymi w wielorodzinnej zabudowie mieszkaniowej przez wiele kolejnych dziesięcioleci.

Typologia domów wielorodzinnych

Nieocenionym materiałem źródłowym dotyczącym zabudowy mieszkaniowej górnośląskich kolonii górniczych z przełomu XIX i XX w. jest monografia Kurta Seidla z 1913 roku (Das Arbeiterwohnunswesen in der Oberschlesischen Montanindustrie). Analizując przedstawione w niej (a także innych źródłach: Chojecka, 2004; Kaczkowski, 1992; Ligęza a Żywirska, 1964; Sattig, 1892) rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne budynków i porównując je między sobą, można wśród nich dostrzec wyraźne podobieństwa i różnice, i na tej podstawie wyodrębnić szereg grup typologicznych.

W niniejszym artykule ograniczono rozważania do zabudowy wielorodzinnej, a więc takiej, w której występuje spiętrzenie mieszkań (Sherwood, 1978) oraz do domów, nazywając tak budynki o ograniczonej, nieprzekraczającej dwudziestu, liczbie mieszkań. Z tego względu pominięto tu na przykład zabudowę słynnych kolonii Giszowiec i Nikiszowiec w Katowicach. Pierwszej ze względu na brak spiętrzenia mieszkań, drugiej – z powodu zbyt dużej, w stosunku do przyjętej w niniejszym artykule jako granicznej, ilości mieszkań w budynkach.

Przyjęto podział układów funkcjonalno-przestrzennych analizowanych domów na bezklatkowe i klatkowe. Domy bezklatkowe mają schody służące każdorazowo obsłudze tylko jednego mieszkania. Domy klatkowe mają schody służące obsłudze więcej niż jednego mieszkania. Wśród domów klatkowych wyróżniono domy z jedną klatką schodową (jednoklatkowe), z dwiema klatkami schodowymi (dwuklatkowe) oraz z trzema i czterema klatkami schodowymi.

Celem rozważań zawartych w tym artykule jest syntetyczne ujęcie zjawiska zabudowy historycznych kolonii górniczych i pokazanie jej związków ze współczesną architekturą mieszkaniową. Dlatego rozwiązania analizowanych domów przedstawiono w postaci schematycznych rzutów, obejmujących uproszczony obrys budynku, rozmieszczenie mieszkań i schody. Pominięto ryzalitowanie budynków oraz wydzielone pomieszczenia niemieszkalne, chyba że było to istotne dla zilustrowania wybranych zagadnień szczegółowych. Schematy przedstawiają zwykle charakterystyczną, powtarzalną kondygnację i nie uwzględniają na przykład różnicy między układem funkcjonalnym tej kondygnacji a układem funkcjonalnym poddasza.

Domy bezklatkowe

Ilustracja 1 (il. 1) przedstawia cztery przykłady domów bezklatkowych. Pierwszy z nich to budynek bliźniaczy z kolonii Knurów (il. 1a).

Projektantem tego budynku, jak i całej kolonii, budowanej przez wiele lat począwszy od roku 1900, był Karl Henrici. Charakterystyczną cechą tego bliźniaka jest odmienny podział na mieszkania na parterze i piętrze, co implikuje fragmentaryczne spiętrzenie mieszkań, pozwalające zaliczyć ten budynek, zgodnie z przyjętą definicją, do zabudowy wielorodzinnej.

Drugi przykład to w pełni spiętrzony bliźniak z tej samej kolonii Knurów (il. 1b). Budynek ma dwa mieszkania na parterze i dwa na piętrze. Do każdego z mieszkań położonych na piętrze prowadzą osobne schody, dostępne z sieni, która jest wspólna dla dwóch mieszkań położonych jedno nad drugim.

Trzeci przykład dotyczy kolonii Rokitnica, znajdującej się obecnie w granicach Zabrze. Została ona wybudowana w latach 1905 – 1913 na zlecenie Franciszka Ksawerego von Ballestrema dla pracowników kopalni „Castellengo” (obecnie „Rokitnica”), według projektu Hansa von Poelnitza. Większość domów została wybudowana w postaci czworaków o zróżnicowanej wielkości mieszkań, które niekiedy znajdowały się jedno nad drugimi. W takich przypadkach do mieszkań położonych na piętrze lub poddaszu prowadziły schody, dostępne ze wspólnej sieni (il. 1c).

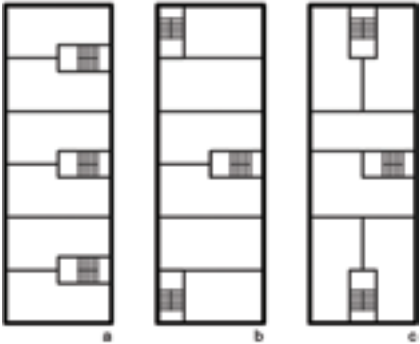
Czwarty przykład, podobnie jak dwa pierwsze, pochodzi z kolonii Knurów. Jest to ciąg zabudowy składającej się z segmentów liczących po trzy mieszkania. Do mieszkań wchodzi się poprzez wspólną sień. W każdej sieni znajdują się wejścia do dwóch mieszkań położonych na parterze oraz schody prowadzące do trzeciego mieszkania, usytuowanego na poddaszu (il. 1d).

Opisane powyżej rozwiązania zabudowy kolonii robotniczych łączą oczekiwania robotników, pochodzących w większości z okolicznych wsi i przyzwyczajonych do mieszkania w chałupie otoczonej zielenią, z potrzebą intensyfikacji zabudowy. Nietrudno dostrzec w nich związek ze współczesnymi formami pośrednimi między zabudową jedno- i wielorodzinną (semi-collective), w których także, choć z innych powodów, poszukuje się autonomii mieszkań i ich powiązania z zielenią.

Domy jednoklatkowe

Ilustracja 2 (il. 2) przedstawia sześć przykładów domów jednoklatkowych, o dwóch, trzech i czterech mieszkaniach na kondygnacji dostępnych z jednej klatki schodowej. Pierwszy przykład to typowy dom dla sześciu rodzin z kolonii budowanej od roku 1907 dla pracowników huty „Julia” (później „Zygmunt”) w Bobrku (obecnie dzielnica Bytomia).

Budynek ma po dwa jednakowej wielkości mieszkania, o wzajemnie symetrycznym układzie funkcjonalnym, na kondygnacji (il. 2a). Analogiczny układ funkcjonalny stosowany był w powtarzalnych sekcjach budynków mieszkalnych wznoszonych przez Zakłady Hohenlohego na przykład przy hucie „Hohenlohe” (później Zakłady Cynkowe „Silesia”) w Katowicach oraz w Michałowicach.

1 Domy bezklatkowe; a - dla dwóch rodzin; b – dla czterech rodzin; c – dla czterech lub ośmiu rodzin; d – dla dwunastu rodzin; 1 – parter; 2 – piętro (opr. własne na podstawie: Seidl, 1913)

Drugi przykład różni się od pierwszego asymetrycznym układem i zróżnicowaną wielkością mieszkań na kondygnacji. Jest to dom przeznaczony dla czterech rodzin z kolonii wzniesionej w latach 1899 – 1916 dla pracowników kopalni „Dębieńsko” w Czerwionce.

Trzeci przykład to przeznaczony dla pięciu rodzin dom z kolonii wybudowanej dla pracowników kopalni „Radzionków” w Rojcy (il. 2c). Charakterystyczny jest tu symetryczny układ trzech mieszkań na kondygnacji. Warto dodać, że w obrębie tej kolonii wznoszono także domy o asymetrycznym, swobodnym układzie trzech mieszkań na kondygnacji.

Przykład czwarty, domu przeznaczonego dla dwunastu rodzin, w którym z klatki schodowej dostępne są cztery mieszkania na kondygnacji, dotyczy kolonii „Zandka” (Sandkolonie – Kolonia Piaskowa) przy hucie „Donnersmarcków” (obecnie „Zabrze”) w Zabrze, wybudowanej w latach 1900 – 1921 według projektu Arnolda Hartmanna. Zwraca tu uwagę regularny, symetryczny układ mieszkań (il. 2d).

Piąty przykład dotyczy kolonii wybudowanej dla pracowników kopalni „Carlssegen” (później „Karol”) w Brzezince koło Mysłowic. Jest to dom dla ośmiu rodzin, o czterech mieszkaniach na kondygnacji dostępnych z klatki schodowej. Układ mieszkań jest asymetryczny (il. 2e).

Przykład szósty to dom przeznaczony dla ośmiu rodzin z kolonii wzniesionej dla pracowników kopalni „Emanuelssegen” (później „Murcki”, obecnie „Staszic-Murcki”), w Murckach, obecnie dzielnicy Katowic. Symetryczny rzut tego budynku obejmuje cztery mieszkania o jednakowej wielkości i jednolitym układzie funkcjonalnym. Jednobiegowe schody prowadzące na użytkowe poddasze usytuowane są w sieni, przebiegającej przez całą szerokość budynku (il. 2f).

Budynki jednoklatkowe z górnośląskich kolonii robotniczych, zwłaszcza liczące cztery mieszkania na kondygnacji, reprezentowane przez trzy ostatnie przykłady, mają wiele wspólnego z późniejszą zabudową punktową, w której wolno stojące budynki obsługiwane są przez centralnie usytuowaną klatkę schodową.

Domy dwuklatkowe

Ilustracja 3 (il. 3) przedstawia trzy przykłady domów z dwiema klatkami schodowymi. Pierwszy z nich to przeznaczony dla sześciu rodzin dom dla pracowników kopalni „Dębieńsko” w Czerwionce, o trzech mieszkaniach na kondygnacji. Klatki schodowe są wzajemnie prostopadłe, mieszkania mają zróżnicowane wielkości i układy funkcjonalne (il. 3a).

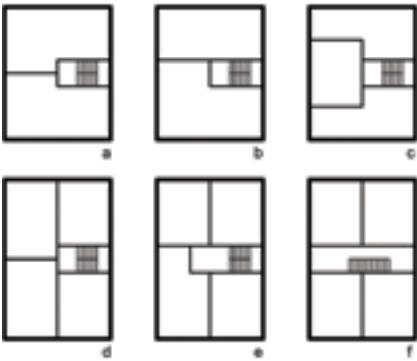
Znacznie bardziej regularny układ funkcjonalno-przestrzenny ma inny dom dwuklatkowy z tej samej kolonii, przeznaczony dla ośmiu rodzin. Każda klatka schodowa obsługuje dwa mieszkania na kondygnacji. Mieszkania są jednakowej wielkości; mają regularne, wzajemnie symetryczne układy funkcjonalne (il. 3b).

Trzeci przykład to dom z kolonii Carl Emanuel, wybudowanej przez hrabiego von Ballestrema w latach 1909 – 1911 na terenie leżącym obecnie w granicach Rudy Śląskiej. Dom przeznaczony jest dla ośmiu rodzin. Każda z dwóch klatek schodowych obsługuje po dwa różnej wielkości mieszkania na kondygnacji. Rzut budynku jest symetryczny, lecz każda z sekcji ma rzut asymetryczny (il. 3c).

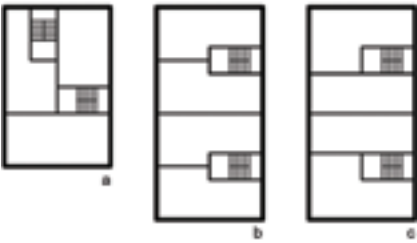
Ilustracja 4 (il. 4) przedstawia trzy schematy typowych budynków z kolonii Zakładów Borsiga w Biskupicach (obecnie w granicach Zabrza). Kolonia została wzniesiona w latach 1863 – 1871 z inicjatywy Augusta Borsiga dla pracowników kopalni, huty i koksowni „Jadwiga” oraz kopalni „Ludwik”. Wszystkie typy budynków mają symetryczne rzuty z dwiema klatkami schodowymi usytuowanymi prostopadłe do ścian szczytowych. Różnią się ilością, wielkością i układem mieszkań na kondygnacji.

Pierwszy typ to dom o dwóch mieszkaniach na kondygnacji obsługiwanych przez klatkę schodową, oddzielonych ścianami krzyżującymi się w środku rzutu (il. 4a). W drugim przypadku każda klatka schodowa obsługuje po trzy mieszkania na kondygnacji (il. 4b), w trzecim przypadku są to cztery mieszkania na kondygnacji obsługiwane przez każdą klatkę schodową (il. 4c).

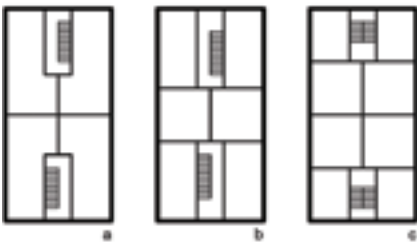
Zestaw rzutów z ilustracji 4 przedstawia przykład podejścia systemowego do projektowania zabudowy mieszkaniowej, opartego na sformułowaniu modelu funkcjonalno-przestrzennego, który następnie podlega wariantowaniu. Można tu dopatrzeć się podobieństwa do późniejszych opracowań studialnych i projektowych, testujących różne ilości i układy mieszkań na kondygnacji budynku wielorodzinnego o określonych parametrach. Na Górnym Śląsku tego rodzaju prace w odniesieniu do zabudowy punktowej prowadził z powodzeniem zmarły niedawno architekt Mieczysław Król, a wśród światowej klasy współczesnych architektów – Carlo Baumschlager i Dietmar Eberle, między innymi w projekcie osiedla Hotting–West w Innsbrucku (Baumschlager a Eberle, 2000, s. 30-38).

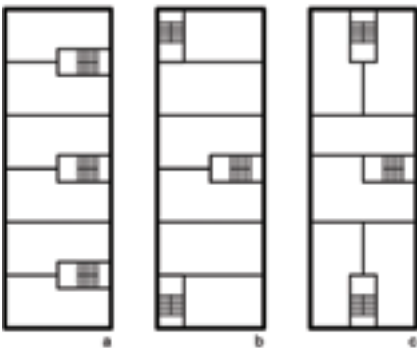
2 Domy jednoklatkowe; a – dla sześciu rodzin, rzut symetryczny; b – dla czterech rodzin, rzut asymetryczny; c – dla pięciu rodzin, rzut symetryczny; d – dla dwunastu rodzin, rzut symetryczny; e – dla ośmiu rodzin, rzut asymetryczny; f – dla ośmiu rodzin, z sienią, rzut symetryczny (opr. własne na podstawie: Ligęza a Żywirska, 1964; Seidl, 1913)

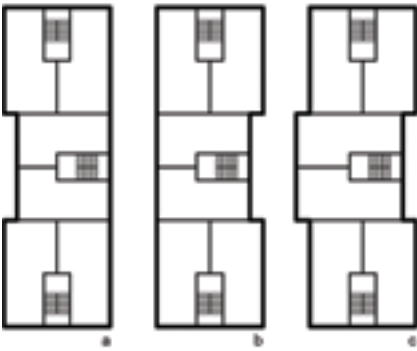
3 Domy dwuklatkowe; a – dla sześciu rodzin; b – dla ośmiu rodzin, rzuty sekcji symetryczne; c – dla ośmiu rodzin, rzuty sekcji asymetryczne (opr. własne na podstawie: Seidl, 1913)

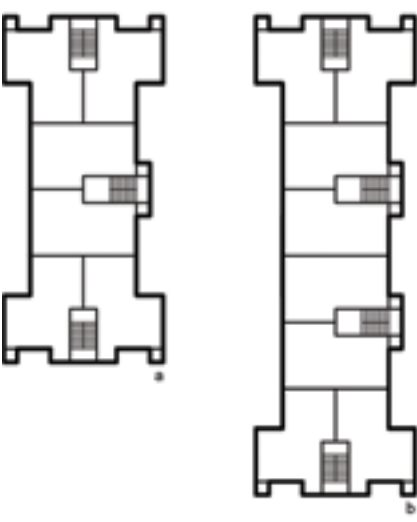
4 Domy dwuklatkowe kolonii Borsig w Zabrze; a – dom typowy o czterech mieszkaniach na kondygnacji; b – dom typowy o sześciu mieszkaniach na kondygnacji; c – dom typowy o ośmiu mieszkaniach na kondygnacji (opr. własne na podstawie: Kaczkowski, 1992; Seidl, 1913)

5 Domy z trzema klatkami schodowymi przeznaczone dla dwunastu rodzin; a – klatki schodowe równoległe; b – skrajne, narożne klatki schodowe prostopadłe do środkowej; c – skrajne klatki schodowe w osiach ścian szczytowych, prostopadłe do środkowej (opr. własne na podstawie: Seidl, 1913)

6 Ryzalitowanie domów z trzema klatkami schodowymi; a – wycofanie ściany przeciwległej do klatki schodowej w segmencie środkowym; b – wycofanie ściany przyległej do klatki schodowej w segmencie środkowym; c – przesunięcie segmentu środkowego względem segmentów skrajnych (opr. własne na podstawie: Seidl, 1913)

7 Domy kolonii Makoszowy w Zabrze; a – dla dwunastu rodzin; b – dla szesnastu rodzin

Domy z trzema klatkami schodowymi

Ilustracja 5 (il. 5) przedstawia trzy przykłady domów z trzema klatkami schodowymi, z których każdy przeznaczony jest dla dwunastu rodzin. Pierwszy z nich to dom z kolonii budowanej począwszy od 1897 roku dla pracowników kopalni „Emma” (obecnie „Marcel”) w Radlinie, według projektu Williama Muellera i Hansa Poelziga. Budynek składa się z trzech sekcji, w których wzajemnie równoległe klatki schodowe obsługują po dwa mieszkania na kondygnacji (il. 5a).

Drugi przykład, w którym środkowy segment wygląda podobnie jak w przykładzie poprzednim, a segmenty skrajne mają klatki schodowe prostopadłe do środkowej, usytuowane w narożach, pochodzi z kolonii przy kopalni „Anna” w Pszowie, wybudowanej w latach 1905 – 1925 (il. 5b).

Przykład trzeci to często stosowany w górnośląskich koloniach robotniczych schemat domu z trzema klatkami schodowymi, z których dwie skrajne, prostopadłe do środkowej, usytuowane są w osiach ścian szczytowych (il. 5c). Schemat ten reprezentują między innymi domy ze wspomnianych już kolonii przy kopalni „Emma” („Marcel”) w Radlinie oraz kolonii Carl Emanuel w Rudzie Śląskiej, a także kolonii przy kopalni „Rymer” w Niedobczycach oraz przy kopalni „Makoszowy” w Zabrze. Warto przyjrzeć się bliżej rozwiązaniom, w których schemat ten był wykorzystywany, aby docenić nowatorskie podejście projektantów górnośląskich kolonii robotniczych do kształtowania zabudowy wielorodzinnej.

Ilustracja 6 (il. 6) przedstawia trzy przykłady domów z trzema klatkami schodowymi, których rozwiązania funkcjonalne oparte są na opisanym wyżej schemacie ze skrajnymi klatkami schodowymi usytuowanymi w osiach ścian szczytowych. Pierwszy z nich pochodzi z kolonii dla pracowników kopalni „Emma” (dziś „Marcel”) w Radlinie. Zewnętrzna ściana segmentu środkowego, przeciwległa do klatki schodowej, jest wycofana w stosunku do segmentów skrajnych, podczas gdy ściana zewnętrzna tego segmentu przylegająca do klatki schodowej jest ze skrajnymi segmentami zlicowana (il. 6a).

Odwrotnie jest w przypadku domu z kolonii wybudowanej w latach 1900 – 1929 dla pracowników kopalni „Roemer” (obecnie „Rymer”) w Niedobczycach (dziś dzielnica Rybnika), należącej do Fryderyka von Friedlaender-Foulda. W tym budynku to ściana zewnętrzna przylegająca do klatki schodowej jest wycofana w stosunku do segmentów skrajnych, a ściana przeciwległa jest z nimi zlicowana (il. 6b).

Jeszcze inne rozwiązanie znajdujemy w ukształtowaniu domu dla dwunastu rodzin z kolonii Carl Emanuel w Rudzie Śląskiej. Żadna ze ścian segmentu środkowego nie jest tu zlicowana z segmentami skrajnymi; segment środkowy jest wyraźnie przesunięty względem segmentów skrajnych, demonstrując swoją strukturalną odrębność (il. 6c).

Można wymienić przynajmniej dwie przesłanki tego sposobu kształtowania budynków z trzema klatkami schodowymi. Pierwsza z nich jest ściśle związana z tradycyjnym sposobem kształtowania bryły budynku jako formy spójnej, w której zarówno segment centralny, jak i skrajne, wymagały zaakcentowania, na przykład, jak w tym przypadku, w postaci ryzalitów. Druga przesłanka ma związek ze strukturą funkcjonalno-przestrzenną budynku trzysegmentowego. Niezależnie od roli segmentów w kompozycji spójnej formy architektonicznej, ryzalitowanie eksponuje podstawowe elementy tej struktury, stanowiąc zapowiedź późniejszych wielosegmentowych budynków wielorodzinnych, w których przemieszczanie tworzących je segmentów było jednym z najczęściej stosowanych sposobów formowania zabudowy, jak to miało miejsce na przykład w przypadku bloków wznoszonych z wielkiej płyty w latach 70. i 80. XX wieku.

Domy kolonii Makoszowy w Zabrze

Warto porównać opisany wyżej sposób eksponowania segmentowej struktury budynku w jego formie architektonicznej z budynkami kolonii Makoszowy w Zabrze. Ilustracja 7 (il. 7) przedstawia domy składające się z trzech i czterech segmentów. Pierwszy z nich oparty jest na identycznym schemacie funkcjonalnym jak omówione wcześniej domy z trzema klatkami schodowymi. Widać jednak wyraźną różnicę w sposobie ryzalitownia bryły, który tu, inaczej niż w poprzednio opisanych przypadkach, nie eksponuje, lecz zacierza strukturę budynku (il. 7a).

W budynku o czterech klatkach schodowych z tej samej kolonii widać ten sam, ukrywający strukturę budynku, sposób ryzalitowania (il. 7b). Przy okazji można dostrzec wspólną zasadę kształtowania obu budynków, polegającą na zastosowaniu w nich tych samych segmentów skrajnych i środkowych. Zasada ta będzie widoczna także w kolejnym przykładzie, dotyczącym domu o czterech klatkach schodowych.

Domy z czterema klatkami schodowymi

Ilustracja 8 (il. 8), podobnie jak ilustracja 7b, przedstawia przykład domu z czterema

kłatkami schodowymi. Przykład ten pochodzi z kolonii Białas, znajdującej się obecnie w granicach Rudy Śląskiej. Dom składa się z czterech powtarzalnych, asymetrycznych segmentów, lecz sąsiadujące segmenty są wzajemnie symetryczne (il. 8a). Ma to swoje odzwierciedlenie w spójnej formie architektonicznej budynku, a zwłaszcza w osiowości elewacji i wyróżnieniu w niej segmentów skrajnych (il. 8b).

Porównując opisany wyżej przykład z awangardowym projektem Miesa van der Rohe zrealizowanym w 1927 roku (il. 9), nie sposób nie dostrzec podobieństwa obu rozwiązań, zwłaszcza w zakresie struktury funkcjonalno – przestrzennej budynków. Dotyczy to – wbrew pozorom – nie tylko układu czterech segmentów o dwóch mieszkaniach na kondygnacji, ale także sposobu kształtowania bryły budynku. Nowatorska forma budynku zaprojektowane-

8 Dom dla dwudziestu rodzin z kolonii Białas w Rudzie Śląskiej; a – schemat rzutu, b – elewacja. Opracowanie własne na podstawie (opr. własne na podstawie: Seidl, 1913)

9 Dom w osiedlu Weissenhof w Stuttgarcie; a – schemat rzutu, b – widok

go przez jednego z pionierów modernizmu ma co najmniej dwie cechy wspólne z tradycyjną formą budynku z kolonii Białas. Są to: symetria bryły oraz ukształtowanie segmentów skrajnych jako bardziej masywnych niż segmenty środkowe.

Podsumowanie

Zabudowę wielorodzinną historycznych kolonii robotniczych Górnego Śląska z przełomu XIX i XX wieku cechuje odmienna od tkanki ówczesnych miast, nowatorska struktura zabudowy, tworzona przez powtarzalne, wolno stojące budynki, składające się niejednokrotnie z powtarzalnych segmentów. Wykształciły się wówczas pierwowzory współczesnej zabudowy pośredniej między jedno- i wielorodzinną, w postaci domów bezklatkowych, a także współczesnej zabudowy klatkowej, w postaci domów jedno- i dwuklatkowych oraz domów z trzema i czterema kłatkami schodowymi.

Projektowanie historycznych kolonii robotniczych cechowało podejście systemowe, przejawiające się z jednej strony w testowaniu różnych ilości i układów mieszkań w obrębie wybranego modelu funkcjonalno-przestrzennego, z drugiej – w formowaniu zróżnicowanych typologicznie budynków w oparciu o ujednolicony zestaw segmentów, liczących dwa, trzy lub cztery mieszkania na kondygnacji. Pomimo zachowawczej, tradycyjnej formy architektonicznej zabudowy, kształtowanie brył budynków miało także niekiedy charakter prekursorski, szczególnie tam, gdzie struktura bryły odzwierciedlała segmentową strukturę funkcjonalno-przestrzenną budynku.

Rewolucja w architekturze, jaka dokonała się w latach dwudziestych XX w., odwróciła niejako uwagę od osiągnięć architektury przedmodernistycznej, niekiedy zawłaszczając niektóre z nich, a nazwiska prekursorów modernizmu wymazały ze zbiorowej pamięci nazwiska takich wybitnych twórców, jak Karl Henrici, Hans von Poelnitz czy Arnold Hartmann. Tymczasem, jak zdaje się wskazywać przykład górnośląskich osiedli robotniczych, rewolucja ta, przynajmniej w odniesieniu do kształtowania zabudowy wielorodzinnej, rozpoczęła się znacznie wcześniej, a Górny Śląsk był jednym z ważniejszych miejsc, w których się dokonywała.

Literatura:

[1] BAUMSCHLAGER, Carlo; EBERLE, Dietmar. *Über Wohnbau / House-ing*. Wien; New York: Springer, 2000. 191 s. ISBN 3-211-83228-9.

[2] CHOJECKA, Ewa a kol. *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*. Katowice: Muzeum Śląskie, 2004. 711 s. ISBN 83-87455-77-6.

[3] EBNER, Peter; HERRMANN, Eva; HOLLBACHER, Roman; KUNTSCHER, Markus; WIETZORREK, Ulrike. *Typology+: Innovative Residential Architecture*. Basel; Boston, Berlin: Birkhäuser Verlag AD, 2009. 431 s. ISBN 978-3-03-460087-3.

[4] GONZALES, Xavier. Ubranka lalki Barbie. *Architektura MURATOR*, nr. 4/2007, s. 37–43. ISSN 1232-6372.

[5] KACZKOWSKI, M. *Koncepcja renowacji urbanistycznej kolonii Borsig w Zabrz*. Katowice: Biuro Projektów Architektonicznych, 1992.

[6] LIGĘZA, Józef; ŻYWIRSKA, Maria. *Zarys kultury górniczej*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1964. 260 s.

[7] PALLADO, Jan. Typologiczne aspekty projektowania zabudowy wielorodzinnej. In: NAWROT, Grzegorz a kol. *Gliwickie rekomendacje: Rozwiązania przestrzenne nowoczesnej wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej*. Gliwice: Politechnika Śląska, Wydział Architektury, 2013. 151 s. ISBN 978-83-63849-08-5.

[8] PALLADO, Jan. Wątki przedmodernistyczne w nowoczesnej architekturze mieszkaniowej. In: WITECZEK, Jerzy a kol. *Nowoczesność w architekturze. Architektura pustych miejsc – Bytom*. Gliwice: Politechnika Śląska, Wydział Architektury, 2007. 251 s. ISBN 83-60716-15-3.

[9] PFEIFER, Günter; BRAUNECK, Per. *Freestanding Houses: A Housing Typology*. Basel; Boston; Berlin: Birkhäuser Verlag AG, 2010. 120 s. ISBN 978-3-0346-0073-6.

[10] PFEIFER, Günter; BRAUNECK, Per. *Town Houses: A Housing Typology*. Basel; Boston; Berlin: Birkhäuser Verlag AG, 2009. 128 s. ISBN 978-3-7643-8610-8.

[11] SATTIG, Georg. Über die Arbeiterwohnungsverhältnisse im Oberschlesischen Industriebezirk. *Zeitschrift des Oberschlesischen Berg- und Hüttenmännischen Vereins*, nr. 31, rok 1892.

[12] SEIDL, Kurt. Das Arbeiterwohnungswesen in der Oberschlesischen Montanindustrie. *Selbstverlag des Oberschlesischen Berg- und Hüttenmännischen Vereins*, rok 1913.

[13] SERUGA, Wacław. *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywnej zabudowy mieszkaniowej*. Kraków: Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, 1984. 215 s.

[14] SHERWOOD, Roger. *Modern Housing Prototypes*. London: Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1978. 167 s. ISBN 0-674-57942-9.

Ostravské kolonie včera, dnes a zítra Martin Náhlovský

Prolog

Čtyřproudová Bohumínská ulice vytrvale „hučí“ a vykonává nekompromisní řez atraktivním ostravským územím. Nic z toho nezvrátí ani namixovaná liniová separace z keřového porostu, z bříz a několika solitérních jehličnanů. Kolektiv panelových domů zde jakýmsi podivuhodným způsobem zapadá. Podél břehu Ostravice se barvitě střídají obytné betonové kvádry o pěti, deseti a čtrnácti podlažích. Vše je protkáno soustavou zvrásněných asfaltových chodníků a parkovacích zálivů. Vítejte na ostravském sídlišti. Na Kamenci.

Běžný návštěvník města Ostravy by na tomto místě jen stěží vytužil zákroky, které zde byly v 70. letech minulého století wykonány. Nemluvě o nulové indikaci toho, co bylo těmito činy vymazáno. Stopy po významné hornické kolonii Kamenec, příslušející k jámě Trojice ve Slezské Ostravě (pod záštitou těžařské společnosti Jana Wilczka), jsou totiž dnes dokonale zahlazeny. Nezůstalo zde vůbec nic. Nic, co by evokovalo výskyt více než čtyřiceti cihlových domů (plně obsazených rodinami horníků), obtisk rastrovitě uliční matrice a pronikavý zápach hospodářského příslušenství. Sídliště Na Kamenci – místo, které je dnes tak specificky vypreparováno z městského organismu zásluhou vodní a dopravní bariéry – si vypůjčilo z této historické scény jediné pojítka. A to místní pojmenování.

Smutný konec kolonie Kamenec, s jejíž výstavbou bylo započato v 70. letech 19. století a jejíž čistka se odehrála o necelých 100 let později, nepředstavuje v dějinách průmyslové Ostravy nikterak ojedinělý zákrok. Ačkoliv se obdobně koncipovaná eliminace nevyhnula ani dalším sídelním strukturám, dodnes můžeme na ostravském území navštívit početně zastoupené a hlavně stále tepající příklady tohoto atraktivního urbanistického fenoménu.

Historie kolonií na českém území

Frekventované zakládání dělnických kolonií lze na našem území evidovat od poloviny 19. století (opomeneme-li ojedinělé příklady z dřívější doby – jako např. dřevěnou osadu Adamov v Tupadlech založenou roku 1784). Jejich nástup souvisel zcela bezprostředně s expanzí průmyslových podniků, s živelným nástupem strojní výroby a s maximalizací těžby uhelného zdroje. Iniciátory a investory výstavby dělnických kolonií byly v tomto případě samotné závody (ať už z odvětví těžařského, hutního, chemického, nebo z profesně odlišného sektoru, např. z textilního), neboť právě z jejich strany vyvstávala markantní poptávka po početné pracovní síle.

Za vrcholně plodné období dělnických kolonií lze považovat přelom 19. a 20. století a léta následující. V tomto intervalu vykazovala průmyslová žila nebývale zrychlený tep a dokonale odvodňovala bezprostřední okolí jednotlivých závodů. Horečkou zasažená města zaznamenala ostrý příliv nového obyvatelstva, které bylo nutno ubytovat a zaměstnat. V blízkosti závodů (a zpravidla ve vnějším prstenci měst) se takto zrodily svěbytné sídelní útvary, které shromažďovaly profesně stejnorodé přistěhovalce. Tyto kolonie vznikaly etapově a v poměrně krátkém časovém úseku. Jednotlivé domy byly stavěny dle typizované receptury a na jednoduchém urbanistickém základu (rastrový uliční systém, standardizované stavební jednotky, minimální vazba na stávající organismus obcí, základní technická infrastruktura). V těchto místech nacházely útočiště jak řadoví dělníci, tak výše postavení mistři a úředníci. Domy pro zmíněné zaměstnance byly samozřejmě diferenciované – ať už velikostně, dispozičně, nebo z hlediska hygienického standardu. Pro dělníky a jejich rodiny byly zpravidla vymezovány jednopokojové jednotky (ať už v bytových domech, nebo v typových domcích s vlastními zahrádkami), kdežto pro úředníky byly uvolňovány byty o vyšším standardu (tří i čtyřpokojovém) a ve výjimečných případech i samostatné vily. Vlastní kategorii představovaly kasárny, obrovské lůžkové budovy, které byly určeny pro svobodné horníky bez rodin.

Protikladem těchto uměle plozených sídlišť na Ostravsku, Kladensku a Mostecku byly méně časté příklady tzv. volně rostlých kolonií. Tyto struktury se vyznačovaly nejenom nepravidelnou půdorysnou osnovou, ale taktéž objemovou atypizací a skutečností, že byly produkovány samotnými dělníky. Brněnská metropole nabízela (a koneckonců dodnes nabízí) hned několik praktických ilustrací. V Králově Poli byla takto barvitě vyprofilována kolonie Zarybec (podél řeky Ponávky), poblíž brněnského výstaviště zase o něco známější Kamenná kolonie.

Samostatná kategorie přísluší městu Zlín. Baťova vize vybudovat sídlo pro 50000 obyvatel zde vyvolala ve 20. a 30. letech minulého století obrovskou stavební explozi. Komplexní výstavba nového města musela pokrýt jak sektor bytový, tak příslušející občanskou vybavenost, dopravní infrastrukturu a technické zasiťování. Specificky se do učebnic architektury zapsaly nejenom Baťovy železobetonové továrny, ale taktéž parafráze anglických zahradních měst. Bytovou otázku řešil Tomáš Baťa poměrně přesvědčivě – tvrdošíjně odmítal vysokokapacitní bytové domy a prakticky inklinoval k solitérní výstavbě individuálního bydlení. Přestože byla tato filozofie přetavována v typizovanou a vysoce koncentrovanou produkci „červených kostek“ (cihlových jednodomků, dvojdomků a čtyřdomků), dodnes lze řadit dělnické kolonie jako Letná, Zálešná či Podvesná k oněm nejzdařilejším zástupcům v celé republice.

Z hlediska urbanisticko-sociální kadence lze na tutéž úroveň stavět jediný tuzemský příklad, a to již dříve zmíněné hornicko-dělnické kolonie v Ostravě, jejichž participace na současném obrazu města je významná i po více než sto padesáti letech.

Kolonie na Ostravsku

Výstava bytového fondu v Ostravě byla iniciována místními průmyslovými závody (těžařskými, koksárenskými a hutními). Z čistě kvantitativního hlediska je třeba zmínit Kamenouhelné doly Severní dráhy Ferdinandovy, Vítkovické kamenouhelné doly, Vítkovické železárný, Kamenouhelné doly a koksovnu Jana Wilczka a v neposlední řadě Báňskou a hutní společnost. Ing. Regina Kuchtová uvádí ve svém článku Dělnické kolonie v Ostravě (2011) i další příklady: Schülerovu Žofínskou huť a společnost Mannesmann. Vysokou četnost sídlištní výstavby dokládá i další zajímavý údaj z téhož textu: „Na území nynějšího statutárního města Ostravy existovalo pravděpodobně 80 hornických kolonií a 17 kolonií Vítkovických železáren.“ (Kuchtová, 2011)

Ostravské doly a průmyslové podniky byly v tomto kontextu napájeny jak domorodými obyvateli, tak přistěhovalci z blízkého sousedství (Těšínsko, Opavsko, Frýdecko, Novojičínsko) a cizineckou legií z Polska, Slovenska a Německa. Tento jev byl dobře patrný na příkladu Vítkovic – roku 1900 zde žilo 7898 Němců a 2519 Poláků, z celkových 19123 obyvatel (Korbelářová; Žáček, 2002, s. 12). Globální výstavba kolonií, kasáren a vilových čtvrtí byla doprovázena i příbuznými čísly. Kupříkladu Moravská Ostrava dokázala mezi léty 1834 až 1900 navýšit počet obyvatel z čísla 1752 na údaj 30116. Pozadu nezůstávaly ani další městské party. Zatímco roku 1880 bylo v Ostravě sečteno přibližně 36000 obyvatel, o čtyřicet let později se daný počet téměř zčtyřnásobil. Enormně přeplněné hornické kolonie představovaly spojenou nádobu – v domech o jedné obytné místnosti přebývaly rodiny o čtyřech až pěti členech a častokrát i další podnájemníci.

Přetíženost dělnických kolonií představovala čirý důsledek benevolence jednotlivých správců (tj. závodů), ve smyslu absence žádoucího dozoru, který by reguloval problematické stavy obyvatel, evidoval nežádoucí aktivity dělníků a udržoval společensky korektní řád. Vysoká koncentrace obyvatel na relativně malé ploše přispěla k oslabení sociálních poměrů, k indikaci znepokojivé negramotnosti a k nadměrnému výskytu kriminality. Tomuto jevu neprospěly ani další příbuzné okolnosti. Nejstarší kolonie byly vybudovány nejen během krátkého období a na pragmaticky nalinkovaném podkladu, ale rovněž se zřetelem na minimalizaci pořizovacích nákladů. Řada předlidněných sídlišť tak postrádala řádné odkanalizování splašků a fekálií, náležitě odolné stavební konstrukce (materiály) a samozřejmě i nezbytnou morálku na straně nájemníků. Odpadová otázka byla notně umocněna i chybějící separací hospo-

dářských stavení (chlěvů se zvířectvem), které tvořily nedílnou součást přetížených obydlí. Za takto postižené exempláře šlo označit většinu kolonií, jejichž demolice proběhla v druhé polovině 20. století (kolonie Kamenec, Jindřich, osada dolu Vilém ad.).

Přestože byly ostravské kolonie reprezentovány strojovou aplikací jednoduchého urbanistického vzorce, výsledné produkty nepředstavovaly ryze homogenní (tedy čistě obytné) struktury, které by postrádaly základní občanskou vybavenost. Ba naopak. Pomineme-li v této souvislosti kolonie Vítkovických železáren, které byly navázány na unikátně propracovaný městský systém, většina dělnických sídlišť byla propojena s provozovnamí živnostníků a s nezbytným standardem v podobě konzumů, hostinců, lékařských ordinací, objektů tělovýchovných jednot a mateřských (respektive základních) škol. V některých případech byla úroveň základního standardu unikátně překonána – a to jak v pozitivním, tak v záporném smyslu. Kladný extrém představoval zcela jistě malý biograf v michálkovické Petrské kolonii a lázně v osadě Salmovec. Tyto pozitivní záchvěvy byly logicky vyváženy i opačnými úkazy. Minimální občanská vybavenost (stagnující a bez žádoucího progresu) byla specifická pro kolonie na Kamenci (*1871 – 1873) a ve Vrbici (*1909 – 1913).

Etapizace vývoje kolonií na Ostravsku

Vývoj kolonií na Ostravsku byl nepřímo zaznamenán ve výše položených odstavcích. Zakládání dělnických osad bylo v tomto regionu úzce spjato se stoupající těžbou uhlí a silící populační křivkou. První příklady typizované produkce sídlišť byly zaznamenány již v 1. polovině 19. století (roku 1831 si novorozená vítkovická huť vyžádala výstavbu sedmi závodních domů: šesti dělnických a jednoho úřednického). Zásadní zlom však představoval až rok 1847, kdy byla Ostrava napojena na Severní dráhu Ferdinandovu (záchytnými body se stala nádraží v Přívoze a ve Svinově). Tímto zákrokem bylo město pasováno do role významného průmyslového epicentra Rakousko-Uherské monarchie.

Intenzifikace průmyslových provozů byla logicky doprovázena posilováním lidského faktoru. Nejprve byla v katastrální ploše Polské Ostravy vystavěna hornická kolonie jámy Hermenegild a Vilém (*1850), o devět let později si vlastní přírůstek připsala i Moravská Ostrava (kolonie dolu Jindřich). V následujících letech byla uskutečňována řízená a velkoplošná výstavba dalších zástupců, doprovázená mocným zábořem obecní (resp. zemědělské) půdy a místy až drastickou ignorací urbanistické osnovy. Z mnoha příkladů jmenujme kolonie dolů Ida (*1860), Hlubina (*1868 – 1873), Hubert (*1871 – 1924), Šalamoun (*1890 – 1930), František (*1870), Ignát (*1892 – 1894)...

Vývoj kolonií na Ostravsku probíhal v několika etapách, které byly významně poznamenány průběhem válečných konfliktů a jejich následky (sociálními, politickými a ekonomickými). Do roku 1918 měla stavební činnost kontinuální charakter, které plně korespondoval s prudkým přílivem nového obyvatelstva. Zásadní zlom zajistil počátek 20. století, nesoucí se ve znamení postupného zkvalitňování technické infrastruktury v nově budovaných sídlišťích (viz kolonie koksovny František v Ostravě-Přívoze budované v letech 1909 – 1926).

V případě Vítkovic byla tímto intervalem ukončena fáze zlatého věku, během něhož byly zrealizovány zásadní městské prostory (Mírové náměstí), unikátní občanská vybavenost (kostel sv. Pavla s příslušející farou, Ferstelova radnice, Závodní hotel, měšťanská chlapecká škola, nemocniční areál, letní plovárna u Lesíka, závodní jesle, městská tržnice atd.) a taktéž originální exempláře bytových struktur (anglická úřednická kolonie, štítová kolonie, ploše zastřešená kolonie Kairo, rekordně rozsáhlá Josefínská kolonie, pavlačové U-domy ad.).

Rok 1918 se zapsal do historických tabulek jako zásadní milník. Dobovou situaci lze opětovně ilustrovat na příkladu Vítkovických železáren. První světová válka zde zapříčinila mnohé: nejprve nepatrnou, avšak posléze zřejmou stavební stagnaci, pozvolný útlum urbanistického rozvoje a v prvé řadě to nejzásadnější – prioritně aplikované politické změny. Období před rokem 1918 bylo do značné míry ovlivněno ojedinělou pospolitostí mezi vedením železáren a obecní samosprávou (od roku 1870 zastával funkci starosty Vítkovic Albert Andreé, ředitel Vítkovických dolů), avšak také globálním národnostním složením (viz zmíněné sčítání obyvatel v roce 1900). Do roku 1918 zastávali vyšší funkce v podnikovém vedení a taktéž v obecní sféře převážně němečtí představitelé. Tato skutečnost byla významně narušena založením samostatného československého státu, vynucenou rezignací obecního představenstva a pozvolnou ztrátou politicko-územní autonomie Vítkovic vrcholící rokem 1924. Identický politický vývoj probíhal taktéž na poli Moravské Ostravy a v sousedním Přívoze.

Do poloviny 20. let měla výstavba ze strany důlních podniků relativně frekventovaný charakter. Ve Vítkovicích byla uskutečněna výstavba úřednické kolonie na Štramberské ulici (*1921 – 1922) a rovněž byla zahájena realizace urbanisticky sofistikované Jubilejní kolonie (*1921 – 1932). Výstavba sídlišť probíhala současně v katastru Moravské Ostravy (dostavba Šalamounské a Hlubinské kolonie) a taktéž na území Michálkovic (Petrská kolonie), Radvanic (kolonie Kamčatka a Ludvík), Mariánských Hor (kolonie U Kostela) a Kunčiček (Jubilejní kolonie).

Založením Velké Ostravy 29. ledna 1924 byl zásadně ovlivněn stávající stavební a legislativní vývoj. Určující byly zejména dva protikladné extrémy: stav meziválečné konjunktury

(z čehož profitovalo město jako celek – zahušťováním občanské vybavenosti a posilováním velkoměstského charakteru) a světová hospodářská krize, vrcholící nacistickou okupací a druhou světovou válkou v letech 1939 – 1945. Po skončení válečného konfliktu byla Ostrava postavena před zásadní bytový problém. Kolem roku 1950 začala opětovně slít produkce těžby uhlí, byly zakládány nové šachty a nové průmyslové komplexy (jako např. Nová Huť v Ostravě-Kunčičkách, realizovaná od roku 1949). Těmito skutečnostmi byla přímo úměrně ovlivněna populační křivka. Přichozí obyvatelstvo bylo zaznamenáváno po stovkách, ne-li tisících. V rámci řešení bytové otázky musela nastat nevyhnutelná reforma. Klasické kolonie pozbyly své poplatnosti (což dokumentovaly i první kompletně řízené demolice celých osad). Poslední žánrový úkaz představovala výstavba finských domů – jakožto okamžitá a levná reakce na válkou poničený bytový fond. Přetlakové poměry na Ostravsku bylo nutno řešit účelnějšími prostředky. Bouřlivá výstavba solitérních osad byla nahrazena bouřlivější výstavbou velkoplošných sídlišť, a to v měřítku celých městských částí. Dobře tuto situaci ilustroval příklad Poruby, aneb projekt Nové Ostravy pro 150000 obyvatel, který (ne)přímo navázal na výstavbu Dvouletek z roku 1948. Obdobný stavební boom neminul ani další městské části (Zábřeh, Hrabůvka, Výškovice, Dubina) a bezprostřední ostravské sousedství (Havířov, Orlová-Lutyně, Karviná-Ráj, Karviná-Stalingrad, Frýdek-Místek atd.).

K zásadní politické a ekonomické proměně došlo po roce 1989, kdy byla Ostrava prohlášena za statutární město s demokraticky voleným politickým vedením. Restrukturalizace průmyslu zapříčinila poměrně očekávaný a pro kraj fatální útlum hornické aktivity. Postupné uzavírání aktivních dolů (doprovázené nekompromisní demolicí, odstřelováním a zaspáváním) vyvrcholilo o pět let později. Dne 30. června 1994 byla z dolu Odra v Přívoze vyvezena poslední várka uhlí. Tímto byla ukončena více než dvě století trvající těžba v Ostravě, což zapříčinilo i nucenou transformaci lokálního průmyslu (viz ukončení činnosti vysokých pecí ve Vítkovicích roku 1998 a orientace podniku na strojírenskou výrobu).

Ostravské kolonie dnes

Podle článku Ing. Reginy Kuchtové (2011) zauímají pozůstalé soubory kolonií přibližně 70 ha rozlohy Ostravy. V této ploše je možné identifikovat struktury v rozličných stádiích regenerace, konzervace, funkční transformace a fyzické degradace. Ve většině případů lze ovšem hovořit o stále osídlených útvarech a hodnotném urbanistickém plnivu, které přispívá (případně má potenciál přispívat) ke komplexnímu chodu celistvého (příp. dílčího) městského organismu (obr. 1).

Na příkladu vítkovických kolonií je dobře patrné překlopení urbanistické strategie po roce 1924. Zatímco předchozí stavební snahy byly ohleduplné vůči společnému soužití průmyslového závodu a moderního města s plnohodnotnou občanskou vybaveností, tehdejší politické změny zapříčinily mnohem více než jen „pouhou“ ztrátu územní a administrativní samostatnosti. Rozmach Vítkovických železáren ve druhé polovině 20. století město poznamenal a destabilizoval jeho funkční vyváženost. Naštěstí zde nedošlo k totální destrukci všeho, co bylo na přelomu 19. a 20. století promyšleně implementováno.

Co se týče diverzifikace způsobu bydlení, těžko bychom pohledali jinou ostravskou lokalitu, která by poskytovala natolik rozmanitý sortiment. V případě Vítkovic sehrává zásadní roli i samotné provázání bydlení s městským organismem, tedy s již zmíněnou občanskou vybaveností (školské stavby, radnice, nemocnice, jesle, kostel sv. Pavla), zelení (sad Jožky Jabůrkové) a veřejným prostranstvím (Mírové náměstí, náměstí Jiřího z Poděbrad). Navzdory stavebně-dopravním zásahům z nedávné minulosti (prodloužení ulice Rudné a její průtokové posílení, expanze vítkovického závodu) lze zdejší kolonie a navazující občanské příslušenství vnímat jako jeden z nejdostupnějších příkladů praktické ilustrace závodního města (obr. 2).

Dělnická bydlení pro rodiny zde reprezentují v poměrně rozsáhlé a zachovalé míře soubory přízemních čtyřdomů na území Josefínské kolonie a obdobně koncipované objekty podél ulice Sirotků. V obou případech je možné evidovat typizovanou práci s jednotnými objemy, pravidelnou parcelaci příslušejících zahrad a příjemnou dimenzi ortogonálního uličního systému. Místní genius loci je do značné míry udáván i toliko specifickou cihlovou texturou a poměrně homogenní sociální skladbou. Shovívavě lze rovněž vnímat projevy dispoziční aktualizace – ať už se jedná o tvarově rozličné přístavby, scelování bytových jednotek nebo o injektláž obytných místností do někdejších půdních prostor.

Rozdílné stavební (a taktéž parcelační) principy naskýtá sousedská štítová kolonie na Lidické ulici (obr. 3). Liniově řazené dvojdomy vytváří pravý opak bezkontaktní solitérní aplikace. Dotčené území je jasně členěno na část veřejnou (též komunikační) a část soukromou (zahradní). Optická propustnost je v tomto případě znemožněna již samotným charakterem kontinuální zástavby.

Čisté bytové bydlení (tedy bez hospodářského a zahradního příslušenství) je ve Vítkovicích zastupováno hned několika příklady vícepatrové zástavby. Nezmnít nelze nejstarší pavlačové domy na Ostravsku, tzv. U-domy (polyfunkční objemy, které lemují boční fasády kostela sv. Pavla), nebo také zástupce úřednického bydlení na ulicích Štramberská, Ruská

1 Bytové domy na ulici Bořivojova v Ostravě-Kunčičkách. (foto: Martin Náhlovský)

2 Příklad občanské vybavenosti ve Vítkovicích: objekt bývalé tržnice. (foto: Martin Náhlovský)

3 Štítová kolonie na ulici Lidická. (foto: Martin Náhlovský)

4 Zabedněná okna, disfunkční střešní konstrukce a popraskaná omítka. Nová Alexandrova kolonie v Kunčičkách nabízí nemálo obdobných exemplářů, které jsou stále obývané. (foto: Martin Náhlovský)

5 Modifikace otevřené pavlače v mariánskohorské kolonii U Koule. (foto: Martin Náhlovský)

6 Dělnický dům na ulici Štěpničkova v Ostravě-Michálkovcích. (foto: Martin Náhlovský)

a Ocelářská. Alternativní přístup v oblasti ztráty původní funkce naskýtá konverze dělnické kasárny na Pohraniční ulici. V objektu tzv. bílé kasárny se nyní nalézá sídlo vítkovického archivu.

Zcela samostatnou kategorii pak zaujímá Jubilejní kolonie, která byla vystavěna na počest stoleté existence Vítkovického horního a hutního těžířstva v letech 1921 – 1932. Výstavní skříň Ostravy – jak je rovněž toto sídliště a dílo architekta Ernsta Kornera označováno – představuje propracovaný urbanistický komplex, v jehož detailech se zračí vliv expresionismu a vídeňského dekorativismu (Kutty, 2008). Jubilejní kolonie je od roku 2001 komplexně rekonstruována (za asistence několikasetmilionových finančních prostředků) a přetavována v luxusní čtvrť pro ekonomicky stabilní nájemníky.

Další příklady ostravských kolonií vyskytující se mimo správu vítkovického závodu, zastupují zcela odlišné urbanistické principy. V prvé řadě zde absentuje natolik sofistikovaná provázanost s městskou strukturou. V mnoha případech lze hovořit o lokálně izolovaných souborech, u nichž lze diagnostikovat i další nedostatky: chatrnou fyzickou kondici a velice řídkou hustotu zástavby.

Tato kritéria splňuje naprosto dokonale Stará Alexandrova kolonie v Ostravě-Kunčičkách (*1897 – 1902), která se nalézá (či spíše nalézala) v bezprostředním sousedství stejnojmenného dolu. Na mapách NIKM (Národní inventarizace kontaminovaných míst), které zachycují stav areálu v roce 1949, lze napočítat 45 dělnických domů (zděných) a 1 objekt kasárny. Dnes můžeme v sevření ulic Bořivojova, Pstruží a Holvekova evidovat jen několik málo osířelých exemplářů. Nesmírně silným dojmem zde působí faktor pozůstalých ulic, které se poněkud symbolicky vlévají do živelně se rozpinajícího sadu Maxima Gorkého.

Nová Alexandrova kolonie (budovaná takřka v závěsu – v letech 1900 až 1904) se rozprostírá mezi ulicemi Škrobálkova, Kaniokova, Pekařská a Polní osada. Na první pohled lze hovořit o podstatně zachovalejší osadě. Avšak jen relativně. Odér brzkého fyzického rozkladu je doslova všudypřítomný (obr. 4). Z dřívějšího souboru 42 domů se dodnes dochovala ani ne celá polovina, přičemž stávající objekty nelze klasifikovat jakožto zdravé a schopné dlouhodobé existence. Alarmující stav je příkladně dokládán absencí celistvých okenních výplní, perforovanými střešními pláště a mizejícími podnájemníky.

Samostatnou kategorii obývají tzv. finské domky (mimochodem zrozené ve Švédsku), aneb stavebnicová reakce na válkou zdemolované bytové kapacity. Dřevěné struktury byly na naše území dodávány v průběhu 50. let, přičemž pod jejich exportem byla podepsána Humanitární organizace Spojených národů (UNRRA). Součástí dodávky byl poměrně jednoduchý instalační návod a konstrukční předpřipravenost jednotlivých dílů umožňovala sestavení domu během několika málo dní. V Ostravě byla tato „skládačka“ aplikována na několika místech a to ve variantě přízemního (častokrát párového) typu.

Živoucí důkazy naskýtá např. Stará čtvrť ve Lhotce, která atraktivním způsobem popírá zaběhlý ortogonální uliční systém. Z hlediska výborné fyzické kondice nabízí identicky zachovalý soubor i dostavba kolonie Salma (na území Slezské Ostravy), v níž panuje takřka chatařská atmosféra. Diametrálně odlišnými podmínkami oplývá nechvalně proslulá kolonie Bedříška v Mariánských Horách. Urbanisticky izolovaný soubor je poměrně zřetelně infikován problémovou sociální skladbou, zvýšenou kriminalitou a bídným technickým stavem.

Separátně je nutno hodnotit i další stavební typ z téže městské části. Kolonie U Koule (*1905 – 1908), jež je naopak plně navěšena na tepající městský koridor, znázorňuje jak po stránce urbanistické, tak po stránce dispoziční ojedinělý příklad dělnického bydlení (dosti podpořenou demolicí identicky koncipované Dolní kolonie v 80. a 90. letech minulého století). Dvoupodlažní domy pavlačového typu jsou řazeny sériovým způsobem podél ulic Bendlova, Slévárenská a Daliborova a zhmotňují pravidelně propustnou variaci blokové zástavby. Původní funkce zde přežívá v minimálním zastoupení. Objekty o osmi bytových jednotkách jsou do dnešních dní různorodě adaptovány a posluhují potřebám menších podnikatelských záměrů (obr. 5). Nalezneme zde pekárny, obecní knihovnu, obchody a rozličnou nabídku služeb. Rozmáhající se podnikání má ve zdejší lokalitě poměrně logický důsledek – monofunkčnost a pravidelní odpolední vyliďnění.

Shrnutí

Výše uvedené příklady kolonií netvoří samozřejmě jediné typizované osady, s nimiž se lze na území dnešní Ostravy setkat. Bohatou úrodu (nejen ve smyslu rozlehlosti, ale i zachovalosti) nabízí i další městské části (obr. 6). V Michálkovcích je možné navštívit jak netradičně rozparcelovanou Petřskou kolonii (budovanou v letech 1881 – 1946), tak poměrně rozlehlou Ferdinandovu osadu (*1883 – 1950). Nebývale kompaktní soubor cihlových domů poskytují taktéž Petřkovice. Zdejší osada Mexiko (*1888 – 1948) je sice založena na přísném půdorysném principu, avšak prakticky je zdejší strojovost negována rozličnou přehlídkou stavebně-fasádních úprav a atraktivně stíněnými uličkami. Výrazně nahořklá pachuť je naopak zastoupena v radvanických koloniích Trnkovec (dvoupodlažní bytové domy vystavěné v letech 1905 – 1924) a Pod Kaplí (soubor přízemních domů z let 1889 – 1909). V obou

případech panuje totožná diagnóza – sociální separace a fyzická devastace.

Řada dalších, dosud nezmníněných, kolonií demonstruje obdobný situační vývoj. Současná Ostrava nabízí více než 30 dělnických osad, které lze na základě kvalitativních kritérií obecně kategorizovat. Početně zastoupenou sféru představují soubory konzervované a funkčně homogenizované, u nichž je charakteristická stabilizovaná urbanistická stopa, původní textura a (jistým způsobem) typizované stavební změny (Josefínská kolonie). V těsném závěsu následují kolonie, u nichž nastává nezadržitelný rozklad a u kterých je komplexní záchrana obtížná. Častokrát se tak děje v případě politického zametání sociálních konfliktů, kdy jsou kolonie vnímány coby prostředek separace problémových skupin (Bedřiška). Tady již nelze hovořit o výjimečných městských zásazích, ale o hluboce zakořeněné (sebedestruktivní) praxi. Ojedinelý výskyt přísluší procesům plnohodnotné a včasné resuscitace (jako třeba v případě vítkovické Jubilejní kolonie), případně procesy globální funkční přeměny (mariánskohorská Horní kolonie).

Na problémové kolonie je nutno nahlížet pozitivní optikou. V mnoha případech totiž panují obdobné výchozí podmínky. Počínaje dopravní a technickou infrastrukturou, pokračuje prostorovými ambicemi zachovalých struktur a konče výhodnou lokací v zastavěném území obce. Proto lze i krajně degenerované soubory vnímat coby prospěšnou územní kapacitu, jež je provázána s městským organismem a jejíž znovuoživení nevyžaduje zbytečný zábor zemědělského půdního fondu. Stávající stavební dědictví (více či méně infikované) pak poskytuje ideální podmínky pro regeneraci původní náplně, případně pro realizaci neinvazivní funkční aktualizace / transformace.

Epilog

Je krátce po poledni. Za intenzivního svitu slunce procházím dělnické kolonie v ostravských Vítkovicích a jen málokdy vycházím z nepředstíraného úžasu. Vše si opatrně fotodokumentuji. Ne vždy je však vhodná příležitost, o čemž se přesvědčuji ve chvíli, kdy vstupuji pod silniční most na ulici Rudné. Vyrušuji zde hlouček více či méně odrostlých dětí, které zde hrají fotbal. Nevadí jim špína, ruch automobilů, ani všudypřítomné střepy a zápach moči. „Nefotě nás, pane!“ pokřikují na mě a ve vteřině mě obkličují. „Však já nefotím Vás, ale tady ty domy,“ ukazují prstem na pokračující ulici Okružní. Prskající dav mi ale nevěří. Nakonec musím fiktivně vymazat poslední fotografie. Až pak jsem propuštěn a mohu pokračovat dále po ulici Okružní – přesně do místa, kde se stýká linie železnice s čtyřproudovým betonovým monstrem.

Na tomto soutoku postává i jeden výjimečně sevřený dům. Typizovaný, cihlový a sympaticky zvrásněný. Celkově vzato vypadá poměrně dobře, jen to sousedství... Jihovýchodní výhled mu zprostředkovává samotný silniční most a odpudivý prostor pod ním. Jihozápadní opona na tom není o mnoho lépe. Zajišťuje ji totiž dvoumetrový betonový plot. Aby toho nebylo málo, na příslušející zahradě si nelze nevšimnout sloupu vysokého napětí. Jen několik málo desítek centimetrů od vlastní fasády domu vyrůstá jeho mohutná základna. „Pešek,“ trouším si pod nos a vytahuji fotoaparát. Hned vzápětí mě nemíjí konfrontace s obyvatelkou domu.

„Jakpak se vám tady bydlí?“ pokouším se pohotově zamést investigativní dojem. Paní domu však reaguje až překvapivě pozitivně. Jako by na tuto otázku čekala celý den. Usmívá se, vzpomíná a vykládá. Pozorně naslouchám a zapisuji si důležité útržky. Neplánovaný rozhovor je nakonec zajímavý a poměrně delší. Když se loučíme, stačí na mě paní zakřičet až překvapivě jednoznačnou odpověď: „Bydlí se tady dobře... moc dobře!“

Literatura:

[1] JEMELKA, Martin. *Ostravské dělnické kolonie I: Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven v moravské části Ostravy*. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. 544 s. ISBN 978-80-7368-953-7.

[2] JEMELKA, Martin. *Ostravské dělnické kolonie II: Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy*. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. 736 s. ISBN 978-80-7464-190-9.

[3] JEMELKA, Martin. Ostravské hornické kolonie: představy a skutečnost (1850-1900). In: *Lidé a prostor v perspektivě*. 1. vydání. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2010, s. 36-39. ISBN 978-80-248-2198-6.

[4] KOCIERZOVÁ, Lenka; KORBELÁŘOVÁ, Irena; WAWRECZKA, Henryk; ŽÁČEK, Rudolf. *Vítkovice*. 1. vydání. Třinec: Nakladatelství WART, 2002. 93 s. ISBN 80-238-8498-0.

[5] KUCHTOVÁ, Regina. Dělnické kolonie v Ostravě. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 14, č. 6/2011, str. 11-15. ISSN 1212-0855.

[6] KUTTY, Michael. *Jubilejní kolonie roste do krásy. Jižní listy*, roč. 5, č. 1/2008, str. 6-7.

Internetové zdroje:

[1] ČERNÁNSKÝ, Martin. Dělnická kolonie. In: *Lidová architektura / www.lidova-architektura.cz* [online]. Praha: Ing. Martin Čerňanský, Ph.D., ©2000 – 2013, publikováno 10.02.2012 [cit. 30.06.2014]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz/prehled-seznam/encyklopedie/kolonie-delnicka.htm>

[2] KAŠPÁREK, Michal. Dělnické kolonie. Romantické dědictví prvorepublikové bidy. In: *Poznej Brno* [online]. [Cit. 30.06.2014]. Dostupné z: <http://poznejbrno.cz/kolonie/>

[3] Kolonii Bedřišku tvoří staré finské domky. In: *Moravsko-slezský deník.cz* [online]. Ostrava: VLTAVA-LABE-PRE-SS, a.s., ©2005 – 2014, publikováno 12. 8. 2007 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/20070811_bedriska_kolonie_fins.html

[4] Kolonie. *Klub přátel Hornického muzea v Ostravě [online]*. Ostrava-Petřkovice: Klub přátel Hornického muzea v Ostravě, ©2007, poslední změna 24.06.2014 [cit. 30.06.2014]. Dostupné z: <http://www.hornicky-klub.info/search.php?rstext=all-phpRS-all&rstema=30>

[5] MAJLIŠ, Tomáš. Ostravské hornické kolonie. In: *Provedu.cz* [online]. Publikováno 05.03.2011 [cit. 30.06.2014]. Dostupné z: <http://provedu.cz/ostravske-hornicke-kolonie/>

[6] KRZYŽANKOVÁ, Vlasta. Historie města. In: *Statutární město Ostrava - oficiální portál / OSTRAVA!!!* [online]. Ostrava: Magistrát města Ostravy, aktualizováno 02.07.2012 14:27 [cit. 30.06.2014]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta>

Industriál obydlený uměním Vendula Šafářová

„*Důvod, proč dělat jakousi inventuru nyní, tkví v tom, že velká epocha průmyslu skončila.*“ (Cossons, 2008, s. 16)

„*Já, umocněné uměním, architekturou, nám umožňuje se plně angažovat v mentálních rozměrech snu, obraznosti a touhy. Budovy a města poskytují horizont pro porozumění a konfrontaci podmínek lidské existence.*“ (Pallasmaa, 2012, s. 16)

Proč industriál a proč umění? Širší kontext. Iniciační manifest.

Když se člověk doširoka rozhlédne kolem sebe, vidí jen zastavěnou krajinu. Tzv. nekonečné město, akcelerující globální růst (Burdett, 2010). Proč a kdy to začalo, ponechám stranou, ale následek je evidentní, krajina je plná a není prázdné místo, kde by nebyl periferně vidět drát, elektrický sloup či jiná stopa po lidském živočichu, který se nechce té „své“ plochy vzdát a pořád ji nějak kolonizuje a po svém kultivuje, třeba odpady – stavbami. O to bezradněji se krajina tváří v prostředí postprůmyslovém (apokalypticky hrozivé rezivějící ocelové konstrukce, poddolovaná území, kontaminované prostředí). Lidská aglomerace trpí opuštěným průmyslovým dědictvím minimálně od 90. let 20. století (Rumpel, Slach, Koutský, 2008) a hledá nový potenciál, jak se vzchopit, ruiny přeměnit v něco hodnotného a na pohled příjemného. Industriální objekty zanechané svému osudu korodují a hyzdí poezii měst. Aktuální doba ekonomické krize nemá ani finance na stavění objektů nových, ani nadšení či víru pro nové vize, nová města, nové „něco, co by nás zachránilo od prázdnoty uvnitř“, proto se musí soustředit na to, co je a tedy existuje, je hmatatelné a uchopitelné. Peníze, domnívám se, jsou, lidé si kupují dražší auta a staví větší domy, o penězích mluví, a ty je více ovládají, ovšem ty peníze, které bychom potřebovali na veřejný prostor, na tu odpadkovou krajinu, tečou jinudy, než by měly. Je to i tím, že to, co by mohlo být jednoduché, se komplikuje – byrokracie i technokracie. V takové situaci není snadné vtisknout někomu smysl pro revitalizování, opravování čehokoliv, ale je to skutečná výzva pro další generace (že by nová forma kutilství?). I vize bazaru, antikvariátu či vetešnictví je inspirativní. Představa, že město nabízí, prodává, pronajímá či vyměňuje na bazaru či trhu své statky (Kiszka, 2013), je reálná. Prvně se revitalizují největší celky, celá území (brownfields), poté nastupuje konverze staveb, rekonstrukce prostor a nakonec postupná úprava dalších nevzhledných, zanechaných, neudržovaných, poškozených fragmentů, jež hyzdí tu chlácholici krajinu, které jsme součástí. Je třeba uvědomit si, jak dalece jsme propadli okulocentrickému paradigmatu (Kalina, 2013) a tím se z jeho moci částečně osvobodit, znovu procítit, že krajina je kůže země, vrstva, s níž jsme bytostně, organicky spjati. Jakákoliv síla/energie, třeba kreativita (o kreativní ekonomice

mluvil v rozhovorech Petr Návrat, srov. také Kloudová, 2011), která je schopna nabídnout strategii revitalizace nemocného objektu, je žádaná. Zdá se, že poptávka po industriálu je, potenciální uživatelé se ptají po netradičních prostorech, něčem alternativním a cenově přijatelném, ale zájem z úrovně města či kraje a státu chybí. Industriálem se tedy v tomto článku miní prostory i budovy původně užívané průmyslem, nyní ale opuštěné a vybízející k novému užití. Že jde o fenomén závažný a přitom i atraktivní, dokazují třeba konference, jako jsou Bienále Industriální stopy, umělecké aktivity Festival 4+4 dny v pohybu (Čtyři dny / Four Days), občanské iniciativy Městské zásahy či Kladno Záporno. Katalogy a sborníky z těchto akcí, stejně jako vydávání publikací o kulturním odkazu průmyslového dědictví mají trvalejší účinek než jednorázové aktivity a mají hluboký dopad na nás všechny.

Společnost se mění jak v hospodářské, ekonomické, sociální sféře, tak i v kulturní, umělecké, komplexně se restrukturalizuje. Domnívám se, že osvěta a transformace myšlení úředníků, politiků a širší veřejnosti zaostává za vývojem, ale pokračuje – což je nadějně. Ukazuje se, že iniciativa obyvatel a komunit je polovinou úspěchu. Dlouhodobé vize, které se kontinuálně naplňují v Evropě (třeba Stuttgart) a Americe (San Francisco, Boston), jsou u nás zatím jen teorií, která ne a ne se zhmotnit. Diskuse a naslouchání je jeden z nezbytných předchozích cílů, otevření se novému, zbavení se předsudků a zaběhlých stereotypů, vystrašeného myšlení. Je třeba skoncovat s mentalitou uzavřených spolků a mafiánských struktur, otevřít se kooperaci, sdílení informací, vzájemné podpoře, společné tvorbě s respektováním odlišností, posilovat lokální sebevědomí, uvědomovat si vlastní prostorový příběh. Je to cesta, dává to motivaci veřejnosti pečovat o veřejný prostor, nebát se být otevřeně iniciativní a to vede k lepší kvalitě prostoru. K radostnému pobývání, k pozitivnímu myšlení.

Rešerše

„Průmyslové dědictví Evropy je cenný statek.“ (Cossons, 2008, s. 28)

Představené záměrně kontroverzní industriální památky ukazují pluralitní názory na to, jak by se industriální dědictví mělo znovu používat a revitalizovat do „života po životě“. Text má hybridní povahu, uvádí rešerše knih a časopisů či rozhovorů zabývajících se analyzovaným tématem, ale záměrně mimo postsocialistickou českou průmyslovou tradici. Současná diskuse o industriálu čerpala inspiraci ze šťastných příkladů industriálu v Německu (Zeche Zollverein, Essen; Leipziger Baumwollspinnerei, Leipzig; UFA Fabrik, Berlín), ve Francii (U4, Uckange; Le Magasin, Grenoble; La Friche la Belle de Mai, Marseille), v Itálii (Doky, Benátky), ale i v Čechách (Třačka, Praha; Důl Mayrau, Kladno; Festival 4+4 dny) a v neposlední řadě v Ostravě (Důl Hlubina, Důl Michal, DOV – Dolní oblast Vítkovice). Letos v srpnu se v Dolní oblasti Vítkovic pořádá provedení Verdiho opery Nabucco přímo pod širým nebem uprostřed industriálního prostředí. Třeba dojde i na koncert Annie Gosfield Flying Sparks and Heavy Machinery, a to u nás v Ostravě.

„Prázdné prostory nabízejí nejen volnou plochu, ale i nový příběh a nový styl tvorby.“ (Žižka, 2008, s. 223)

Pro ujasnění terminologie – industriál, industriální architektura patří do rodiny technických a průmyslových památek, průmyslového dědictví. Brownfields jsou pak spíše místa zatížená pozůstatky někdejší výroby, a to i tehdy, když na nich už žádné opuštěné průmyslové objekty nejsou. Brownfields někdy nemají charakter památky ani kulturního dědictví, ale stávají se překvapivě středem pozornosti biologů či ekologů. Naproti tomu technická památka může nabýt hodnoty díky kulturní paměti, buď pro vlastní technické zařízení, či řešení, která jsou typologicky originální svým provedením nebo historickou kvalitou. Průmyslové dědictví je obecně spojováno s kulturním dědictvím industriální epochy a s hodnotami s ní spojenými. Řadíme sem strojní zařízení, dílny, továrny, mlýny, skladiště, doly, doky, místa zpracovávající suroviny (vápenky, cihelny, vysoké pece, elektrárny, důlní stavby, pivovary, cukrovary, potravinářské závody), budovy, kde se produkuje (textilky, strojírenství, zpracovatelský průmysl, sklady), přenáší (vodárny, čistírny) a užívá energie, dopravní stavby (stará linka nadzemky), infrastruktura. Brownfields jako průmyslové dědictví jsou například nákladové nádraží (Praha-Žižkov), městská jatka, areály dolů, pivovary.

Pracuje se rovněž s termíny průmyslová industriální archeologie, mizející hodnoty, oživení míst mimo pozornost. A to celé se děje v kontextu urbanizace a péče o udržitelný rozvoj sídel a krajiny.

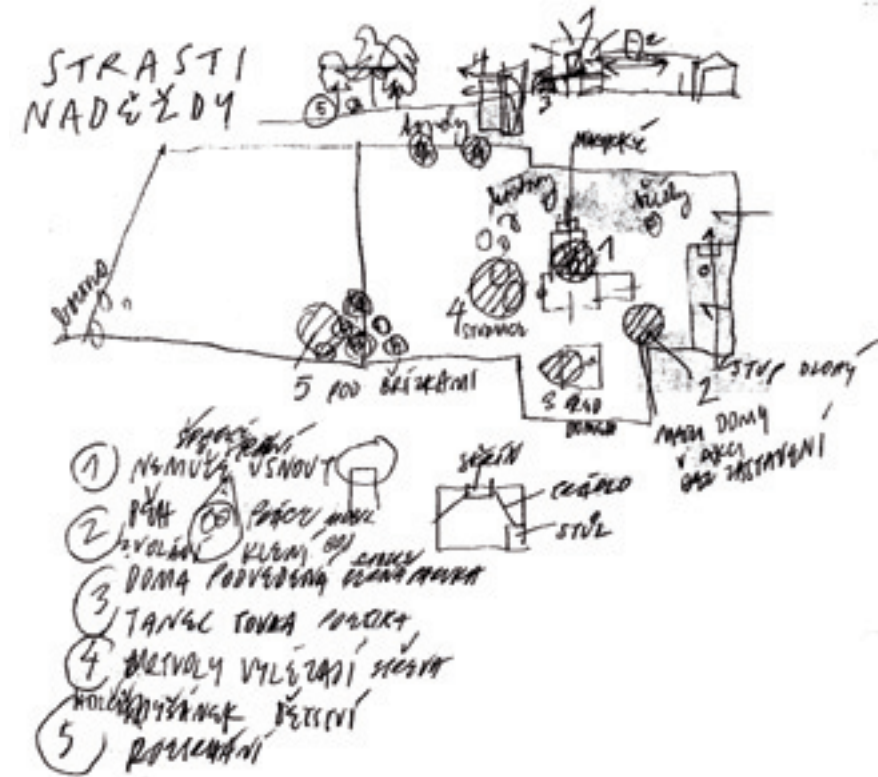
Oblast nového využití industriálu, tedy prostoru i architektury, tvoří obnova (uchování objektů a technologií, prostorových vztahů, konfigurace terénu), konverze (z latiny con-versio, změna, proměna na jinou funkci), adaptace (adaptive re-use), renovace, rekonstrukce (interiérů), revitalizace (širší transformace lokality), regenerace (obnova, oprava objektu, změna funkce a zařazení objektu zpět do života).

Analyzuje se hodnota technická, uměleckohistorická (někdy továrny navrhovali naši nejlepší architekti).

Osobní zážitek při doteku s industriálním prostředím, posílený možnostmi uměleckého

1 Fotografie vodárny, Praha-Braník (foto: Vendula Šafářová)

2 Strasti Naděždy, scénografická mapa (foto: Vendula Šafářová)

sdělení, inspiruje k jednání, organizování pravidelných akcí, pořádání výstav výtvarného umění, performancí, happeningů, provozování živého umění, jako jsou hudební koncerty, divadlo, doprovodné akce. Posiluje vztah k místu, pocit sounáležitosti a pohody, znamená položit zdravé základy pro budoucnost. Odkaz průmyslu může být klíčový – minulost se propojuje s budoucností.

Site specific divadlo

„Jejich hodnotou je přímý nebyrokratický a nekomerční důvod pro originální umělecký čin.“ (Žižka, 2008, s. 220)

Na počátku roku 2000 jsem měla příležitost provést výzkum problematiky rekonverze (adaptive re-use) technické památky na alternativní divadelní prostor přímo v terénu a to formou diplomového projektu na UMPRUM, který jsem si vybrala. Jednalo se o vodárnu z přelomu 19. a 20. století v odlehlé čtvrti Prahy, v Braníku vedle poklidné Vltavy (obr. 1). Historický objekt se transformoval na nové užití objektu divadla pro divadelní skupinu Teatr Novogo Fronta zkráceně TNF (kritici jejich pohybovou divadelní stránku přirovnávají k butó, japonskému tradičnímu tanci, nazývají ji „horkou taneční groteskou“, „tancem na hranici“). Hlavní idea projektu byla „Celý prostor je totální jeviště“. Myšleno každý kus teritoria je jeviště a hlediště zároveň (záměr postmodernistické intertextuality). Mnohovrstevnaté scény (obr. 2) plné symboliky se prolínají, hranice budovy se rozostřují, projekt je dokončený a zároveň otevřený, v každém momentu je nový. Diplomový projekt se vyvíjel metodou site-specific, která je právě vlastní tomuto experimentálnímu divadelnímu spolku (zakladatelé – Irina Andreeva, Aleš Janák).

K vysvětlení site specific přidávám citaci. Clifford McLucas (citován Žižkou, 2008, s. 220) píše: „Site-specific... jsou hybridem architektury a události, ve kterém místo a to, co se v něm odehrává, se prostoupí v sebe a vytvoří jiný pořádek existence – něco jako „place-event“ (místo-událost, událost v místě).“ Zpočátku mi nebylo jasné, jak projekt zpracovat, zadání bylo experimentálního typu, dlouho jsme o tom ve škole diskutovali, prováděla jsem analytické kresby místa továrny, navštěvovala místo, hledala kontext a vazby, nechávala se poblouznit divadlem TNF (Phantomysteria atd.), Irou a Alešem, jak fyzicky, v divadle někde na Palmovce na jejich zkouškách, tak i na obrazovce, kde jsem je sledovala a kreslila, rozkládala a skládala. Tedy divadelníci, herci či akrobaté byli analyzováni v procesu tvorby i při uměleckém výkonu. Nakonec jsem nevěděla jak dál, tak jsem jejich těla měřila a vytvořila jsem schémata těl, doufajíc, že mne něco dále napadne, jak vodárnu zrekonstruovat. Umělecké intervence TNF jsou tak divoké, že je kritici přirovnávají k fyzickému divadlu, které se definuje pomocí akrobatických kreací. Po diskusích s herci jsem pochopila, že náročné fyzické vypětí otevírá ducha umělce a příběh se tvoří sám v jejich společné interakci, a to spontánně. Tvrdili, že bezdůvodným, neprogramovým, nahodilým akrobatickým cvičením hledají příběh daného prostoru – site-specific metoda tedy v tomto případě znamenala, že jsou aktuálně kontextuální či šamansky napojení.

3 Představení Cirkus při setmění, koláž (foto: Vendula Šafářová)

4 Model obydlí pro herce Teatr Novogo Fronta (foto: Vendula Šafářová)

Samotná vodárna historizujícího stylu i přilehlý obytný objekt byla navržena tak, aby ladila i s drobnou okolní obytnou zástavbou. Jednoduché hmoty se sedlovou střechou, s cihlovými dekorativními lemy červené barvy, s dekoracemi cihel na štítu, žlutavé výplně omítky, propůjčovaly vodárně důstojný, skromný, ale reprezentativní vzhled. Těžko říci, zda architektonický záměr vyjadřoval vodárnu, technicky a esteticky byl dobře postavený a v harmonických proporcích. Diplomový projekt navrhoval vodárnu zakonzervovat, provést minimální úpravy, aby do stavby neteklo a dále nechátrala. Na celém pozemku včetně vodárny, hluboké studny a domku jsem rozvrhla jednotlivé scény tak, aby publikum následovalo herce po pozemku (obr. 3). Tím byli všichni aktivováni a hluboce vtaženi do děje. Každá performance divadla má jinou scénografickou mapu jevišť. Sami herci, aby si na toto prostředí nezvykli, žili v umělém obydlí-kokonu, jenž byl zavěšen v konstrukci nad pozemkem (obr. 4). Umění TNF industriální objekt zasquattovalo a naplnilo na nějakou dobu smyslem. Ovšem podobný experiment může určit další životy i jiných technických památek. Nakonec, co si pamatují, úřad zvažoval vodárnu propůjčit golfovému klubu (který měl sousedící pozemky k užívání), tak aby stavbu na své náklady opravil.

Industriál zkonzumovaný uměním

„*Most of the complexities and contradictions we relished thinking about we did not use, because we did not have the opportunity.*” (Venturi, 1977, s. 128)

„*Většinu složitostí a rozporů, o kterých jsme rádi přemýšleli, jsme ani nevyužili, protože jsme neměli tu příležitost.*” (Venturi, 1977, s. 128)

Poněvadž jsem pracovala nějakou dobu v Číně (konkrétně v Šanghaji) dovolila jsem si uvést příklady odtamtud, neboť se v české literatuře málo uvádějí, či vůbec. 798 Art District (také nazývaná 798 Art Zone) se nachází v hlavním městě Číny v Pekingu. V médiích je prezentován jako „hot“ místo pro umělce, alternativní obyvatele. Dashanzi leží severovýchodním směrem z centra Pekingu. 798 je soubor objektů vlastněných státem, jde o přes 50 let vyřazené vojenské výrobní haly, továrna s krycím označením 798 kdysi produkovala elektroniku. Nízká 1–2podlažní zástavba továrního charakteru i hustoty je různé dobré i průměrné architektonické kvality. Roku 2002 umělci a kulturní centra začali rozdělovat, pronajímat a renovovat tovární prostory, přeměňovat je v galerie, umělecká centra a studia, designové ateliéry, restaurace a bary (podobná náplň je v Šanghaji na Taikan Road neboli Tian zhi fang, tam se jedná o rekonstruované historické bydlení v centru metropole nebo umělecký blok zástavby se sochami uvnitř). 798 se stalo „soho style“, areálem mezinárodního charakteru s loftovým bydlením, a díky tomu přitahuje pozornost. Mixování, kolážování vlivů soudobého umění, architektury, kultury s historickou pamětí lokality a urbánní život 798 se vyvinul do kulturního konceptu, který podněcuje zájem odborníků i běžných obyvatel, a ti vzájemně interagují v procesu urbánní kultury a životního (veřejného) prostoru. 798 symbolizuje „hot“ místo umění vedené čínskou avantgardou s uměleckými personami (jako Ai Wei Wei) a s alternativními životními postoji. 798 hostí „známé“ mezinárodní čínské výstavy uprostřed ex-zbrojních továren a skladišť.

Waterhouse at South Bund (2010) se nachází v Šanghaji ve čtvrt South Bund v centru metropole blízko řeky Chuang-pchu, na „dobré“ adrese, kde je celkem klid, ale pořád je dost in (tržně a turisticky přitažlivá čtvrt). Při konverzi původního betonového třípatrového skladiště vodárny z roku 1930, kde svého času sídlilo i místní ústředí japonské armády, bylo do objektu vloženo patro navíc z cortenu, který svým rzivým povrchem vytváří aluzi na industriální minulost přístavu na řece Huangpu. Z někdejšího skladiště vznikl 19pokojevý pětihvězdičkový stylový boutique-hotel, nacházející se sice v lokalitě někdejších doků, avšak s výhledem na Pudong Skyline, nejmodernější čtvrt Šanghaje s mrakodrapy. Jak se píše v dokumentaci hotelu, „Snahou je vyjádřit individualitu každého hosta a podtrhnout kvalitu každého zákoutí původní budovy, každý apartmán má jinou světelnou zkušenost, jiný rozměr, jiný výhled.“ Dobrý kontrast byl vytvořen ponecháním částí budovy v původním stavu. Pomocí rozmazání a inverze interiéru a exteriéru, veřejné a soukromé sféry, se dějí matoucí a osvěžující prostorové události.

Projekt mě zaujal svou syrovostí, ostatně stejně jako porotu („The jury applauded the skill and sensitivity of the conversion.“ AR, s. 52). „Původní betonová stavba byla obnovena, a přesto si uchovala smysl špinavé drobnosti.“ (AR, s. 52) Nový architektonický přístup dává hodnotu relativně běžné, staré, rozpadající se budově (Nigel Coates, AR, 2010). Ponechání současného stavu fasády, do níž je vložen jednoduše a přitom silně objekt čisté kompozice, odkryje kontrast nového a starého. Radikální a koncepční je i vstup do starého objektu. Projekt je zpracován s odvahou a elegancí, proto jej uvádím jako současný, originální příklad konverze industriální architektury. Architektonická skupina NHDRO (Neri&Hu design and Research Office – Lyndon Neri a Rosanna Hu) za projekt obdržela mezinárodní cenu časopisu Architectural Review The Emerging Architecture 2010.

Neri tvrdí v rozhovoru pro Shanghai Daily (08.06.2009): „Tento hotel je pro cestovatele, kteří chtějí rozumět městu jinak než turisté hledající pamětihodnosti.“ A dále pokračuje: „Respektování prostoru je o správné abstrakci, reinterpretaci pocitu a esenci města.“

¹ ŠMÍDEK, Petr. Rozhovor s Petrem Kratochvílem. In: *Archiweb* [online]. Brno: Archiweb, s.r.o., ©1997 – 2014, publikováno 13.02.2013, 00:05 [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/salon.php?type=11&action=show&id=11140>

Literatura:

[1] Emerging Architecture. *AR, the Architectural Review*, roč. 114, č. 1366 (12/2010). ISSN 0003-861X.

[2] BURDETT, Ricky; SUDJIC, Deyan. *The Endless City*. 1. vydání. London (UK): Phaidon Press, 2008. 512 s. ISBN 9780714848204.

[3] COSSONS, Neil. Průmysl včerejška, odkaz zítřku? In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 14-30. ISBN 978-80-01-04067-6.

[4] FRAGNER, Benjamin; HANZLOVÁ, Alena. *Industriální stopy / Vestiges of Industry*. Architektura konverzí průmyslového dědictví v České republice 2000–2005. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze, 2005. 185 s. ISBN 80-239-5440-7.

[5] FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008. 335 s. ISBN 978-80-01-04067-6.

[6] KISZKA, Josef a kol. *Blue Notes*. 1. vydání. Ostrava: ACCENDO - Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., 2013. 156 s. ISBN 978-80-904810-9-1.

[7] KLOUDOVÁ, Jitka a kol. *Kreativní ekonomika: trendy, výzvy, příležitosti*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 218 s. ISBN 978-80-247-3608-2.

[8] MATĚJ, Miloš a kol. *Technické památky v Ostravě*. 1. vydání. Ostrava: Statutární město Ostrava ve spolupráci s vydavatelstvím Repronis, 2007. 103 s. ISBN 978-80-7329-157-0.

[9] MATĚJ, Miloš; KORBELÁŘOVÁ, Irena; LEVÁ, Pavla. *Nové Vítkovice / 1876–1914*. 1. vydání. Ostrava: Památkový ústav, 1992. 55 s. ISBN 80-85034-07-7.

[10] PALLASMAA, Juhani. *Oči kůže / Architektura a smysly*. Zlín: ARCHA, 2012. 85 s. ISBN 978-80-87545-10-2.

[11] RUMPEL, Petr; SLACH, Ondřej; KOUTSKÝ, Jaroslav. *Měkké faktory regionálního rozvoje*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2008. 186 s. ISBN 978-80-7368-435-8.

[12] SCHMELZOVÁ, Radoslava a kol. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific - současné tendence*. 1. vydání. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. 249 s. ISBN 978-80-7331-184-1.

[13] STRAKOŠ, Martin. *Průvodce architekturou Ostravy*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. 479 s. ISBN 978-80-85034-54-7.

[14] VÁCLAVOVÁ, Denisa; ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. 1. vydání. Praha: Pražská scéna, 2008. 324 s. ISBN 978-80-86102-44-3.

[15] VENTURI, Robert; BROWN, Denise Scott; IZENOUR,

Steven. *Learning from Las Vegas*. MIT Press, 1977. ISBN 978-0-262-72006-X.

[16] ŽIŽKA, Tomáš. Site specific projekty. In: *Průmyslové dědictví / Industrial heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 220–227. ISBN 978-80-01-04067-6.

[17] VÁCLAVOVÁ, Denisa. Místa činu. A2 – kulturní čtrnáctideník, roč. 2, č. 11/2006. ISSN 1803-6635.

Internetové zdroje:

[1] 798 Art Zone. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, publikováno 15.09.2004, 17:03, poslední změna 17.07.2013, 01:40 [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/798_Art_Zone

[2] *District 798 - the Art of 798 Art District, Beijing, China* [online]. Hong Kong: 798 District Limited, ©2009 – 2014 [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.798district.com/>

[3] KALINA, Pavel. *Juhani Pallasmaa Očima kůže*. Recenze knihy. [Cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.nakladatelstviarcha.cz/media/filebrowser/recenze/architekt.gif>

[4] *MVRDV* [online]. [Cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.mrvd.nl/>

[5] Boutique Hotels – more than just a brush with history. In: *CHINA.ORG.CN* [online]. Beijing (China): China Internet Information Center [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: http://china.org.cn/living_in_china/life_in_pictures/2009-06/09/content_17913394.htm

[6] *Teatr Novogo Fronta* [online]. [Cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.tnf.cz/cs/>

[7] The Waterhouse at South Bund / Neri & Hu. In: *Archdaily* [online]. Santiago (Chile): Plataforma Networks, publikováno 15.08.2012 [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.archdaily.com/?p=263158>

[8] Tianzifang. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, publikováno 07.10.2009, 03:19, poslední změna 23.09.2013, 17:08 [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tianzifang>

[9] *Trans Europe Halles* [online]. Lund (Sweden): Trans Europe Halles Coordination Office [cit. 14.07.2014]. Dostupné z: <http://www.teh.net/>

Ačkoliv je projekt komerční povahy, vykazuje analogický kontextový odkaz na historii a místní kulturu (<http://waterhouseshanghai.com/>). Jak se píše na stránkách hotelu, konformní provedení to tedy není, tvarosloví je sochařsky jednoduché, hmotové, zároveň tělesné, objekt zábradlí, markýzy či okenního rámu má svou pravou tloušťku (tu, kterou naše citlivost akceptuje, předpokládáme ji a jsme na ni zvyklí), nemůžu mluvit o minimalistickém přístupu, ale jednotlivosti mají minimalistické zpracování, každý detail je promyšlen a zpracován unikátně, pokud to věc (a cena) dovoluje. Bezrámová okna, cortenové desky, žádné šrouby či další kotvení. Vložené nové chodby a platformy v prostoru levitují a tím právě hotel žije a dýchá, otevřený a uzavřený zároveň, nabízí útočiště, ale dává i prostor ke snění.

Výzva k odvaze

„*Průmyslové dědictví představuje přetrvávající kulturní zkušenost, memento, jistě i nezaměnitelný umělecký zážitek a nepřehlédnutelný materiální odkaz.*” (Fragner, 2008, s. 9)

Recyklace, architektonické souvislosti, úcta k tradici jsou paradigmaty, s kterými se musí zacházet jako s východiskem. Kontext místa obvykle definuje potenciál a novou funkci brown-fields, to je běžné, ale iniciování umění v industriálu běžné není. Přitom umělci jsou jako první průzkumníci a hledači nových cest, používají jiné technologie (aktuální umělecký fenomén site specific). A to je to, co otevírá myšlení, inspiraci, nadšení a zájem veřejnosti.

Zdá se, že v cizině chápou rekonverze jako běžnou nutnou činnost, která přináší společnosti prospěch. Krajinu si chrání jako své dědictví, kořeny a svou duši, financování projektu revitalizace je pragmatickým tradičním řešením, a nikoho ani nenapadne, že to mohlo být jinak, nikdo nepochybuje o smyslu a návratnosti financí. Město a privátní sektor berou tento úkol seriózně a mají výsledky kladných čísel za souhlasného mručení obyvatelstva. Péče o vlastní krajinu je normální a přirozená. A o to se snad snaží i Ostrava, s úspěchy i neúspěchy. Je přirozeností stále svádět boj o dotace – tak jako v zahraničí – používat státní či evropský finanční potenciál, a situace se doufám zlepšuje, zkrátka být na periferii má svá specifika a úskalí.

Inspirací můžou být slova Sira Neila Cossonsa: „Zejména musíme zajistit budoucnost pro historicky nebo památkově důležité, často křehké, obvykle prosté a snadno znehodnotitelné městské krajiny, typické pro industriální období. Tato prostředí byla mimořádně osobitá a originální; jejich kulturní hodnota musí být teprve plně pochopena a doceněna.“ (Cossons, 2008, s. 16)

Ovšem časté volání po neopragmatismu v českých vodách – jak se zmiňuje Petr Kratochvíl v rozhovoru¹ – doufá, že architekturu zachrání od zbytečného fantazírování a bloudění v nekonečné teorii architektury či umění. Ovšem toto pragmatické myšlení/volání může být pro „vzkříšenou“ novou industriální architekturu smrtelnou ránou, myslím tím to nepochopení a odvržení netradičního přístupu právě od umělců a aktivistů či místních komunit, který je v těchto situacích potřeba.

Industriál versus postindustriál

Tomáš Bindr

„.....značky s nápisy: „Pozor důlní vlivy!“ připomínají, že pokles tohoto kraje ještě ne-
skončil.“ (Jan Balabán, Zeptej se táty, 2010)

Landek, receptor života ostravského, prehistorického evolučního i průmyslového revoluč-
ního. Doly se staly sémantickým znakem Ostravy, jejím synonymem, jejím životem, tepající
špínou z uhelného mouru, ale i špínou lidskou – ve jménu budování zářivějších zítřků. Snad
proto, jak to při revolučních změnách bývá, se chtělo po ukončení těžby zapomenout, distan-
covat se od minulosti. Prezence - reprezentanti se změnili. Průmysl za zeleň, havíři plníci
úkoly pětiletky za technologický park, oslavy vítězství pracujícího lidu za Coloursy... Mohou
se však měnit prezentanti, symboly? Reprezentanti jsou generováni náladou ve společnosti,
zprůměrovaným vnímáním správná v danou chvíli. Reprezentanti jsou stopou, corpusem delicti
činnosti společnosti, proto se je snažíme někdy popřít a jindy symbolizovat.

Stojím na Frýdlandských mostech. Před sebou mám dva prezentanty. Haldu Emu - pre-
zentant industriální doby, doby moderní (pracuji, abych mohl žít), a zábavně nákupní centrum
Novou Karolinu – prezentant postindustriální doby, doby postmoderní (pracuji, abych mohl
užívat). Prezentant života Ostravy a prezentant neživota Ostravy.

Značky s nápisy „Vstup na vlastní nebezpečí!“, které jsou umístěny pod Emou, před
Novou Karolinou chybí. Škoda, připomínaly by nám zodpovědnost za vlastní rozhodnutí...

Industriál 1948 – budování šťastných zítřků...

Mladý úspěšný právník s vlastní praxí. Dokončil školu před válkou, než ji Hitler stačil
zavřít. Snad i šťastný v tom krátkém čase Druhé republiky. S rodinným zázemím – o syna
přišel až o dvacet let později... Důstojník v záloze, místopředseda oblastní lidové strany. Dost
na třídního nepřítele, dost na oprátku.

Je bohatý, může si dovolit bydlet ve vile na nejlepší adrese se správcem i služkou. Vilu
si pronajímá od uprchlých Židů, kteří už nikdy nenajdou odvahu vrátit se. Levné domy po
odsunutých Němcích odmítá. To jej později uchrání před vyvlastněním.

V tom sychravém předjaří roku 1948 dostává na výběr. Na ministerstvo k Čepičkovi
budovat nový právní systém, nebo...

Rentgenový snímek s nádorem na mozek, lístek na „svobodu“. Nikoho o nic nežádal.
Věděl snad židovský doktor o těch pár rodinách, kterým vyřídil vycestování z protektorátu,
dokud to ještě bylo možné? Možná – z pár týdnů života bylo 82 let.

Vítkovické železářny, denní hlášení na národním výboru, manželka bez možnosti trvalé
práce, děti bez možnosti vyššího vzdělání.

A přesto „svůj industriál“ neopustil ani při uvolnění v šedesátých létech. Zůstal mu věrný
do konce. Nikoliv z nedostatku odvahy nebo snad zlomení osobnosti. Nevzpomínám si, že by
si kdykoliv na cokoliv stěžoval. Vzpomínám si na rychle otáčející se kola těžebních věží a na
vozíky s uhlím v ulicích nad hlavou, když jsme s babičkou chodívali dědovi naproti.

Postindustriál 21. století – atelier 38

Administrativně výrobní budova Liftcomp, Ostrava-Poruba, realizace 2002 – 2004
Ing. arch. Jan Zelinka, Ing. arch. David Wittassek

Inspirace z holandských cest. Samostatně stojící objekt dvou vzájemně propojených
částí. Prolínání dominantních „plechových“ objemů s využitím svažitosti pozemku. Volný par-
ter administrativy, betonová konzola expedice, plochy s nepravidelně rozmístěnými okenními
otvory dle funkce a potřeby. Ukončení převýšených částí administrativy i výroby průsvitným
prosklením (obr. 1).

Polyfunkční dům Elstav, Ostrava-Vítkovice, realizace 2008 – 2009
Ing. arch. Tomáš Bindr, Ing. arch. Jan Zelinka

1 Administrativně výrobní budova Liftcomp, Dům roku 2004 statutárního města Ostravy.

2 Polyfunkční dům Elstav, Dům roku 2010 statutárního města Ostravy, Stavba MSK 2009 – Grand Prix.

Vítkovické železářny, ocelové město prorůstající do občanského života obyvatel. Areál firmy Elstav je mezi dvěma světy, které propojuje Výstavní ulice. Na jedné straně nad-úrovňové tovární přepravníky a supící lokomotivy křížují Výstavní ulici, na straně druhé bloková zástavba prvorepublikových zešedlých bytových domů. Výstavní ulice je ulicí dopravní, není důvod po ní chodit pěšky, není kde a proč se na ní zastavit. Pozitivním momentem je autobusová zastávka přímo před objektem. Dynamický výraz domu reaguje na své okolí. Pilová střecha s přiznanou technologií vzduchotechniky a trapézový plech jsou reminiscencí na sousedství Vítkovických železáren.

Dům je rozčleněný na prosklený parter, první na Výstavní ulici vyzývající k dialogu, k prolnutí s veřejným uličním prostorem. Na příčných nosných stěnách parteru levituje kancelářský plechový ponton II. NP s výraznou konzolovitě vytaženou špicí prodloužených uličních čar ulic Šalounova a Výstavní. Konzola slouží zároveň jako přístřešek při nepřízni počasí pro čekající na autobusové zastávce. Dům je ukončený dřevěnou hmotou pilových střech umožňující všechny obytné místnosti bytů bazilikálně osvětlit jižním sluncem (obr. 2).

Administrativně výrobní objekt Ausys IT, Ostrava-Vítkovice, realizace 2011 – 2012

Ing. arch. Tomáš Bindr, Ing. arch. Jan Zelinka

Místo bývalé dělnické kolonie, sociální periferie uprostřed města. Sousedství Vítkovických železáren. Nekonečné plochy fasád výrobních hal navzájem propojených ocelovými příhradovými mosty s životadárnými médii. A právě na tomto sémantickém znaku místa je založený koncept budovy. Kancelářská budova je umístěná v levitující příhradové konstrukci. Je nositelem médií – myšlenek, plynoucích do jednoduché hmoty haly. Kancelářská budova má z exteriéru přiznanou ocelovou nosnou konstrukci, mostovku levitující na betonových patkách. Ocelová konstrukce je opatřena antracitovou barvou, vystupuje před bílým obvodovým pláštěm z PUR sendvičových panelů. Budovu sjednocuje pozinkovaný rošt, který zabraňuje proniknutí nenechavých osob do objektu. Hala má naopak ocelovou nosnou konstrukci uvnitř a kontrastuje s kancelářskou budovou jednoduchou bílou hmotou.

Při pomyšlení na firmu zabývající se informačními technologiemi je představa o naorganizování vnitřního prostoru řízena myšlenkou součástky, která sama může být konstrukčním celkem jiných součástek. Jde o předmět vyrobený podle požadavků na účel a funkci zařízení.

Inspirací pro uspořádání interiéru byla základní deska počítače. Podobně jako jsou jednotlivé komponenty osazeny do základní desky počítače (např. paměťové sloty), tak jsou jednotlivé prvky interiéru (police, dělicí příčky) zasazeny v prostoru, které ho jasně vymezují pro daný účel. Plochy (strop a podlaha), mezi které jsou komponenty vsazeny, jsou materiálově jednotlé skrze celý prostor, čímž je podpořena plynulost prostoru (obr. 3).

Sémantickým znakem industriální prosperity 19. století i první republiky byly kouřící komíny. Industriál byl chápán jako pozitivní součást života, jako hybná síla vývoje. Sémantickým znakem bolševického převratu se stal industriál jako takový. Nikoliv jako součást života, ale jako životu nadřazený, vše pohlcující. V postindustriální době jsou kouřící komíny vnímány jako zavrženíhodné. Průmysl je vytěsňován do monofunkčních ghett. Stojí vedle života, často bez vzájemné interakce. Bez opětné sublimace, prolnutí, vytváříme monokultury náchylné na zánik i při evolučních změnách.

3 Administrativně výrobní objekt Ausys IT, Nominace za ČR na ECOLAAWARDS 2012, Stavba MSK 2011 – Čestné uznání.

3 Program Industriál

Entrée Z archivu

Entrée

Josef Kiszka, Martin Náhlavský

Projekt „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury“ navazuje koncepčně – čili z hlediska programové struktury a posloupnosti dílčích aktivit – na předchozí projekt „Škola bez hranic: Česko-polské pohraničí očima studentů architektury z Ostravy a Opole“ a je součástí dlouhodobého programu „Industriál“ řešeného na Katedře architektury Vysoké školy báňské v Ostravě. Realizace projektu byla zajištěna finančními prostředky Evropské unie prostřednictvím Fondu mikroprojektu Euroregionu Silesia v rámci „Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika - Polská republika 2007-2013“.

Tematicky představuje „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury“ samostatný program (byť ne zcela vypreparovaný ze vztahu k programu „Pohraničí“). Katedra architektury Vysoké školy báňské v Ostravě spolupracuje střídavě s Fakultami architektury v Opoli a v Gliwicích již od roku 2007 a společně s nimi se podílí na výzkumu a řešení industriálních brownfields, které postihují bezprostředně navazující sídelní a (pseudo)přírodní krajiny, aniž by zde docházelo k žádoucí funkční aktualizaci (případně konverzi), sociálnímu zotavení a k zohlednění stavebního, prostorového a kulturního potenciálu pozůstalých struktur. „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury“ tak plynule navazuje na workshopy v Žacléři (2007), v Ostravě (důl Alexandr 2011, Hrušov 2012), v Ústí nad Labem a v polských městech Zabrze (obojí 2012) a Katowice (2013).

Předmětné teritorium projektu je geograficky vymezeno oblastí severovýchodního cípu České republiky a jihozápadní částí Polska. Na obou stranách jsou vyselektovány reprezentativní – a svým způsobem unikátní – industriální příklady. Na straně České republiky jsou voleny vyhaslé průmyslové soubory podél řeky Odry na území města Ostravy (Landek, Oskar, Hubert, Heřmanice, Koblov a další), v polském sousedství jsou takto vybírány důlní areály v blízkosti města Wodzisław Śląski (Rydułtowy, Pszów).

Teoretická **příprava projektu** byla započata již v roce 2012. Během probíhajícího workshopu v Zabrze byly uskutečněny první věcné dialogy mezi českými a polskými pedagogy. Na straně české byly tyto rozhovory řízené Josefem Kízkou, na straně polského partnera z Gliwic pak osobou Tomasze Taczewského. Tyto dialogy byly následovány neformálními sešlostmi na půdě obou zúčastněných škol a na neutrální půdě Těšína.

Oficiálně byla příprava projektu zahájena až po akceptaci žádosti o dotaci – tedy v letním období roku 2013. Studentům obou škol byly přiděleny dílčí úkoly (tvorba mapových

podkladů, analýza a průzkum stavebních struktur, digitalizace geografických, přírodních a dopravních podmínek, tvorba tematických referátů: historické souvislosti, hospodářské a průmyslové vlivy, sociologické aspekty ad.), současně byla uskutečněna delegace průzkumu tematicky a teritoriálně příbuzných školních projektů. Na základě inventarizace a dostupnosti materiálů byly vybrány výše zmíněné důlní areály. V této souvislosti nelze nezmínit ani aktivní podíl učitelské složky a její nezbytnou komunikaci s dotčenými orgány (kupříkladu se správci stále funkčních dolů na polské straně).

Završení procesu příprav obstaral poměrně logicky vícedenní **workshop**, konaný ve dnech 17. 10. – 20. 10. 2013. Vybraní studenti obou vysokých škol podstoupili během prvního dne návštěvu vyselektovaných důlních struktur – a to jak na českém, tak na polském území. Navštíveny byly ostravské doly Oskar, Landek a Hrušov, dále pak areál 1 Maja v okolí města Wodzisław Śląski a stále aktivní důl ve městě Pszów (obr. 1, 2, 3, 4). Během exkurze byli studenti seznámeni s různými stupni konzervace, rozkladu a aktivity jednotlivých dolů. Žádoucí pozornost byla při tomto monitoringu věnována dopadu hornické činnosti na bezprostřední životní prostředí.

Téhož dne proběhl na půdě Fakulty stavební Vysoké školy báňské v Ostravě zahajovací **seminář**, který plynule navázal na vizuální prohlídku vytipovaných lokalit a seznámil zúčastněné s hlubší problematikou brownfields prostřednictvím analyticko-syntetických prezentací. Představena byla taktéž příkladová řešení prostřednictvím dříve vypracovaných studentských studií (obr. 5, 6). Prezentace se soustředily na prostor Poodří, který byl v předstihu řešen v jednotlivých Ateliérech. Stěžejní byly prezentace názoru na Poodří zpracované v Ateliéru landscape studenty 5. ročníku: Pavlou Frankovou, Martinou Mlčochovou, Patrikem Bílým a Janou Cigošovou. Jednotlivé práce vytvořily kompaktní názor na naturalizaci prostoru nivy Odry v prostoru Ostravy. Druhým významným dokumentem byl závěrečný kompilát výsledků workshopu „Brownfieldy – Hrušov“, zpracovaný Josefem Kízkou a Patrikem Bílým na základě prací jednotlivých týmů a jejich řešení. Ze všech projektů bylo vypreparováno to v podstatě společné či principiální a soustředěno do jednoho elaborátu, který prezentoval základní možnosti a principy řešení využití prostorů dle vitálních sil města a regionu (NATURALIZACE, TECHNOLOGIZACE, ANTROPIZACE, KONZERVACE).

Zahajovací den – svým charakterem čistě poznávací – byl hned záhy vystřídán regulérní „třídenní směnou“, která je pro architektonické workshopy natolik typická (minimum spánku, maximálně zatěžovaný mozkový a počítačový software). Namixované studentské týmy se pod vedením pedagogů obou zemí zaměřily na přidělené důlní lokality a na jejich nejvhodnější konzervační, resuscitační a rozvojovou strategii (obr. 7, 8). V rámci workshopu byly současně zorganizovány přednášky týkající se řešené problematiky (Henryk Zubel – Diagram a diagraming, Martin Strakoš – Průmyslová architektura Ostravy, Josef Kiszka – Systém).

Práce na těchto výstupech probíhala jak přes den, tak i v nočních hodinách – a to v prostorách společenské místnosti hotelu Sport Club v Ostravě-Porubě. Intenzivní pedagogicko-studentská práce vykristalizovala čtvrtého, závěrečného dne, kdy byly výsledky jednotlivých pracovních týmů odprezentovány a doplněny výstupním posterem (obr. 9, 10). Výsledné prezentace nabídky variantní řešení, funkční schémata, strategické postupy a příkladové ilustrace formou grafických koláží.

Jednotlivé závěry přinesly rozmanité postupy, využitelné jak na akademické půdě, tak i na poli praktickém (coby vodítko pro majitele a správce dotčených areálů). Dosažené výsledky posloužily rovněž jako silný základ pro sofistikovanější a objemnější řešené semestrální práce studentů.

Pětidenní **expedice / studijní cesta** byla v důsledku rozdílných školních harmonogramů obou zúčastněných institucí realizována až po samotném workshopu v první polovině března roku 2014 (ve dnech 8. 3. – 12. 3.). Expedice se zúčastnili vybraní studenti obou škol se svými pedagogy. Expedice se primárně zaměřila na zdařile konvertované struktury industriálních a jiných brownfields, na jejich kontextuální zasazení do širšího územního (resp. stavebního) celku, na jejich následnou udržitelnost a předpokládaný rozvoj. Pozornosti účastníků neunikla ani příbuzná tematika: recitace industriálního tvarosloví v občanské a jiné výstavbě, přímý dopad průmyslové architektury na funkční zónování města a jeho konkrétní stavební profilaci (sídlíště, dělnické kolonie ad.). Expedice / studijní cesta byla vedena po trase Ostrava - Litomyšl - Praha - Wrocław - Ruda Śląska (obr. 11, 12). Na této trajektorii byly vykonány i další zastávky (např. v Hradci Králové a Zabrzi).

Prohlídka vybraných měst probíhala pod vedením kantorů, rodilých průvodců a zaměstnanců příslušných areálů. Z mnoha příkladů jmenujme například areál Dolních Vítkovic v Ostravě, zámecký pivovar v Litomyšli, centrum současného umění DOX v pražských Holešovicích, Halu století ve Wrocławu nebo dělnickou kolonii Kaufhaus ve městě Ruda Śląska.

Pětidenní expedice / studijní cesta byla zpětně ohodnocena jako nadmíru přínosný proces – a to jak v kontextu daného programu, tak i v měřítku navazující post-grantové činnosti. Kombinace teoretických výkladů s praktickými příklady a poznáváním „on the road“ poskytla velmi efektivní způsob vzdělávání, který se zásadně projevil v rozpracovaných a následně dokončovaných studentských projektech.

1 Exkurze dolu Anna ve městě Pszów, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

2 Exkurze dolu Anna ve městě Pszów, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

3 Návštěva průmyslové lokality ve městě Wodzisław Śląski, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

4 Prohlídka hornického muzea Landek v Ostravě - Petřovicích, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

5 Zahajovací seminář v prostorách Fakulty stavební Vysoké školy báňské v Ostravě, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

8 Pracovní vybava studentů: fixy, mapy a pauzovací papíry, 3. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

11 Návštěva areálu Dolních Vítkovic v Ostravě, 1. den expedice / studijní cesty (foto: Karolína Szaton)

Na základě uskutečněné expedice / studijní cesty byly zrealizovány dvě navazující kulturní aktivity: **výstava** vybraných studentských **fotografií** z této cesty (obr. 13) a **přednáška** s diskusí na téma konverze industriálních brownfields (zajištěná samotnými účastníky expedice). Obě akce se uskutečnily na půdě obou škol. Katedra architektury Vysoké školy báňské v Ostravě uskutečnila výstavu fotografií ve vstupních prostorách Fakulty stavební (23. 4. – 4. 4. 2014), kdežto **přednášku** s diskusí přeměrovala do vysokokapacitního výukového ateliéru I602 (3. 4. 2014). Polytechnika v Gliwicih uskutečnila taktéž obě navazující aktivity ve vlastních fakultních prostorách. Výstava fotografií zde proběhla ve dnech 25. 4. – 15. 5. 2014, přednášky o expedici byly realizovány dne 6. 5. 2014.

Na výše uvedené aktivity (a výsledky z nich vyplývající) navázaly další důležité činnosti v rámci výukových programů obou škol. Na Fakultě architektury v Gliwicih řešili studenti pod vedením architektů Henryka Zubla a Piotra Średniawy (v rámci semestrálních prací) areály a problematiku měst / míst na polské i české straně hranice. Nejhodnotnější řešení vznikla prostřednictvím diplomových prací.

Na ostravské Katedře architektury byla tematika a obsahovost strukturována dle pedagogických programů jednotlivých ročníků. Studentům 2. ročníku byly nabídnuty drobné objekty rezidenčního i občanského charakteru. Studenti 3. ročníku řešili celé areály postindustriální struktury – ať už jako enklávy, nebo jako organické části sídelní substance. Zajímavé výsledky přineslo pokračování předchozích řešení a návrhů konverze (příp. extenze) industriálních objektů a celých areálů v rámci bakalářských prací v prostoru dolů Alexander a Jan Maria na okruhu Báňské dráhy. Rozsahem a hloubkou vzhledu do problematiky pak vynikly práce diplomantů v areálu dolu Oskar a v samotném jádru Ostravy.

6 Zahajovací seminář v prostorách Fakulty stavební Vysoké školy báňské v Ostravě, 1. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

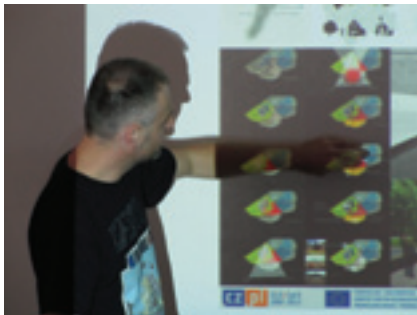
9 Inž. arch. Piotr Średniawa během závěrečných prezentací, 4. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

12 Návštěva holešovického přístavu v Praze, 3. den expedice / studijní cesty (foto: Kristýna Jandlová a Pavel Juráš)

7 Česko-polská skupina studentů během procesu tvorby, 2. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

10 Ing. arch. Tomáš Bindr během závěrečných prezentací, 4. den workshopu (foto: Martin Náhlovský)

13 Výstava fotografií v prostorách Fakulty stavební Vysoké školy báňské v Ostravě (foto: Kristýna Jandlová)

Z archivu

Josef Kiszka, Martin Nedvěd

Aktivita Katedry architektury Iniciace

Katedra architektury Technické univerzity v Ostravě a její pedagogové cítí povinnost zabývat se tímto tématem. Pro město, pro které byl právě průmysl důvodem zrození a které má industriál geneticky zakódovaný ve své struktuře a obraze i po ukončení těžby.

Doba industriálního boomu

Ostrava, Ostrava Slezská i Ostrava Moravská (tedy dvojměstí u brodu přes hraniční Ostravici), byla do doby objevení uhelného bohatství politicky i kulturně nevýznamným prostorem. Opomeneme-li industriální fázi života, Ostrava a její okolí moc kulturně hodnotných artefaktů nenaakumulovala. Struktura, hodnota, kvalita a identita města je zcela spojena s těžbou, výrobou, průmyslem a je významně určena obdobím industrializace. Průmysl byl onou vitální konstituující silou a zcela nekompromisně si v neurbanizované rurální krajině uzurpoval příhodné prostory. Urbanizace bezvolně sledovala produkci a její potřeby. Enklávy kolem jednotlivých jam tvořily samostatné světy, samostatné organizmy a celuly. Jen některé se bohatěji rozvinuly vznikem zhodnocujících závodů (koksovny) a následným zpracováním surovin (hutě, ocelárny, strojírny). Ve zbytkových prostorech tohoto celulárního systému vznikalo NĚCO – občas i NĚCO, co mohlo vzdáleně navozovat atmosféru města a kompaktního sídla. Pouze Moravská Ostrava, Přívoz a Poruba dospěly k určité urbánní celistvosti a městskému obrazu (avšak každý rozdílnou cestou).

Bohužel, problematika charakteru, identity a zakořenění není vnímaná jako zásadní v počinání decidentů, a proto jsou kulturní kořeny města nadále a zcela bezohledně likvidovány.

Ihned od vzniku Katedry architektury byla tato problematika zařazena do výuky, avšak ne programově, ne jako jeden ze stěžejních cílů reflexe. Těžištěm zájmu ve školních pracích se stala konverze a nové využití („re-used“) starých postindustriálních území, areálů a objektů.

První workshop s industriální tematikou se konal v Žaclěří (2007) v rámci iniciovaného programu „Hranice - Slezské pohraničí“.

Slezské pohraničí

Tento program jsme načili v publikaci „Blue Notes“ (Kiszka, 2013). Bylo by zde možné

1 SP Konverze strojovny v Žaclěří (Martin Náhlavský)

2 SP Galerie kamene na Slezské Hartě (Martin Náhlavský)

3 SP Křinický statek (Jan Hrnčárek)

4 Služovice – vztah mezi figurou a pozadím (Pavel Říhák)

popsat další stránky, neboť Slezsko a industrie jsou pojmy, které jsou výrazně propojeny.

Série pohraničních workshopů se samozřejmě zabývala i industrií v regionu. Za zmínku stojí práce M. Vepřekové „Včelí výzkum – Pilný mlýn“ a další projekty dotýkající se znovuvyžití opuštěných míst (brownfieldů či greenfieldů). Mnoho lomů, nádraží, statků atd. Samostatnou kapitolu představují urbanistické ateliéry, badání kolem podstaty venkova a neoddělitelnosti ekonomické báze od rurální struktury a její formy.

Partnerství pro české Brownfieldy

Projekt CZ.1.07/2.4.00/17.0033, jehož řešitelkou byla v letech 2011 – 2014 doc. Barbara Vojvodíková, byl zaměřen na výměnu zkušeností v oblasti regenerace brownfields, zejména na propojování výzkumně-vzdělávací sféry s praxí. Pro studenty byly připravovány odborné praxe ve firmách zabývajících se brownfieldy a rovněž různé workshopy. Výstupem projektu byly tematické semináře a publikace shrnující získané poznatky. Ve spolupráci s Katedrou architektury proběhly celkem čtyři studentské workshopy pod vedením architekta Josefa Kiszky.

První z workshopů se konal v Ostravě (v listopadu 2011) a týkal se bývalého dolu Alexander. Úkolem studentů bylo nalézt optimální řešení pro revitalizaci areálu, jenž je dnes částečně využíván jako centrum sociálních služeb pro postižené a chráněná dílna, a který z větší části chátrá. Čtyři studentské týmy, jimž byly přiděleny čtyři různé programové přístupy (komprese, stabilizace, konzervace, integrace či extenze) byly doplněny čtyřmi „alternativními“ art-týmy, vyjadřujícími ideu oživení dolu Alexander libovolnými uměleckými prostředky (vzniknul tak krátký film, série fotografií i performance na náměstí). Na workshop a jím získané podklady a analýzy navázalo několik studentských ateliérových projektů, a to nejen v prostoru Alexandra a jeho okolí, ale i na jiných pohorních areálech jako Jan Maria, Tereza atd. Dané práce se zaměřily jak na celou lokalitu, tak na konkrétní objekty v areálu a v jeho bezprostředním okolí.

Druhý workshop připravilo partnerské město projektu Ústí nad Labem (v dubnu 2012), které předložilo jako téma k řešení dříve průmyslovou, avšak dnes chátrající čtvrt Předlice, její regeneraci a zamýšlené propojení se zbytkem města. Těžištěm prací se stal areál bývalé armaturky, v jehož útrobách probíhal i samotný workshop, a obytné bloky vybudované před válkou německým obyvatelstvem, které jsou dnes zčásti neobydlené a zčásti tvoří romské ghetto. Vzhledem k tomuto aspektu byly studentské týmy sestaveny multioborově. V každém seskupení byli zastoupeni kromě budoucích stavavů, architektů a environmentalistů také studenti sociologie z Masarykovy univerzity v Brně. Z hlediska této publikace je také důležité, že se workshopu zúčastnily i studentky architektury z Gliwic.

Třetí workshop se odehrál opět v Ostravě (v listopadu 2012) a zaměřil se na problematiku území Hrušova, kde se kromě pozůstatků chemické továrny nachází rovněž bývalý důl Hubert (Stachanov). Po záplavách v roce 1997 zde byla kompletně zbouraná celá obytná čtvrt a současný stav jen obtížně evokuje dřívější charakter obce, těsně sousedící s městskou skládkou. Lokalita je dnes významně poznamenána přítomností železnice, dálnice, čtyřproudové silnice s mimoúrovňovým křížením a taktéž přírodním faktorem – řekami Ostravice a Odry.

I na ústeckém workshopu proběhlo tradiční rozdělování do skupin a následná kooperace studentů architektury se studenty jiných oborů. Pro návrh urbanistické koncepce řešeného území si každý z týmů zvolil základní filosofii přístupu, kterou následně reflektoval. Na výběr

5 SP Včelí výzkum – Pilný mlýn – pracovní model (Marie Vepřeková)

7 SP Poodří (Petr Doležal)

8 SP Hrušov (Patrik Bílý)

6 SP Včelí výzkum – Pilný mlýn (Marie Vepřeková)

byla dána „naturalizace“ upřednostňující přírodu před účelovým využitím „technologizace“ s předností výroby či obecně práce (vč. obchodu), „antropizace“ s dominancí pobytu (tj. bydlení), z organizačního hlediska princip „zonace“ rozdělující území na oblasti s různým budoucím využitím, dále „fragmentarizace“ a nakonec nejradikálnější „multiplikace“ vyjádřená masivním zastavováním celého území v předepsaném rastru a s prolínáním dopravní infrastruktury, obchodu, služeb i bydlení v několika vrstvách nad sebou. Součástí workshopu a závěrečných prezentací bylo, podobně jako na Alexandru, zapojení „uměleckých“ týmů.

Poslední workshop (v rámci projektu) se odehrál v dalším partnerském městě, a to v Trnavě (v dubnu 2013). Předmětem řešení se stal rozsáhlý areál bývalého cukrovaru v těsné blízkosti historického centra, který postrádá žádoucí funkční využití. Pět studentských týmů navrhovalo ve svých pracích začlenění areálu do struktury města, většinou formou nové výstavby a adaptace stávajících objektů na nové funkce (bydlení, sport, kultura, služby, obchod).

(MN, JK)

Pentagram

Pentagramem jsme pracovně nazvali seskupení pěti postindustriálních prostorů a struktur v dnešním centru města kolem Trojického údolí na Slezské Ostravě propojených mezi sebou Báňskou dráhou: Tereza na vrcholu hřbetu Slezské Ostravy, Michálka, Jan Maria nedaleko Hranečniku (vstupu do Ostravy od východu a Těšína), Trojice v Trojickém údolí mezi radnicí a kostelem sv. Josefa a Zárubek na soutoku Ostravice s Lučinou. Tento prostor byl již dříve zkoumán v rámci studentských semestrálních prací, avšak soustředěné metodické pozornosti se dočkal až v rámci projektu „Mladí výzkumníci“.

Projekt „Mladí výzkumníci“ (celým názvem: Tvorba a internacionalizace špičkových vědeckých týmů a zvyšování jejich excelence na Fakultě stavební VŠB – TU Ostrava, CZ.1.07/2.3.00/20.0013) probíhal v letech 2011 – 2014 pod vedením profesorky Darji Kučkové. Jeho hlavním cílem bylo zapojování studentů do vědeckého výzkumu a souběžná tvorba kontaktů s odbornými pracovišti v zahraničí.

Na Fakultě stavební vzniklo několik výzkumných skupin různého zaměření (konstrukce staveb, pozemní stavitelství, dopravní stavitelství, architektura, geotechnika a další). Každé seskupení bylo vedeno zkušeným akademikem (vedoucím) a zahraničním odborníkem na danou problematiku (konzultantem). Všeobecně byly jednotlivé týmy složeny ze studentů a akademických pracovníků do 35 let.

Ve vedení výzkumné skupiny „Architektura“ se během realizace projektu vystřídali architekti Aleš Student a Josef Kiszka. Na pozici zahraničního experta pak profesori Jan Pallado (PŠ Gliwice) a Peter Pásztor (TU Košice). Tématem výzkumu bylo pět zaniklých uhelných šachet (PENTAGRAM) ležících na okruhu Báňské dráhy ve Slezské Ostravě (tj. již zmíněné doly Trojice, Petr Bezruč, Michálka, Jan Mária a Zárubek). Hlavním výstupem byla určena tzv. specializovaná mapa, která měla zdokumentovat současný stav zmíněných dolů a jejich postupný historický vývoj. V prvé řadě byly práce podřízeny principu budování metodické základny a vytvoření metody deskripce a klasifikace (pro jednotlivé objekty, areály a místa s postindustriální strukturou).

Výsledkem je digitální aplikace s trojrozměrnými modely důlních areálů a jednotlivých budov. Má několik úrovní měřítek a podrobností: od nejširšího záběru zahrnujícího Slezskou Ostravu a část Moravské Ostravy (v detailu terénního reliéfu, s vyobrazením zeleně, důležitých přírodních prvků, dopravní infrastruktury a jednotlivých budov) přes podrobnější zpracování vybraných pěti důlních komplexů až po detailně prokreslené objekty (plně trojrozměrné a věrně otexturované). Nechybí ani potřebná informační databanka. Jednotlivé doly a objekty jsou totiž doplněny nezbytným příslušenstvím: přehledem historických událostí, dobovou i současnou fotodokumentací a dalšími doprovodnými daty (např. studentskými pracemi návrhů konverzí).

Do projektu byli zapojeni studenti bakalářského, magisterského a doktorského studia, přičemž každá skupina měla přidělené konkrétní úkoly. Studenti z bakalářského stupně vytvářeli 3D modely jednotlivých budov, magisterští studenti prováděli sběr dat (v archivech, v terénu) a doktorandi byli pověřeni korigováním mladších kolegů a inventarizací získaných dat. Původní záměr, že bude MAPA jakýmsi virtuálním muzeem zevrubně dokumentujícím vývoj všech pěti šachet a proměny Slezské Ostravy formou 3D modelů z různých období (a shromáždí tak na jednom místě kompletní archivní dokumentaci dolů i studie jejich revitalizací vzniklé po útlumu těžby), se ukázal být příliš ambiciózní a při dané konstelaci možností pracovních sil nereálný.

Výsledná mapa tedy nedosahuje zamýšlené kvalitativní a kvantitativní úrovně, přesto představuje více než důležitý základ a must, který je možné v budoucnosti dále precizovat – tj. doplňovat a rozšiřovat o další údaje a vrstvy vizuálních i textových informací.

(MN, JK)

9 WS Dizajn v pohraničí: logo

Dizajn v pohraničí

Otevřela se nám nová dvířka. Díky vztahům s polským Slezskem jsme navázali spolupráci s Fakultou designu Akademii výtvarného umění (ASP) v Katowicích – konkrétně s Ústavem vizuálního výzkumu a interakcí (Zakład Badań Wizualnych i Interakcji) pod vedením prof. Gdowicze, s Ateliérem navrhování systémů vizuálních informací vedeným Dr. J. Kucharczykovou a Ateliérem ergonomie Dr. A. Sobasie. Spolupráce rezultovala v roce 2013 dvěma týdenními workshopy v polském městě Czechowice-Dziedzice a v české Orlové. Byly to nezapomenutelné dny.

Na workshopy byli vybráni studenti se vztahem k prostoru, manuálně zruční a perspektivní. Z kapacitních důvodů se mohlo zúčastnit pouze 6 studentů. Účast byla vnímána jako odměna za předcházející úsilí. Jako odměna pro získání vhledu do jiného způsobu práce, pro porovnání se s „akademiky“, s designery a pro další poznání. Tak dlouhý pracovní pobyt (tak dlouhý dvouetapový workshop, tak dlouhé soustředění) ještě studenti na Katedře architektury neměli. Výsledek byl ovšem ohromný. Ani ne tak po stránce materiální a artefaktuální, jako spíše z hlediska pedagogického, mentálního a sociálního.

Téma workshopů bylo dáno polskou stranou¹: „Úlohou Dizajnu v pohraničí je přispět ke zlepšení kvality života obyvatel partnerských měst prostřednictvím zpracování koncepce obhospodařování a aktivizace klíčových míst veřejného prostoru, vytvoření vhodných míst pro setkávání a sociální interakci v Czechowicích-Dziedzicích a v Orlové. Nové funkční řešení s vysokou estetickou kvalitou přispějí ke zlepšení kvality života obyvatel obou měst.“

Rozdílné přístupy designérů a architektů představovaly nejviditelnější aspekt vzájemné kooperace. Ve zkratce by se dalo říct, že vedle sebe probíhaly souběžně analytické procesy induktivní designérů a deduktivní architektů.

Po ukončení vlastních workshopů byly jednotlivé výstupy na české straně dále dopracovávány (tak dlouho, až to studentům bylo nemilé). Rozpracování výsledků probíhalo tradičně v rámci semestrálních prací, tentokrát v Ateliéru landscape.

Výsledky workshopu a vybrané návrhy kostry zeleně v Orlové budou prezentovány samostatnou výstavou přímo ve městě, a to v kulturním domě.

Hmatatelnou stopou po této akci je publikace „Dizajn na pograniczu / Dizajn v pohraničí“ (ASP Katowice, 2014), dostupná i v internetovém prostoru².

10 SP Lázně Trojice (Jiří Papoušek)

11 SP Trojické údolí (Jan Hrnčárek)

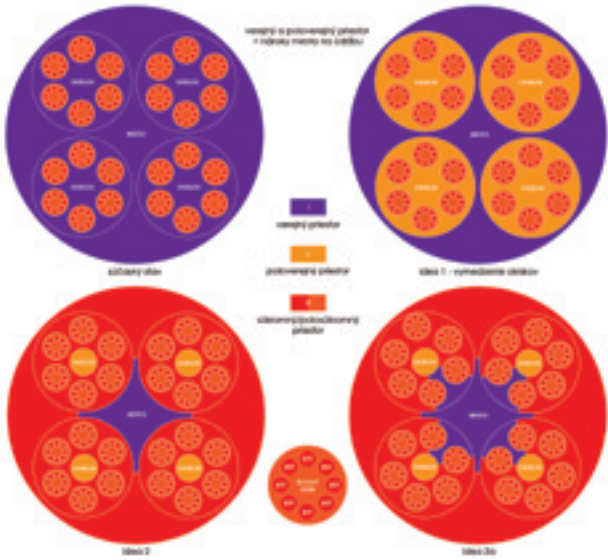
12 Czechowice-Dziedzice: kolonie

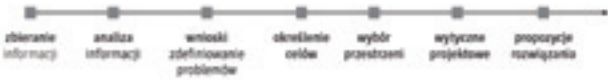
13 Czechowice-Dziedzice: kolonie

14 Czechowice-Dziedzice: kostel Ježíše Krista vykupitele (autor: Stanisław Niemczyk)

15 WS Dizajn v pohraničí: veřejný a soukromý prostor (Ivan Hodás)

16 WS Dizajn v pohraničí: schéma práce

17 WS Dizajn v pohraničí: pracovní model problémů a cílů, brainstorming

18 WS Dizajn v pohraničí: pracovní model problémů a cílů

19 WS Dizajn v pohraničí: cílová oblast, brainstorming

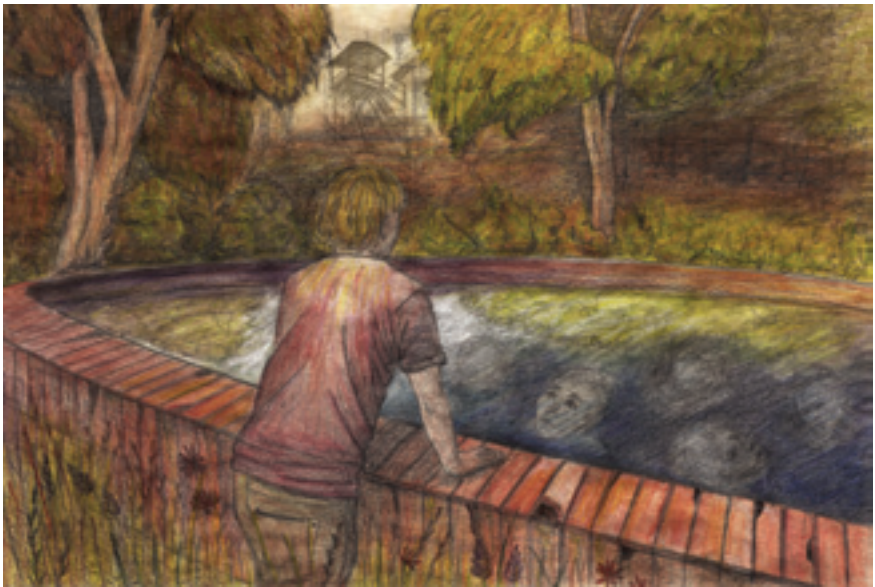
20 WS Schéma města Czechowice-Dziedzice

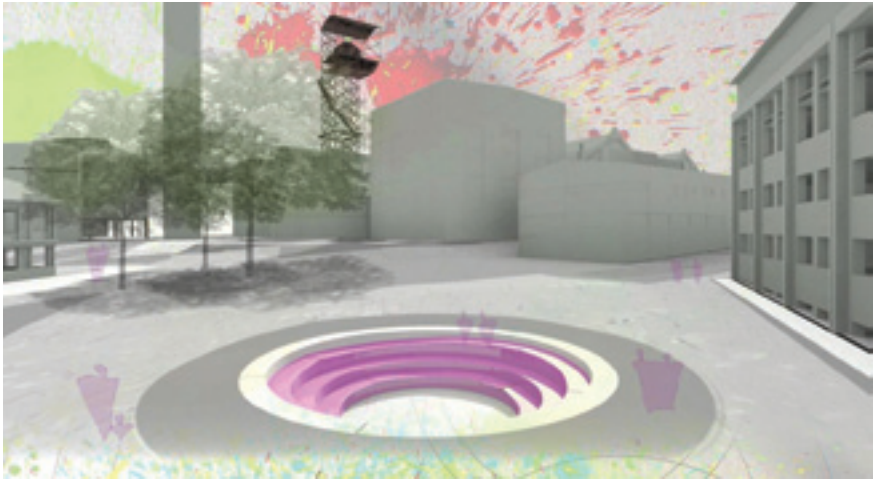
21 WS Dizajn v pohraničí: prezentace

22 WS Dizajn v pohraničí: společné foto

23 WS Hlubina: Duch hlubiny (Lenka Bartůňková)

24 WS Hlubina: Metamorfóza (Ondřej Turoň, Filip Ciahotný, Jakub Miller, Tomáš Lehnert)

Ostrava Hlubina

V létě „PROVOZ“ Hlubina pořádá už tradičně umělecké (deep)campy. A letos dostali nápad. A nápad je to, co dnes frčí. Ani tak nejde o dílo, o práci (to přece dnes umí každý), ale nápad. To je kreativní kapitál, ten se dá zhodnotit. Nejlépe se dá vše zhodnotit cestou mas-médií a zvláště (ještě) v telce. Té už možná tak trochu zvoní hrána, ale ještě chce, ještě se snaží odtáhnout děti ze sítě. Trochu marné je to snažení. Už se dnes neříká: „Kdo není v TV, jako by nebyl.“ To už si přivlastnila Síť a Facebook. A ten nápad se nám líbil. Ten se nám hodil. Co dělat v létě, že jo. Letní nuda. Práce? Ten, kdo pracuje, život si zkracuje (to není z mé hlavy, to je taková studentská odrhovačka, co jsem zaslechl Na rybníčku pod Strahovem, než jsem se skoulel k tanku). Ale někteří musí a někteří nevědí, že takový workshop je práce, a to hodně časově i mentálně náročná. Některým takovým postindustriální prostor nevadí, ba naopak – lahodí jim. Jsou labužníci Louvru přesycení, cítí zde sálající sociální hloubku prací a potem nasyceného prostoru, vnímají historickou vážnost, případně tady hledají jen něco nového, neotřelého. U jiných je nadšení zdrženlivější. Ti jiní asi patří mentálně jinam a trochu se jim nechtělo spát vandráckým způsobem. Ale to už známe, to jsme už viděli, dějá vu, vzpomínka na Žaclěř.

Ale sjeli se! Sjeli se studenti z Liberce, Ostravy a Katowic, sjeli se studenti umění, designu i architektury, Češi i Poláci. Díky hostitelům z Provozu si prohlédli odumřelý areál, ponechaný k paměti, času zrození dělného města, amalgamu kultur, národů, světonázorů. Prohlédli si na olejem a potem nasáklé žírné půdě stahlwerku rodící se regionální atrakci – zábavně-turistický DOV, barvy nové Ostravy. Pravda, pohled z vyhlídky na vysoké peci nebyl konejšivý, ale snad jen pro nás škarohlídy a autochtony. Novici měli zážitek. Osvěžující přednáška J. Stolína o světových památkách však navodila atmosféru vysoké kultury a otevřela okno s výhledem na špičkové umění. Tak bylo docíleno rovnováhy: Atrakce vs. Duch. Což významně poznamenalo průběh celého workshopu. Až do konce, do prezentace i v prezentaci. Ba, i při zasedání hodnotící poroty byla radost posedět v takové krásné společnosti. Po hluboké debatě oceněná práce „Duch hlubiny“ dává naději, že se dá o světě smýšlet moudře, že Duch hlubiny nezapadne, nevyčpí... A snad ty rozhovory – studentů, tutorů i porotců – přinesou něco dobrého, hodnotného a trvalého. Možná...

Frýdek-Místek textilní

Jsou potřeby školy, pedagogického procesu, a jsou potřeby společnosti. Jen někdy se povede tyto potřeby korelovat, sladit, v cílech i čase. Takovou možností je problematika mi-zicích budov po textilní industrii ve Frýdku-Místku. Přišli jsme k tomuto jako slepí k houslím – přes zadání diplomové práce s tématem Frýdek-Místek a (pop)kultura.

Diplomant Ondřej Turoň navázal kontakt s ostravským NPÚ a postupně tak objevil mož-nost hlubší spolupráce, pozdvižení našeho badání na vyšší odbornou úroveň a propojení akademického pedagogického a výzkumného úsilí s potřebami společnosti, města, vlastníků i odborného státního pracoviště (navíc pod odborným dohledem špičkových odborníků z ob-lasti památkové péče).

Úvodní workshop, připravovaný již celé léto, proběhne ve spolupráci s Kulturou FM v ter-mínu 6. – 10. 10. 2014. Akce bude veřejná a pro jednotlivé účastníky (a taktéž veřejnost) budou zorganizovány přednášky a další doprovodné akce. Prezentace výsledků se uskuteční v kině Vlast.

Na akci přispělo město a pokoušíme se oslovit i další zainteresované subjekty, především vlastníky objektů v čele s majoritním Slezanem.

Akce opět bude multidisciplinární. S Katedrou architektury bude tentokrát spolupracovat i Katedra stavební mechaniky (doc. Krejsa) a dalších pracovišť. Tradičně se zúčastní i pol-ský partner – Fakulta architektury z Gliwic. Netradičně chceme zapojit studenty a pedagogy z Institutu fotografie a ostravské Hornicko-geologické fakulty pro možnost provedení fotogra-mmetrie fasád objektů.

25 Mezinárodní workshop ve Frýdku-Místku: plakát (Lenka Bartůňková)

¹ Dizajn na pogramiczu - prowadzący, organizatorzy, zaproszeni eksperci. In: *Pracownia Komunikacji Społecznej ASP Katowice* [online]. Poslední změna 8. 10. 2013 [cit. 30. 8. 2014]. Dostupné z: <http://pkaspkat.blogspot.cz/2013/10/dizajn-na-pogramiczu-organizatorzy.html>

² http://issuu.com/wieslawgdowicz/docs/dizajn_na_pogramiczu_publikacja_201/1

Literatura:

[1] KISZKA, Josef a kol. *Blue Notes*. 1. vydání. Ostrava: ACCENDO - Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., 2013. 156 s. ISBN 978-80-904810-9-1.

[2] Kolektiv autorů. *Sborník prací ke konferenci Structura: stavební trendy 2013*. 1. vydání. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, 2013. 284 s. ISBN 978-80-248-3236-4.

[3] Kolektiv autorů. *Structura 2012: II. ročník mezinárodní stavební konference*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, 2012. ISBN 978-80-248-2879-4.

[4] VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfields – souvislosti a příležitosti: Důl Alexander – zrcadlo minulosti příležitost budoucnosti Kunčiček*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012. 116 s. ISBN 978-80-7431-089-8.

[5] VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfields – specifika, okolí a ideje*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012. 112 s. ISBN 978-80-7431-100-0.

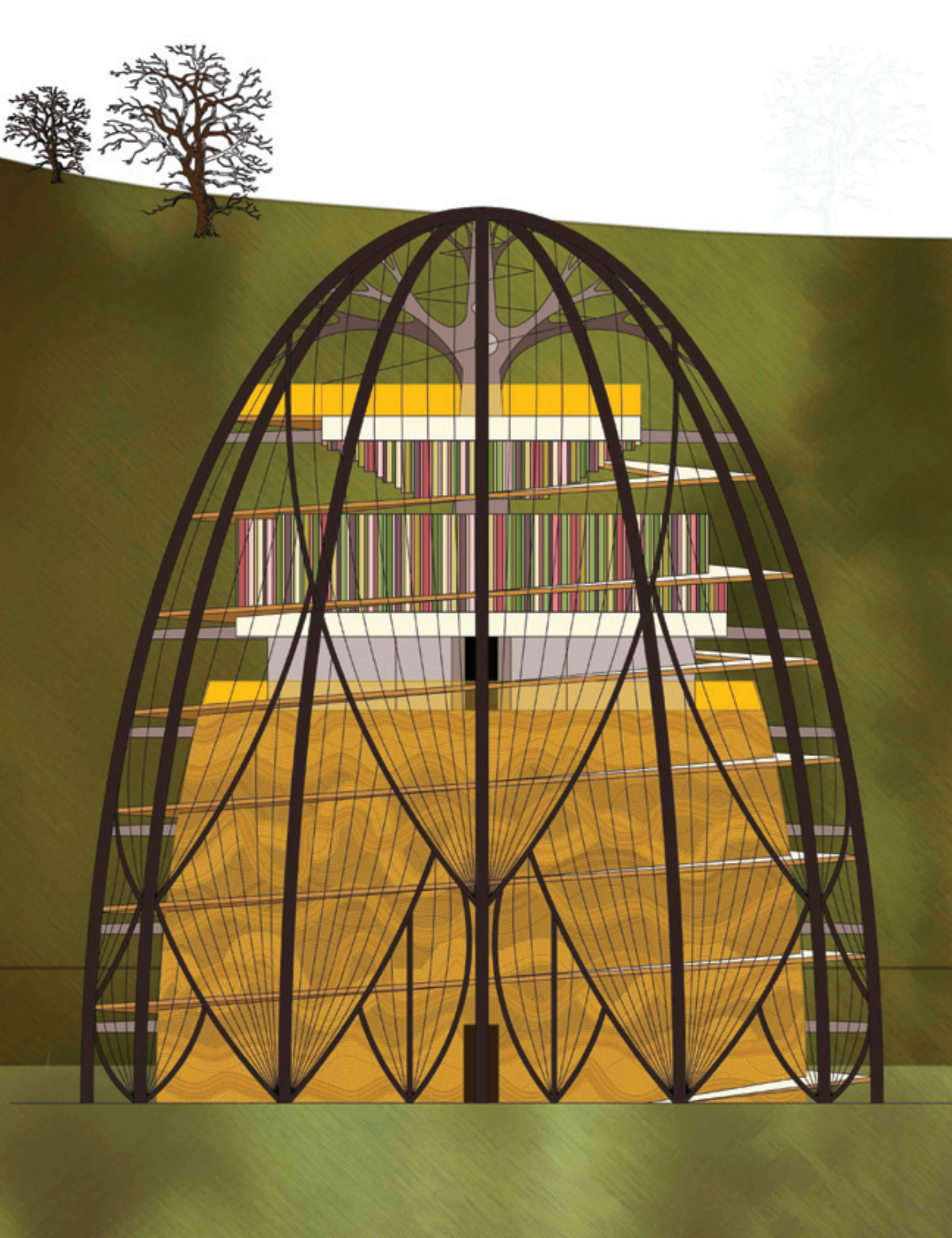
[6] VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfieldy – cesta od minulosti do budoucnosti*. 1. vydání. Praha: European Science and Art Publishing, 2013. 126 s. ISBN 978-80-87504-22-2.

[7] VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfieldy – a co s nimi souvisí*. 1. vydání. Praha: European Science and Art Publishing, 2014. 138 s. ISBN 978-80-87504-23-9.

Internetové zdroje:

[1] *Mladí výzkumníci* [online]. VŠB – Technická univerzita Ostrava: ©2011 [cit. 20. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.mladivyzkumnici.cz/>

[2] *Partnerství pro české brownfieldy* [online]. VŠB – Technická univerzita Ostrava: ©2011 [cit. 20. 6. 2014]. Dostupné z: <http://brownfields.vsb.cz/>

4 Program Industriál a Revitalizace 2013

Revitalizace 2013

WORKSHOP 2013 - POODŘÍ

Josef Kiszka

Každý workshop je jiný. Někdy jen trochu jiný, někdy zcela. Jiný je prostor, jiný je program, jiná je náplň a cíle, jiní jsou účastníci. Zásadní je jen to, že pomáhá i studentům i tutorům. Pomáhá běžet (ne jít!) kupředu, dál. Vzniká Dílna (Kiszka, 2013). Workshopů i kolem industriálu jsme již měli mnoho. Program „Industriál“ již několik let běží a chystají se nové.

Co bylo jiného v Porubě 2013?

Poprvé se povedlo vše dobře připravit. Dílčí aktivity byly zahájeny v dostatečném předstihu, ve všech dotčených Ateliérech. Práce kolem Poodří v Landscapeu, práce kolem Industriálu v Pentagramu, práce kolem ostravského Hrušova a práce přímo na konkrétních areálech (Lanek, Oskar, Heřmanice, Hubert) nám otevřely vrátka a pomohly pochopit a následně uchopit danou problematiku.

Poprvé jsme se přehoupli přes proces analýz, deskripce, racionálního sběru dat a informací, to vše jsme získali v předstihu, a mohli se věnovat REFLEXI, RECEPCI, IMPRESI a hlavně INTUICI, tedy tomu, bez čeho tvůrčí proces ani nezačne.

Poprvé se workshopu zúčastnili i nejnížší ročníky i diplomanti i doktorandi. A tutoři, kteří se už v Dílně chovali! Dílna byla kompletní. Doufám, že ne naposled.

A především: Sémiotika. Slova! Znaky!

ENTROPIZACE, KOMUNIKACE, ORGANIZACE
DEGRADACE, PETRIFIKACE, INICIACE, INTENZIFIKACE
LIKVIDACE, KONZERVACE, ADAPTACE
REGRESE, STAGNACE, PROGRESE
KOMPRESE, STABILIZACE, EXPANZE
EVAKUACE, FRAGMENTACE, KONCENTRACE

MARGINALIZACE, SEPARACE, IZOLACE

AKCEPTACE, SANACE, RENOVACE
ESTETIZACE, SANACE, REVITALIZACE
REANIMACE, REGENERACE, REAKTIVACE / AKTIVIZACE

ENVIROMENTALIZACE – NATURA, SUBSTANCIALIZACE – VITALIZACE
SYMBOLIZACE – K ULTURA
NATURALIZACE, TECHNOLOGIZACE, ANTROPIZACE

EKONOMIZACE, ENVIROMENTALIZACE, SOCIALIZACE
INDIVIDUALIZACE
LOKALIZACE, REGIONALIZACE, GLOBALIZACE
HOMOGENIZACE, ZONACE, DOMINACE
HETEROGENIZACE, MULTIPLIKACE
HORIZONTALIZACE, HIERARCHIZACE

ORGANIZACE, MATERIALIZACE, FORMALIZACE
IDEALIZACE, OPTIMALIZACE, NORMALIZACE, (VYŠLISMUS)

PREZENTACE, REPREZENTACE, SPEKULACE
PROFANACE, SAKRALIZACE
AUTOPOIESIS, PARTICIPACE, KREACE
SPEKTAKULARIZACE, EXHIBICE, PROVOKACE
KONZERVACE, TRANSFORMACE, INOVACE

REFLEXE, IMPRESE, INTUICE, RECEPCE
POLITIKA, EKONOMIKA, ETIKA
SVOBODA, MÍRA, BEZPEČÍ,
ORIENTACE, KOMUNIKACE

SYSTEMATIZACE, STRUKTURALIZACE, VIZUALIZACE
VITALIZACE, STANDARDIZACE, UNIFORMIZACE

PARADIGMA:
TEISMUS, RACIONALISMUS, HOLISMUS

Jo. Jasně. Samé běžné pojmy. Jenže někdy je v pravý čas nemáme v otevřeném šuplíku.

Po dobré zkušenosti na kunčičském a hrušovském workshopu se metoda zpřecizovala. A zdá se, že se opět (a lépe) osvědčila. S těmi pojmy a slovy jsme si mohli hrát. Mohli jsme vytvářet nepřeberné kombinace. Práce se znakem, se slovem, skladbou. Architekti tu potřebnost často cítí, ale nevědomě. Vědomá práce je něco zcela jiného. Vytváří styl. Snad příště bude slovník pestřejší a poetičtější. Tato slova (hesla) měla za úkol iniciovat tvůrčí proces. Každý si mohl vybrat, co mu je milé, co mu dává smysl a koreluje s jeho stavem duše a úrovni poznání.

Po dlouhé době jsme byli výjimečně sami „architekti“. To není běžně dobře, ale někdy jo. Naštěstí jsme nebyli jen sami Ostraváci, ale byli s námi i přátelé z polských učilišť z Gliwic (včetně odchovanců bakalářské Opole). A někteří se i včlenili do našich oderských týmů. Tato skutečnost navíc rezultovala jejich pozdějšími semestrálními projekty.

Literatura:

[1] KISZKA, Josef a kol. *Blue Notes*. 1. vydání. Ostrava: ACCENDO - Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., 2013. 156 s. ISBN 978-80-904810-9-1.

Koncept pro Odru
Josef Kiszka a kolektiv

Spoluautoři článku: Martin Náhlavský (MNa), Jan Kapitulčín (JaK), Ivan Hodás (IV), Tomáš Lehnert (TL), Martina Mlčochová (MM), Natalie Pohlová (NP), Daniela Venusová (DV)

Workshop nezačal, když začal. Začal mnohem dříve. O preaktivitách jsme psali v předchozím textu a nebudeme se o nich více šířit. Ale je nezbytné připomenout v předvečer workshopu proběhnuvší „seminář“, na kterém – kromě organizačních a jiných běžných záležitostí – byly představeny výsledky práce na akademické půdě Katedry architektury s obsahem velmi souvisejícím. Konkrétně se jednalo o tyto práce a tyto přednášky.

Patrik Bílý, účastník většiny „industriálních“ workshopů, přednesl a ukázal výsledky workshopu „Brownfield – Hrušov“ a poworkshopovou sumarizaci výsledků prací jednotlivých týmů. Z této prezentace byl nejdůležitější pohled na variantní využití prostorů v oblasti Hrušova a prostoru soutoku Odry s Ostravicí (s dolem Hubert) a celkový přístup k oderské nivě v prostoru Ostravy. Náplň by se dala shrnout několika slovy: z hlediska vektoru dalšího vývoje a náplně – SANACE, NATURALIZACE, TECHNOLOGIZACE, ANTROPIZACE; dále z hlediska vložené energie a metody uspořádání – KONZERVACE, FRAGMENTACE, ZONACE, MULTIPLIKACE.

Druhou předvedenou prací, související s následným workshopem, byla skupinová práce několika studentů v Ateliéru landscape. Tito studenti zpracovali celý společný koncept prostoru Odry – od Polanky až po Koblov. Následná konkrétní řešení dílčích lokalit byla zpracovávána jednotlivými studenty (Pavla Franková: úsek od Polanky po Svinov, Miroslav Dvoutletý: úsek u ČOV, Martina Mlčochová: prostor Oskar – Landek, Patrik Bílý: soutok s Ostravicí, Jana Cigošová: úsek u Koblova). Všechny práce na sebe prostorově navazovaly a vytvořily tak jednotný dokument. Přístup k SANACI a NATURALIZACI byl však u každého individuální.

Třetím předvedeným dokumentem byla prezentace výsledků několikaleté práce na „Pentagramu“ dolů v centru Ostravy. V tomto případě bylo poukázáno na metodu, metodiku a přístup k nevyužívaným hodnotným areálům a objektům. Více jste se mohli dočíst v předchozím, v článcích Martina Nedvěda a Josefa Kiszky.

Pro poučení a inspiraci byl účastníkům workshopu představen soubor vybraných prací – místně i obsahově příbuzných s problematikou Poodří v prostoru Ostravy. Jednalo se zejména o diplomní a semestrální práce architektů Jana Hrnčárka a Petra Doležala, které reflektují situaci v prostoru jak z hlediska urbánního, tak z pohledu architektonického. Tyto svěbytné názorové práce byly pro mladší kolegy inspirativní – v pochopení souvislostí, ve vypracování

metodického přístupu, v obsahovém určení a formálním uchopení.

Na tomto místě je vhodné odkázat na pozdější přednášky Martina Strakoše, Henryka Zubla a Josefa Kiszky a na publikaci Blue Notes (Kiszka, 2013) a v ní obsažené kapitoly o systému a projektování.

Tyto přednášky a materiály – následně plně poskytnuté účastníkům workshopu (data, rozborů a analýzy, klasifikace) – byly mimořádně přínosné. Studenti zabývající se Poodřím byli tímto způsobem zasvěceni v dostatečném předstihu a mohli si tak etapu analýz zkrátit na minimum a věnovat se fázi konceptualizace. Odtud název prací: „Koncept pro Odru“. Dá se konstatovat, že zásluhou předchozí katedrální práce kvalita přípravy workshopu kulminovala.

Tolik úvodem.

Jak tedy problém Poodří a postindustriálních struktur a areálů v něm vidí mladí adepti? České a smíšené česko-polské týmy pracovaly pod vedením českých tutorů na tématech v prostoru Poodří, kdežto polské týmy se zaměřily na vlastní (tj. polské) příklady pod vedením pedagogů z Gliwic. Pohled na území nebyl vedoucími kantory prvoplánově usměrňován. Studentům byla předložena pouze slova – hesla, která jim měla pomoci se zorientovat a vytvořit si vlastní názor.

Co tedy vidí?

„Poodří, oblast města Ostravy, která jej rozděluje na dvě části. Je dělitelem s bohatou historií, potenciálem i duchem místa. Prostor ovlivněný hutní a těžební činností – v minulosti plný života a chuti po práci – je dnes opuštěn a bez nálady.“ (TL)

Oblast Poodří je významným přírodním i geologickým prostorem nejen z hlediska lokálního, ale i z pohledu nadregionálního. Tvoří totiž hranici mezi Karpatami a Českým masivem. Nad nivou Odry ční kopec Landek, přímo naproti hřbetu Slezské Ostravy. Tyto vyvýšeniny odděluje zúžené hrdlo Odry, jediná to (po tisíciletí pohodlná) cesta ze severních polských nížin na jih do teplých krajů. A ten Landek na opavské straně Odry (hranice mezi přemyslovským Opavskem a piastovským Těšínskem) byl přitažlivý odnepaměti a pak se stal svým způsobem matičním místem Ostravy. Vše pozdější začalo v podstatě zde.

„Landecký vrch, spadající do pohoří Nizkého Jeseníku, zastupuje nejvýchodnější část Českého masivu. Jižní a jihovýchodní svah tohoto kopce prudce klesá k nedaleké řece Odře a k jejímu soutoku s Ostravicí. Z historického hlediska lze hovořit o strategicky významném místě.

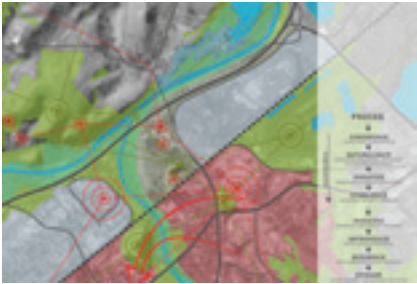
Zásadní je geologická charakteristika Landeku a jeho historie čítající procesy prvohorního karbonu, neogénu v mladších třetihorách a období starších čtvrtohor. Výchozy karbonských uhlonosných vrstev přímo na povrch představují poměrně ojedinělý světový úkaz. Landecké území je pokryto sprašovými hlínami, glacifluviálními sedimenty sálského zalednění a částečně miocénními jíly a písky.

Landek se také zásluhou výhodné polohy stal sídlištěm lovců mamutů ve starší době kamenné, přibližně před 30 000 lety (zejména z důvodu obrany a úkrytu). Táhne se tudy pás archeologických nalezišť od rakouského Willendorfu přes Věstonice a Předmostí u Přerova až do Polska (Petřkovická Venuše). Za zmínku stojí také jedny z největších evropských uhelných slojí. Černé uhlí zde bylo poprvé použito jako palivo. V 8. století zaujalo slovanské hradiště temeno východní části landeckého návrší. Prudký jižní svah nad řekou Odrou zajišťoval hradišti přirozenou ochranu. Ze severu byla ochrana poskytována fortifikací složenou z dvojice příkopů a valů. K ochraně českého státu a důležité solné a jantarové obchodní stezky vedoucí kolem řeky Odry. Za vlády Přemysla Otakara II. zde stával hrad vybudovaný někdy v letech 1253 až 1256. Landecký hrad tvořil protipól hradu ve Slezské Ostravě, který chránil hranice polského státu.

V roce 1782 byla na Landeku zahájena těžba uhlí, která zde trvala nepřetržitě až do roku 1991, kdy byly uhelné zásoby vyčerpány. Landek se tak stal prvním místem na Ostravsku, kde bylo uhlí cílevědomě těženo pro podnikatelské účely.“ (13. srpna 1992 byl Landek vyhlášen národní přírodní památkou. V současné době na úpatí kopce sídlí Hornické muzeum,

1 SP Poodří – situace (Martina Mlčochová)

2 SP Hrušov: naturalizace – technologizace - antropizace (Patrik Bílý)

3 SP Důl Trojice – lázně (Jiří Papoušek)

4 SP Trojické údolí – park (Jan Hrnčárek)

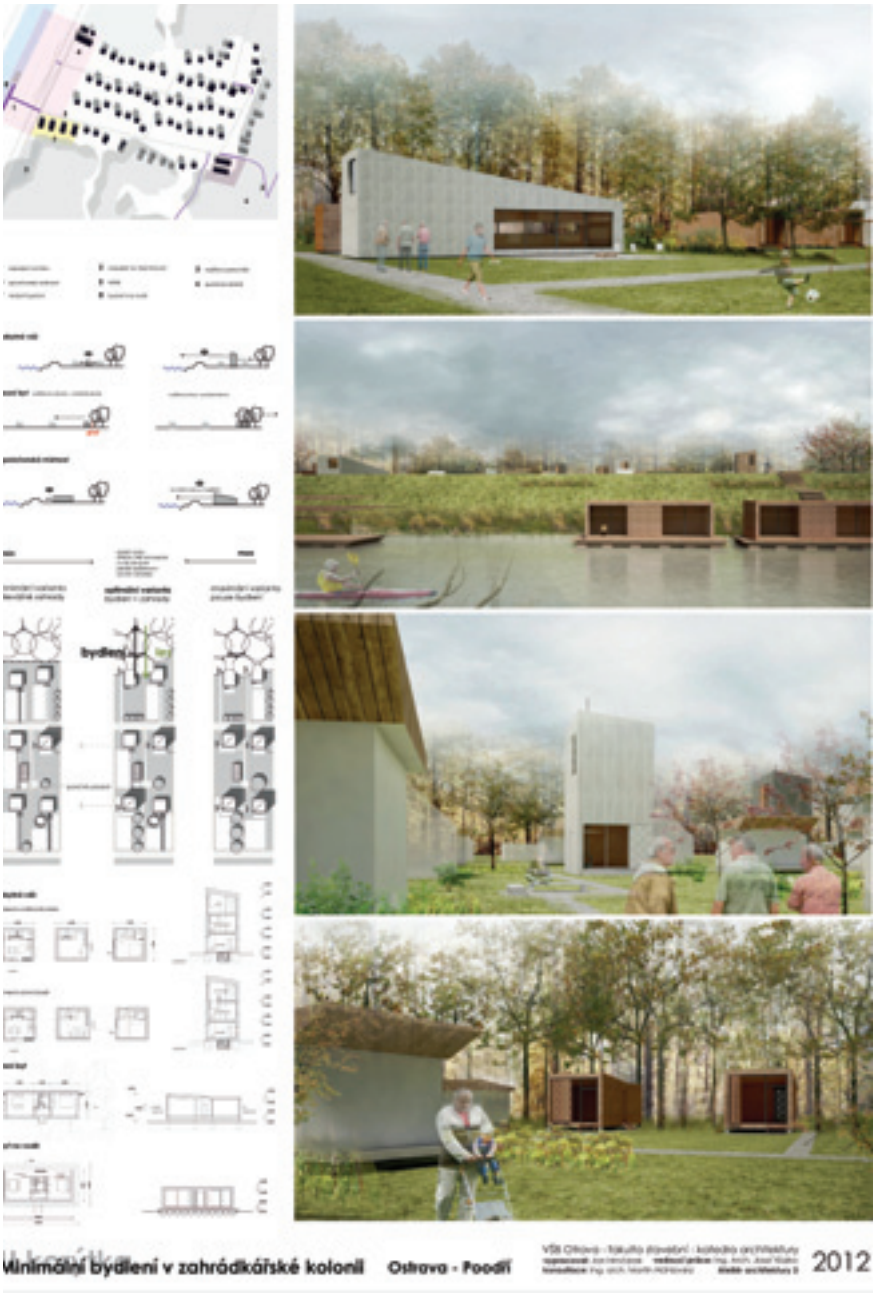
5 DP Nová Ves (Jan Hrnčárek)

kte­ré zahrnuje také důl Anselm, nejstarší důl na Ostravsku. Územím kopce vede přírodovědná a hornická naučná stezka.) (NP, JK, MNa)

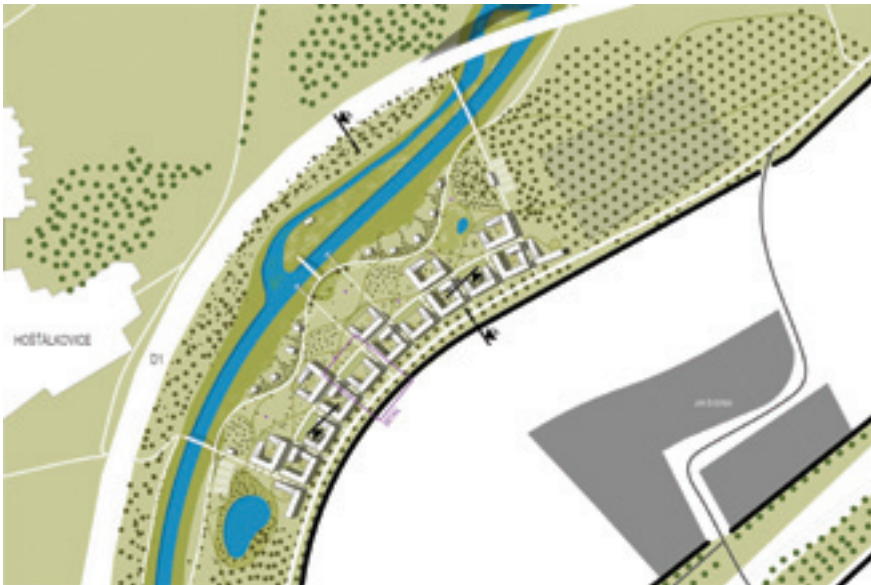
Landek a areál dolu Anselm je přitažlivý i dnes. Industriální struktura vnořena mezi lesnaté kopce má svůj šarm a přitahuje pozornost studentů. Nejen českých, ale i polských.

Zde začali. Prohlédli si to tady, provedli vstupní analýzy, sesbírali informace, nalezli emoci, snad i prvotní intuitivní myšlenku, jak dál. Naproti na slezské straně – v prostoru kdysi samostatné obce, jejíž regulační plán zpracovával sám mistr Camillo Sitte – stojí ještě stále charakteristické cihelné budovy dolu Hubert. Jen kousek vedle bývalého heřmanického dolu, jen kousek vedle dolu Oskar na opavské straně. Všechna tato místa jsou stále – více, či méně – zachovalá. Pravda, charakteristickou těžní věž už má pouze areál Anselm, avšak předválečné cihelné objekty stojí ještě všude a vytvářejí jasné ikony minulého života a minulé slávy, symboly a REPRESENTACI doby.

„Ve své workshopové práci se zamýšlíme nad tím, jak se Ostrava PREZENTUJE, RE-PREZENTUJE a také nad symbolikou města. Presentace a reprezentace města Ostravy. Jaká by měla být? Jak se jeví dnes? A v historii? Co je symbolikou města? Počátky Ostravy jsou nedílně spjaté s nalezením a následnou těžbou uhlí. Symbolem města jsou zcela logicky bývalé uhelné doly. Prvotní myšlenkou je podtrhnout tuto symboliku a povýšit ji na funkci reprezentativní. V území Poodří jsme vytýčili hodnotné uhelné doly, které jsou podle kritérií (stáří, současného stavu, umístění, historické hodnoty, velikosti a historického významu) rozděleny na struktury se silným a slabším potenciálem pro jejich zachování. Protože nelze najít pro všechny doly uplatnění, vrátíme některé doly zpět přírodě a ponecháváme je samovolným přírodním procesům.“ (NP, JK)

6 SP Poodří – minimální bydlení v zahrádkářské kolonii (Jan Hrnčárek)

7 SP Poodří (Petr Doležal)

V místě ostravského Poodří, na styku Karpat a Českého masivu, se prostup zužuje a vytváří přirozenou bránu od severu do Česka a naopak od jihu do Polska. Společně s ne-dalekým Bohumínem představuje Ostrava určitý hraniční patník ve struktuře osídlení. Avšak oproti starému Landeku je z koridoru nepostřehnutelná či lépe řečeno postřehnutelná ve své záhumenkové podobě – podobě plné odpadů, instalací, opuštěných struktur... Obraz odumírajícího, zahánvajícího industriálního období.

Asi to není záměr a asi by to nemělo takto zůstat. Jak tě vidí, tak tě piší. Jak se chce Ostrava (respektive Česko) na vstupu do země PREZENTOVAT?

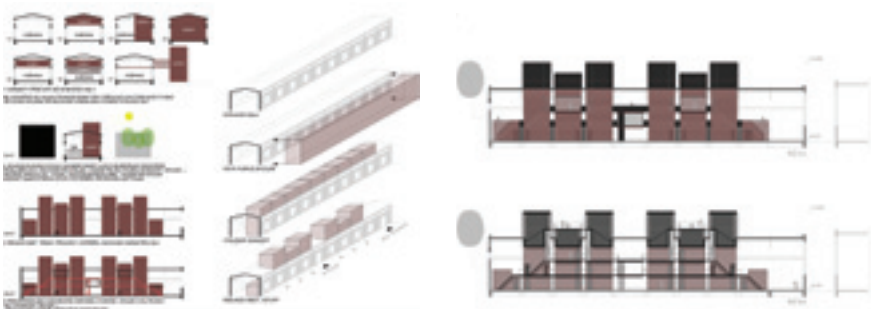
Tento prostor na konci Česka je významným bodem i z důvodu souběhu trajektorií přírodního a civilizačního koridoru. Zatímco přírodní (prapůvodní) koridor tvoří údolí řeky a odklání se po opuštění Česka na západ k Opoli, Wrocławu a Dolnímu Slezsku, civilizační (komunikační) koridor vede severně k centru Horního Slezska s jeho průmyslovým potenciálem a dál k Pobaltí. Zde se sbíhají do jednotného prostoru a až k Hranicím probíhají vespolek.

„K pochopení procesů týkajících se řeky Odry a uhelných dolů, které v oblastech probíhaly, jsme mapovali historii zejména od polské strany, počínaje městem Opole až po Ostravu na straně české.“

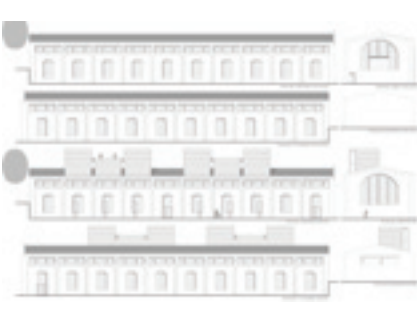
Povodí řeky Odry lemují zemědělské oblasti, kterým se na polské straně daří – narozdíl od Ostravy, kde je zemědělství spíše utichlé. Společně s lesnatými plochami tvoří ekologicky konzistentní a průmyslem příliš nenarušenou krajinu. Podél dálnice na polské straně se daří rovněž i průmyslu, kdežto v Ostravě lze evidovat pozvolný útlum a iniciaci mrtvých míst po ukončení industriální činnosti. V Ostravě se tedy křížují, či sjednocují dva významné koridory: vodní (též přírodní) a silniční (tj. civilizační). Tento aspekt nabízí obrovský potenciál pro probuzení se k životu a k dalšímu rozvoji.“ (NP, JK)

Odra, Poodří, krajinný raz, to jsou zásadní pojmy, které se vyskytují ve všech pracích. Projekty studentů Ateliéru landscape, které byly předneseny účastníkům workshopu, evidentně ovlivnily jednotlivé výstupy. Možná až příliš. Většinová náklonnost k NATURALIZACI je zcela evidentní. Jedná se o ekologický přístup, nebo o racionální uvažování o systému a určujících procesech, které v této urbánní matrici probíhají? Soudě dle jednotlivých prací a textů studentů vyhrává druhá varianta.

EKONOMIZACE je jedním z pojmů, nabídnutých studentům k reflexi. Příroda se vždy chová „ekonomicky“, není to žádný současný objev konzumní společnosti. A především

8, 9, 10 SP Landek (Petr Doležal)

společnost si to musí konečně uvědomit a ne prostopášně rozhazovat – jakoby opulentní industriální hody stále trvaly. Je potěšující, že si to nastupující generace uvědomuje. O systému jsme hovořili již v předchozí publikaci (Kiszka, 2013). Ve zkrácené podobě přednášku uslyšeli i studenti na workshopu.

„Řeka Odra (německy Oder, slezsky Uodra, polsky Odra, dolnolužicko srbsky Wodra, latinsky ve starověku Viadua, Viadrus, latinsky ve středověku Odera, Oddera) pramenící v Oderských vrších, je jednou z nejvýznamnějších řek České republiky, a to především proto, že je jedním z hlavních toků severní Evropy. Řeka ve své první osmině protéká českou částí Slezska, které opouští na česko-polských hranicích. Po překročení hranic se vlní Polskem, zčásti též Německým pohraničím, aby se po 854 kilometru dlouhém putování vlila prostřednictvím své mohutné delty do Baltského moře. Na své cestě Českem protéká řeka Odra především lužními lesy, mokřady a též několika menšími obcemi. Město Ostrava je první větší aglomerací, kterou na svém putování řeka Odra potkává. Prostor řeky, její niva a okolí představuje dosud nedořešený problém. Vystává otázka, je-li zde řeka řekou městskou a má-li „mít“ civilizovanou podobu (podobně jako například Vltava v Praze, Ohře v Kadani nebo Otava v Písku), nebo naopak typický naturální charakter (s nebezpečnými břehy a zelenými lány v nivě). Je zjevné, že na hranicích Ostravy ztrácí svůj přírodní ráz (na jihu koncem CHKO Poodří s množstvím rybníků a mokřad v Polance, na severu po plejádě rybníků a vodních ploch při soutoku Odry a Ostravice). V meziprostoru mezi těmito body řeka protéká mnoha neutěšenými místy, nevěda jak se k nim postavit.“ (DV, JK, MNa)

Obdobně či podobně to vidí i další tým:

„Řeka Odra je pocítována jako vnější řeka města. V prostoru průtoku Ostravou, respektive její periferií, má charakter přírodní řeky (nejvýraznější přírodní úsek v rámci CHKO Poodří je situován jihozápadně od města). Prostor v popředí našeho zájmu je lemován lužními lesy, poli, travními porosty a průmyslovými oblastmi a je protkán komunikacemi a dálnicí.“ (MM)

Lze tedy jít cestou SANACE a NATURALIZACE? Bez dostatku energie na antropogenní rozvoj? Úplné vyklízení pozic po letech zneuctívání krajiny není možné, není reálné, avšak nápomoc přírodnímu procesu je akceptovatelná a zřejmě neekonomičtější. A to, co nelze zcela odstranit, lze uvést do alespoň minimálně kulturního stavu.

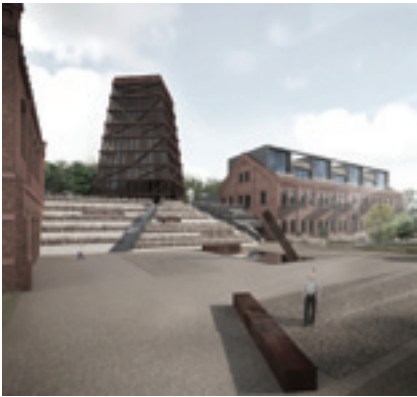
„Náš koncept se snaží přiblížit řeku člověku a městu, ale přitom ji zanechat přírodě, dát prostor NATURALIZACI, ač řízené a zčásti zkulturněné. Prostřednictvím ESTETIZACE postupně čistíme (SANUJEME) okolí řeky a NATURALIZUJEME zejména ostré přechody při průniku řeky prostorem Ostravy. Nakonec se snažíme vyzdvihnout prvky či místa, která mají již dnes určitý charakter a potenciál pro budoucí využití řeky a jejího okolí. Vkládáme stezku vlnící se společně s řekou po jejím břehu a v jejím okolí upravujeme zeleně. Na stezce vytváříme místa zastavení, ať již pro odpočinek, sportovní vyžití či pro jiný účel. Neutěšené detaily v okolí řeky, kterými jsou například zrezivělé přestupy sítí přes řeku, opravujeme a zvýrazňujeme. Nevzhledné vedení transformujeme v zajímavý a estetický prvek přerušující siluetu toku. Tyto drobné zásahy by mohly vytvořit příjemné místo pro pobyt. Nábřeží má potenciál stát se místem odpočinku a sportovní rekreace. Může se zde nacházet rozměrný přírodní park v dosahu všech městských částí a může asistovat při reurbanizaci části Mariánských Hor a Přívozu na svém východním břehu.“ (DV, JK, MNa)

11, 12 SP Landek (Petr Doležal)

13, 14 SP Landek (Petr Doležal)

15, 16, 17, 18 DP Oskar (Petr Doležal)

PREZENTACE! A REPREZENTACE!

„Průmysl, který byl budován podél řeky, ubírá na přírodním charakteru, nicméně utváří výraznou scénérii, která je pro Ostravu natolik specifická. Poodří je vnímáno jako prostor vstupní, potenciálně reprezentativní, a tedy nosný pro rozvoj města. Prostor řeky a jejího bezprostředního okolí je neuchopený a nečitelný, a to z pohledu chodce, cyklisty i řidiče (Kde se nacházím? Kde je řeka? Kde je město, kam kráčím a kudy procházím?). Vstupní zóna je definována rozhraním dvou ostravských světů: přesněji Ostravou-Porubou a souborem Moravské Ostravy s Přívozem a Mariánskými Horami. Na jihozápadě je tento vstup zastoupen křížením dálnice D1 se silnicí Rudnou, severovýchodně pak oblastí kolem plánované Heřmanické spojky. V takto vymezené vstupní zóně se nachází množství symbolických prvků. Jedná se o prvky významné z hlediska historie i současnosti. Jelikož je Ostrava městem, jehož kořeny jsou industriální, charakteristické symbolické prvky nabízí právě těžbařský a hutní průmysl. Elementy průmyslu (aktivního i vysloužilého) často degradují prostor (jsou specificky navrženy či uplatněny pro funkci) a nezapadají do obecného estetického měřítká. Jsou však přítomné a historicky významné. Jedná se například o komíny, těžní věže, plynojemy či haldy, které jsou opticky zaznamenatelné při pouhém průjezdu městem (právě po dálnici D1).“ (MM, MNa)

„Městský charakter by řeka mohla získávat poté, co vstoupí do bezprostředního kontaktu s městem – tedy zejména na okrajích. Tyto vstupy do města, vnímané jak z dálnice, tak i z železnice, by měly být dostatečně identifikační a zjevné, měly by působit REPRESENTATIVNĚ. V současnosti nejsou ony uzlové body prakticky zřejmé a uvědomění si města při průjezdu dálnicí přichází většinou až ve chvíli, kdy město samotné téměř opouštíme. V případě železnice činíme toto v okamžiku, kdy vlak zastavuje na vlakovém nádraží, ať již ze strany Polska, nebo ze strany Česka. Proto hledáme ve stávající struktuře významné body, které by město vymezily. Všímáme si linií řeky, železnice a dálnice, které se protínají ve dvou bodech – na severu a na jihu. Tato místa vnímáme jako faktické vjezdy do města. Ze severu, z polské strany, vedle výrazného morfologického útvaru Landeku nacházíme výrazné prvky hald – pozůstatky důlní činnosti a hmoty, jež svým způsobem vyjadřují duši města. Snažíme se podpořit jejich vertikaltu tak, aby se staly výraznými body tvořícími pomyslnou bránu do města, a aby se staly potenciálním cílem a pomohly městu v jeho identifikaci. Hledáme, korigujeme a doplňujeme síť vertikálních falických prvků v severní vedutě města: důlní věže, komíny, rozhledny. S využitím SYMBOLIZACE se poté přesouváme k pomyslnému jižnímu vstupu – ke vstupu z české strany od jihu k dnešnímu pocitovému vjezdu do města, který spatřujeme u křížení nové dálnice a ulice Rudné. Do vzniklého prostoru mohutného kruhového objezdu vkládáme – v protikladu ke zvlněnému vertikalizujícímu severnímu vstupu a vedutě „mísu“ – vodní plochu.“ (DV, JK)

Další tým opět v obdobném duchu, ale více spektakulárně a s důrazem na ATRAKTIVITU:

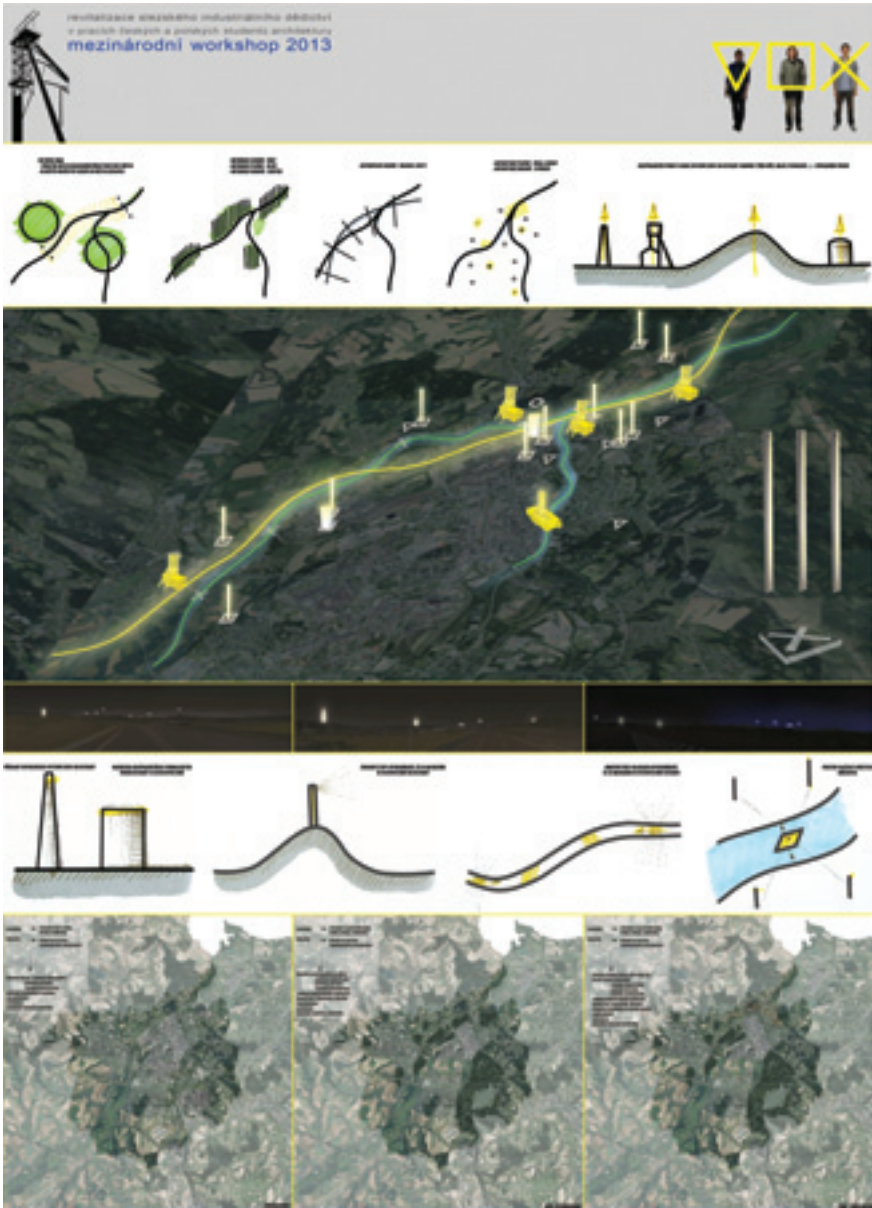
„Tyto pro Ostravu symbolické prvky (komíny, těžní věže, plynojemy či haldy) doporuču-

jeme záměrně zvýraznit, čímž bude posílena vizuální postindustriální identita města. Zvýrazněním je míněna vhodná formální změna (např. pomocí nasvětlení). Výsledkem je čitelnější reprezentativní panorama, které funguje coby magnet, jenž přitahuje hledí projíždějících a příjíždějících. Identifikace prostoru je docílena povýšením nehodnotných, mnohdy neestetických a pohled degradujících (post)průmyslových elementů na objekty upravené funkčním či estetickým zásahem. Tímto je umocněna symbolická úroveň elementů i prostoru jako takového. Kulturní transformace průmyslových prvků bývá stále častějším jevem. Lze vypozařovat snahu o proměnu ryze funkčních elementů na prvky s přidanou estetickou či funkční hodnotou. (MM, MNa)

Zajímavá je práce „Poodří očima optimistů“ a přístup týmu „optimistů“. Zajímavá je zejména v souvislosti s výkladem architekta Henryka Zubla, přednášejícího na workshopu o problematice diagramu a diagramingu. V pojetí diagramingu je tato práce prakticky exemplární.

„Útlum těžby nepřímo ovlivnil samotný růst města, jeho stabilitu a konzistenci. V oblasti Poodří jsou tyto jevy více než zřejmé, což dokládá nemalé množství přítomných brownfieldů, které přispívají ke „specifickému“ charakteru oblasti a které současně svá území zatěžují – neboť postrádají žádoucí fyzický stav a funkční náplň.

Jako inspirace posloužil v návrhu obraz původní meandrující řeky a její vztah s okolím. Pro toto spojení a vztah je symptomatický genom šroubovice DNA, jehož genetické informace v předmětném prostoru jsou dále modifikovány následným průmyslovým činitelem. Vzniklé industriální „parazitické“ body (tj. průmyslové objekty a areály) lze dnes vnímat jakožto opodstatněný následek mutace původního genomu krajiny. Obdobný – byť kategoricky odlišný – efekt vyvolává výstavba dálnice. Dálnice se jeví jen jako přebujelé rozrůstání cesty (v prostoru od věků přítomné), tedy stavu, který je v tomto prostoru dán přírodními podmínkami a historií a jenž je tedy výsledkem a projevem kódu.

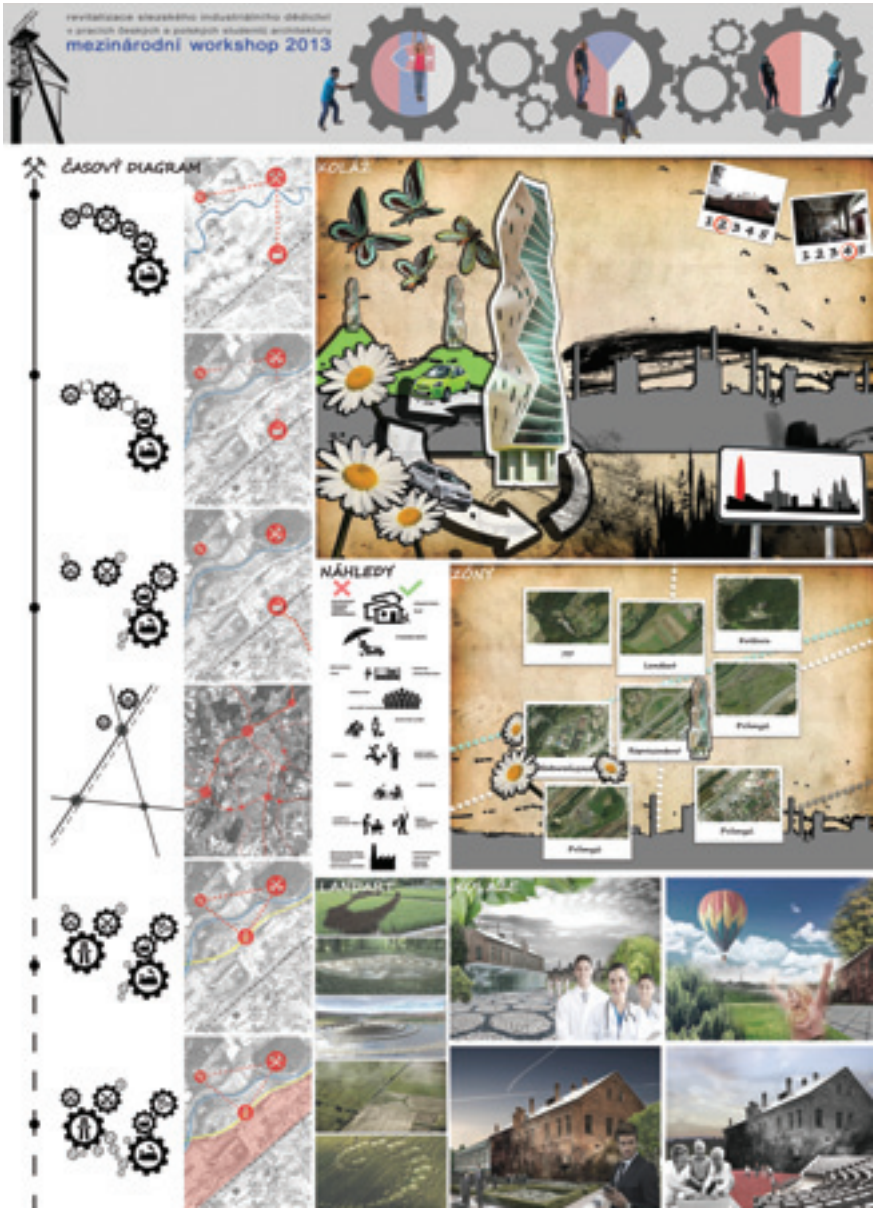
19 Koncept pro Odru (Patrik Bílý, Jakub Miller a Martina Mlčochová)

Je nemožné uskutečňovat jakoukoli revitalizaci a resuscitační procesy, aniž by byl prvně uskutečněn upgrade výše definovaného genomu. Genový obsah je totiž nezbytné rozšířit o aditiva = tj. posilující mutace, která zapříčiní jeho plnou životaschopnost, ergo vytvoří podhoubí pro růst nových pulzujících míst a prostorů.

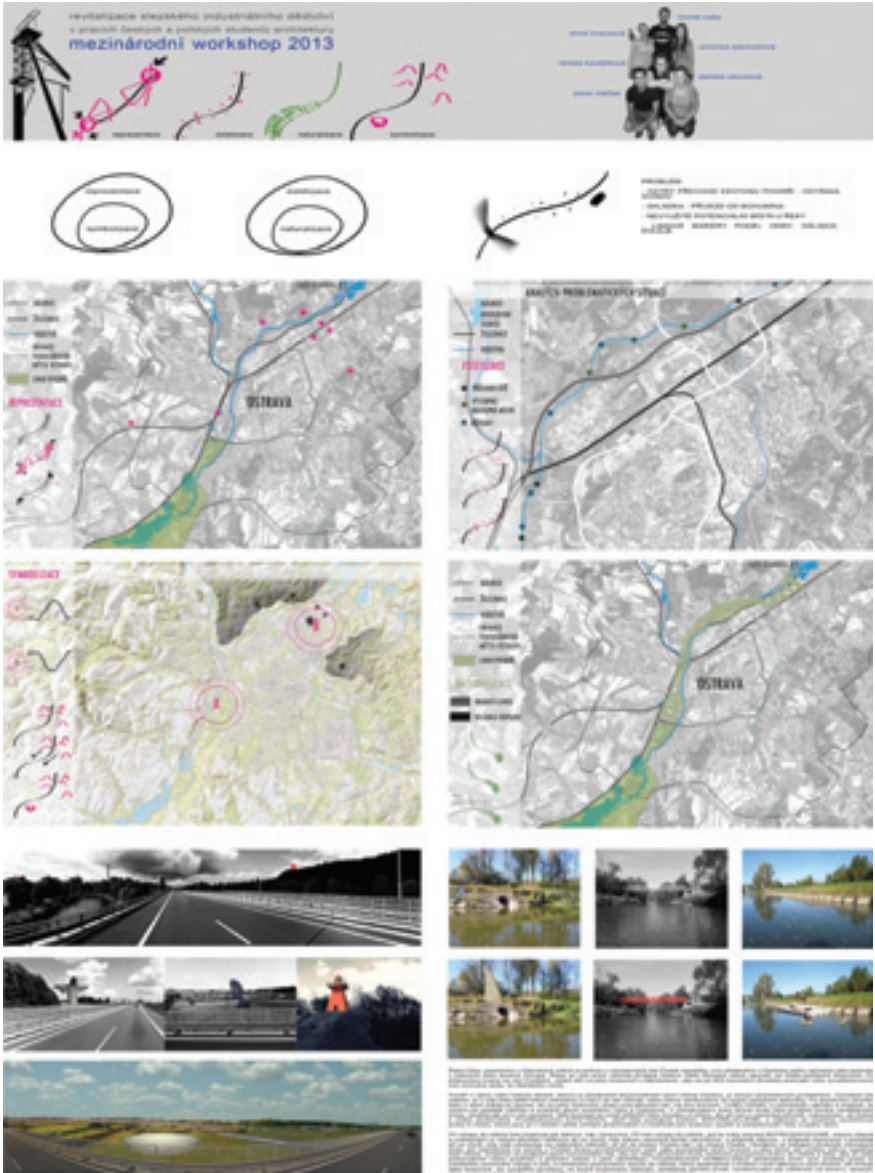
V roce 1991 měla Ostrava téměř 330 tisíc obyvatel. O deset let později 317 tisíc obyvatel a v roce 2010 pouhých 303 tisíce. Ostrava tak za 20 let ztratila téměř 30 tisíc obyvatel. Za tento trend může především proces suburbanizace neboli stěhování lidí za hranice města. Migrace obyvatel je zde vyvolána jednak kvalitou ovzduší a jednak hledáním práce (Rumpel; Slach; Tichá; Bednář, 2010). Současné město nemá důvod a potřebu se dále rozrůstat. Spíše naopak – mělo by veškeré „nadbytečné“ a nepotřebné prostory opustit. Postindustriální krajinu – fyzicky, chemicky a jinak dále oslabenou – je žádoucí odevzdat zpět samotné přírodě a posílit tím přírodní složku místa. V genomu Poodří reprezentuje toto řešení další zelená část šroubovice.

Problematickou složku představují parazitické sekvence genomu průmyslu, tedy dnešní brownfieldy. Možné řešení představují rekonstrukce, konverze těchto objektů a promyšlené aplikace nových funkcí, mající za následek znovuožití a všeobecné posílení hodnot (jak dřívějších, tak oněch současných). Výše popsaná koncepce umožňuje alokaci množství aktivit za předpokladu vyhotovení masterplánu a respektování všech primárních „genetických“ mantinelů (reflektování historických návazností, přírodních podmínek apod.). Konečný výstup je představován systémem zón z převládající funkcí, které jsou maximálně spjaty s dotčeným územím a které jsou navzájem logicky a funkčně provázány.

První zónou nacházející se v jihozápadní části území a v bezprostředním kontaktu s řekou je zóna relaxační. Právě kontakt s vodní linií a klidný charakter prostředí vybízí ke

20 Koncept pro Odru – Důl Oskar: vzájemná interakce okolního průmyslu a dopravní infrastruktury (Ivan Hodás, Petra Filipovská, Radim Jevický, Michaela Okálová, Magdalena Rupińska a Wioleta Wiśniowska)

21 Koncept pro Odru – Přiblížení městu (Veronika Stavinohová, Tereza Koudelková, Pavel Malček, Michal Kuba a Anna Mravcová)

konverzi stávajících objektů dolu Oderka na objekty sloužící k relaxaci a k rekreaci. To vše plně v symbióze s okolní přírodou.

Společenská zóna, jež je naopak situována v blízkosti městského centra, je transformována v městský park, který je opatřen rozličným městským „mobiliářem“ a příslušným občanským vybavením pro konání kulturních akcí, festivalů, happeningů a dalších obdobných událostí.

Společenská zóna plynule přechází v zónu tichou = klidovou. Tato část území umožňuje pasivní trávení času a obnovu duševního zdraví – zejména přičiněním zelené (přírodní) složky.

Na druhé straně řeky (v ploše bývalého dolu Oskar) se naopak nachází zóna pro zábavu a komerci. Tato sekce je logicky separována od sousedních zón, což je prakticky doloženo obvodovým pásem zeleně (což současně posiluje hlukovou imunitu).

Zóna sportovní je naopak další úrovní území, která je situována u vodního toku. Důvody jsou poměrně jednoduché: vodní sporty a další navazující aktivity.

Předposlední provozní „místnost“ obstarává zóna kreativní, která nabízí možnost rozvíjení tvůrčího ducha a rovněž i jistou emoční očistu (tzv. „energetický prostor“, neboli místo uvolnění nahromaděné energie).

Poslední propozice – možná poněkud kuriózní až nepochopitelná pro většinovou populaci – je symbolicky obstarána motivem zpětného zrcátka. Jedná se totiž o fyzickou (téměř doslovnou) vzpomínku na „starý Hrušov“, který byl zdevastován povodněmi v roce 1997. Dřívější objekty jsou na nahrazovány ocelovými skelety, které vyrůstají v identických půdorysných stopách a které zjednodušeně rektují i jejich původní objemy.

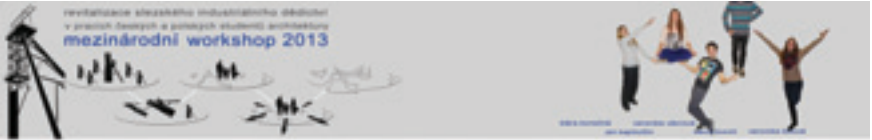
Poodří je velmi specifickou oblastí – jak z hlediska historie, tak z pohledu současného stavu. Naše počínání zaštitil optimismus. Naším cílem bylo nahlížet na vše kladným způsobem – v problémech hledat příležitosti, v negativech pozitivita, ve zdánlivě neřešitelném nalézat řešení, případně hlubší smysl.

Inspirovali jsme se několikrát zmíněným genomem. Všechno živé je geneticky kódováno, a protože město pokládáme v určitém smyslu za živoucí organismus, rozhodli jsme se aplikovat tento princip i v rámci naší práce. Tímto vkladem jsme lépe porozuměli řešené lokalitě a byli jsme tak schopni navrhnout zóny, které – jak pevně věříme – by mohly tuto oblast posunout na hodnotnější úroveň. (JaK, JK, MNa)

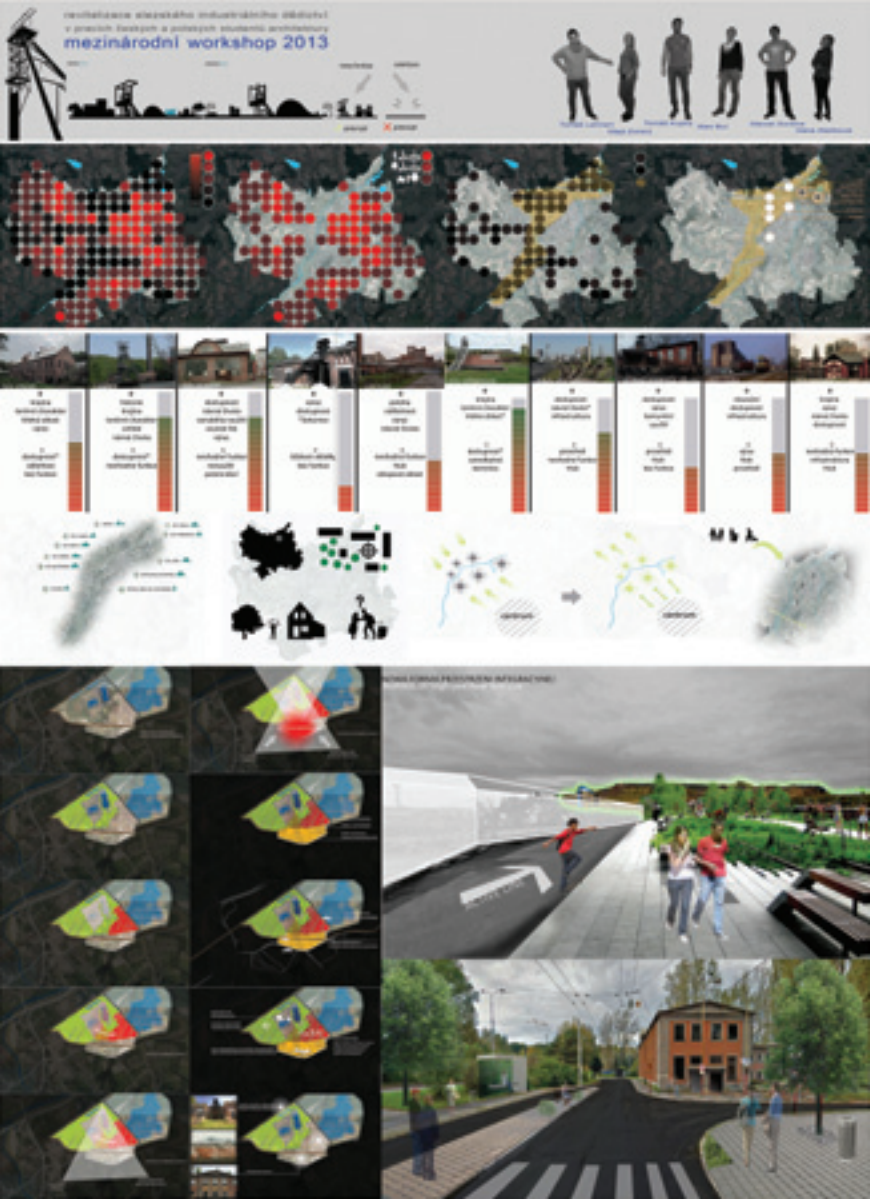
Z oblasti aspektů širokého kontextu, krajiny a obrazu prostoru Poodří se tímto dostáváme k jednotlivým areálům, které jsou vlastním jádrem zkoumání a reflexe. Poněkud stranou zájmu studentů – a je to pochopitelné – zůstaly prostory, kde již v podstatě byla dokončena plošná asanace původní struktury (Koblov, Odra...). Do centra pozornosti se dostaly dolů s alespoň částečně zachovanou strukturou – jako např. jáma Anselm na Landeku, důl Oskar v Petřkovicích, hrušovský Hubert a Heřmanice.

„Bývalý Důl Oskar je situovaný v zalesněné oblasti bukového porostu hospodářského lesa v juhozápadnej, okrajovej časti mestského obvodu Ostrava-Petřkovice. Okolitú zástavbu tvorí sídelná kaša rýchlo sa rozrastajúcich, urbanisticky nekorigovaných, jedno až dvojpodlažných objektov, určených prevažne pre bývanie. Južne je areál dolu oddelený konkávnou koryta meandra rieky Odra od ďalších častí mesta s prevažnou koncentráciou výrobných a iných „technologických“ aktivít.

Dostupnosť nadregionálnej infraštruktúry vytvára potenciál územia pre rozvoj a udržanie jestvujúcich a nových výrobných a nevýrobných aktivít. Koridory týchto dopravných infrastruk-

22 Koncept pro Odru – Poodří očima optimistů (Klára Konečná, Ján Kapitulčin, Veronika Vávrová, David Buroň a Veronika Čížová)

23 Koncept pro Odru – Návrat života, Heřmanice (Tomáš Lehnert, Tomáš Kupka, Hana Staňková, Marcel Svrčina, Aleksandra Buš a Maja Zwierz)

túr vytvárajú v území bariéry a rozčleňujú územie na jednotlivé fragmenty. Každý fragment má iný charakter (t.j. napojenie na infraštruktúru, typ terénu, naturu, hustotu osídlenia atď.), a preto pristupujeme ku každej časti jednotlivo a navrhujeme jej možnosť využitia.

Čo sa týka objektov samotného Dolu Oskar, je potrebné ich objektívne zhodnotenie z hľadiska historickej hodnoty a stanovenie si stupňa ochrany. Potom je možné navrhnúť spoločne so zvážením kladov a záporov možností okolia, využitie týchto objektov.

Vybraná riešená oblasť bola akýmsi článkom veľkého celku, ktorý sa však postupom času rozpadol a jednotlivé články už ne sú schopné samostatnej existencie bez tohto veľkého spoločenstva. Nastal ich pomalý rozpad, až zánik. Preto sa princíp LOKALIZÁCIE v zmysle riešenej témy javí ako jeden z možných postupov regenerácie územia. Princíp spočíva v zameraní sa na pozostalé časti celku a pokus o ich znovuoživenie v zmysle funkčnej samostatnosti, avšak vzájomnej spolupôsobnosti. Cieľom riešenia nie je len zameranie sa na Oskar, ale poukázanie na dôležitosť vzájomných interakcií širšieho okolia v zmysle vytvorenia stabilnej fungujúceho územia s dôrazom na NATURALIZÁCIU, LOKALIZÁCIU a EKONOMIZÁCIU.

Idea spočíva v znovu obnovení vzájomnej interakcie pôvodných a nových častí (IH, JK)

Následné semestrální práce ukázaly pozitivní výsledky a zajímavá řešení. Studentské snahy byly směřovány k využití jednotlivých dolů a prostorů (pro potřeby rozrůstajícího se suburbia) a k aplikaci nových funkcí do identifikující struktury (škola, obchod, služby, alternativní bydlení...).

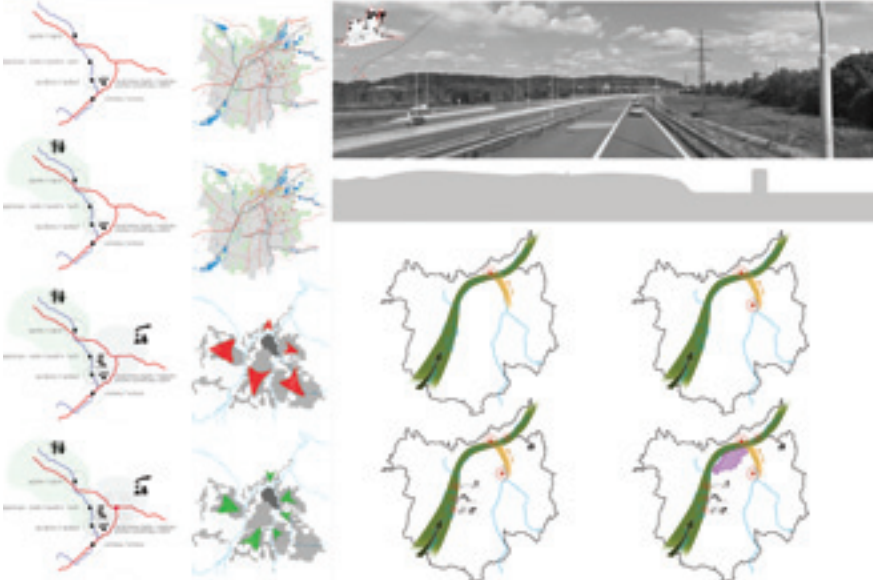
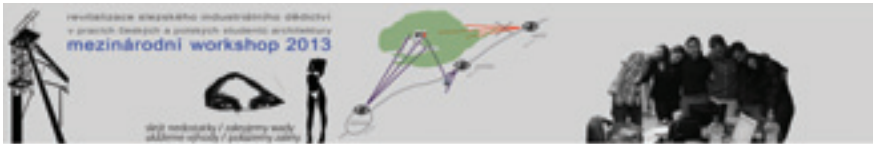
Znovuuzítí (re-used) bylo metodou práce týmu, jenž se zaměřil na bývalý důl Heřmanice na západním konci slezskoostravského hřbetu. Studenti se nespokojili s ponecháním a estetizací, ale pokračovali hlouběji, vstříc ponechání a využití. Ponechání mělo hluboký smysl pro

identifikaci, jedinečnost, charakter a celkovou náladu (respektive pro její využití a obnovu). V reziduích minulé industriální doby byly spatřeny hodnoty, jež Ostravu kulturně a „historicky“ charakterizují a PREZENTUJÍ.

„Mrtvou tkáň města chceme oživit prostředky, které centrum Ostravy postrádá. Neestetizujeme, hledáme nové funkce. Propojujeme dva živé světy města novým prostorem, prostorem kolem řeky Odry. Analyzujeme oblast a hledáme místa kdysi již obsazená, využívaná a zakořeněná: staré doly, industriální areály a továrny v řešené oblasti. Představujeme si možné potenciální uživatele prostoru (kdo jej bude využívat a pro co?). Na jedné straně stálí obyvatelé, na straně druhé rezidenti, turisté a studenti. Deset areálů a každý jiný, každý jinak mocný. Na základě námi zvolených limitů a předpokladů pro rozvoj místa určujeme stupnici atraktivnosti a potenciálu, v závislosti na dostupnosti, historické a identifikační hodnotě, na kontextu, morfologii terénu a kulturním výrazu. Výsledky průzkumu prokazují, že plochy s největším potenciálním využitím jsou již obnovovány. Mnohdy se zde alespoň částečně, nesměle, navrátil náznak života a určité funkce. Areály dolů Landek a Hubert jsou toho názorným příkladem.

Dalším hodnotným místem pro obnovu života a alokaci funkcí je areál a okolí bývalého dolu Rudý říjen (respektive dolu Heřmanice), byť zde původní struktura přežívá v minimálním zastoupení. Dřívější areál disponoval dvěma jámami: výdušní, která byla zničena v roce 1998 výbuchem metanu, a těžní – strženou v témže roce. Přesto zde nacházíme několik hodnotných nevyužitých staveb. Důl Heřmanice se nachází v severní části města, k jeho potenciálu přispívá halda, blízký heřmanický rybník a především dobré komunikační napojení na využitelnou železniční vlečku. Pozitivně lze vnímat rovněž výhledové napojení na městskou silniční síť.

Vysoký podíl zeleně spolu s rozlehlým heřmanickým rybníkem predestinuje dané místo pro novou rekreační a odpočinkovou část města Ostravy. Naším cílem je propojení tohoto

24 Koncept pro Odru / Koncept pro Landek (Natálie Pohlová, Tomáš Babor, Miroslav Vochta, Markéta Hošťálková, Jaroslav Kozioł a Paweł Szmuc)

Literatura:

[1] *Architekt*. Praha: Julius Macháček - Kabinet, 2013, číslo 1. ISSN 0862-7010

[2] HAVRLANT, Miroslav. *Dějiny Ostravy - vydáno k 700. výročí založení města*. Ostrava: Profil, 1967. 767 s.

[3] KISZKA, Josef aj. *Blue Notes*. 1. vydání. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2013. 156 s. ISBN 978-80-904810-9-1

[4] KUTA, Vítězslav; KUDA, František. *Urbanistická struktura města Ostravy a ukončení těžby černého uhlí*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2004. 213 s. ISBN 80-7248-231-9

[5] ŠINDELÁŘOVÁ, Irena; KOBZA, Miroslav. *Řeky moravskoslezského kraje*. 1. vydání. Poznaň, 2000. 244 s. ISBN 978-80-86606-70-5

[6] VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace*. Praha: Academia, 2009. 348 s. ISBN 978-80-200-1647-8

Internetové zdroje:

[1] ANDO, Tadao. Reprezentace a abstrakce. In: *Archiweb* [online]. Brno: Archiweb, s.r.o., 20.05.2013, 19:25, poslední změna 20.05.2013 [cit. 23.07.2014]
Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=13596&type=17>

[2] Důl Heřmanice v Ostravě. In: *Zdař Bůh.cz* [online]. Petřvald: Montánní společnost Zdař Bůh, o.s., ©2008, 22.06.2009, poslední změna 22.06.2009 [cit. 16.07.2014]. Dostupné z: <http://www.zdarbuh.cz/reviry/okd/dul-hermanice-v-ostrave/>

[3] *Geoportál ČÚZK* [online]. Praha: ČÚZK, ©2010 [cit. 16.07.2014]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz>

[4] Landek. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 20.08.2006, 15:05, poslední změna 25.12.2013, 09:51. [cit. 25.07.2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Landek>

[5] *LANDEK PARK* [online]. Ostrava: Vítkovice a.s., ©2009 [cit. 20.07.2014]. Dostupné z: <http://www.landekpark.cz/>

[6] *MAPY.CZ* [online]. Praha: Seznam.cz a.s., ©1996-2014 [cit. 20.07.2014]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz>

[7] Odra. In: *Povodí Odry* [online]. Povodí Odry, státní podnik, ©2012 [cit. 27.07.2014]. Dostupné z: http://www.pod.cz/atlas_toku/odra.html

[8] Rumpel, Petr; SLACH, Ondřej; TICHÁ, Iva; BEDNÁŘ, Pavel. *Urban shrinkage in Ostrava, Czech Republic* [online]. Poslední změna 30.03.2010 [cit. 13.07.2014]. Dostupné z: https://www.ufz.de/export/data/400/39016_WP2_report_Ostrava.pdf

[9] VYBÍRAL, Jindřich. Vodojem jako architektonický skvost - Vodárenské věže v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: *Dějiny a současnost* [online]. Praha: Občanské sdružení pro podporu historické literatury a časopisu Dějiny a současnost v produkci NLN, s.r.o. – Nakladatelství Lidové noviny, 2007 [cit. 24.07.2014]. Dostupné z: [http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/8/vodojem-jako-architektonicky-skvost-/](http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/8/vodojem-jako-architektonicky-skvost/)

[10] Vývoj urbanizace v ČR. Obecné tendence a regionální struktura procesu. In: *Oficiální webová stránka fakulty Katedry regionální ekonomie a správy - pro nás znalé problematiky jen KRES ESF MU* [online]. [cit. 16.07.2014]. Dostupné z: <http://mujweb.cz/krejska/1.htm>

stávajícího i potenciálního ekosystému, rekreační a odpočinkové zóny s oblastí haldy – coby zóny aktivní zábavy a sportu. V jižní části areálu, v místě původního administrativního zázemí dolu (s nezbořenými, původními industriálními budovami), může vzniknout nové centrum městské části, zóna služeb a práce, která naváže na stávající obytné celky a centrum Slezské Ostravy. (TL, JK)

Závěrem stručný přehled těch, kteří se na ostravské i polské straně zapojili do prací spojených s tématem „Koncept pro Odru“:

Tutoři:

Ing. arch. Tomáš Bindr, Ing. arch. Josef Kiszka, Ing. arch. Martin Náhlavský, Ing. arch. Martin Nedvěd, Ing. arch. Jana Stehlíková, Ing. arch. Jan Zelinka, Ing. arch. Petr Žák

Týmy:

Ing. arch. Martina Mičochová, Bc. Patrik Bílý, Bc. Jakub Miller

Práce: Koncept pro Odru

Bc. Ivan Hodás (5. roč.), Petra Filipovská, Radim Jevický, Michaela Okálová (3. roč.) (všichni KA FAST VŠB – TU Ostrava), Bc. Magdalena Rupińska, Wioleta Wiśniowska (obě WA PŚ Gliwice)

Práce: Koncept pro Odru - Důl Oskar: vzájemná interakce okolního průmyslu a dopravní infrastruktury

Bc. Veronika Stavinohová (5. roč.), Tereza Koudelková, Pavel Malček, Michal Kuba (3. roč.); Anna Mravcová (2. roč.) (všichni KA FAST VŠB – TU Ostrava)

Práce: Koncept pro Odru - Přiblížení městu

Bc. Klára Konečná, Bc. Ján Kapitulčín (5. roč.), Veronika Vávrová, David Buroň (3. roč.), Veronika Čížová (1. roč.) (všichni KA FAST VŠB – TU Ostrava)

Práce: Koncept pro Odru - Poodří očima optimistů

Tomáš Lehnert, Tomáš Kupka (4. roč.), Hana Staňková, Marcel Svrčina (3. roč.) (všichni KA FAST VŠB – TU Ostrava), Aleksandra Buś, Maja Zwierz (obě WA PŚ Gliwice)

Práce: Koncept pro Odru - Návrat života, Heřmanice

Bc. Natálie Pohlová (5. roč.), Tomáš Babor (4. roč.), Miroslav Vochta (3. roč.), Markéta Hošťálková (2. roč.) (všichni KA FAST VŠB – TU Ostrava), Jaroslav Kozioł, Paweł Szmuc (oba 5. roč., WA PŚ Gliwice)

Práce: Koncept pro Odru - Koncept pro Landek

Tolik o vlastním workshopu z pohledu ostravských studentů i tutorů. Workshop však není koncem práce, ale začátkem.

5 Program Industrial /po polsku/

Uwarunkowaniw historyczne, przestrzenne, gospodarze, społeczne i przyrodnicze transformacji rybnickiego okręgu węglowego na przykładach Pszowa i Rydułtów

Henryk Zubel, Piotr Średniawa

A/ Wprowadzenie

Prezentowany materiał analityczny został opracowany podczas czesko-polskich studenckich warsztatów urbanistyczno architektonicznych, zorganizowanych przez Katedrę Architektury Wydziału Budownictwa VŠB w Ostrawie, oraz Wydział Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach na jesień 2013 r. w Ostrawie. W warsztatach uczestniczyli studenci Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej: Aleksandra Buś, Marta Dudała, Piotr Gnacek, Karol Jackiewicz, Sabina Kloc, Jarosław Kozioł, Magdalena Kluczwajd, Karolina Łysik, Aneta Nowakowska, Anna Pawełczyk, Magdalena Rupińska, Mateusz Rymar, Karolina Szaton, Paweł Szmuc, Karolina Sznura, Wioleta Wiśniowska, Maja Zwierz. Ze strony polskiej tutorami byli dr inż. arch. Henryk Zubel i mgr inż. arch. Piotr Średniawa. Kierownictwo naukowe ze strony polskiej pełnił prof. nzw. dr hab. inż. arch. Jan Pallado. Warsztaty te rozpoczęły i zainicjowały szereg działań badawczych i dydaktycznych kontynuowanych zarówno w trakcie prac semestralnych, jak i dyplomowych. W szczególności analizy te zostały poszerzone i pogłębione w trakcie opracowywanych na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w 2013 r. i 2014 r. magisterskich prac dyplomowych, wykonanych przez dyplomantki Annę Zakarczemną, Karolinę Rudnicką, Annę Quaeck, Patrycję Wąs, Weronikę Żwakę i Zuzannę Rej pod kierunkiem prof. nzw. dr hab. inż. arch. Jana Pallady, dr inż. arch. Henryka Zubla i mgr inż. arch. Piotra Średniawy.

Przedmiotem analiz są tereny przemysłowe Ostrawy (Republika Czeska), ROW-u czyli Rybnickiego Okręgu Węglowego (Polska) oraz GOP czyli Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (Polska). Rejon ten zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie podlega w ostatnich 25 latach bardzo silnym transformacjom, które zmieniają jego dotychczasowy charakter. Celem analiz jest próba całościowego spojrzenia obejmującego cały ten region, wzajemne zależności, podobieństwa jak i różnice. Usystematyzowany materiał od skali ponadregionalnej poprzez analizy miast aż do zespołów przemysłowych i poprzemysłowych był bazą dla wariantowych opracowań projektowych obejmujących rewitalizację wybranych obiektów.

B/ Analizy w skali regionalnej

B.1/ Analiza obszaru pod względem historycznym

Przez te tereny przebiegał kiedyś główny szlak handlowy, którym był „szlak bursztynowy”.
(il. 1)

il. 1 Szlak bursztynowy (opr. własne)

il. 2 Europa, aglomeracje powyżej 3 mln. mieszkańców (opr. własne)

il. 3 Obszary i populacje aglomeracji Ostrawy, ROW i GOP (opr. własne)

il. 4 Główne europejskie korytarze komunikacyjne (opr. własne)

il. 5 Schemat europejskich i krajowych połączeń transportowych (opr. własne na podstawie PZP WŚ 2004)

il. 6 Aglomeracje przemysłowe – ideogram rozmieszczenia kopalni (opr. własne)

Biegł on między basenem Morza Śródziemnego a wybrzeżem Morza Bałtyckiego. Apogeum wypraw po bursztyn notuje się na I i II wiek n.e.. Przypuszczalnie główna trasa „szlaku bursztynowego” zaczynając od I i II wieku, biegła z Wiednia (Vindobony) przez Brno, Kłodzko, Wrocław, Konin (Setidavę) Kalisz (Calisię/Kalisię), Bydgoszcz (Askaukalis) i Świecie do Pruszcza Gdańskiego, będącego namiastką dzisiejszego Gdańska. Dokładny szlak nie jest jednoznacznie określony wiadomo jednak, dzięki odkryciom archeologicznym, że zaczynał się on w Akwilei nad Adriatykiem. Ważnym elementem trasy była „Brama Morawska” czyli przesmyk pomiędzy Karpatami Zachodnimi i Pogórzem Śląskim a Sudetami Wschodnimi. Dalej trasa ta odbijała na północ na Śląsk.

Granica polsko-czeska zmieniała się wielokrotnie na przestrzeni wieków. Region ten znajduje się obecnie w części polskiej zarówno w województwie opolskim, śląskim oraz w czeskim kraju morawsko-śląskim.

Stan istniejący podziału administracyjnego uformował się m.in. na skutek trzech wojen austriacko-pruskich w XVIII w. Do zmian granic dochodziło również w wyniku konfliktów zbrojnych od 1918 r. w wyniku sporów o obszary Opawy, Spiszu, Śląska Cieszyńskiego, a po II wojnie światowej również odnośnie ziemi raciborskiej i ziemi kłodzkiej.

Dzisiaj rejon Ostrawy i okrąg ROW-u i GOP-u należą do Europy Środkowej i Grupy Wyszehradzkiej. Grupa ta jest nieformalnym zrzeszeniem Czech, Słowacji, Węgier i Polski, umożliwiającym wzmocnienie współpracy wymienionych państw. Wielokrotne zmiany granic, skomplikowana historia, przenikanie się wpływów i kultur polskiej, czeskiej i niemieckiej, doprowadziły obecnie do bardzo silnej konwergencji tego regionu w wielu aspektach oraz postrzegania go jako wielokulturowego zespołu o specyficznej i czytelnej tożsamości.

B.2/ Analiza terenu pod względem osadniczym

Szeroko rozumiana aglomeracja jest jednym z większych zespołów osadniczych w Europie i liczy ponad 3 mln mieszkańców. (il. 2)

Największym miastem czeskiej części regionu jest Ostrawa (czes. Ostrava), która należy do kraju morawsko-śląskiego. Samo miasto ma powierzchnię 214 km2, zamieszkałe jest przez 303 609 mieszkańców. „Okręg Ostrawski” a właściwie Zagłębie Ostrawsko-Karwińskie z najważniejszymi miastami Karviná – 63 045 mieszkańców, Třinec – 38 064 mieszkańców, Havířov – 82 768 mieszkańców, Orlová – 33 161 mieszkańców, liczy około 700 000 mieszkańców.

Górnośląski Okręg Przemysłowy znajduje się w środkowo-wschodniej części województwa śląskiego. Ważnym aspektem jest fakt, że miał tu miejsce rozwój nie tylko przemysłu górniczego, ale również hutniczego, energetycznego, maszynowego, koksowniczego oraz chemicznego. Rozwój przemysłu miał wpływ na wysoką gęstość zaludnienia. Na terenie 1471 km2 mieszka około 2 200 000 osób. Największym miastem są Katowice będące stolicą województwa i liczące obecnie 307 233 mieszkańców. Do aglomeracji zaliczamy miasta średniej wielkości, takie jak Sosnowiec – 214 488 mieszkańców, Gliwice – 186 347 mieszkańców, Bytom – 183 251 mieszkańców, Zabrze – 179 452 mieszkańców, Ruda Śląska – 142 510 mieszkańców, Tychy – 129 322 mieszkańców, Dąbrowa Górnicza - 124 701 mieszkańców, Chorzów 111 536 mieszkańców, Jaworzno – 94 580 mieszkańców, Mysłowice 75 423 mieszkańców, Siemianowice Śląskie – 69 539 mieszkańców, Tarnowskie Góry – 60 889 mieszkańców, Piekary Śląskie – 57 917 mieszkańców, Świętochłowice – 53 150 mieszkańców, Będzin – 59 023 mieszkańców, Czeladź - 34 072 mieszkańców, mieszkańców, Mikołów – 38 821 mieszkańców, Knurów – 33 449 mieszkańców. Kolejnym przemysłowym Okręgiem jest ROW, czyli Rybnicki Okręg Węglowy, który znajduje się w Polsce w południowej części województwa śląskiego. Od południa graniczy z Czechami, a od północy z GOP-em. Miasta również średniej wielkości, które wchodzą w skład ROW-u to: Rybnik – 140 863 mieszkań-

ców, Jastrzębie-Zdrój – 92 105 mieszkańców, Żory – 62 110 mieszkańców, Racibórz 56 084 mieszkańców, Wodzisław Śląski 49 953 mieszkańców, Rydułtowy – 22 000 mieszkańców, Radlin – 17 673 mieszkańców, Pszów – 14 343 mieszkańców. Całkowita liczba mieszkańców tego regionu wynosi trochę ponad 488 000 osób. (il. 3)

B.3/ Analiza infrastruktury transportowej – komunikacja

Opracowywany teren jest dobrze skomunikowany, znajduje się na przecięciu drogowych tras europejskich E-40 (Rosja-Francja) jak również E-75 (Grecja-Norwegia). (il. 4)

Rozwinęła się tutaj sieć dróg, przecinają się 2 autostrady A1 i A4 oraz drogi krajowe i wojewódzkie. Województwo śląskie posiada najwyższy wskaźnik odnoszący się do gęstości dróg i linii kolejowych w Polsce. W Katowicach znajduje się międzynarodowy port lotniczy, również lotnisko w Ostrawie oferuje liczne połączenia międzynarodowe. Powiązanie wodne z Europą Zachodnią zapewnia rzeka Odra i Kanał Gliwicki. Wg danych zamieszczonych w PZPWŚ z 2004 r. (Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego) średni dobowy ruch na sieci dróg międzynarodowych wynosił 21 209 pojazdów/doba, a dla dróg krajowych wynosił 12 126 pojazdów/doba i wykazuje tendencję wzrostową. Wg tych samych badań województwo śląskie wykazuje najwyższy wzrost natężenia ruchu w Polsce. Drogowe i kolejowe magistralne korytarze komunikacyjne obecnie integralnie łączą układy osadnicze po polskiej i czeskiej stronie. (il. 5)

B.4/ Analiza aglomeracji przemysłowej pod względem wydobycia węgla kamiennego

Górnośląskie Zagłębie Węglowe znajdujące się na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej zajmuje powierzchnię około 7 490 km2, z czego część zagłębia o powierzchni około 1 730 km2 znajduje się na terytorium Czech. (il. 6)

Aglomeracje Ostrawską, ROW-u oraz GOP-u tradycyjnie łączy wydobycie węgla kamiennego. Zaczynając od XII wieku obróbka i zużycie węgla zarówno na Morawach, jak i na Śląsku były podstawą przemysłu. Wydobycie węgla prowadzone było i nadal jest w kopalniach głębinowych za pośrednictwem systemu szybów oraz sztolni.

Produkcja roczna węgla kamiennego w Czechach w 2013 r. wyniosła 13,3 mln ton węgla kamiennego. Wydobycie oraz eksploatacja węgla na Górnym Śląsku zaczęło się już w połowie XVII wieku. Obecnie, według danych na dzień 31 grudnia 2011 roku, na obszarze Górnośląskiego Zagłębia Węglowego istnieje 145 udokumentowanych pokładów węgla kamiennego, w tym 49 pokładów jest wydobywanych przez 27 zakładów górniczych, a 42 złoża są w stanie zaniechanego pozyskiwania. W 2013 r. wydobycie węgla kamiennego w GOP wyniosło 76,5 mln ton. Od 25 lat następuje po polskiej i czeskiej stronie sukcesywne ograniczanie wydobycia węgla kamiennego i związana z tym likwidacja kopalń. Należy zaznaczyć, że dynamika likwidacji wydobycia węgla ma znacznie silniejszy stopień w Czechach niż w Polsce.

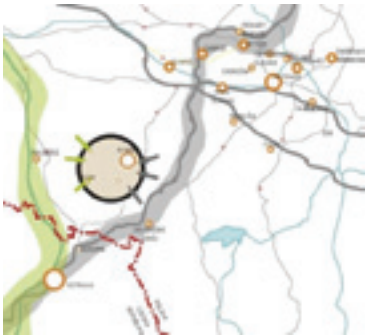
B.5/ Analiza obszaru pod względem środowiska naturalnego

Prawie 30% obszaru Górnośląskiego Zagłębia Węglowego to tereny zurbanizowane. Główne skupisko znajduje się na wschodzie i północy. W centralnej i zachodniej części obszaru znajdują się lasy, które zajmują ok. 13% obszaru. Poza zabudową przemysłową i miejską (w szczególności południowa część Zagłębia) znajdują się Parki Krajobrazowe i teren Natury 2000. Podobną strukturę wykazuje rejon Ostrawy.

Ważnym elementem korytarza ekologicznego jest rzeka Odra, która swoje źródło ma w Górach Odrzańskich na wysokości 634 m n.p.m. Potem jej bieg płynie przez Bramę Morawską, a następnie przez Śląsk. W części czeskiej rzeka Odra płynie równolegle do głównego korytarza transportowego (autostrada A1) łączącego Polskę i Czechy. Na granicy polsko-czeskiej Odra „odbija” na zachód, a autostrada A1 na wschodnią stronę aglomeracji śląskiej.

B.6/ Synteza analiz w skali regionu

Analizowany region, czyli tereny przemysłowe Ostrawy (Republika Czeska), ROW-u (Polska) oraz GOP-u (Polska) leżą w bardzo bliskiej lokalizacji względem siebie. Dzięki temu współpraca ekonomiczna tych terenów ma ogromny potencjał. Trzeba zauważyć, że tereny te

il. 7 Struktura układów osiedleńczych, oraz korytarzy ekologicznych i transportowych (opr. własne)

il. 8 Syntetyczny model struktury funkcjonalno przestrzennej regionu (opr. własne)

są również mocno powiązane pod względem historycznym i kulturowym, co również wpływa korzystnie na wzajemne relacje. Główne miasta w analizowanych okręgach to: Ostrawa, Rybnik i Katowice, między którymi istnieje dobre połączenie infrastrukturą transportowo-komunikacyjną. Wszystkie te aglomeracje są silnie powiązane ekonomicznie i gospodarczo, jednak istnieją jeszcze bardzo duże niewykorzystane możliwości w tym zakresie. (il. 7)

W każdym z opracowywanych obszarów można zauważyć, że w centralnej części funkcjonuje koncentracja najważniejszych miast. Każde z nich wraz z mniejszymi ośrodkami tworzą aglomeracje. Struktura populacji w GOP to ok. 2 200 000 osób, w Okręgu Rybnickim to ok. 48 000, a w Ostrawskim to ok. 700 00 osób, które zamieszkują te tereny. Aglomeracje te razem budują jedną z większych w Europie Środkowej konurbacji składającą się z dużych ośrodków osadniczych. Specyfiką tych aglomeracji jest ich struktura, składająca się głównie z miast średniej wielkości, bez wyraźnej jednoznacznej dominacji jednego ośrodka. Pomimo podziału granicą regionu, wykazuje on dużą spójność i podobieństwa w wielu elementach. Zbliżona jest historia regionu, tradycja kulturowa, okres uprzemysłowienia, typologia zabudowy. Nieco odmiennie przebiegały i przebiegają procesy społeczno-gospodarcze po 1989 r. Na terenie Polski utrzymano i zmodernizowano znaczną część przemysłu ciężkiego, wprowadzając jednocześnie nowe gałęzie przemysłu lekkiego i usług, co zapobiegło znacznemu bezrobociu. W południowej części utrzymana i rozwinięta została, dzięki dotacjom unijnym tradycyjna produkcja rolna, oparta o niewielkie prywatne gospodarstwa. Jednocześnie powstała ogromna ilość niewielkich zakładów usługowo-produkcyjnych, umożliwiających absorpcję pracowników zamykanych zakładów przemysłowych. Obecnie województwo śląskie jest drugim województwem w Polsce po województwie mazowieckim, pod względem wielkości dochodów ludności. Tendencje te objęły w znacznie mniejszym stopniu rejon czeski, przyczyniając się do znacznego wzrostu bezrobocia i zmniejszenia znaczenia regionu w skali kraju.

Prace analityczne doprowadziły do stworzenia po raz pierwszy syntetycznego modelu regionu, umożliwiając zupełnie nowe spojrzenie na ten obszar, dotychczas analizowany fragmentarycznie zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie. Separowane traktowanie regionu znajduje odzwierciedlenie w wielu obszarach. Przykładowo, zarówno polski, jak i czeski Geoportal kończy się na granicy państwa.

Syntetyczny model struktury regionu powstały w wyniku analiz przedstawić można w postaci litery Y, której ramiona rozgałęziają się tuż przed granicą polsko-czeską. Po stronie czeskiej nastąpiła integracja układów osiedleńczych, transportowych i ciągu ekologicznego wzdłuż Odry. Po stronie polskiej korytarz ekologiczny Odra skręca na północny-zachód, natomiast korytarz transportowy i układy osiedleńcze odchylają się w kierunku północno-wschodnim. W powstałych „widelkach” znajduje się ROW, spinający tereny rolne i przemysłowe. Model ten umożliwia wyprowadzenie zupełnie nowych wniosków w zakresie działań planistycznych w różnych skalach. Przeprowadzone analizy wskazały, że prawidłowe są jedynie działania oparte na całościowym widzeniu regionu, tym bardziej, że procesy integracyjne w ramach Unii Europejskiej stopniowo znoszą dotychczasowe bariery polityczne, społeczne i ekonomiczne. (il. 8)

C/ Analizy w skali Rybnickiego Okręgu Węglowego (ROW-u)

C.1/ Położenie

Rybnicki Okręg Węglowy znajduje się w południowo-zachodniej części województwa śląskiego. Rejon kształtują trzy pasy ukształtowania terenu niziny (Płaskowyż Głubczycki – Nizina Śląska), wyżyny (Płaskowyż Rybnicki – Wyżyna Śląska) oraz kotliny (Kotlina Raciborska, Kotlina Ostrawska i Kotlina Oświęcimska).

C.2/ Charakterystyka terenu pod względem historycznym

Początki Rybnickiego Okręgu Węglowego datuje się na rok 1952. Początkowo obejmował on znacznie mniejszy teren niż obecnie (około 491 km²). Aktualne granice zostały określone aktem prawnym z 1961 roku i obejmują 1354 km². Na obszarze obecnego ROW-u już w drugiej połowie XVIII wieku zaczęto eksploatować węgiel na większą skalę. Przyczyniło się do tego wydanie w 1769 roku przez króla pruskiego Fryderyka II prawa górniczego dla Ślą-

ska, a następnie powstanie w 1792 roku na tym terenie pierwszej kopalni węgla kamiennego „Hoym” („Ignacy”). Na przestrzeni dziesiątek lat powstało wiele kopalń w tym kopalnia KWK „Anna” w Pszowie z 1840 roku, która wydobyć rozpoczęła w 1844 roku. Dopiero kryzys gospodarczy w okresie międzywojennym spowodował wstrzymanie rozbudowy kopalń na terenie ROW. Następnie dynamiczny wzrost wydobycia węgla kamiennego oraz budowa nowych kopalń przypada na okres po II wojnie światowej. Obecnie w wyniku przemian gospodarczych po 1989 r. wiele kopalń przestało już wydobywać i zostało zlikwidowanych lub jest na etapie likwidacji, natomiast część nadal funkcjonuje. Zmieniające się uwarunkowania w zakresie polityki energetycznej powodują brak stabilnej perspektywy w zakresie wydobycia węgla kamiennego.

C.3/ Charakterystyka terenu pod względem osadniczym

Rybnicki Okręg Węglowy składa się zarówno z gmin miejskich, wiejskich, jak i wiejsko-miejskich. Należy jednak zauważyć, że obszar ten pomimo swego przemysłowego charakteru w głównej mierze składa się z gmin wiejskich, które w większości znajdują się w zachodniej części regionu, natomiast w części środkowej i wschodniej znajdują się gminy miejskie. Największe miasto regionu, czyli Rybnik liczy 140 863 mieszkańców, a największe miasto powiatu wodzisławskiego, w którym znajdują się Pszów i Rydułtowy, czyli Wodzisław Śląski liczy 49 353 mieszkańców. Większość miejscowości jest zdecydowanie mniejsza od Pszowa liczącego 14 343 mieszkańców, czy Rydułtów liczących obecnie 22 tys. mieszkańców. Region charakteryzuje się stosunkowo niską stopą bezrobocia na tle całego województwa i kraju, na co zdecydowany wpływ mają kopalnie, a także rolnictwo, jednakże m.in. z powodu likwidacji kopalń notowany jest ciągły wzrost bezrobocia. Stopa bezrobocia pod koniec 2011 roku wynosiła tam 3,9%, co na tle województwa i kraju, które charakteryzowało się w tym samym czasie kolejno wskaźnikami 10,2% i 12,5% jest niezwykle korzystnym wynikiem.

C.4/ Charakterystyka terenu pod względem komunikacyjnym

Obszar ROW posiada korzystną lokalizację pod względem dostępności i oddziaływania głównej komunikacji w województwie śląskim. Teren ten w kierunku północ – południe (pod względem ważności tych dróg dla obszaru) przecina autostrada A1 oraz dwie drogi krajowe 45 i 78. Autostrada A1 generuje ruch w kierunku Katowic i Ostrawy, na analizowanym obszarze posiada 6 węzłów umożliwiających wjazd na autostradę. Droga krajowa 45 prowadzi w kierunku województwa opolskiego przez Racibórz, natomiast droga 78 do Gliwic, Ostrawy. Drogi te w kierunku wschód – zachód połączone są z siecią dróg wojewódzkich. Obszar posiada gęstą sieć linii kolejowych, jednakże w chwili obecnej duża część z nich jest zlikwidowana lub nieczynna. Docelowo planuje się modernizację linii kolejowej Katowice–Wiedeń do standardu wysokich prędkości. (il. 9)

C.5/ Charakterystyka terenu pod względem występowania przemysłu - wydobycia węgla kamiennego

Główne ośrodki ROW są ośrodkami o charakterze przemysłowo-usługowym, z wyjątkiem Wodzisławia Śląskiego, który już teraz wykazuje przewagę modelu usługowo-przemysłowego. W przyszłości należy spodziewać się, że w pozostałych gminach również nastąpi rozwój sektora usług. Spowodowane jest to tym, że przeważającym przemysłem na badanym obszarze jest wydobywanie węgla kamiennego, które zostaje stopniowo zawieszane, a kopalnie wchodzi w stan upadku i likwidacji. Należy zwrócić uwagę, że już połowa z nich została poddana likwidacji. (il. 10)

C.6/ Charakterystyka terenu pod względem przyrodniczym

Na obszarze ROW występują liczne tereny rolne, które w głównej mierze znajdują się w zachodniej części regionu. Wraz z terenami leśnymi znajdującymi się w północnej części tworzą pierścien wokół terenów przemysłowych, do których należy Pszów i Rydułtowy. Wśród terenów leśnych należy wymienić Park Krajobrazowy – Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich oraz Rezerwat przyrody Łęczczak. Na badanym terenie znajduje się również wiele cieków wodnych, w tym jeden główny, jakim jest Odra. W południowo-zachodniej części znajduje się skupisko wód nawierzchniowych powiązanych właśnie z Odrą, w większości są to stawy. (il. 11)

il. 9 Powiązanie komunikacyjne ROW z GOP i aglomeracją Ostrawy (opr. własne)

il. 10 Kopalnie po 1979r na terenie ROW (opr. własne)

il. 11 Środowisko przyrodnicze na terenie ROW (opr. własne)

C.7/ Synteza analiz rejonu ROW

ROW wykazuje odmienne cechy od rejonu Ostrawy i GOP-u. Strukturę przestrzenną budują znacznie mniejsze jednostki osadnicze, osadzone w dużej mierze w wiejsko-podmiejskim pejzażu. Wielkie zakłady przemysłowe, głównie kopalnie, a także hałdy stanowią bardzo silne dominanty przestrzenne w krajobrazie, które kiedyś prof. arch. J. Hryniewicz-ki porównywał do warownych zamków średniowiecznych. Odmienny jest również znaczny procent użytkowych rolnych niewystępujących w rejonie Ostrawy i w GOP. Obszar ROW jest obecnie bardzo dobrze skomunikowany z GOP i aglomeracją Ostrawy. Przeprowadzone analizy dotyczące ROW-u, oprócz wymienionych znanych cech ujawniły nowe słabo dotychczas rozpoznane bardzo ciekawe zjawiska i procesy. Szczegółowe analizy demograficzne i rynku pracy wskazały zupełnie niespodziewany obraz sytuacji społeczno-gospodarczej. Bardzo niska stopa bezrobocia nawet w skali województwa śląskiego posiadającego zresztą jeden z niższych wskaźników bezrobocia w Polsce, bardzo duża dynamika rozwoju małych przedsiębiorstw wraz z stabilną sytuacją demograficzną, a nawet dodatnim przyrostem naturalnym, obala pobieżną oceną tego obszaru jako zagrożonego ubóstwem w wyniku likwidacji przemysłu wydobywczego. Taki zaskakujący obraz sytuacji społecznej pozwala na próby formułowania nieco innych strategii, niż dla standartowych sytuacji upadku przemysłu, jak ma to miejsce przykładowo w Łodzi czy rejonie Wałbrzycha.

Prowadzone w skali województwa prace planistyczne zawsze wskazywały ROW jako południowo-zachodnie, nieco peryferyjne rubieże w stosunku do jądra aglomeracji GOP. Przeprowadzone analizy w skali całego regionu ukazują zupełnie odmienną pozycję ROW-u, jako swoistego centrum regionu, pełniącego funkcję zwornika pomiędzy aglomeracją GOP i aglomeracją Ostrawy. Na tej bazie można w przyszłości prowadzić prace planistyczne w oparciu o zupełnie nowy horyzont. Widzenie centralnego położenia ROW-u w stosunku do regionu jest bardzo istotne, nie tylko dla tego obszaru, ale może wyznaczać także nowe kierunki ciążień i powiązań w skali, tak aglomeracji GOP, jak i aglomeracji Ostrawy.

C/ Charakterystyka i analizy miasta Pszowa

C.1/ Położenie

Pszów położony jest na Płaskowyżu Rybnickim, na jego najwyższym wzniesieniu i znajduje się w centralnej części Rybnickiego Okręgu Węglowego. Administracyjnie przynależy do powiatu wodzisławskiego.

C.2/ Charakterystyka i analiza pod względem historycznym oraz wartości kulturowych

Pszów należy do najstarszych miejscowości ziemi rybnicko-wodzisławskiej, a pierwsze informacje na jego temat pojawiły się już w średniowieczu. Ważnym elementem historii Pszowa było wybudowanie w połowie XVIII wieku Bazyliki Mniejszej pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Obecnie jest to najważniejszy zabytek w mieście. Znajdujący się tam obraz Matki Bożej Uśmiecniętej sprawił, że miasto już w tamtym okresie stało się bardzo ważnym centrum pielgrzymkowym. Obecnie, każdego roku, przybywa tu ponad 100 tys. pielgrzymów. Wpływ na to ma również wybudowana na początku XX wieku Kalwaria Pszowska z kaplicami Drogi Krzyżowej. Drugim ważnym wydarzeniem dla rozwoju Pszowa było uruchomienie w 1844 roku kopalni KWK „Anna”. Zmieniło to całkowicie charakter miejscowości na przemysłową. Kopalnia dawała miejsca pracy całym pokoleniom przez blisko 160 lat, jednakże w roku 2012 została poddana likwidacji. Pszów nadal posiada historyczny układ ulic, a przez sam środek miejscowości przechodzi historyczny trakt Pszczyna–Racibórz. Prawa miejskie dla Pszowa były nadawane dwukrotnie. Po raz pierwszy w 1954 r., okres ten trwał 21 lat, natomiast ponownie nastąpiło to dopiero w 1995 r. (il. 12, 13)

C.3/ Charakterystyka i analiza pod względem społeczno-gospodarczym

Gmina Pszów w 2011 r. była zamieszкана przez 14 343 osoby, co daje gęstość zaludnienia na poziomie około 685 osób/km². Liczba mieszkańców z każdym rokiem spada, jednakże spadek ten jest na tyle niewielki, że liczbę ludności można uznać za stabilną. Od 2007 r. utrzymuje się dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego (przewaga urodzeń nad zgonami), co jest przeciwnie w stosunku do ujemnych trendów notowanych, zarówno w powiecie wodzi-

il. 12 Bazylika mniejsza pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (foto: Patrycja Wąs)

il. 13 Kapliczka Kalwarii Pszowskiej (foto: Patrycja Wąs)

ślawskim, jak i całym województwie. Sytuacja taka świadczy przede wszystkim o korzystnych warunkach do zakładania rodziny zapewnianych w mieście. Głównym sektorem zatrudnienia jest przemysł, jednakże wraz z procesem likwidacji kopalni KWK „Anna”, która dotychczas pełniła rolę głównego pracodawcy w mieście zaczął rozwijać się sektor usługowy. Bardzo niska jest stopa bezrobocia wynosząca 5,7% i utrzymująca się na stałym poziomie. W 2013 r. na terenie Pszowa zarejestrowane były 839 podmiotów gospodarcze, z rosnącą tendencją wskazującą na aktywizację gospodarczą lokalnej ludności.

Większość ośrodków kultury, sportu, rekreacji, edukacji i usług państwowych zlokalizowana jest w środkowej części miasta tworząc pionowy pas, który zwęża się przy kopalni, natomiast znacząco poszerza w południowej części w okolicach kościoła tworząc pas poziomy. Należy zauważyć, że główne instytucje publiczne, jakim jest Urząd Miasta i Urząd Stanu Cywilnego znajdują się na skraju pionowego pasa, znacznie odsunięte od punktu centralnego, który wyznacza kościół na przecięciu obu pasów. Położenie to nie jest korzystne z uwagi na centrotwórczą funkcję oraz znaczenie tych obiektów dla miasta.

C.4/ Charakterystyka i analiza pod względem komunikacyjnym.

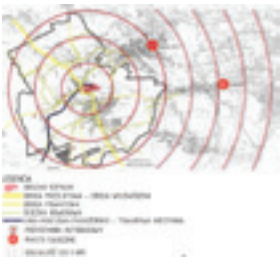
Pszów posiada układ komunikacyjny, który daje dobre połączenia z miastami i gminami sąsiednimi, a także obszarami dalej położonym, ze względu na dostępność autostrady A1. Odległość do węzła autostradowego wynosi około 15 km. W linii historycznego traktu Pszczyna–Racibórz przechodzi droga wojewódzka nr 933 (około 5,8 km). Pozostałe drogi to drogi powiatowe i gminne o łącznej długości około 40 km. Jednakże w mieście występuje duże natężenie ruchu, co powoduje, że obecne drogi są niewystarczające do obsłużenia go w sposób prawidłowy. W związku z tym zaplanowano budowę głównej drogi południowej. W mieście zrealizowano liczne ścieżki rowerowe łączące Pszów z sąsiednimi miastami i gminami. W mieście występuje słabo rozwinięta komunikacja miejska, a przystanki autobusowe znajdują się tylko w południowej części. Należy również zwrócić uwagę na linię kolejową, która aktualnie jest nieczynna, ale do 1974 roku oprócz funkcji towarowej, pełniła ona również funkcję pasażerską, w związku z czym posiada ona potencjał, który może być wykorzystany w przyszłości. (il. 14)

C.5/ Charakterystyka i analiza pod względem przyrodniczym i zurbanizowania obszaru miasta

Obszar Pszowa pod względem przyrodniczym dzieli się na dwie strefy: zurbanizowaną, która znajduje się głównie w centralnej części miasta oraz zieloną, otaczającą pierścieniowym układem tę zurbanizowaną. Na część zabudowaną składa się głównie zabudowa mieszkaniowa. W północnej części jest to przede wszystkim zabudowa jednorodzinna związana z gospodarstwami rolnymi, natomiast część środkowa charakteryzuje się dużą intensywnością zabudowy, w części tej występuje również zabudowa o funkcji usługowej oraz produkcyjnej, do której należy kopalnia KWK „Anna”. Tereny zabudowane i zurbanizowane zajmują 24% powierzchni miasta, a zdegradowane 2%. Na część zieloną składają się tereny rolne oraz lasy, które łącznie zajmują 74% powierzchni obszaru. Niespełna 12% powierzchni terenu miasta stanowią naturalne zbiorowiska leśne, które dodatkowo skupione są w jedną enklawę wchodzącą w skład „Lasu Syryńskiego”. Na obszarze Pszowa występują stosunkowe dobre gleby należące do klasy III i IV oraz zaliczane do kompleksów pszenne-go dobrego oraz bardzo dobrego. Mimo tego rozwój rolnictwa jest tu znacznie ograniczony, na co wpływ zdecydowanie miała kopalnia dająca wiele miejsc pracy. Jednakże w związku z fazą jej likwidacji jakość gleb oraz ilość użytków rolnych daje miastu alternatywę w sferze produkcyjnej. Rzeźba terenu miasta jest bardzo zróżnicowana, na co wpływ mają zarówno naturalne aspekty, jak i te związane z kopalnią KWK „Anna”. Miasto znajduje się na płaskowyżu, którego zbocza opadają w kierunku południowym, zachodnim oraz południowo-zachodnim. Płaskowyż ten w centralnej części przedzielony jest obniżeniem biegnącym z północnego-wschodu na południowy-zachód, przy tym obniżeniu, w jego środkowej części znajduje się kopalnia KWK „Anna”. Największe zróżnicowanie w poziomach terenu występuje przy zboczach doliny rzeki Syrynki. Działalność kopalni w mieście ma również swój wpływ na ukształtowanie terenu. Dochodzi do ciągłych zmian w układzie tektonicznym, poprzez tworzenie się uskoków tektonicznych, co ma negatywny wpływ na wiele budynków, w których dochodzi do licznych uszkodzeń. Teren charakteryzuje się niewielką ilością cieków wodnych. Przeplewa przez niego dopływ rzeki Rudy, czyli Sumiana, Nacyna i Syrenka oraz potoki, będące dopływami Leśnicy, Radlińskiego i Jedłownicki. Dominującą roślinnością w mieście jest ta powstała przy udziale ludzi oraz naturalna przekształcona.

C.6/ Charakterystyka i analiza pod względem występowania przemysłu – wydobywania węgla kamiennego

Kopalnia Anna należy do centralnego pierścienia kopalń, który został wytworzony w tym rejonie. W najbliższym sąsiedztwie znajduje się działająca kopalnia w Rydułtowach, której oddziałem aktualnie jest kopalnia KWK „Anna” w Pszowie. Kopalnie znajdują się ok. 4 km od siebie i są połączone z podziemnymi chodnikami. Do wyznaczonego pierścienia należą również nie działające kopalnie: KWK „Ignacy” – Rydułtowy, KWK „Marcel” – Radlin i KWK „Rymer” – Rybnik, oraz działające KWK „Chwałowice” – Rybnik, KWK „Jankowice” – Rybnik. Na uwagę zasługują również hałdy, które znajdują się przy kopalniach i stanowią bardzo charakterystyczne elementy w krajobrazie. Przy kopalni KWK „Anna” w Pszowie również znajdują się hałdy, jednakże są one niewielkie, gdyż w dużej części zostały już rozebrane, jedynie większa hałda znajduje się we wschodniej części.

il. 14 Układ komunikacyjny na terenie Pszowa (opr. własne)

C.7/ Charakterystyka miejsca – kopalnia KWK „Anna” w Pszowie

Kopalnia znajduje się przy obniżeniu płaskowyżu w centralnej części miasta sąsiadując z obecnym centrum miasta, które wytworzone zostało przy Bazylice Mniejszej p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Kopalnia ta dodatkowo położona jest na linii między tymże kościołem a drogą Kalwarii Pszowskiej. Obszar kopalni znajduje się przy głównym trakcie komunikacyjnym miasta, przy drodze wojewódzkiej nr 933. Posiada ona swój wewnętrzny układ komunikacyjny, który na linii dwóch stref przebiega przez trasę dawnej głównej drogi miasta i jest miejscem łączącym kopalnię z miastem. Główne wejście znajduje się od strony południowej, a dostawcze od strony zachodniej. Kopalnia posiada własną bocznice, do której prowadzi odcinek linii kolejowej, jednakże aktualnie cały ten odcinek jest nieczynny.

C.7.1/ Historia i współczesność kopalni węgla kamiennego w Pszowie

W dniu 28 lipca 1832 roku Ferdynand Friedrich Fritze wystąpił z wnioskiem o rejestrację kopalni o nazwie „Anna”. 24 listopada 1840 roku otrzymano akt nadania oraz uruchomiono dwa szyby „Fund” oraz „Ryszard”. Ten drugi miał głębokość 40 m i już na 8 m trafiono na złożo „Ober”, a na głębokości 31 m na złożo „Nieder”. Rok 1842 był dla kopalni rokiem przełomowym, ponieważ zamontowano odwadniającą maszynę parową. Dalszy postęp nastąpił, gdy szyb „Johannes” osiągnął w 1856 r. głębokość 60 m. Założono wtedy spółkę „Skonsolidowana Kopalnia Anna” oraz uruchomiono kolejną maszynę parową, tym razem przy szybie „Jan”. Z dworca kolejowego w Czenicy (Rydułtowy) do kopalni „Anna” doprowadzona była kolejka napowietrzna (linowa) o napędzie parowym. Co ciekawe, była to pierwsza tego typu realizacja w Polsce. W 1888 roku z powodu wydobycia się kurzawki z pokładu „Frieda” nastąpiło zalanie kopalni. Ponowne uruchomienie nastąpiło w 1891 roku. W 1897 roku na terenie kopalni funkcjonowały już 4 maszyny parowe.

Kolejny rozwój kopalni nastąpił w latach 1908 – 1911, kiedy to zaczęto budować nowe obiekty na powierzchni jak np. kasyno czy dom towarowy jak również zbudowano tunel murwany pod powierzchnią drogi. Ważnym elementem rozwoju było również stworzenie szybu „Rudolf” („Chrobry I”). W 1914 roku nastąpiło powiązanie kolejką kopalnie ze stacją w Olzie. W 1915 roku wg projektu architekta Hansa Poelzinga powstała elektrownia z kotłownią, który to budynek aktualnie jest zabytkiem architektury przemysłowej. Od 1945 r. kopalnia była częścią Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. W 1949 r. zatrudnionych było już 3.841 osób, a wydobycie roczne węgla sięgnęło 1.383.355 ton. W 1954 r. roku zbudowano kolejkę linową, którą transportowano kamień z kopalni. W następnych dziesięcioleciach prowadzono na dużą skalę inwestycje na terenie kopalni, zwiększając jednocześnie wydobycie. (il. 15)

Ostatnia tona węgla została wydobyta 11 kwietnia 2012 r. Z tym dniem nastąpiła likwidacja kopalni. W grudniu 2014 r. jest wyznaczona data końcowego zamknięcia kopalni. Konsekwencją zamknięcia szybu „Chrobry II” było przerwanie pracy zakładu przeróbki węgla. Koncesja na działalność górnictwą w pokładzie węgla „Anna” jest ważna do dnia 31 września 2013 roku, jednakże istnieje nowa koncesja, która została przedłużona do końca 2019 roku. Niestety brak jest jakiegokolwiek konstruktywnego programu w ramach działań likwidacyjnych kopalni, poza jej wyburzeniem, z wyjątkiem obiektów zabytkowych. Nie jest to tylko incydentalny problem Pszowa, gdyż dotychczasowe doświadczenia z nielicznymi wyjątkami, zarówno w GOP, jak i ROW wskazują na brak koncepcji wykorzystania po przemysłowego potencjału. (il. 16, 17)

C.8/ Wnioski końcowe z analiz miasta Pszowa

Historia i rozwój miasta były silnie związane z rozwojem górnictwa. Wszystkie procesy społeczne i gospodarcze podporządkowane były przemysłowi wydobywczemu. Również kształt przestrzenny miejscowości z górującymi szybami wydobywczymi na długi okres czasu zdeterminowany był przez górnictwo. Miasto przeszło jednak już najcięższy okres, jakim była likwidacja kopalni. Stopniowa likwidacja tej gałęzi przemysłu wyznaczać musi dalsze kierunki przekształceń miasta, w tym rozwiązanie problemu terenu zamkniętej kopalni położonej w centrum miasta. Interesujący jest fakt dodatniego przyrostu naturalnego, oraz stabilnej liczby ludności, co wskazuje na duże zdolności adaptacyjne lokalnej społeczności w zmieniających się uwarunkowaniach gospodarczych. Lokalną specyfiką różnicującą to miasto w stosunku do Aglomeracji Ostrawskiej i GOP-u są trwałe otaczające miasto uprawy rolne. Natomiast

il. 15 Zagospodarowanie terenu KWK Anna w Pszowie (opr. własne)

il. 16 KWK Anna w Pszowie, szyb Chrobry II (foto: Patrycja Wąs)

il. 17: KWK Anna w Pszowie, zabytkowe maszyny wyciągowe (foto: Patrycja Wąs)

il. 18 Miasto Rydułtowy widok na haldę (In: Portal Miasta Rydułtowy [online]. [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.rydułtowy.info/wp-content/uploads/2014/08/rydułtowy1.jpg>)

il. 19 Budynek wagi drobnicowej z 1906 r. (In: map4U.pl [online]. [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: http://res.map4u.pl/z_2/o_3301385/900x600_rydułtowy_budynek_wagi_w_zespole_kopalni_rydułtowy_16.jpg)

il. 20 Rydułtowy, tunel kolejowy (In: nowiny.pl [online]. [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: <http://cdn.nowiny.pl/im/v1/news-900-widen-wm/2011/05/19/73899.jpg>)

nową specyfiką jest bliskość korytarzy transportowych oraz całkowite otwarcie i bliskość czeskiego rynku gospodarczego. Uwarunkowania te winny wskazywać kierunki transformacji miasta, zarówno w kategoriach społecznych, gospodarczych, jak i przestrzennych.

D/ Charakterystyka i analiza miasta Rydułtowy

D.1/ Położenie

Rydułtowy to miasto położone w południowo-zachodniej części województwa śląskiego. Odległość do granicy polsko-czeskiej wynosi 12 km. Miasto zajmuje powierzchnię 15 km² i liczy około 22 tysięcy mieszkańców. Najmniejsze odległości do większych miast wynoszą: 7,4 km do Wodzisławia Śląskiego, 9,4 km do Rybnika oraz 14,7 km do Raciborza. W odległości do 50 km leżą ważne ośrodki miejskie tj. Ostrawa, Katowice, Gliwice, Opawa, Bielsko - Biała. (il. 18)

D.2/ Charakterystyka i analiza pod względem historycznym oraz wartości kulturowych

Pierwsze wzmianki o wsi Rydułtowy pochodzą z dokumentów z 1228 r. Wieś nazywała się wówczas Rudolphi Willa i należała do arcybiskupa wrocławskiego wchodząc w skład Księstwa Raciborskiego. Od 1327 r. Rydułtowy znajdowały się pod zwierzchnictwem czeskim, a od 1526 r. przeszły pod panowanie Habsburgów. Od 1742 r. znajdowały się w państwie pruskim. Pod koniec XVII w. odkryto bogate złoża węgla kamiennego. W 1792 r. uruchomiono pierwszą kopalnię „Hoym”, następnie kopalnię „Wilhelm” w Radoszowach, w 1806 r. kopalnię „Charlotte” w Czernicy i w 1843 r. kopalnię „Leo” w Rydułtowach. W wyniku plebiscytu 1921 r. Rydułtowy zostały w 1922 r. przyłączone do Polski. W 1926 r. doszło do połączenia samodzielnych dotychczas gmin: Rydułtowy Dolne, Rydułtowy Górne, Orłowiec, Radoszowy Dolne, Radoszowy Górne oraz Kolonii Buńczowiec w jedną gminę liczącą około 13 tys. mieszkańców. W 1951 r., Rydułtowy uzyskały prawa miejskie. W 1976 r. zostały przyłączone jako dzielnica do miasta Wodzisław Śląski, a w 1992 r. odzyskały ponownie status samodzielnego miasta.

Obiekty zabytkowe w Rydułtowach mają bardzo zróżnicowany charakter i są to zarówno obiekty mieszkaniowe, usługowe (w tym obiekty użyteczności publicznej i kościoły), mieszkaniowo-usługowe, jak i zabytki techniki, głównie związane z górnictwem węgla kamiennego. Większość tych obiektów pochodzi z II poł. XIX w. i I poł. wieku XX. W mieście zlokalizowane są także liczne obiekty małej architektury o charakterze sakralnym (figurki, krzyże pokutne z XVII w.).

Do rejestru zabytków województwa śląskiego zostało wpisanych pięć obiektów z miasta Rydułtowy: W rejestrze „A” znalazły się: budynek wagi KWK „Rydułtowy – Anna”, zespół szybu wentylacyjnego „Dicke” oraz zespół budynków szpitala. Dla tych obiektów ustalono strefy ochrony konserwatorskiej. W rejestrze „B” są to natomiast trzy obiekty małej architektury: krzyż pokutny, kolumna z figurą NMP oraz krzyż Męki Pańskiej. Na liście gminnej ewidencji zabytków znajdują się obiekty wskazane przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zaopiniował on także pozytywnie projekt włączenie do tej listy stożka nr 1 hałdy kopalnianej „Szarlota”. Obecnie rejestr liczy 96 wpisów, a wśród najważniejszych i najciekawszych znajdują się m.in.: osiedle domów robotniczych „Karlik”, tunel kolejowy, zespół budynków dawnej cegielni „Herzera” oraz liczne budynki mieszkalno-usługowe zlokalizowane głównie przy ulicy Ofiar Terroru. (il. 19, 20)

D.3/ Charakterystyka i analiza pod względem społeczno-gospodarczym

W Rydułtowach w 2011 r. mieszkało 22 070 osób, z czego 11.113 stanowiły kobiety. W porównaniu z 2002 r. nastąpił wzrost liczby ludności o kilkadziesiąt osób. Jednak w porównaniu z 1995 r. zaludnienie miasta spadło o około 1,9 tys. osób. Gęstość zaludnienia wynosi 1471 osób/km². Ludność miasta jest społeczeństwem starzejącym się. W 2010 r. zasoby mieszkaniowe wynosiły w Rydułtowach 7328 mieszkań. W mieście brakuje lokali komunalnych i socjalnych. Mieszkania komunalne pochodzą głównie z lat 1880 – 1935. Stan techniczny tej części zasobu mieszkaniowego jest zły. Ogólnie warunki mieszkaniowe w Rydułtowach są względnie dobre. Większość mieszkań znajduje się w budynkach wybudowanych w okresie 1945 – 1990. Złe warunki mieszkaniowe występują w części zabudowy starszej (Osiedle Ka-

rola). Według danych statystycznych z 2011 r. przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań wynosi 79,6 m².

Pomimo niskiej stopy bezrobocia wynoszącej 5,8% miasto cechuje się wysokim poziomem ubóstwa i wykluczenia społecznego (duża liczba osób korzystających z zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców), wysokim odsetkiem osób bier-nych zawodowo oraz niską aktywnością zawodową kobiet. W Rydułtowach na koniec 2010 r. liczba pracujących wynosiła 6435 osób. W 2011 r. było zarejestrowanych 1349 podmio-tów gospodarki narodowej, głównie małych i średnich. Rynek pracy jest zdominowany przez branżę górniczą – KWK „Rydułtowy – Anna”, która zatrudnia około 4 tys. osób. Istnieje także znaczna liczba mniejszych przedsiębiorstw związana branżowo z górnictwem lub działająca w jego otoczeniu.

W maju 2008 roku Miasto Rydułtowy oficjalnie otworzyło Strefę Małej i Średniej Przed-siębiorczości, która ma stanowić alternatywę dla górnictwa i być centrum biznesowym. Podstawowym przeznaczeniem jest działalność związana z produkcją, budownictwem, skła-dowaniem i magazynowaniem towarów oraz usługami komercyjnymi.

D.4/ Charakterystyka i analiza pod względem komunikacyjnym

Sieć drogowa w mieście jest tworzona przez około 82 km dróg publicznych oraz przez drogi wewnętrzne. Znaczenie dla ruchu drogowego w mieście mają również drogi zlokalizo-wane poza granicami Rydułtów, ul. Sportowa w Rybniku i ul. Kraszewskiego w Pszowie oraz Rymera i Domeyki w Radlinie. Najbliższe węzły autostrady A1 znajdują się w odległości od 18 do 24 km, zaś autostrady A4 – od 33 do 39 km (Bojków, Sośnica). Do drogi krajowej nr 78 w Rybniku jest około 10 km. Stan techniczny dróg jest niezadowalający. Szczególnie nieko-rzystny wpływ ma transport węgla kamiennego drogami biegnącymi przez centrum miasta w kierunku Radlina, Pszowa i Wodzisławia przez południową i środkową część miasta.

Przez miasto prowadzi linia kolejowa nr 140 pasażersko-towarowa, Katowice Ligota – Nędza. Jest to linia jednotorowa lecz w rejonie stacji Rydułtowy i bocznicy KWK „Rydułtowy - Anna” – wielotorowa. Na odcinku 727 m trasa przebiega w tunelu. W komunikacji kolejowej ruch pasażerski jest prowadzony na trasie Rybnik–Racibórz (12 połączeń z Katowic) oraz Ra-cibórz–Rybnik (11 połączeń do Katowic). Na terenie miasta istnieje jedna stacja Rydułtowy, lecz dla mieszkańców wschodniej części miasta ważna jest także stacja Rybnik – Niewiadom.

Przez Rydułtowy prowadzą trasy rowerowe oznakowane w ramach projektu „Rowerem po Śląsku”, mające umożliwić swobodne poruszanie się rowerem w celach rekreacyjnych i edukacyjnych z ominięciem głównych dróg. Trasy te łączą Zalew Rybnicki z Pszowem i Lubo-mią. Jednak ścieżki rowerowe nie tworzą spójnego systemu, który umożliwiłby bezkolizyjne użytkowanie. (il. 21)

il. 21 Rydułtowy, zewnętrzne powiązania komunikacyjne (opr. własne)

D.5/ Charakterystyka i analiza pod względem przyrodniczym i zurbanizowania obszaru miasta

Miasto Rydułtowy znajduje się na terenie Płaskowyżu Rybnickiego. Nierównomierna i rozczłonkowana powierzchnia płaskowyżu, na terenie miasta wznosząca się na wysokość około 285 – 301 m n.p.m., poprzedzielana została licznymi, krótkimi, ale mocno nachylonymi dolinami, sięgającymi 30 m w głąb podłoża. Wyjątek stanowią dolina Nacyny i dolna część doliny Potoku Rydułtowskiego, które są znacznie płystsze i szersze od innych. Rzeźba terenu miasta jest wynikiem wielokrotnych przekształceń antropogenicznych, a także deformacji na skutek długotrwałej podziemnej eksploatacji węgla kamiennego. W granicach miasta zlokali-zowane są: hałdy odpadów pogórnich, wyrobiska – w większości zasypane, powierzchnie zrównania oraz nasypy i wykopy. Dominantą przestrzenną na tle krajobrazu Miasta Rydułto-wy jest Hałda „Szarlota” (stożek o wysokości 134 m), mierząca od najniższej podstawy 406 m n.p.m. Wysokość ta stanowi o jej dużym znaczeniu w krajobrazie o zasięgu ponadlokalnym.

Rydułtowy nie posiadają dużej różnorodności biologicznej. Zbiorowiska roślinne są ubo-gie florystycznie, nie odnotowano istnienia ważnych siedlisk i ostoi. Elementy o większym znaczeniu dla środowiska (lasy, linie brzegowe wód, doliny rzeczne) w znacznym stopniu zostały zdegradowane lub przekształcone. Miasto znajduje się poza ważnymi korytarzami ekologicznymi. W znacznej części miasta dominuje krajobraz antropogeniczny. Dzisiejszy jego wygląd jest skutkiem wielokrotnych przekształceń i zmian użytkowania terenów, a także degradacji mającej związek z eksploatacją węgla. Oprócz wymienionych już czynników do-datkowo przyczyniają się do tego: chaotyczny układ zabudowy, brak kompleksów leśnych, małe zróżnicowanie ekosystemów oraz znikoma ilość terenów wodnych. Sieć hydrologiczna miasta została silnie przekształcona. Wody powierzchniowe są zanieczyszczone, brak poten-cjału ekologicznego i możliwości ich użytkowania bytowego.

il. 22 Rydułtowy, schemat zieleni istniejącej (oprac własne)

il. 23 Rydułtowy, użytkowanie terenów (Studium uwarunko-wań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rydułtów)

Miasto Rydułtowy znajduje się w rejonie o niskim natężeniu zalesienia. Cechuje je wy-stępowanie rozproszonych, niewielkich kompleksów leśnych. Tylko znikomą część miasta zajmują zbiorowiska leśne. Jedyne wyjątek stanowi większy kompleks drzewny zlokalizo-wany w zachodniej części miasta. Ma on powierzchnię kilkunastu hektarów i zdecydowanie dominuje nad innymi terenami zielonymi. Nieliczne w Rydułtowach są także tereny zieleni miejskiej. Grunty rolne stanowią 964 ha (64% powierzchni miasta), grunty leśne 38 ha (2%). Zieleni leśna, zieleni urządzona i sady zajmują ogółem 75 ha, tj. 5% obszaru miasta. (il. 22)

Zasadnicza, „miejska” część Rydułtów mieści się pomiędzy ulicami: Raciborską, gen. Józefa Bema, Plebiscytową, Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Obywatelską z kilkoma zwarty-mi strukturami tj. KWK „Rydułtowy – Anna”, zabudową pomiędzy ul. Jana Kochanowskiego, Krzyżkowicką, Traugutta i Benedykta oraz Na Wzgórzu. Na terenach mieszkaniowych do-minuje zabudowa jednorodzinna. Ukształtowała się ona głównie w formie liniowej obudowy ważniejszych dróg, w niektórych miejscach przekształcając się w formy kwartałowe lub w formie prostopadłych do głównej drogi pasm zabudowy sytuowanej wzdłuż dróg wewnętrz-nych. W strukturze miasta wyraźnie wyodrębnia się kompleks zabudowy przemysłowej KWK „Rydułtowy – Anna” z boczną koleją oraz hałdą „Szarlota”. W peryferyjnych fragmentach miasta wyróżniają się mniejsze zespoły zabudowy przemysłowo-usługowej, tj. nowo powsta-ła strefa gospodarcza. Budowa budynków komunalnych przy ul. Korfanteo i obiektów usłu-gowych wzdłuż ul. Raciborskiej przyczyniła się do zacierania różnic przestrzennych między Radoszowami a Orłowcem. Istotne zmiany w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miasta spowodowało powstanie wzdłuż ul. Raciborskiej i Gen. Bema szeregu ośrodków handlowych. Ważnym elementem jest także zabudowa usługowo-mieszkaniowa u zbiegu ul. Strzelców Bytomskich, Jagiellońskiej i Jana III Sobieskiego. We wschodniej części Radoszów rozwija się zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna.

Ośrodki usługowe w mieście lokalizowane są głównie w jego centralnej części przy ul. Ofiar Terroru oraz przy ulicy Raciborskiej (jedynej drogi wojewódzkiej przechodzącej przez teren miasta). Ogółem tereny zabudowy usługowej przewidziane w obowiązującym Planie Miejscowym stanowią 5,2% powierzchni miasta, tereny sportu i rekreacji 1%, natomiast tere-ny usługowo-produkcyjne 7%, co wskazuje na przemysłowe ukierunkowanie miasta.

Ze względu na przemysłową genezę miasta nie wykształciło się w nim tradycyjne cen-trum w formie rynku otoczonego zwartą zabudową usługowo-handlową. Funkcję tą pełni ul. Ofiar Terroru, która jest historycznie ukształtowaną osią rozwoju dawnej wsi Rydułtów oraz przyległy do niej plac – Rynek znajdujący się na przecięciu ważnych ulic: Traugutta, Krzyżkowickiej, Ofiar Terroru. Stanowi on wraz z przedpołem kościoła p.w. św. Andrzeja naj-ważniejszą przestrzeń miejską. (il. 23)

D.6/ Charakterystyka i analiza pod względem występowania przemysłu – wydobycia węgla kamiennego

Historia powstania Rydułtów, jak i ich rozwój już od ponad 200 lat są ściśle powiązane z górnictwem węgla kamiennego. W centralnej części miasta znajdują się tereny kopalni „Rydułtowy – Anna”, która należy do Kompani Węglowej S.A. Powstała ona z połączenia w 2004 roku KWK „Anna” z Pszowa (obecnie w procesie likwidacji) oraz KWK „Rydułtowy” (kopalnia funkcjonuje do dnia dzisiejszego).

Powstanie kopalni wiąże się z rokiem 1803, kiedy to Fryderyk von Sack zainicjował poszukiwanie węgla na terenie Rydułtów. Rezultatem było odnalezienie ok. 3-metrowego pokładu. Po uzyskaniu koncesji w 1806 roku została uruchomiona tu kopalnia „Charlotte”. W jej pierwszych latach funkcjonowania wydobycie węgla polegało głównie na pracy ręcz-nej ludności miejscowej oraz mieszkańców okolicznych wsi. Ważnym etapem dla rozwoju przedsiębiorstwa były lata 1840 – 1884, kiedy to kopalnia stała się częścią skonsolidowa-nej „Zjednoczonej Kopalni Charlotte”. Poczynione nakłady inwestycyjne przyniosły znaczne zyski i poprawę rentowności, co spowodowało, że w latach kolejnych 1850 – 1858 wydoby-cie wzrosło niemal sześciokrotnie, a liczba pracowników trzykrotnie. Nie bez znaczenia była także budowa pierwszej linii kolei jednotorowej, co otworzyło możliwość sprzedaży węgla na

il. 24 KWK Rydułtowy – Anna, zabytkowy budynek szybu (foto: Karolina Rudnicka)

il. 25 KWK Rydułtowy – Anna, budynek płuczek (foto: Karolina Rudnicka)

bardziej odległych rynkach zbytu. Dalsza ekspansja rynku zwłaszcza zagranicznego wiązała się z potrzebą budowy nowych połączeń kolejowych. Ówczesny właściciel kopalni K. Kuh dążył do połączenia „Charlotte” z linią łączącą Śląsk z Austrią i Niemcami. W czasie budowy ze względu na strukturę geologiczną terenu wystąpiła konieczność przebicia 727 m tunelu. Po udanym zakończeniu tej niełatwej inwestycji w 1856 r. pozycja kopalni znacznie wzrosła.

Kolejnym etapem w historii kopalni były lata 1894 – 1884. Wykształcił się wtedy nowy typ przedsiębiorstwa, którego pracownikami byli głównie mieszkańcy Rydułtów oraz emigranci z Galicji. Wiązało się to z dalszą rozbudową osiedli robotniczych. W tym czasie powstała m.in. Kolonia Karola oraz pierwsze „Szlafhausy” – domy noclegowe dla przyjezdnych pracowników. W późniejszym okresie, a zwłaszcza po II wojnie światowej wraz ze stopniowym rozwojem kopalni kontynuowano inwestycje w kopalniane budownictwo mieszkalne.

Jeszcze w 1993 roku kopalnia zatrudniała ponad 5 tys. osób, co stanowiło 97% mieszkańców pracujących w sektorze przemysłowym, a doliczając przemysł związany z górnictwem, było to 98,5%. Obecnie po redukcji i konsolidacji KWK „Rydułtowy – Anna” daje zatrudnienie dla ponad 4 000 osób, w dalszym ciągu pozostaje ona jednak najważniejszym ośrodkiem przemysłowym miasta. (il. 24, 25)

W granicach miasta zlokalizowane są liczne hałdy odpadów pogórnicznych, wyrobiska – w większości zasypane, powierzchnie zrównania oraz nasypy i wykopy. Dominantą przestrzeną na tle krajobrazu Miasta Rydułtowy jest hałda „Szarłota” (stożek o wysokości 134 m), mierząca od najniższej podstawy 406 m n.p.m. Wysokość ta stanowi o jej dużym znaczeniu dla krajobrazu o zasięgu ponadlokalnym. Woda rzeki Nacyny charakteryzuje się dużym zanieczyszczeniem ściekami komunalnymi i przemysłowymi oraz odciekami z hałd skażonymi chlorkami, siarczanami metali ciężkich, wymywanymi ze składowisk odpadów pogórnicznych oraz wodami deszczowymi. Wysokoenergetyczne wstrząsy górotworu indukowane działalnością górnictwą stanowią poważne zagrożenie dla zabudowy na powierzchni terenu w Rydułtowach. W ostatnich latach odnotowywano corocznie od jednego do dwóch wstrząsów o sile około 3-4 stopni w skali Richtera, powodujące liczne uszkodzenia budynków oraz znaczną uciążliwość dla mieszkańców. Stopniowy, a w niektórych okresach intensywny rozwój za-inwestowania spowodował zmiany ukształtowania terenu, sieci hydrograficznej i warunków topoklimatycznych, zmniejszenie się powierzchni biologicznie czynnej i zanik rolniczego użytkowania znacznej części gruntów rolnych oraz wzrost obciążenia środowiska różnego rodzaju zanieczyszczeniami. (il. 26)

il. 26 Rydułtowy, zdjęcie lotnicze hałdy i kopalni (foto: J. Borek)

D.7/ Wnioski końcowe z analiz miasta Rydułtowy

Historia i rozwój miasta, podobnie jak w przypadku Pszowa, były i są silnie związane z rozwojem górnictwa. Odmienny jest jednak fakt, że przemysł wydobywczy nadal funkcjonuje w Rydułtowych, stanowiąc główne źródło zatrudnienia. Miasto nie przeszło jeszcze najtrudniejszego etapu, jakim jest likwidacja przemysłu wydobywczego. Jednak obserwuje się powolne przekształcanie ekonomiczne miasta – coraz więcej ludzi pracuje poza jego granicami, co doprowadza do sytuacji, gdy Rydułtowy stają się „sypialnią” dla Rybnika, Wodzisławia czy Raciborza. Sytuacji nie poprawia również brak oferty sportowo-rekreacyjnej w mieście.

Akty prawne i dokumenty planistyczne:

[1] *Lokalny Program Rewitalizacji Rydułtów – aktualizacja na lata 2009 – 2020*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2009

[2] *Program Ochrony Środowiska dla miasta Rydułtow na lata 2013 - 2016 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2017 – 2020*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2012

[3] *Rydułtowy – Opracowanie Ekofizjograficzne*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2012 (aktualizacja 2013)

[4] *Strategia Rozwoju Miasta Rydułtowy na lata 2000 – 2015*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy

[5] *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rydułtowy*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2013

[6] Ustawa z dnia 31 stycznia 1939 roku o podziale administracyjnym ziem odzyskanych we Frydeckiem i Czadeckiem oraz o zmianie granic niektórych gmin powiatów cieszyńskiego i fryszackiego. In: *Dziennik Ustaw Śląskich, nr. 2, poz. 6*. Katowice: Wojewoda Śląski, 1939

[7] Załącznik graficzny nr. 31: Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury - system transportu drogowego. In: *Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego*. Katowice: Marszałek Województwa Śląskiego, 2004

Literatura:

[1] CZAPLIŃSKI, Marek; KASZUBA, Elżbieta; WĄS, Gabriela; ŻERELIK, Rościsław. *Historia Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. 611 s. ISBN 83-229-2213-2.

[2] GASIDŁO, Krzysztof; GORGON, Justyna. *Modelowe przekształcenia terenów przemysłowych i zdegradowanych*. Katowice: Centrum Usług Drukarskich H. Miller, 1999. 175 s. ISBN 83-903763-2-6.

[3] GASIDŁO, Krzysztof. *Kierunki przekształceń przestrzeni przemysłu*. Gliwice: Wydawnictwo Politechnik Śląskiej, 2010. 141 s. ISBN 978-83-7335-700-6.

[4] GORGON, Justyna. *Krajobraz zbudowany na węglu*. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowych w Katowicach, 2008. 196 s. ISBN 978-83-905712-6-3.

[5] JENCZMIONKA, Maria; URBASIK, Mariusz. *Kopalnia węgla kamiennego ANNA w latach 1832 – 2002*. Pszów: 2002. 58 s.

[6] KONOPSKA, Beata; PUSTELNIK, Andrzej; PYSIEWICZ-JĘDRUSIK, Renata. *Granice Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Rzeka, 1998. 105 s. ISBN 83-906558-4-5.

[7] KRONENBERG, Jakub; BERGIER, Tomasz. *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010. 414 s. ISBN 978-83-62168-00-2.

[8] LENKIEWICZ, Władysław. *Budownictwo ogólne. 7. wydanie*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1976. 510 s.

[9] PANCEWICZ, Łukasz. Nad chodnikiem farma. *Architektura MURATOR*, nr. 11/2008, s. 14–16. ISSN 1232-6372

[10] PARKOT, Agnieszka. Rzymianie, pruszczenie i burztyń. *Pomorskie*, nr. 2/2012, s. 20–22. ISSN 1640-8268.

[11] STANGEL, Michał. Rewitalizacja z kulturą w tle. *Architektura MURATOR*, nr. 5/2011, s. 44–55. ISSN 1232-6372.

[12] TOMASZEK, Stanisław; KLEMENS, Janina; OPANIA, Wojciech. *Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 1996. 136 s.

Internet:

[1] JUJA, Jakub; PIOTROWSKI, Szymon. Wyzwania i przeszkody rewitalizacji miast. In: *LEX - a Wolters Kluwer business* [online]. Warszawa: Wolters Kluwer SA, opublikowane 27. 11. 2009 [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.lex.pl/akt/-/akt/wyzwania-i-przeszkody-rewitalizacji-miast>

[2] ZPORR - *Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego* [online]. Katowice: Górnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.zporr.garr.pl>

Odmienny również w stosunku do Pszowa jest duży udział składowisk przemysłowych z gigantyczną hałdą „Szarłota”, która na trwale wrosła w wizerunek miasta. Dlatego kierunki transformacji miasta szczególnie w aspekcie przyszłościowej likwidacji kopalni oraz bardzo dużej ilości przekształconego i zdegradowanego terenu muszą być podporządkowane nieco odmiennym lokalnym uwarunkowaniom, muszą jednak koniecznie również uwzględniać, podobnie jak w przypadku Pszowa, bliskość korytarzy transportowych oraz całkowite otwarcie i bliskość czeskiego rynku gospodarczego.

E/ Podsumowanie

Możliwość wymiany wzajemnej wiedzy i poglądów na temat regionu pomiędzy polskimi i czeskimi środowiskami zawodowymi i naukowymi okazała się bardzo wartościowym doświadczeniem. Stworzona została nowa perspektywa widzenia tego regionu jako całościowego integralnego organizmu. W szczególności analizy prowadzone dla ROW-u pokazały, jak zupełnie inaczej sytuuje się ten rejon w ramach województwa śląskiego, a jak inaczej na tle regionu. Ma to bardzo duże znaczenie w wyznaczaniu kierunków transformacji, gdyż umożliwia poszukiwanie nowej perspektywy niezamkniętej granicami państwowymi.

Przeprowadzenie analiz w układzie hierarchicznym, obejmujących cały region, wydaje się być jedyną właściwą metodą dla tak skomplikowanych układów przestrzennych i gospodarczych. Wnioski z nich wynikające mogą być bardzo cenne, tak dla działań o charakterze politycznym na szczeblu regionalnym i lokalnym, jak i działań w zakresie społecznym, gospodarczym oraz planowania przestrzennego, otwierając nowe horyzonty i perspektywy dla tego niezwykle interesującego, ale również bardzo ważnego regionu dla Polski, jak i Czech.

NOWE ŻYCIE W STARYM – adaptacje przemysłowych terenów i obiektów do nowych funkcji w Pszowie i Rydułtowach – w wybranych dyplomowych projektach studentów architektury Politechniki Śląskiej

Henryk Zubel¹, Piotr Średniawa²

Współautorzy artykułu: Patrycja Wąs³, Anna Zakarczemna⁴, Karolina Rudnicka⁵, Anna Quaeck⁶

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł jest próbą podsumowania pracy zespołu studentów roku dyplomowego II stopnia studiów, realizujących część projektu badawczego wykonywanego wspólnie przez Katedrę Architektury Wydziału Budownictwa VŠB-TUO w Ostrawie oraz Katedrę Projektowania Architektonicznego na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w latach 2013 – 2014. Zespół studencki pracował w składzie: Patrycja Wąs, Anna Zakarczemna, Anna Quaeck, Karolina Rudnicka, Zuzanna Rej, Weronika Żwaka, pod kierunkiem architektów: Piotra Średniawy i Henryka Zubla. Opiekę naukową nad projektem badawczym sprawował dr hab. inż. arch. Jan Pallado, prof. nzw. w Politechnice Śląskiej. W wyniku tego działania powstało sześć prac dyplomowych magisterskich, których pole projektowo-badawcze skoncentrowane zostało wokół problemów rewitalizacji terenów i obiektów przemysłowych kopalń węgla kamiennego w sąsiadujących ze sobą miejscowościach: Pszów i Rydułtowy. Wybrane elementy opracowań studialnych i projektowych stanowią bazę przedmiotową niniejszego tekstu.

Składa się on z następujących części: część 1. to wprowadzenie wraz z założeniami metodycznymi pracy zespołowej i z określeniem celów dydaktycznych i badawczo-projektowych. Część 2. przedstawia KWK „Anna” w Pszowie z jej uwarunkowaniami przestrzennymi, społecznymi i kulturowymi kopalni w likwidacji. Jest to tło problemowe dla dwóch wariantów architektonicznego projektu zagospodarowania szybu „Chrobry II”, który w planach likwidacyjnych kopalni przeznaczony jest do wyburzenia. Pierwszy projekt to Projekt Vertical City – autorka: Patrycja Wąs. Drugim projektem jest Projekt Compact City – autorka: Anna Zakarczemna. Część 3. to KWK „Rydułtowy – Anna” w Rydułtowach wraz uwarunkowaniami funkcjonowania istniejącej kopalni. Stanowią one ramy problemowe dla dwóch projektów architektonicznych, wskazujących możliwości zagospodarowania obiektów i terenu kopalni w przyszłości Projekt Industrial Patchwork – autorka: Karolina Rudnicka i Projekt Szarlota – Park Rozrywki – autorka: Anna Quaeck. Część 4. to syntetyczne wnioski odnoszące się do przedstawionych projektów.

Niniejsze opracowanie dopełnia artykuł pt. „*Uwarunkowania historyczne, przestrzenne, gospodarcze, społeczne i przyrodnicze transformacji Rybnickiego Okręgu Węglowego na przykładach Pszowa i Rydułtów*”, który jest syntezą materiału analitycznego opracowanego przez zespół dyplomantów pod kierunkiem promotorów prac.

Przedstawiony materiał jest jedynie wybraną częściącałościowych opracowań indywidualnych prac dyplomowych, z których każda składa się z części pisemnej w objętości ok. 50-60

stron A4 oraz z ośmiu plansz projektowych w formacie A1.

Prace studialne i projektowe studentek: Weroniki Żwaki⁷ oraz Zuzanny Rej⁸ dotyczące problemu zabudowy mieszkaniowej wokół hałdy „Szarlota” w Rydułtowach zostały wyłączone z niniejszego opracowania z przeznaczeniem na odrębny referat.

A.1/ Refleksje metodyczne

A.1.1/ Założenia metodyczne pracy zespołowej

I/ Wielorakie uwarunkowania problemów przestrzennych, społecznych, komunikacyjnych, gospodarczych, demograficznych, przyrodniczych historycznych, kulturowych itp. związanych z przyjętym obszarem badań i studiów, wyrażają konieczność ich opracowania metodą pracy zespołowej. Pierwszy jej etap odbył się w trakcie międzynarodowych warsztatów studenckich w Ostrawie, w październiku 2013 roku. Program warsztatów obejmował również wycieczkę studialną na teren kopalni „Anna” w Pszowie oraz kopalni w Wodzisławiu. Opracowania warsztatowe, stały się materiałem wyjściowym dla sformułowania uszczegółowionych obszarów i problemów badawczo-projektowych mieszczących się w celach realizowanego programu grantu oraz zgodnych z wymaganiami dla prac dyplomowych magisterskich.

II/ Na tym etapie prace prowadzone były metodą spotkań seminaryjnych w grupie, na których studenci referowali swoje częściowe opracowania. Dyskusje skierowane były na wyselekcjonowanie materiału podstawowego, wspólnego dla wszystkich projektów indywidualnych. Ta analityczna część pracy (listopad 2013 – styczeń 2014) kierowana była wspólnie przez promotorów Piotra Średniawę i Henryka Zubla. Opracowany materiał wyłączony został z niniejszego artykułu i jest przedmiotem odrębnego artykułu w tym tomie.⁹

III/ Ogólne tło uwarunkowań problemowych, stało się podstawą definiowania szczegółowych, tematów badawczo-projektowych (luty – kwiecień 2014). Konsultacje z promotorem miały charakter indywidualnych rozmów i dyskusji. W tym okresie studenci wzięli udział w Konferencji w Rydułtowach, której zadaniem było poznanie lokalnych kontekstów miejsca badań. Zwiedzanie terenów i obiektów kopalni w Rydułtowach i w Pszowie dawało możliwość „dotknięcia” kopalnianych obiektów na miejscu.

IV/ Ostatnia faza opracowania pracy dyplomowej poświęcona była zagadnieniom technicznym: ustalenie struktury pracy pisemnej, dobór materiału ilustracyjnego, kompozycja plansz projektowych, aspekty edytorskie i graficzne , przygotowanie do prezentacji autorskiej na egzaminie dyplomowym¹⁰.

VI/ Promotorzy prac realizowali świadomy zamysł kształtowania, wśród studentów, pewnego zakresu kompetencji, które konieczne są dla formowania właściwego profilu osobowego i zawodowego architekta.

a/ Kompetencje zawodowe (oczywiste, wynikające z profilu programowego studiów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na konteksty urbanistyczne i społeczne działań architektonicznych oraz kreatywność zawodową).

b/ Kompetencje interpersonalne, w tym m.in.: współpraca w grupie, zarządzanie zespołem, prowadzenie dyskusji, prezentowanie argumentów, wygłaszanie publicznych prezentacji, rozwiązywanie konfliktów, asertywność, itp.

c/ Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości: dokonywanie analizy SWOT, planowanie i gospodarowanie czasem, kontakt z inwestorem (odbiorcą projektu).

d/ Kompetencje analityczne: definiowanie problemów, rozwiązywanie problemów, formułowanie myśli i wniosków, pozyskiwanie informacji z różnych źródeł, dokonywanie analiz o charakterze ilościowym i jakościowym, efektywne wykorzystanie programów komputerowych.

VI/ Dopełnieniem realizacji założonych celów dydaktycznych jest włączenie studentów do opracowania artykułu podsumowującego zrealizowaną pracę badawczą – projektową, dając im, jednocześnie, możliwość tworzenia własnego dorobku naukowego w formie publikacji.

A.1.2/ Określenie celów badawczo-projektowych

Uwzględniając specyfikę wymagań stawianych pracom dyplomowym magisterskim na wydziale architektury oraz biorąc pod uwagę kierunkowy program badawczy realizowanego grantu, promotorzy prac w dyskusji z dyplomantami, przyjęli następujące cele badawczo-projektowe:

- Przeanalizować szeroko wielorakie konteksty obszaru Rybnickiego Okręgu Węglowego i jego powiązania o charakterze transgranicznym z Czechami.
- Zdefiniować obszary problemowe związane z przemysłem górniczym, w kontekście wybranych miast (Pszów, Rydułtowy).
- Stworzyć hipotezy projektowe dotyczące wybranych terenów i obiektów, będące próbą określenia potencjału tych miejsc.
- Pokazać argumenty dowodzące zasadność adaptacji do współczesnych potrzeb obiektów przemysłowych, które nie mają legitymacji „zabytku” i są przeznaczone do wyburzenia.
- W podejmowanych rozwiązaniach projektowych zwracać szczególną uwagę na walory społeczne wzbogacające istniejącą przestrzeń konkretnego miasta.

il. 1 Pszów na tle mapy Górnego Śląska (opr. zespołu)

il. 2 Obsługa komunikacyjna miasta (opr. zespołu)

il. 3 Teren kopalni „Anna” na tle struktury urbanistycznej miasta (opr. zespołu)

il. 4 Struktura zabudowy terenu kopalni (opr. zespołu)

il. 5 Zabytkowy szyb „Chrobry I” oraz nowy szyb „Chrobry II” (foto: Anna Zakarczemna)

B/ KWK „ Anna” w Pszowie

B.1/ Uwarunkowania lokalizacyjne

Teren kopalni zajmuje blisko 1 806 948 m², w związku z czym znajduje się tam bądź znajdowało w fazie jej rozkwitu bardzo wiele obiektów. Można do nich zaliczyć budynki maszyn wyciągowych, budynki nadszybia, budynki lampowni, obiekty i urządzenia przeróbcze, szybowe wieże wyciągowe, rurociągi, budynki stacji elektroenergetycznych, mosty i estakady technologiczne obiekty placów składowych urobku, stacja ratownicza, łaźnia, magazyny, lokomotywownia, budynki biurowe¹¹. (il. 3, 4)

Część z nich została już niestety wyburzona a część jest w bardzo złym stanie technicznym. Pozostało jednak kilka takich, które charakteryzują się bardzo dużą wartością historyczną, kulturową i architektoniczną. Teren kopalni można podzielić na dwie strefy: w strefie „A” znajdują się obiekty, które w fazie likwidacji kopalni częściowo nadal pełnią swoje dawne funkcje.

Znajduje się tam kilka bardzo wartościowych obiektów, do których należy zaliczyć dwa wpisane do rejestru zabytków, czyli budynek administracyjny (dawny NOT), w którym znajdowały się: oberża, kasyno i dom towarowy oraz maszynownię szybu „Chrobry I”, ale także te niewpisane do rejestru zabytków, które posiadają wartości kulturowe i architektoniczne a są nimi: szyb i nadszybie „Chrobry I” , budynek lampowni oraz szyb i nadszybie „Chrobry II” , który jest w kręgu zainteresowań niniejszej pracy. W tej strefie znajduje się również elektrociepłownia, która stanowi odrębne przedsiębiorstwo, ale jest bardzo ważnym elementem przestrzennym i funkcjonalnym tego miejsca. (il. 5)

Jest ona jednym z bardziej charakterystycznych obiektów na terenie kopalni, dzięki swoim wysokim kominom oraz charakterystycznej ceglanej elewacji. Posiada też wartość historyczną, co zostało udokumentowane poprzez wpis do rejestru zabytków. W skład tego historycznego kompleksu wchodzi budynek kotłowni, budynek rozdzielni głównej elektrowni, budynek maszynowni, magazyn główny oraz chłodnie kominowe. Drugą strefą jest strefa „B”, która w dużej części została już przekształcona, a budynkom nadano nowe funkcje. Budynki przekształcono m.in. w stację paliw, magazyny. Znajdują się tam również zabytkowe obiekty, do których należy zaliczyć stację ratowniczą oraz wieżę wyciągową szybu „Jan”.

il. 6 Szyb „Chrobry II”– przedmiot opracowań projektowych (foto: Patrycja Wąs)

Obszar kopalni znajduje się przy głównym trakcie komunikacyjnym miasta, przy drodze wojewódzkiej nr 933. Posiada ona swój wewnętrzny układ komunikacyjny, który na linii dwóch stref przebiega przez trasę dawnej głównej drogi miasta i jest miejscem łączącym kopalnię z miastem. Główne wejście znajduje się od strony południowej, a dostawcze od strony zachodniej. Istnieje możliwość dostania się na teren kopalni również od strony wschodniej i północno-wschodniej, jednakże drogi prowadzące tamtędy nie są drogami w pełni utwardzonymi. Kopalnia posiada własną bocznice, do której prowadzi odcinek linii kolejowej, jednakże aktualnie cały ten odcinek jest nieczynny.

B.2/ Charakterystyka obiektu - szyb „Chrobry II”

Szyb „Chrobry II” z halą nadszybia znajduje się w centralnej części kopalni w pasie płaskiego terenu. Do 2012 roku pełnił on funkcję szybu wydobywczego węgla kamiennego. Wieża szybu pochodzi z lat 70. XX wieku i zalicza się do typu tzw. basztowego zewnętrznego, zwanego potocznie typem „Marcel”. Żelbetowa wieża szybu jest ściśle połączona z halą nadszybia. Wieża składa się z 11 kondygnacji i osiąga 72,1 m wysokości, natomiast hala, która składa się z dwóch kondygnacji głównych i jednej pośredniej. w części niższej osiąga 22 m wysokości, a w części wyższej 29,2 m. (il. 6)

Wieża szybu oraz hala nadszybia posiadają dwa różne ustroje nośne. Wieża skonstruowana jest z płaszcza żelbetowego, składającego się ze ścian o grubości 30 cm oraz dwóch słupów o przekroju 2x2 m, wykonanych metodą ślizgową.

Stropy są żelbetowe, płytowo-żebrowe. Wieża posadowiona jest na palach, a fundament wykonano z żelbetu. Hala nadszybia natomiast skonstruowana jest z elementów stalowych, słupów o przekroju dwuteownika 0,64x0,4 m oraz belek o przekroju dwuteownika o różnych wymiarach. Wysokość belek wacha się od 0,3 m do 1 m. Stropy z kolei zostały wykonane jako płytowe monolityczne.

Wieża szybu wyposażona jest w dźwig osobowy obsługujący wszystkie poziomy oraz klatkę schodową z żelbetowymi schodami. Hala nadszybia nie posiada dźwigu osobowego, natomiast posiada schody o konstrukcji stalowej wewnątrz hali, nieobudowane klatką schodową.

Głównymi materiałami użytymi w obiekcie są beton stal i szkło. Fasada żelbetowej wieży wykonana jest z zaprawy cementowo-wapiennej. Hala natomiast w dolnej części pokryta jest blachą falistą, a w górnej płytami fasadowymi betonowymi o wymiarach 6x1,2 m oraz panelami szklanymi. Wieża posiada izolację termiczną jedynie w pomieszczeniu hali maszyn wykonanej ze szkła piankowego o grubości 0,1 m, nakładanego od wewnątrz obiektu. Pozostałe części wieży i nadszybia nie posiadają izolacji.

B.3/ Wąs Patrycja: Adaptacja szybu „Chrobry II” dla potrzeb upraw wertykalnych – VERTICAL GREEN TOWER¹²

B.3.1/ Poszukiwanie scenariusza projektu – definicja problemu

Precyzowanie stworzenia projektu opiera się na zmianie dotychczasowej funkcji obiektu, jaką była kopalnia. Dzięki wykonanym analizom zauważono, że obszar kopalni nie znajduje się w ścisłym centrum miasta, jak to zazwyczaj ma miejsce na Śląsku, a z dala od tkanki miejskiej, wśród pól uprawnych. Kolejnym czynnikiem do stworzenia koncepcji wertykalnych upraw na terenie byłej kopalni KWK „ANNA” w Pszowie był fakt, że ludność Pszowa po zlikwidowaniu kopalni wróciła do pracy w rolnictwie, co spowodowało niski poziom bezrobocia, mimo iż poprzedni sposób zatrudnienia upadł. Rewitalizowany teren znajduje się w korzystnej lokalizacji, tuż przy granicy z Czeską Republiką, co skutkowałoby wzrostem eksportu żywności polskiej. Wykonane analizy na temat kopalni i lokalizacji, w jakiej się znajduje, skutkują wyborem tematu rewitalizacji kopalni poprzez zmianę jej funkcji na produkcję żywności, dzięki zastosowaniu technologii upraw wertykalnych.

B.3.2/ Pionowe uprawy w mieście (Vertical farm)

Pionowa uprawa roślin jest wykonywana w szklanych wieżowcach lub na pionowo nachylonych powierzchniach. Nowoczesna koncepcja rolnictwa pionowego używa technik podobnych do szklanych domów, gdzie naturalne światło słoneczne może być zwiększone poprzez zastosowanie sztucznego oświetlenia (Sierkowski, 1984).

„Farmscaper” pełnią funkcję farm wertykalnych, czyli produkcji żywności w szklanych wieżowcach w mieście.

Jako pierwszy z tematem rolnictwa w pionie zmierzył się Gilbert Ellis w swej książce „Vertical farming” (1915). Opisane rolnictwo było zgoła inne od znaczenia, jakie dzisiaj przyjmuje określenie wertykalnych upraw. Gilbert Ellis opisywał farmy znajdujące się pod ziemią. Dzisiejsze technologie skupiają się na jak największym wykorzystaniu światła naturalnego.

Idea wertykalnych farm powstała na skutek rozrastających się coraz bardziej miast, w

kórych zwiększa się gęstość zaludnienia, przez co zmniejsza się przestrzeń do produkcji żywności. Zielone technologie miejskie są wykorzystane w gospodarstwie, które jest proste i przyjazne dla środowiska w obsłudze i utrzymaniu.

Podczas II wojny światowej Amerykanie utworzyli „Vertical Gardens”, było to rozwiązanie, dzięki któremu ludność zaspokoiła swoje zapotrzebowanie na owoce i warzywa. W dzisiejszych czasach takie rozwiązania korzystne są ze względów ekonomicznych. Nieubłagalnie zwiększają się koszty produkcji żywności, ma na to wpływ zarówno klimat, jak również wzrost ceny ropy naftowej. Z analiz przeprowadzonych przez brytyjską organizację pozarządową z Powerswitch, wynika że w samej Wielkiej Brytanii produkcja żywności generuje 22 procent brytyjskiej emisji gazów cieplarnianych. Alternatywą na import artykułów spożywczych jest stworzenie regionalnych punktów jej produkcji. Dzięki takim farmom w mieście zmniejszyłyby się koszty transportu, jak również istotnie spadłby współczynnik emisji gazów cieplarnianych.

Jednym z pierwszych projektów, które zostały zrealizowane była rekultywacja terenów w Detroit¹³. Głównym powodem wyludnienia miasta był upadający przemysł samochodowy. Pierwsze ogrody w mieście zostały zrealizowane przez zubożałą ludność. Do dzisiaj artykuły spożywcze produkowane w obrębie akcji „Urban Farming”¹⁴ są źródłem dystrybucji żywności przez organizacje charytatywne dla osób najbiedniejszych. Detroit stało się inspiracją dla innych miast, takich jak Nowy Jork, San Francisco, St. Luis czy Seattle.¹⁵

Dickon Despommies¹⁶ w 1999 roku zaproponował stworzenie farmy w wieży, gdzie rośliny miałyby być uprawiane dzięki technologii hydroponicznej. W książce „The Vertical Farm. Feeding the World in the 21st century” (Pionowa farma. Jak wyżywić świat w XXI wieku.) autor opisuje wizję farm w szklanych wieżowcach, gdzie uprawy będą zbierane kilka razy do roku. Co ciekawe, takie uprawy były by zraszane wodą ze składnikami mineralnymi.¹⁷

Kolejnym projektem opierającym się na podobnym założeniu jest koncepcja holenderskiego biura MVRDV¹⁸ „Pig City” (2001). Nowe technologie w produkcji żywności chce również wykorzystać Singapur. Gęstość zaludnienia w tym mieście przekracza 5 tys. osób na km kw., również zwarta zabudowa nie sprzyja przestrzeni do produkcji żywności. Mieszkańcy Singapuru są zmuszeni do importu żywności, co podnosi koszt produktów. Odpowiedzią na zaistniały problem są pionowe farmy, które pozwalającą na produkcję żywności na dużą skalę nie potrzebując ogromnych hektarów, których tak bardzo w mieście brakuje.

Farmy wertykalne zyskują coraz większe uznanie i zainteresowanie, ponieważ w znacznym sposób obniżają emisję gazów cieplarnianych i zaspakajałyby potrzeby żywnościowe miast, w których mogłyby powstać.

Z analiz „The Urban Age Projekt”, które zostały opublikowane przez London School of Economics, wynika że w 2050 roku przeszło 75 procent populacji świata będzie zamieszkiwać miasta. Wertykalne farmy byłyby odpowiedzią na potrzeby produkcyjne miast, w których mogłyby powstać. (Pancewicz, 2008)

B.3.3/ Technologia upraw wertykalnych

Wieże z uprawami składają się z pionowych szczebli, na których znajdują się rośliny. Aby dostarczyć odpowiednią ilość światła, doniczki obracają się wokół własnej osi. Obrotowy ruch konstrukcji możliwy jest dzięki niskoemisyjnemu, hydraulicznemu napędowi. Na aluminiowej konstrukcji można uprawiać m.in. sałatę, szpinak czy kapustę pekińską. W wertykalnej farmie zarówno nawozy jak ilość wody jest systematycznie kontrolowana.

„SkyGreens” jest to pierwszy niskowęglowy hydraulicznie napędzany pionowy system na świecie. Pozwala na wzrost warzyw pionowo, co daje znaczącą wydajność i mniejsze zużycie wody, energii i zasobów naturalnych, w celu osiągnięcia trwałej wysoko technologicznej produkcji żywności.

Nie tylko ilość żywności, jaką na małej powierzchni można wyprodukować jest plusem dla upraw wertykalnych. Kolejna zaletą jest fakt, że warunki pogodowe nie mają wpływu na plony. Sposób, który daje praktycznie stuprocentową przewidywalność podczas uprawy to „hydroponika”, czyli uprawy bez gleby na wodzie. Najpopularniejsze metody do glebowych upraw roślin to uprawa w substracie i uprawa wodna. Pierwsza z nich to zasiew roślin na kruszywie, dzięki czemu korzenie rośliny są umocnione i przyjmują stopniowo pożywienie. Gleba jest zastępowana przez żwir. Dzięki tej metodzie zużywa się mniej niż jedną piątą wody w porównaniu do tradycyjnej metody upraw.

B.3.4/ Uprawa warzyw w szklarni

Teren kopalni to nie tylko budynek szybu „Chrobry II”, ale cały teren przykopalniany, gdzie w ramach projektu mają powstać szklarnie z uprawami roślin.

W Polsce istnieje dość duża zmienność warunków pogodowych, dotyczy to zarówno temperatury, energii promienistej, jak również intensywności opadów wiatrów. Dlatego podejście do produkcji pożywienia w szklarniach jest tak bardzo ważne i racjonalne. Jednym z ważniejszych czynników przy produkcji żywności jest światło. Z średniej sum docierającego promieniowania w każdym z miesięcy wynika, że część kraju, w którym występuje największe

nasilenie produkcji szklarniowej nie jest współmierna z rejonem o najbardziej korzystnym nasłwieteniu.

Z map z analizami wartości promieniowania wynika, że im bardziej na północ Polski będą lokalizowane uprawy szklarniowe, tym mniej korzystne będą warunki świetlne. Kolejnym ważnym czynnikiem klimatycznym wpływającym na uprawy jest oczywiście temperatura liczona w okresie grzewczym, czyli od października do kwietnia. Trzeba pamiętać, że dzięki dobremu nasłonecznieniu zmniejsza się koszt ogrzewania szklarni. Analizując mapy stref termicznych Polski, powinno się uwzględniać mapy z intensywnością światła dziennego w miesiącach od października do kwietnia. Podczas trwania okresu grzewczego szklarnia jest narażona na istotne straty ciepła przez takie czynniki atmosferyczne jak wiatr. Duży wpływ na intensywność wiatrów ma ukształtowanie terenu oraz brak osłon przeciwwiatrowych.

Podczas wyboru lokalizacji szklarni na terenie kopalni „Anna” miały wpływ również czynniki ekonomiczne. Bliskość rynku zbytu, jakim jest rynek zarówno polski jak i czeski, jest bardzo korzystny by umiejscowić właśnie tu szklarnie oraz budynek z uprawami wertykalnymi. Kolejnym plusem przemawiającym za stworzeniem mega struktury na terenie byłej kopalni „ANNA” jest stacja kolejowa, którą to można byłoby transportować żywność.

B.3.5/ Wytyczne ogólne do projektu

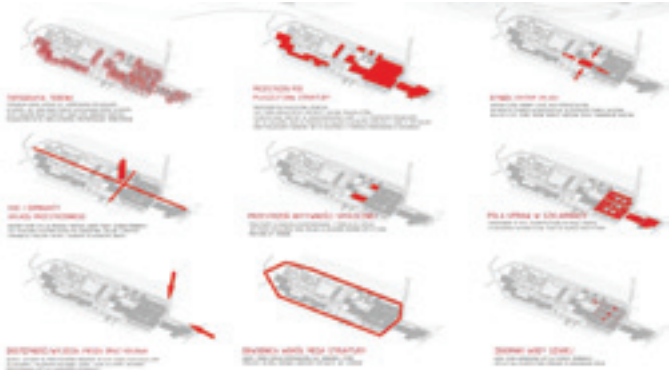
Obszar kopalni KWK „ANNA” w Pszowie jest silnie zdefiniowany. Jest to teren poprzemysłowy z charakterystyczną i cenna architekturą. Dominantą jest żelbetowy szyb kopalni, który nie został wpisany do rejestru zabytków i zostanie wyburzony. Główną intencją jest stworzenie w szybie „Chrobry II” obiektu przystosowanego do upraw wertykalnych oraz laboratorium naukowego pozwalającego na badania uprawianej żywności. Jest to sposób na podkreślenie wyjątkowości obiektu oraz zwrócenie uwagi na to, że może on zostać wykorzystany a nie koniecznie wyburzony. Cały teren nieużytków przykryto stalowo-szklana konstrukcją. Dzięki temu zabiegowi stworzono dodatkowe szklarnie na terenie byłej kopalni. Szklarnie te razem z dominantą w postaci obiektu szybu oraz innymi budynkami towarzyszącymi kopalni tworzą „megastrukturę” z nową funkcją uprawną. Projekt ma na celu również przeciwstawienie się panującemu stereotypowi, iż upadła kopalnia razem z budynkami jest tylko i wyłącznie terenem zdegradowanym i niepotrzebnym w mieście, lecz może być adaptowana do zupełnie innych produkcyjnych funkcji.

B.3.6/ Idea projektu

Koncepcja architektoniczno-urbanistyczna megastruktury wynika bezpośrednio z analiz, dzięki którym opracowano zestawienie programowe, bilanse i potrzeby funkcjonalne dla obiektu. Ze względu na dużą skalę całego założenia i ideowość projektu przyjęte skale to 1:200, 1:400 oraz 1:2500. Celowo zostały zastosowane takie skale, by skupić się na problemie upraw wertykalnych oraz upraw szklarniowych i nadaniu obiektom kopalnianym nowej funkcji. Dzięki temu zwrócono uwagę na ogół tematu. Nowa funkcja obiektu szybu powinna nadać mu charakter wpisujący się w krajobraz i dopełnić obecny charakter miejsca.

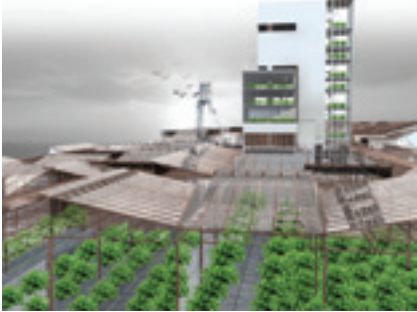
Plan kopalni wyznacza ortogonalną siatkę. Prostopadłe linie na rysunku stały się inspiracją dla tworzenia nowej i dogęszczenia starej tkanki. Przeniesienie płaskiego rysunku w trójwymiarową przestrzeń skutkuje stworzeniem stalowo-szklanej powierzchni na całym terenie kopalni. Proponowane założenie ma zamiar przynieść nową jakość oraz wzbogacenie oferty, jaką są uprawy wertykalne, jak również giełdy żywności i kwiatów. (il. 7)

Koncepcja składa się z dwóch części. Pierwsza to szklarnie, które pokrywają całą powierzchnię terenu kopalni, są one uzupełnieniem dla obiektu upraw wertykalnych w szybie „Chrobry II”. Konstrukcja szklarni jest wsparta przez stalowe słupy umieszczone na ortogonalnej siatce, co 16 m. Powierzchnia struktury tworzy plastyczną powierzchnię, z której wylaniają się obiekty kopalni z żelbetową dominantą w postaci szybu „Chrobry II”. Część struktury nie jest zabudowana z każdej strony i służy jako przestrzeń publiczna i jest kontynuacją założenia.

il. 7 Strategia tworzenia konceptu projektu (opr. Patrycja Wąs)

Druga część to projekt zmian funkcji szybu „Chrobry II”. Na parterze i dwóch wyższych poziomach znajduje się laboratorium umożliwiające badanie roślin. Program funkcjonalny składa się z pomieszczeń takich jak: ciemnie, laboratorium wraz z zapleczami, chłodnie oraz obowiązkowe śluzy i pokoje dezynfekujące. Na parterze znajdują się również biura laboratorium i zarządu upraw. Na wyższych kondygnacjach żelbetowej wieży umieszczone są uprawy wertykalne hodowane w technologii „hydroponika”, czyli uprawy bez gleby na wodzie i zasilane sztucznym światłem. Do obiektu szybu dołączone są dwa prostopadłościany o podobnej kubaturze. Jeden w poziomie nad główną halą, drugi w pionie dołączony do wieży szybu.

il. 8 Widok adaptowanego szybu „Chrobry II” w otoczeniu szklarni produkcyjnych (opr. Patrycja Wąs)

B.3.7/ Uwarunkowania urbanistyczne

Teren kopalni został podzielony na pięć sektorów, kolejno od ‚A’ do ‚E’. Każda część ma przypisaną inną funkcję. W obszarze ‚A’ zaprojektowana została stacja kolejowa, z której mogą korzystać turyści oraz potencjalni klienci VERTICAL GREEN TOWER. Na tym obszarze podobnie jak w sektorze ‚B’ znajdują się powierzchnie przeznaczone pod uprawy doświadczalne. Cała ta powierzchnia przykryta jest szklarnią tworząc megastrukturę. W sektorze ‚C’ zaprojektowany został budynek stacji kolejowej przystosowanej do rozładunku towarów żywnościowych. (il. 8)

Na Południe od stacji znajduje się budynek szybu „Chrobry II”, który w projekcie został wykorzystany na laboratorium oraz na wyższych kondygnacjach na pomieszczenia przystosowane pod uprawy wertykalne. Budynki stacji oraz szybu „Chrobry II” tworzą plac przed wejściowy, gdzie można okresowo organizować targi kwiatowe lub giełdy żywności. Sektor ‚D’ bogaty jest w budynki elektrociepłowni cenne pod względem architektonicznym. Zostały one w projekcie przeznaczone na obiekty chłodni, sortowni oraz administracji całego kompleksu. W sektorze ‚E’ znajduje się plac przystosowany do rozładunku towarów na samochody ciężarowe.

Budynek szybu „Chrobry II” oraz hala przekształcona w magazyn żywności wyznaczają plac w centralnym punkcie założenia. Na placu ‚ryнку’ można tworzyć okresowo giełdy towarowe np. kwiatów. Przestrzeń ta umożliwia wygenerowanie z terenu byłej kopalni terytorium społecznego, gdzie możliwe są działania zarówno artystyczne, muzyczne, czy wcześniej wspomniane targowe. Tworzy się przez to rynek, który skupia aktywność społeczną mieszkańców Pszowa.

Budynek szybu, czyli w projekcie VERICAL GREEN TOWER, główna dominanta jest połączona systemem ścieżek pod powierzchnią szklanej struktury, zapewniając publiczny dostęp z zewnątrz do wewnątrz obiektu.

Główną funkcją przestrzeni pod szklaną płaszczyzną są szklarnie, w których uprawiane byłyby warzywa. W mieście Pszów tradycja rolnicza jest mocno zakorzeniona, a szklarnie byłyby jej kontynuacją.

Wejścia i wyjazdy na teren założenia prowadzą od ulicy Księdza Pawła Skwery (droga nr 993). Od zachodu i południowo-wschodniej strony. Wjazd od strony zachodniej przystosowany jest dla samochodów ciężarowych. Parkingi dla samochodów osobowych na terenie założone są tuż przy wejściu do VERTICAL GREEN TOWER oraz koło budynku dawnej ciepłowni, a w projekcie budynku administracji. Założono również dwa place manewrowe dla samochodów ciężarowych - jeden koło magazynu, drugi koło silosów. Wokół terenu kopalni poprowadzona jest obwodnica, którą mogą poruszać się zarówno samochody osobowe jak i ciężarowe. Ważnym aspektem jest fakt, że założono cztery zbiorniki wody szarej, która może być ponownie wykorzystana do nawadniania upraw.

B.3.8/ Oddziaływanie przestrzeni

Całość założenia urbanistycznego ma tworzyć przyjazną przestrzeń dla użytkowników. Przed oczami patrzącego na kompleks człowieka pojawia się szereg linii, które wyznaczone są przez kratownice struktury szklarni. Kolejnymi liniami, które zauważalne są w projekcie to linie równoległe i prostopadłe wyznaczone przez istniejące budynki kopalni „ANNA”. Inspiracją do dogęszczania istniejącej tkanki były właśnie te linie, które tworzą naturalną ortogonalną siatkę. Wszystkie nowe obiekty zaprojektowane są na tej siatce. Również projektowane linie dróg i ścieżki są dopasowane do siatki wyznaczonej przez istniejące obiekty. Nowa koncepcja urbanistyczna jest tak zaprojektowana, by użytkownik w przestrzeni zauważał dwa rodzaje linii kompozycji. Pierwsza grupa linii to linie równoległe, które stają się w momencie patrzenia przez użytkownika przestrzeni liniami prowadzącymi, natomiast linie prostopadłe w przestrzeni stają się dla użytkownika liniami zatrzymującymi. Pierwsza grupa jest grupą dynamiczną, zmuszająca do działania i przyciągająca wzrok. Druga grupa to grupa statyczna, mająca charakter zatrzymujący wzrok użytkownika. Ułożone rytmicznie słupy megastruktury tworzą linie ciągle, które przyciągają wzrok ku punkowi zbiegu. I właśnie w tym punkcie

umieszczony jest najważniejszy element kompleksu jakim jest szyb „Chrobry II” czyli Vertical Green Tower stający się dominantą układu. Po założeniu można poruszać w dwojaki sposób. Ruch pieszy, który odbywa się zazwyczaj z prędkością ok. 3-3,5 km na godzinę zapewnia swobodną możliwość widzenia i umożliwia zmianę punktu obserwacji.

B.3.9/ Technologia obiektu

W budynku duży nacisk podczas projektowania położony został na technologie, w której będą uprawiane rośliny. Zakłada się, że na każdym piętrze „zielonej wieży” uprawiane będą inne rośliny. Sama koncepcja uprawy wewnątrz budynku nie jest czymś zupełnie nowym, od dawna już popularne są uprawy szklarniane ziół, pomidorów i innych roślin. Obiekty typu wertykalnych farm są odpowiedzią na zwiększone zapotrzebowanie na pożywienie. Dzięki nowym technologiom jest możliwe opracowanie innego punktu widzenia odnośnie rolnictwa. Obiekt szybu „Chrobrego II” jest wysoki na 72 metry i posiada 11 kondygnacji, które można wykorzystać do całorocznych upraw różnorodnych roślin.

Wiele pustostanów, które straciły swoją dawną funkcję stoi niewykorzystane w przestrzeni miast. Projekt ma charakter koncepcyjny, ale również globalny, ponieważ pokazuje, w jaki sposób można wykorzystać budynki, które straciły swoją dawną funkcję. Priorytetową funkcją projektu są uprawy wertykalne, ale również szereg funkcji takich jak ośrodek badawczy, laboratorium, czy rynek z możliwością tworzenia wydarzeń kulturalnych, które tworzą z całego założenia atrakcyjne miejsce. (il. 9)

Konstrukcja dostawionych elementów do żelbetowego szybu „Chrobry II” to lekki oddylatowany szkielet stalowy. Każda z kondygnacji to element prefabrykowany. Szkielet obiektu szklarni VERTICAK GREEN TOWER składa się ze słupów, belek stropowych, podciągów oraz tężników wiatrowych. Dzięki stężeniom kratowym obiekt ma zapewnioną niezmiennosć geometryczną konstrukcji (Lenkiewicz, 1976).

W budynku zaprojektowano system wentylacji mechanicznej nawiewno-wywiewnej z odzyskiem ciepła. Wentylatory usuwają powietrze znajdujące się w budynku, a w jego miejsce zapewniają powietrze z zewnątrz. Systemem kanałów wentylacyjnych jest dostarczane do pomieszczeń. Rekuperatory funkcjonują w ten sposób, by nie mieszać świeżego powietrza z użytym. System ten pozwala na kontrolę nad powietrzem, które zostaje wymienione oraz obniżeniem strat ciepła. Dzięki dużym przeszkleniom w budynku pozyskiwana jest energia z nasłonecznienia, która jest używana do pasywnego ogrzewania budynku i jego pomieszczeń.

B.4. Zakarczemna Anna: Adaptacja szybu „Chrobry II” dla potrzeb Urzędu Miasta w Pszowie – COMPACT CITY.¹⁹

B.4.1/ Przedmiot opracowania i uzasadnienie

Projekt jest wizją integracji obszaru kopalni KWK „Anna” z terenem miasta Pszów. Kopalnia KWK „Anna” usytuowana jest na terenie Rybnickiego Okręgu Węglowego i aktualnie jest w procesie likwidacji. Przeprowadzone badania urbanistyczne pozwoliły na rozpoznanie oraz zdiagnozowanie tego obszaru, a także zdefiniowanie problematyki projektowej. Badania w kontekście miasta wykazały, że w mieście brakuje centralnego miejsca, będącego rynkiem, skupiającego najważniejsze usługi centro twórcze, takie, jak Urząd Miasta, organizacje społeczne itp. W Pszowie są one rozproszone, na obszarze całego miasta. Teren kopalni KWK „Anna” znajduje się w okolicy kościoła, który obecnie wyznacza centralny punkt miasta. Wyniki studiów i analiz sprowokowały myśl o stworzeniu nowego centrum miasta na terenie kopalni. Wybrany kierunek projektowy pozwoli na integrację obszaru kopalni z terenem miasta, a jak najlepsze poznanie struktury zabudowy obszaru kopalni pozwoliło na wykreowanie wizji adaptacji znajdujących się tam obiektów. (il. 10)

B.4.2/ Założenia projektowe

Praca zakłada zaprojektowanie tzw. „compact city”, które jest definiowane przez dr hab. inż. arch. Elżbietę Węćławowicz-Bilską (2012) jako: „Compact city zwane miastem krótkich dystansów jest urbanistyczną koncepcją, która promuje relatywnie wysoką gęstość terenów zabudowanych wraz różnorodnym, mieszanym wykorzystaniem terenu. Sprawny system transportu publicznego ma zachęcać do rezygnacji z komunikacji samo-chodowej, a zwarty układ urbanistyczny sprzyja pieszym i rowerowym spacerom. System taki może wpływać na niskie zużycie energii oraz zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska...” Projekt będzie nawiązywał do założenia „compact city” poprzez dużą intensywność zabudowy oraz zróżnicowaną przestrzeń w skład, której wejdzie zabudowa mieszkaniowa, usługowa, rekreacyjna, miejsca pracy, przestrzenie publiczne, parki, a także zieleńce znajdujące się w swoim bliskim sąsiedztwie. Koncepcja ta oprócz założenia urbanistycznego skupia się również na adaptacji obiektu szybu „Chrobry II” na funkcję główną Urzędu Miasta, wraz z funkcjami towarzyszącymi typu centrum szkoleniowo-konferencyjne, centrum informacji turystycznej itp. Projekt ma charakter koncepcyjny, urbanistyczno-architektoniczny.

B.4.3/ Analiza obecnej struktury Urzędu miasta w Pszowie

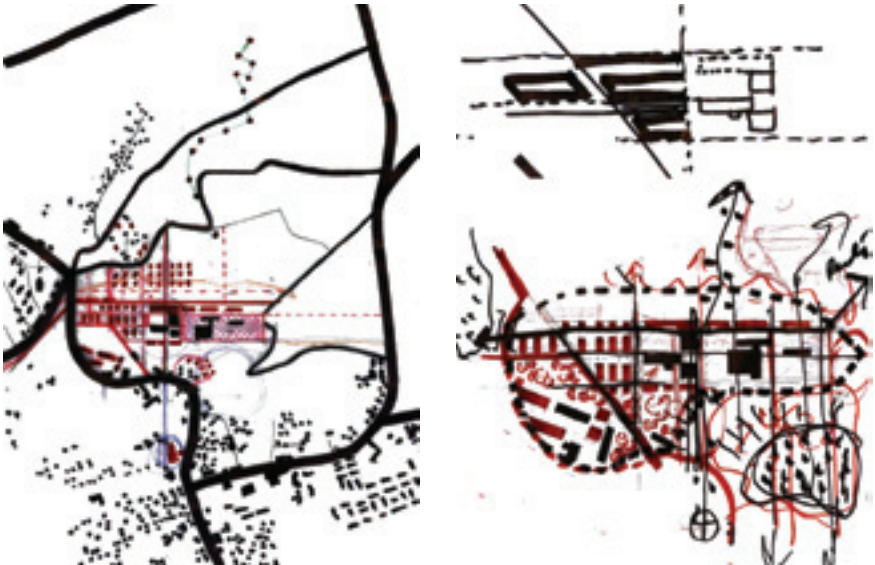
Budynek Urzędu Miasta w Pszowie znajduje się przy ulicy Pszowskiej 534. Po ponownym odzyskaniu praw miejskich przez miasto Pszów, budynek ten został ponownie zaadaptowany i wyremontowany. Obiekt ten posiada niekorzystną lokalizację, ze względu na wycofanie w

il. 9 Vertical Green Tower na terenie likwidowanej kopalni „Anna” w Pszowie (opr. Patrycja Wąs)

il. 10 Obszar KWK „Anna” - obiekty istniejące (opr. Anna Zakarczemna)

il. 11 Szkic koncepcji projektu (opr. Anna Zakarczemna)

il. 12 Poszukiwanie nowej struktury urbanistycznej terenu kopalni (opr. Anna Zakarczemna)

stosunku do centralnego punktu miasta, który wyznacza bazylika wraz głównymi usługami centro twórczymi wokół niej oraz nie posiada przedpola tworzącego przyjazną przestrzeń publiczną. Powierzchnia Urzędu Miasta zajmuje ok. 1500 m².

Urząd Miasta Pszów jest jednostką administracyjną, na czele, której stoi Burmistrz Miasta.

Obecnie Urząd Miasta zatrudnia 65 urzędników²⁰, a w Radzie Miejskiej zasiada 28 członków.

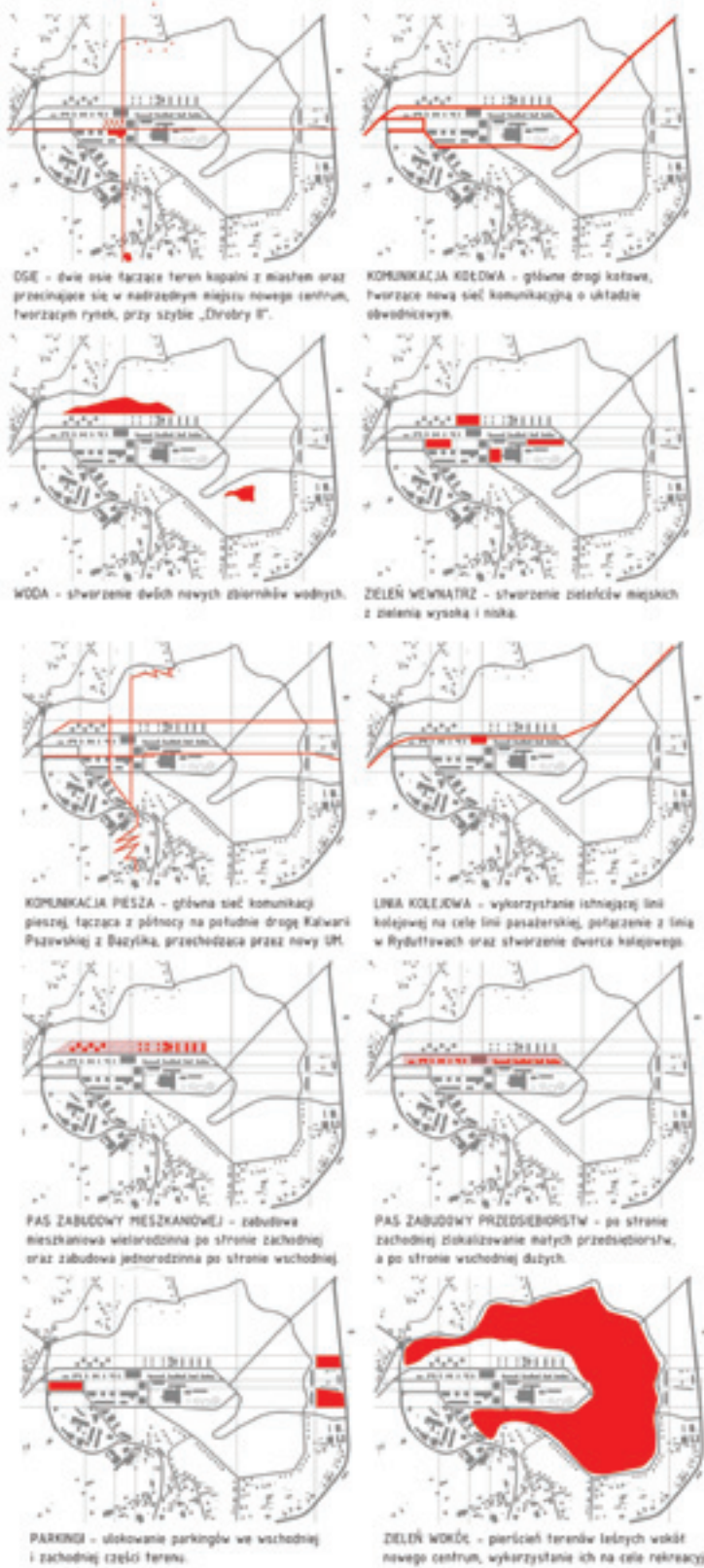
B.4.4/ Koncept urbanistyczny

Głównym założeniem koncepcji urbanistycznej jest wykreowanie nowego centrum Pszowa poprzez zastosowanie na terenach po byłej kopalni KWK „Anna” jednej z zasad zrównoważonego rozwoju przestrzennego na terenach rewitalizowanych - „compact city” (Kronenberg a Bergier, 2010) oraz wykorzystaniu naturalnych, przestrzennych uwarunkowań tam występujących. Koncepcja ma na celu przywrócenie terenów kopalni miastu, wcielenie tych terenów w tkankę miejską, uaktywnienie ich, podniesienie rangi miejsca i podkreślenie jego znaczenia. Zgodnie z zasadą stosowaną w „compact city” na terenie pokopalnianym planuje się stworzenie tkanki miejskiej o zróżnicowanych funkcjach w bliskim sąsiedztwie. (il. 11, 12)

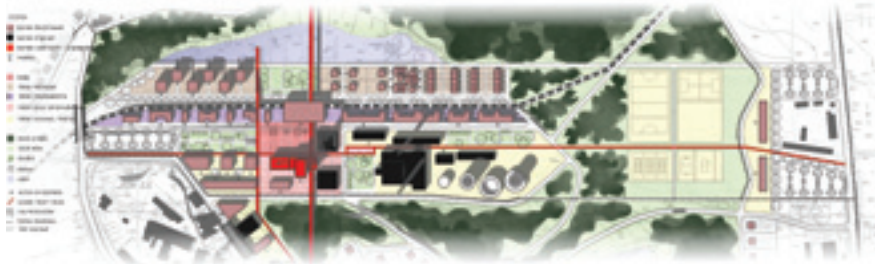
Zastany układ zabudowy ma charakter ortogonalny, w który wpisują się dwie główne osie obszaru. Punkt przecięcia osi wyznacza nadrzędne miejsce kopalni, czyli plac wytworzony przez istniejącą zabudowę przy szybie „Chrobry II”. Plac ten, ze względu na swoje uwarunkowania, zostanie zaadaptowany na potrzeby rynku, a budynek szybu na potrzeby Urzędu Miasta. Kierunki, w których przebiegają dane osie będą miały wpływ na uaktywnienie terenu miasta. Główna komunikacja kołowa zlokalizowana zostanie wokół obszaru, tworząc nową sieć komunikacyjną o układzie obwodnicowym.

Parkingi zostaną ulokowane na krańcach wschodniej i zachodniej części terenu. Na projektowanym terenie zostanie przywrócony odcinek pasażerskiej linii kolejowej, na nowo łącząc Pszów z Czechami drogą kolejową. Dodatkowo linia ta mogłaby zostać połączona z linią kolejową w Rydułtowach. W centralnej części powstanie także stacja obsługująca ruch pasażerki. Zaprojektowane zostaną nowe ścieżki rowerowe, które będą się łączyć z już istniejącymi. Teren kopalni otoczony jest pierścieniem zieleni leśnej, który na potrzeby projektu zostanie wykorzystany do utworzenia terenów rekreacyjnych.

Projektowany teren podzielono na 4 pasy, którym przyporządkowano następujące funkcje: pierwszy pas charakteryzuje się zabudową mieszkaniową, na drugim umieszczono obiekty przedsiębiorstw, trzeci to usługi centrotwórcze, a czwarty to zabudowa usługowo-sportowa. Pas zabudowy mieszkaniowej w zachodniej części charakteryzuje się zabudową wielorodzinną wysoką 6-8 kondygnacyjną z apartamentami oraz pomostami wychodzącymi nad utworzony zbiornik wodny. Po stronie wschodniej planuje się zabudowę jednorodzinną w skład, której wchodzić będzie zabudowa wolno stojąca, szeregową, dywanową. Pas zabudowy przedsiębiorstw to zlokalizowane po stronie zachodniej małe przedsiębiorstwa, a po stronie wschodniej duże. W pasie zabudowy centrotwórczej planuje się stworzenie m.in. Urzędu Miasta z centrum szkoleniowo-konferencyjnym w obiekcie szybu „Chrobry II”, muzeum w maszynowni szybu „Chrobry I”, centrum kultury w nadszymbiu „Chrobry I” oraz innych usług w nowo zaprojektowanych obiektach, w tym bibliotekę. Kolejny pas to pas zabudowy usługowo-sportowej, który zakłada stworzenie nowych boisk po stronie wschodniej. Planuje się także zwiększenie intensywności zabudowy wokół terenu kopalni. Zostanie to osiągnięte przez uzupełnienie istniejącej tkanki miejskiej. Zwiększy to integrację terenu kopalni z obec-

il. 13 Wybrane elementy składowe struktury urbanistycznej obszaru (opr. Anna Zakarczemna)

il. 14 Koncepcja urbanistyczna (opr. Anna Zakarczemna)

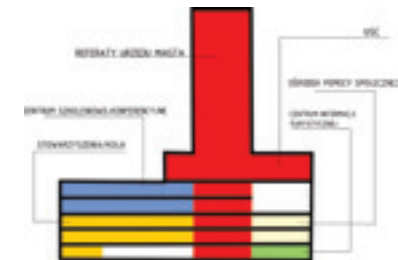

il. 15 Nowa struktura urbanistyczna – compact city (opr. Anna Zakarczemna)

nym miastem. (il. 13, 14, 15)

B.4.5/ Koncepcja architektoniczna

Koncepcja architektoniczna jest ściśle powiązana z koncepcją urbanistyczną i stanowi jej rozwinięcie. Ideą jest stworzenie wielofunkcyjnego obiektu z główną funkcją Urzędu Miasta, przez który kładką, zostanie przeprowadzony trakt pieszy, pielgrzymkowy, łączący bazylikę Narodzenia Najświętszej Maryi Panny z drogą Kalwarii Pszowskiej, aktywizujący projektowany obszar i integrujący go z miastem. Wybrany obiekt do adaptacji jest dominantą w terenie, na co ma wpływ jego skala i użyte materiały. Charakter obiektu podkreśla rangę miejsca, dzięki czemu może także podkreślić funkcję, która się w nim znajdzie. Dodatkowym aspektem jest również pokazanie wartości obiektu będącego pochopnie przeznaczonym do

il. 16 Diagram dystrybucji programu użytkowego w adaptowanym obiekcie (opr. Anna Zakarczemna)

wyburzenia. (il. 16)

Istniejąca forma obiektu dobrze wpisuje się w funkcję, jaką ma pełnić, w związku z czym zostaną wprowadzone tylko nieznaczne zmiany w dolnej jego części. Na formę wnętrza wpływ ma zastana konstrukcja, która została uzupełniona o dodatkowe poziomy, zostawiając w niektórych miejscach prześwity i wolne przestrzenie.

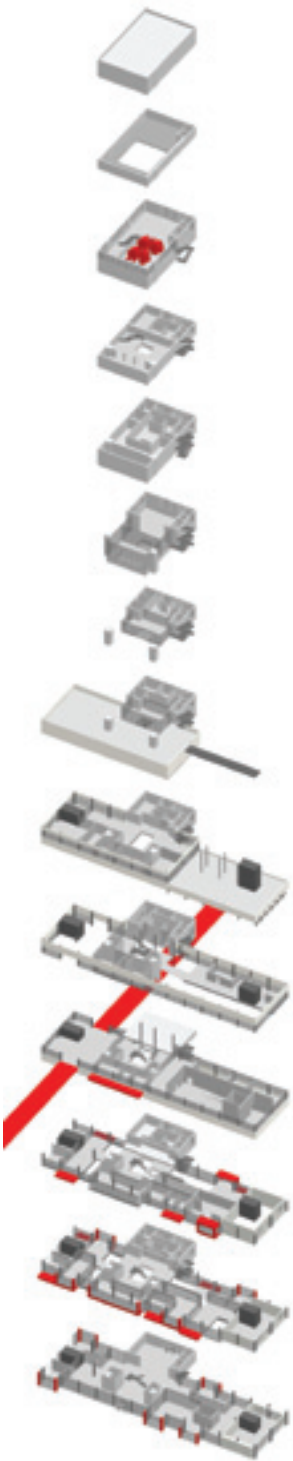
Główną funkcją adaptowanego budynku będzie Urząd Miasta. Funkcja ta zostanie wzbogacona o inne funkcje usługowe w celu stworzenia centrum administracyjnego, w którym mieszkańcy miasta Pszów będą mogli m.in. załatwić większość spraw dotyczących ich jako mieszkańców, ale znajdują się tam także funkcje, które będą służyć nie tylko mieszkańcom miasta. Znajdzie się tam bowiem centrum szkoleniowo-konferencyjne, biura stowarzyszeń, biuro informacji turystycznej i pielgrzymkowej, galeria. Swoje miejsce znajdzie tam także wypożyczalnia rowerów, kawiarnia, Urząd Stanu Cywilnego. (il. 17)

B.4.6/ Organizacja funkcjonalna i zasada jej kształtowania

Obiekt składa się z dwóch elementów, wieży szybu oraz hali, co ma wpływ na jego organizację funkcjonalną. Wieża zostanie zaadaptowana głównie na potrzeby Urzędu Miasta, jedynie na parterze i ostatnim piętrze nie znajdują się referaty UM. Hala z kolei podzielona zostanie na kilka stref charakteryzujących się inną funkcją, z czego środkowa wyznaczona w liniach wieży przeznaczona zostanie również na potrzeby UM. (il. 18, 19)

W hali znajduje się pas komunikacji poziomej, który zakończony jest po obu stronach klatką schodową zabudowaną, przeciwpożarową. w centralnej części w miejscu, w którym znajdowały się maszyny wyciągowe węgla ulokowana jest winda łącząca wieżę z halą oraz nieobudowane klatką schodową, reprezentacyjne schody. W centralnej części, którą wyznacza część łącząca wieżę z halą na każdej kondygnacji znajduje się hol, w obrębie którego są WC. Wieża posiada swój własny układ komunikacyjny, w skład którego wchodzi winda, istniejąca klatka schodowa, jednakże niespełniająca wymogów ppoż. oraz w konsekwencji tego projektowane, zewnętrzne schody przeciwpożarowe. Wieża na każdej z kondygnacji posiada w jednym pionie WC z pomieszczeniem socjalnym dla pracowników wydziałów Urzędu Miasta. Na parterze znajduje się duża przestrzeń publiczna, w skład której wchodzi hola wejściowe, od strony północnej rynku i południowej od strony wieży oraz przestrzenie zielone i wystawowe. (il. 20)

Kolejna kondygnacja w części środkowej posiada biuro referentów wszystkich wydziałów, u których mieszkańcy mogą załatwić większość spraw administracyjnych. Po prawej stronie

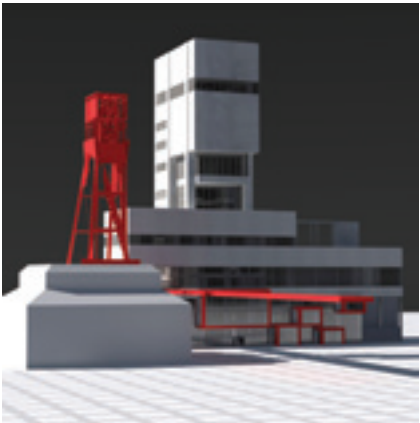
il. 17 Aksonometria układu funkcji w obiekcie (opr. Anna Zakarczemna)

il. 19 Przykładowe rozwiązanie zagospodarowania kondygnacji czwartej +13,20 m (opr. Anna Zakarczemna)

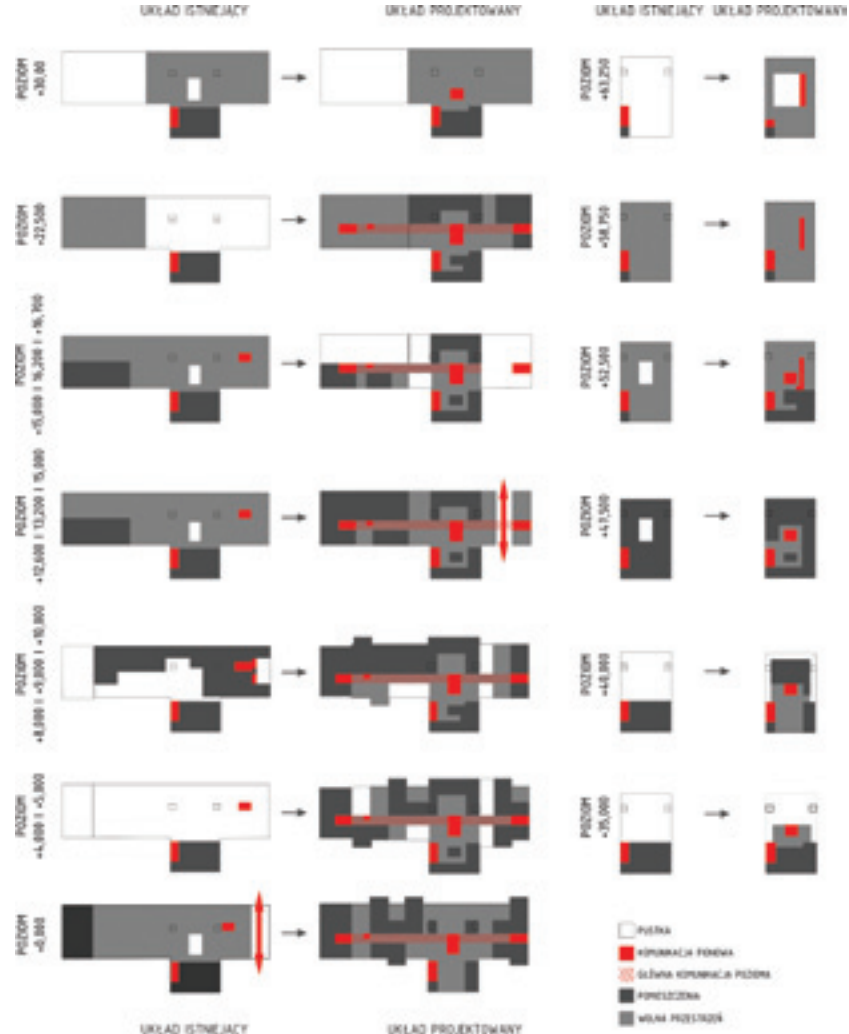
il. 20 Elewacja wschodnia obiektu (opr. Anna Zakarczemna)

il. 21 Dwie wieże – dwa obiekty do zachowania (opr. Anna Zakarczemna)

il. 22 Plac centralny – compact city – w Pszowie (opr. Anna Zakarczemna)

il. 18: Zapis diagramowy dystrybucji funkcji w obiekcie (opr. Anna Zakarczemna)

znajduje się Ośrodek Pomocy Społecznej, który swą kontynuację znajduje na kondygnacji wyżej. Lewa strona z kolei przeznaczona jest na cele stowarzyszeń i kół. Na poziomie wieży natomiast znajdują się konkretne referaty. Kolejna kondygnacja pod względem funkcjonalnym jest powtórzeniem poprzedniej, jednakże w części środkowej znajdują się już konkretne referaty, a po lewej stronie oprócz stowarzyszeń znajduje się Młodzieżowe Centrum Kariery. Czwartą kondygnację podzielono na 3 strefy. Środkową, podobnie jak na wcześniejszych kondygnacjach, przeznaczono na potrzeby UM, natomiast po prawej stronie znajduje się trakt pieszy, przechodzący przez budynek i łączący bazylikę z Kalwarią Pszowską. Przestrzenie z lewej strony przeznaczone są na potrzeby centrum konferencyjno - szkoleniowego. Kolejna kondygnacja posiada taki sam podział jak poprzednia. Szósta kondygnacja w strefie wieży ponownie przydzielona UM, natomiast strefa hali na potrzeby Urzędu Stanu Cywilnego z wyjściem na dach, gdyż w tym miejscu prawa część hali jest niższa od pozostałych. Na kondygnacji siódmej znajduje się już tylko część wieżowa oraz wyjście na taras. Kondygnacja ta przeznaczona jest na potrzeby Burmistrza Miasta oraz sekretarza, a dokładniej opisana zostanie w następnym punkcie. Kolejne kondygnacje są częścią Urzędu Miasta. Jedynie kondygnacja ostatnia wraz z antresolą przeznaczona jest na galerię, ze względu na umieszczone tam maszyny wyciągowe oraz możliwość podziwiania panoramy Pszowa z okien wieży.

B.4.7/ Biura Burmistrza Miasta i Rady Miasta

Biuro Burmistrza miasta znajduje się na siódmej kondygnacji, czyli na poziomie 30 m wieży. Kondygnacja ta w głównej mierze przeznaczona jest na potrzeby burmistrza, jednakże znajduje się tam również biuro Sekretarza Miasta. Biura połączone są wspólną recepcją, pełniącą rolę kontroli dostępu oraz pośrednictwa, w pierwszym kontakcie, pomiędzy władzami, a petentem. Biuro wraz z salą narad zajmuje powierzchnię ponad 58 m² i zostało tu ulokowane ze względu na możliwość korzystania na tym poziomie z zielonego dachu. Kondygnacja ta jest skomunikowana z resztą budynku, główną windą łączącą wieżę z halą, windą wieży oraz klatką schodową wewnątrz budynku i schodami przeciwpożarowymi na zewnątrz obiektu. (il. 21)

Sala posiedzeń Rady Miejskiej znajduje się na dziewiątej kondygnacji, czyli poziomie 40 metra wieży w dobudowanej szklanej kostce. Sala ta posiada 40 miejsc siedzących w centralnej części oraz 20 po bokach, przeznaczonych dla obserwatorów. Sala wyposażona jest w pomieszczenie pomocnicze – zaplecze techniczne. W głównej części wieży znajduje się foyer z barkiem działającym w czasie posiedzeń Rady. Kondygnacja ta jest skomunikowana

podobnie jak kondygnacja Burmistrza Miasta. (il. 22)

B.4.8/ Konstrukcja, materiały, technologia

Budynek posiada dwa różne ustroje nośne dla części wieżowej i hali, które zostały już opisane w niniejszej pracy. W przedłożonym projekcie nie zamierza się ingerować w znaczący sposób w istniejącą konstrukcję nośną. W wieży o konstrukcji żelbetowej zamierza się dodać szklaną kostkę, której konstrukcja składać się będzie z belek połączonych ze słupami nośnymi wieży. Natomiast w hali o konstrukcji stalowej zamierza się dodać 3 kondygnacje, których belki zostaną wsparte na istniejących słupach.

Głównym materiałem istniejącego obiektu jest żelbet i stal, których industrialny charakter zostanie zachowany. We wnętrzu zostanie użyte głównie szkło, stal i beton.

W budynku zostanie zastosowana wentylacja mechaniczna, nawiewno-wyiewna. Wszystkie instalacje zostaną poprowadzone w szachcie instalacyjnym zaprojektowanym w centralnej części wieży szybu o wymiarach 1x4,5 m. Przewiduje się korzystanie z energii cieplnej dostarczanej przez elektrociepłownię znajdującą się obok szybu „Chrobry II”. Planuje się również możliwość wykorzystania metanu z kopalni, a także alternatywne źródła energii, np. energię słoneczną, dzięki panelom ustawionym na dachu obiektu.

C/ KWK „Rydułtowy - Anna” w Rydułtowach

il. 23 Rydułtowy i sąsiedztwo (opr. zespołu)

24: Halda gornicza – Szarlota – Rydułtowy (In: Map of Poland [online]. [Cyt. 25. 6. 2014].

C.1/ Uwarunkowania projektowe

C.1.1/ Historia powstania KWK „Rydułtowy- Anna” dawnej kopalni „Charlotte”

Historia powstania Rydułtów jak i ich rozwój już od ponad 200 lat są ściśle powiązane z górnictwem węgla kamiennego. W centralnej części miasta znajdują się tereny kopalni „Rydułtowy - Anna”, która należy do Kompani Węglowej S A. Powstała ona z połączenia w 2004 roku KWK „Anna” z Pszowa (obecnie w procesie likwidacji) oraz KWK „Rydułtowy” (kopalnia funkcjonuje do dnia dzisiejszego). Powstanie kopalni wiąże się z rokiem 1803, kiedy to Fryderyk von Sack zainicjował poszukiwanie węgla na terenie Rydułtów. Rezultatem było odnalezienie ok. 3 metrowego pokładu. Po uzyskaniu koncesji w 1806 roku została uruchomiona tu kopalnia „Charlotte” (Czapliński, 2002; Rola, 1992). (il. 25, 26)

il. 25 Kopalnia „Charlotte” na Babiej Górze – 1856 r. (In: Zespół Szkół Zawodowych [online]. [Cyt. 25. 6. 2014].

il. 26 Kopalnia Charlotte XIX (In: fotopolska.eu [online]. [Cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: https://www.google.cz/url

Ważnym etapem dla rozwoju przedsiębiorstwa były lata 1840 – 1884, kiedy to kopalnia stała się częścią skonsolidowanej „Zjednoczonej Kopalni Charlotte”. Poczynione nakłady inwestycyjne przyniosły znaczne zyski i poprawę rentowności, co spowodowało, że w latach kolejnych 1850 – 1858 wydobyte wzrosło niemal sześciokrotnie, a liczba pracowników trzykrotnie. Nie bez znaczenia była także budowa pierwszej linii kolei jednotorowej, co otworzyło możliwość sprzedaży węgla na bardziej odległych rynkach zbytu. Dalsza ekspansja rynku zwłaszcza zagranicznego wiązała się z potrzebą budowy nowych połączeń kolejowych. Ówczesny właściciel kopalni K. Kuh dążył do połączenia „Charlotte” z linią łączącą Śląsk z Austrią i Niemcami. W czasie budowy ze względu na strukturę geologiczną terenu wystąpiła konieczność przebicia 727 m tunelu. Po udanym zakończeniu tej niełatwej inwestycji w 1856 r. pozycja kopalni znacznie wzrosła. Kolejnym etapem w historii kopalni były lata 1894 – 1884. Wykształcił się wtedy nowy typ przedsiębiorstwa, którego pracownikami byli głównie mieszkańcy Rydułtów oraz emigranci z Galicji. Wiązało się to z dalszą rozbudową osiedli robotniczych. W tym czasie powstała m.in. Kolonia Karola oraz pierwsze „Szlaflhausy” – domy noclegowe dla przyjezdnych pracowników. Jeszcze w 1993 roku kopalnia zatrudniała ponad 5 tys. osób, co stanowiło 97% mieszkańców pracujących w sektorze przemysłowym a

il. 27 Środowisko przyrodnicze okolic hałdy Szarlota (foto: W. Żwaka)

il. 28 Układ głównych dróg w mieście (opr. zespołu)

il. 29 Obszar opracowania na tle miasta (opr. zespołu)

il. 30 Obsługa komunikacyjna obszaru (opr. zespołu)

doliczając przemysł związany z górnictwem, było to 98,5%. Obecnie po redukcji i konsolidacji KWK „Rydułtowy – Anna” daje zatrudnienie ponad 4 000 osób, w dalszym ciągu pozostaje ona jednak najważniejszym ośrodkiem przemysłowym miasta i jego ekonomiczno-społecznym „sercem” (Matuszczyk-Kotulskia, 1997). Niepewna przyszłość kopalni jest istotnym znakiem zapytania dla przyszłości miasta. Zauważając obecne problemy innych miast po-przemysłowych, w których zamknięto kopalnie, np. sąsiedni Pszów (KWK „Anna”) warto już dziś zastanowić się nad przyszłym kierunkiem rozwoju Rydułtów. (il. 27, 28)

C.1.2/ Charakterystyka obszaru opracowania

Teren opracowania został wyznaczony poprzez ulice: Bohaterów Warszawy, Narutowicza, Barwną, Obywatelską, Leona oraz Tetmajera. Taki podział wynika z naturalnych granic wyznaczanych przez istniejącą komunikacją, gdyż obecnie wewnątrz tego obszaru istnieją jedynie drogi dojazdowe do posesji. Teren obejmuje obszar KWK „Rydułtowy – Anna” z przyległą linią kolejową, obszar Ciepłowni Rydułtowy, hałdę „Szarlota”, tereny mieszkaniowe przyległe do większych dróg oraz obszar terenów rolniczych i nieużytków zlokalizowany pomiędzy hałdą i terenami przemysłowymi a zabudową mieszkaniową. (il. 29, 30)

Głównym najściem i połączeniem z miastem jest ulica Ofiar Terroru. Pozostałe najścia są wyznaczone przez główne ulice dobiegające do tego terenu. Dodatkowo proponujemy bezpośrednio połączyć obszar opracowania z projektowaną drogą Racibórz-Pszczyna. Na wybranym obszarze planuje się stworzyć 3 główne kręgi komunikacyjne obsługujące cały obszar.

C.1.3/ Podobszary

W trakcie pracy zespołowej obszar podzielono na trzy strefy. Obszar opracowania „A”²¹ obejmuje teren KWK „Rydułtowy-Anna” oraz hałdę „Szarlotę”. Będzie on pełnił w dużej mierze funkcję centrum nowej strefy ekonomicznej.

Obszar opracowania „B”²² obejmuje tereny mieszkaniowe znajdujące się po zewnętrznej stronie terenu opracowania oraz teren przy projektowanym jeziorze.

Obszar opracowania „C”²³ obejmuje teren dotychczasowych nieużytków. Na tym terenie planuje się strefę sportowo-rekreacyjną, ze względu na bardzo mały procent zalesienia Rydułtów oraz brak oferty sportowej. Na tym obszarze będą znajdować się różne boiska, pływalnia w części połączona z jeziorem, a w części wchodząca w hałdę oraz trasy piesze i rowerowe. (il. 31)

C.1.4/ Teren kopalni „Rydułtowy – Anna” – Strefa „A”

Podobszar A. Zajmuje on północno-centralną część obszaru opracowania i charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem pod względem ukształtowania terenu. Obszar opracowania podzielić można na dwie wyróżniające się strefy funkcjonalnie: teren zwałowiska odpadów pogórnich oraz zabudowania kopalni KWK „Rydułtowy – Anna”. Sposób użytkowania istniejących budynków kopalnianych pozwala wyróżnić ich następujące typy:

- Obiekty administracyjno-biurowe usytuowane wzdłuż ul. Urbana
- Obiekty produkcyjne: wieże wyciągowe, budynek płuczki, sortownia węgla
- Infrastruktura techniczna: liczne mosty i estakady techniczne, odmulniki
- Obiekty pomocnicze (socjalne) łaźnia, lampownia oraz budynek „bramy” kopalni, który stanowi główną granicę pomiędzy zamkniętą, produkcyjną częścią kopalni a dostępną dla wszystkich części administracyjną.

Obecnie na kopalni działają dwa szyby wydobywczy „Leon II” i osobowy „Leon IV”, do historii przeszedł zlikwidowany już szyb „Leon I”. (il. 32)

C.1.5/ Cele proponowanych przekształceń:

- Zaproponowanie propozycji alternatywnych funkcji dla obszaru w zgodzie z jego charakterem i tradycją
- Wzmocnienie osi miejskiej, jaką jest ul. Ofiar Terroru i jej kontynuacja na terenie opracowania
- Znalezienie powiązań funkcjonalnych hałdy z terenem kopalni i miastem
- Wykorzystanie potencjału hałdy jako terenu sportowo- rekreacyjnego

C.1.6/ Uwarunkowania komunikacyjne i przyrodnicze

Przez teren przebiega jedna droga gminna – ul. Urbana. Wzdłuż hałdy, od wschodu przebiega kolejna utwardzona droga – w dobrym stanie (nowa i mało używana). Pozostałe drogi mają charakter dojazdowy i są nieutwardzone. Na opracowywanym terenie ruch pieszy miesza się z ruchem kołowym – nie ma wyznaczonych chodników. Znajduje się on jedynie na niewielkim odcinku przed bramą wjazdową na kopalnię. Miejsca parkingowe zlokalizowane są w części zachodniej obszaru. W części północnej obszaru znajduje się linia kolejowa pasażersko-towarowa wielotorowa. Od strony północnej teren został wyznaczony przez ulicę Obywatelską, jednak nie ma ona bezpośredniego połączenia z opracowywanym terenem.

Dominującym elementem ukształtowania terenu jest niewątpliwie hałda. Od strony pół-

nocnej znajduje się jej najniższa część - zalesiony płaskowyż z osadnikami mułowymi o bardzo złym stanie jakości wód. W centralnej części zwałowisko przybiera kształt piramidalnego stożka o wysokości 403 m n.p.m. Część południowa natomiast to pryzma z charakterystycznymi kaskadowymi schodami, zalesiona głównie od strony południowo- zachodniej.

Istotny jest także fakt, że przez teren kopalni przepływa rzeka Nacyna, obecnie zaliczana do wód poza klasą czystości. Łączy się ona ze stawami oraz osadnikami wód dołowych, jednak jej przebieg przez sam teren kopalni jest zakłócony i wymaga usystematyzowania.

Wytyczne do projektu:

- Od strony północnej – wzdłuż torów - wytyczenie drogi obsługującej teren opracowywania
- Ustalenie ścieżek ruchu pieszych i dróg dla samochodów
- Wyznaczenie trasy kolejki linowej
- Przywrócenie naturalnego biegu rzeczki Nacyny oraz odtworzenie jej znaczenia jako lokalnego korytarza ekologicznego (Pancewicz, 2011)
- Likwidacja osadników mułowych nieposiadających powiązania z rzeką

C.1.7/ Waloryzacja obiektów kopalni

Ze względu na wartość historyczną oraz kulturową istniejące obiekty podzielone zostały na IV kategorie:

- Obiekty I kategorii zabytkowe – w tym wpisany do rejestru zabytków województwa śląskiego budynek wagi drobnicowej z 1906 r. oraz inne obiekty sprzed II wojny światowej, które są obecnie w złym stanie technicznym i nie podlegają opiece konserwatorskiej
- Obiekty II kategorii – o znaczeniu kulturowym, o mniejszych walorach historycznych, które przez swoją funkcję na stałe wpisały się w krajobraz miasta: płuczka i górnicza brama wejściowa
- Obiekty III kategorii – obiekty współczesne o niskich walorach architektonicznych
- Kategoria IV – obiekty techniczne – istotne ze względu na eksponowanie charakteru miejsca, jednak często w złym stanie technicznym, przez co, o niskim potencjale do wykorzystania na potrzeby nowej funkcji

Na listę gminnej ewidencji zabytków wpisano także stożek nr 1 hałdy „Szarlota”. (il. 33, 34)

C.1.8/ Struktura własności

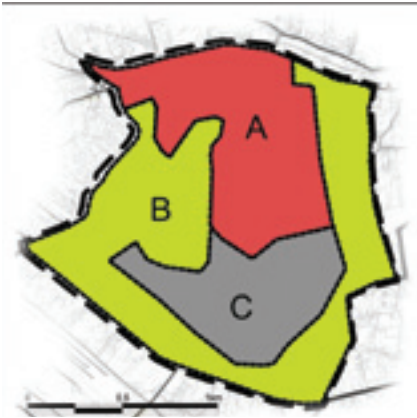
Przeważająca część terenu opracowania należy do KWK „Rydułtowy – Anna” (Skarb Państwa) z wyjątkiem ul. Urbana – własności miasta oraz terenu Ciepłowni Rydułtowy.

C.1.9/ Strefowanie funkcjonalne

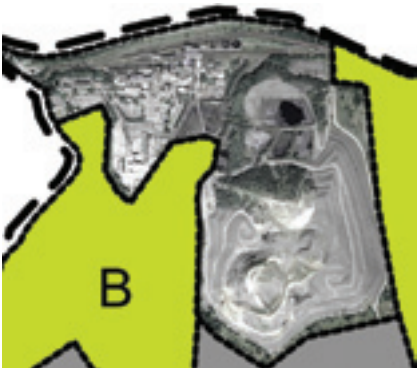
Po przeprowadzonych analizach obszar opracowania podzielony został na nowe strefy funkcjonalne. Jednym z głównych założeń planowanego zagospodarowania jest wzmocnienie osi miejskiej, jaką jest ul. Ofiar Terroru i kontynuacja jej na terenie opracowania. Z tego względu w zachodniej części obszaru lokowana została strefa usługowo-mieszkaniowa, przechodząca w strefę lokalnego centrum dziedzictwa kulturowego, a następnie w strefę biurowo-usługową, wykorzystującą historyczną ceglaną zabudowę. Prymatyczna część hałdy to obszar o wysokim potencjalnie dla rozwoju funkcji sportowo-rekreacyjnej, zwłaszcza dla sportów ekstremalnych. Część terenu w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora na którym obecnie znajduje się nowa część kopalni z szybem „Leon IV” będzie idealna dla stworzenia kompleksu wielofunkcyjnych hal sportowych. Kolejnym celem było stworzenie strefy współczesnego przemysłu, która będzie miejscem pracy oraz wykorzysta potencjał komunikacyjny obszaru. Ulokowana została ona w części północnej, przez którą przebiegają tory kolejowe. Przemysłowy charakter strefy oraz jej historyczną genezę podkreślać będzie stworzony tam Park Wież Szybowych – swoista otwarta galeria – ekspozycja wież kopalnianych, które z różnych względów muszą zostać przeniesione ze swojego pierwotnego miejsca.

C.1.10/ Cele projektowanego centrum strefy ekonomicznej:

- rewitalizacja obszaru KWK „Rydułtowy – Anna”
- integracja strefy z miastem
- promocja miasta i regionu
- wykreowanie nowych przestrzeni publicznych w powiązaniu z istniejącymi
- tworzenie nowych miejsc pracy
- stworzenie korzystnych warunków do inwestowania na terenie dla firm związanych z przemysłem lekkim oraz innowacyjnym, logistyką, magazynowaniem oraz badaniami naukowymi nad rozwojem nowych technologii
- pozyskiwanie inwestorów
- wynajem nieruchomości
- koordynacja przemysłu i gospodarki
- pomoc w rozwoju przedsiębiorstw
- wprowadzenie oferty rekreacyjno-wypoczynkowej z wykorzystaniem potencjału hałdy oraz terenów zieleni do niej przyległych
- obsługa turystów

il. 31 Strefy w obszarze opracowania (opr. zespołu)

il. 32 Widok ogólny strefy „A” (opr. zespołu)

il. 33 Waloryzacja istniejących obiektów kopalnianych (oprac. zespołu)

il. 34 Strefy nowych funkcji na terenie kopalni (opr. zespołu)

il. 35 Budynek technologiczny płuczki– przedmiot inspiracji (foto: Karolina Rudnicka)

- wzmocnienie sektora usług

C.1.11/ Idea i inspiracje

Główną osią kompozycyjną dla nowej urbanistyki obszaru jest ul. Urbana – współczesna oś rozwoju kopalni. Wzdłuż niej zaprojektowane zostały nowe kwartały funkcjonalne o wysokości i skali dostosowanej do zachowanych obiektów zabytkowych. Od strony torowiska tłem dla projektowanego centralnego placu oraz buforem oddzielającym od niego strefę parkingowo- komunikacyjną będzie linia zabudowy dostosowana do wysokości budynku płuczki (około 40 m). Bezpośrednio przy placu jest to wielofunkcyjny budynek węzła przesiadkowego (park rozrywki), natomiast od strony hałdy budynek współczesnego przemysłu (strefa ekonomiczna). Wzdłuż Nacyny proponuje się utworzenie zielonych bulwarów i odtworzenie ciągu ekologicznego tej rzeki. Na obszarze, jako alternatywny środek komunikacji będący atrakcją turystyczną, zaprojektowana została sieć kolejki linowej z centralnym punktem widokowym na stożku hałdy. (il. 35)

Budynek płuczki KWK „Rydułtowy – Anna” to masywny stalowo-żelbetowy obiekt, którego wysokość ponad 40 m sprawia, że stał się on jedną z dominant i symboli kopalni. Rozstaw konstrukcji pozwala na swobodny przejazd pociągów towarowych i załadunek węgla. Konstrukcja obiektu oparta jest na module 6x6 m. Pochodzi on z lat 80., a swój obecny charakter zawdzięcza rozbudowie w 1987 r.. Wtedy to dostawiono niższą, północną część obiektu.

Obecnie, kiedy wiele kopalni czeka likwidacja płuczki, stanowią one z pierwszych obiektów do wyburzenia. Niewątpliwie jedną z najbardziej istotnych cech dla znalezienia potencjalnego sposobu adaptacji płuczek jest fakt powiązania tych obiektów z koleją. W obecnej sytuacji kiedy komunikacja zdominowana jest przez transport drogowy i coraz częściej poszukuje się bardziej ekologicznych środków przewozu, myślenie o kolei staje się koniecznością i szansą na adaptację obiektów z nią związanych.

W dwóch projektach płuczka stała się elementem inspiracji dla znalezienia dwóch nowych funkcji dla projektowanych obiektów na terenie KWK „Rydułtowy – Anna”. Od strony zachodniej dostawiono do niej węzeł przesiadkowy z parkiem rozrywki, od strony wschodniej obiekt współczesnego przemysłu w postaci nowego modelu strefy ekonomicznej. Sam obiekt płuczki stał się łącznikiem dla obu tych funkcji oraz zahibernowanym mechanizmem - swojego rodzaju muzeum górnictwa, idealnym dla organizacji plenerów fotograficznych. Dzięki sieci powiązań kolejowych pomiędzy kopalniami, obszary te przy założeniu, że zostaną wzbogacone o pewne nowe funkcje mogłyby stanowić system współpracujących ze sobą stref ekonomiczno-przemysłowych.

C.2/ Rudnicka Karolina: Projekt INDUSTRIAL PATCHWORK - Nowy model strefy ekonomicznej na terenie KWK „Rydułtowy - Anna”²⁴

C.2.1/ Parki przemysłowe i technologiczne w Polsce

Według definicji „Słownika pojęć”, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości za taki park uważa się *„zespół wyodrębnionych nieruchomości wraz z infrastrukturą techniczną, utworzony w celu dokonywania przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorcami, na którym oferowane są przedsiębiorstwom, wykorzystującym nowoczesne technologie, usługi w zakresie: doradztwa w tworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw, transferu technologii oraz przekształcania wyników badań naukowych i prac rozwojowych w innowacje technologiczne, a także tworzenie korzystnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej przez korzystanie z nieruchomości i infrastruktury technicznej na zasadach umownych”*.

Nie ma jednej recepty na stworzenie parku technologicznego. Poszczególne jednostki różnią się od siebie w zależności od ich lokalizacji, uwarunkowań regionalnych, kulturowych czy ekonomicznych. Warto też dodać, że *„parki technologiczne to najbardziej kompleksowy oraz organizacyjny i koncepcyjnie rozwinięty typ ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, który w praktyce spotykamy pod różnymi nazwami: park nauki, technopark, technopol czy parki: badawcze, naukowo-badawcze, naukowo-technologiczne, przemysłowo-technologiczne”* (Matusiak, 2011).

W Polsce coraz bardziej rozwija się system parków przemysłowo-technologicznych. Powstają one głównie na restrukturyzowanych terenach poprzemysłowych, ich celem jest tworzenie miejsc pracy, zapewnienie warunków dla nowych inwestycji i wykorzystanie dostępnej lokalizacji przez młode skuteczne rynkowo firmy.

C.2.2/ Geneza tematu

Projektowana strefa ekonomiczna na terenie KWK „Rydułtowy – Anna” nawiązuje do pewnych idei Specjalnych Stref Ekonomicznych, tj.: promocja regionu, pozyskiwanie inwestorów, wynajem nieruchomości, koordynacja czy pomoc w rozwoju przedsiębiorstw. Jednak ze względu na swój rozmiar i zasięg nie mogłaby stanowić samodzielnej SSE a jedynie jej podstrefę (np. kolejną podstrefę najbliższej KSSE).

Projektowana strefa posiada jednak pewne właściwości, które odróżniają ją od założeń SSE. Oprócz wymienionych zadań kreuje także nowe, tj.: rozwój przestrzeni publicznych w mieście, funkcje rekreacyjno-sportowe, kulturowe, mieszkaniowo- usługowe, co prowadzi do

tego, że staje się ona nowym modelem strefy ekonomicznej.

Wydzielona część projektowanej strefy ekonomicznej – podstrefa przemysłowa swoim charakterem i funkcją nawiązuje do parku przemysłowo-technologicznego. Jej celem jest podobnie, jak w przypadku parków zgromadzenie firm w jednym miejscu i zapewnienie im wsparcia ze strony instytucji badawczych, wprowadzających nowe technologie oraz pozwolenie na współpracę pomiędzy nimi, umożliwiając im przy tym szybszy i bardziej efektywny rozwój. Jednak analizując wymienione przykłady inicjatyw parkowych na Śląsku, nasuwa się pytanie o jakość nowo powstałej przestrzeni i jej innowacyjność. Oba te projekty nie odwołują się do tradycji miejsca i nie nawiązują do architektury przemysłowej obiektów zastanych. Jest to niepokojąca tendencja widoczna także na wielu innych terenach poprzemysłowych na Śląsku, których nowa architektura produkcyjno-magazynowa, a także biurowa odcina się od wielowiekowej tradycji miejsca.

C.2.3/ Temat pracy i wybór miejsca

Temat pracy wyrasta z realnych potrzeb, jakie stawia konieczność znalezienia nowej alternatywnej funkcji dla obszaru KWK „Rydułtowy – Anna” i jest wynikiem przeprowadzonych wcześniej analiz dotyczących tego terenu. Industrial Patchwork to obiekt lokalizowany w części przemysłowej projektowanej strefy ekonomicznej. Jest on próbą stworzenia mega struktury, która skupia różne firmy głównie z sektora przemysłowego w ramach jednego obiektu, umożliwiając tym samym korzyści zarówno miastu, jak i lokalizujących się z budynku przedsiębiorstwom.

C.2.4/ Idea projektu i wyjaśnienie nazwy

Projektowany obiekt wielofunkcyjny Industrial Patchwork tworzą odrębne połączone ze sobą elementy. Jak w tradycyjnym patchworku każdy z nich posiada indywidualny charakter, jednak odpowiednio zestawione potrafią stworzyć nową spójną całość. W projekcie tymi elementami stają się małe i średnie przedsiębiorstwa umieszczone na jednej, wspólnej platformie konstrukcyjnej. Jest ona podzielona na poszczególne moduły funkcjonalne i to inwestor decyduje ile takich jednostek potrzebuje.

Podtytuł „Nowy model strefy ekonomicznej na terenie KWK „Rydułtowy – Anna” odnosi się natomiast do innowacyjności zaproponowanego rozwiązania zagospodarowania terenów kopalni, które czerpią z istniejących modeli stref ekonomicznych. Jest to próba wzbogacenia ich o nową jakość. (il. 36)

C.2.5/ Cele projektowe

Główne cele oraz kierunki poszukiwań projektu Industrial Patchwork – nowy model strefy ekonomicznej to przede wszystkim:

- Wykreowanie budynku, który jest odpowiedzią na potrzeby rewitalizacji terenów poprzemysłowych (zwłaszcza pokopalnianych) z wykorzystaniem ich potencjału (głównie systemu powiązań kolejowych)
- Wpisanie wielkoskalowego obiektu współczesnego przemysłu w kontekst lokalny miejsca
- Stworzenie zintegrowanego budynku, który oferuje użytkownikom transport kołowy i kolejowy
- Wprowadzenie modułowego systemu, który pozwoli na lokowanie w strukturze firm o różnych profilach
- Znalezienie rozwiązania, które zapewni firmą rozwój a także możliwość rozrastania się przez stopniowe dodawanie kolejnych modułów funkcjonalnych
- Zaoszczędzenie miejsca przez wyeliminowanie dublujących się funkcji potrzebnych firmie jedynie czasowo (mobilność modułów)
- Zastosowanie nowoczesnych rozwiązań w obrębie systemu magazynowania i produkcji
- Zaprogramowanie systemu zwartej struktury dla obiektów przemysłowych, które „nie rozlewają się” na terenie, lecz maksymalnie wykorzystują dostępną powierzchnię
- Wykreowanie obiektu, który będzie stanowił katalizator rozwoju projektowanej strefy ekonomicznej

C.2.6/ Lokalizacja budynku w kontekście projektowanej strefy ekonomicznej

Budynek Industrial Patchwork zlokalizowany jest w przemysłowej części projektowanej strefy ekonomicznej na terenie KWK „Rydułtowy – Anna”.

Podstrefa przemysłowa zlokalizowana jest w północno-wschodniej części strefy ekonomicznej. Składa się ona z dwóch części: północnego płaskowyżu hałdy oraz terenu bocznic kolejowej KWK „Rydułtowy – Anna”. Jest to teren, który ze względu specyficzną lokalizację jest trudny do zainwestowania, mimo tego dzięki bezpośredniemu sąsiedztwu połączeń komunikacyjnych, ma on ogromny potencjał jako obszar inkubacji centrów produkcyjno-logistycznych. (il. 37, 38)

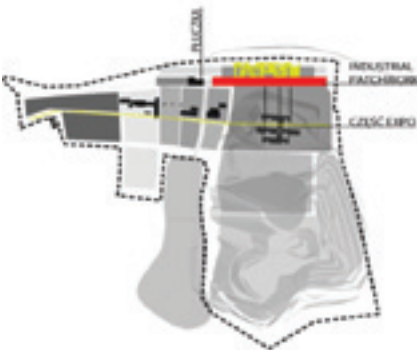
C.2.7/ Program funkcjonalny podstrefy przemysłowej

Ze względu na zróżnicowane ukształtowanie terenu podstrefy przemysłowej zostały dla niej zaprojektowane dwie uzupełniające się funkcje:

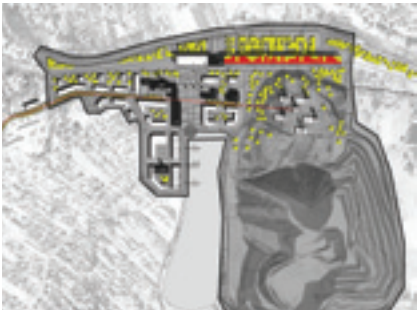
- Obszar płaskowyżu hałdy to część EXPO. Jest to ukryty w nasypie hałdy system powiązanych ze sobą sal wystawowych, które swą obecność akcentują jedynie przez widoczne

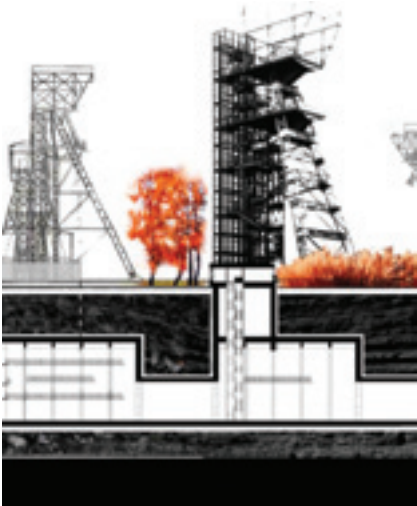
il. 36: Budowa idei projektu (opr. Karolina Rudnicka)

il. 37: Lokalizacja strefy ekonomicznej (opr. Karolina Rudnicka)

il. 38: Koncepcja urbanistyczna strefy ekonomicznej na terenie kopalni „Rydułtowy – Anna” (opr. Karolina Rudnicka)

il. 39: Hale Expo – fragment strefy ekonomicznej (opr. Karolina Rudnicka)

na powierzchni przeszklone kubatury brył wejściowych. Każda z podziemnych sal jest dodatkowo połączona z wieżą szybową, która jest swoistą dominantą górującą nad założeniem urbanistycznym kopalni a jednocześnie wpisującym się w krajobraz kulturowy miejsca otwartym muzeum wież szybowych.

- Obszar bocznic kolejowej to miejsce lokalizacji wielofunkcyjnej struktury Industrial Patchwork – głównego tematu projektu

Obie te części zostały ze sobą skomunikowane za pomocą łączników pozwalających na swobodny przepływ ludzi w ich obrębie. (il. 39)

C.2.8/ Kształtowanie struktury w kontekście miejsca

Obiekt Industrial Patchwork został ukształtowany przez trzy najważniejsze czynniki wynikające z jego lokalizacji. Pierwszy to sąsiedztwo budynku płuczki o surowym przemysłowym charakterze, którego wysokość wynosi ponad 40 m. Wyzначzył on tym samym skalę nowo projektowanego obiektu oraz był inspiracją dla próby ułożenia funkcji przemysłowej w układzie wertykalnym.

Kolejny czynnik to przecinająca teren linia kolejowa. Aby zapewnić możliwość przejazdu pociągom przemysłowym i osobowym, bryła budynku została podniesiona, a parter uwolniony od zabudowy. Trzeci czynnik to sąsiedztwo hałdy, która jest tłem dla projektowanego założenia. Ze względu na jej znaczenie kulturowe jako dominanta forma obiektu przybrała charakter horyzontalny, liniowy przez co dobrze wpisuje się w zastany kontekst. By wykorzystać potencjał tego sąsiedztwa oraz zapewnić swobodny dostęp do ukrytych w północnej części hałdy sal EXPO, obiekt został z nimi połączony za pomocą łączników.

C.2.9/ Integracja transportu kolejowego i kołowego

Ogromnym potencjałem terenów pokopalnianych jest niewątpliwie szeroko rozwinięta sieć połączeń kolejowych oraz dogodny dojazd do nich (sąsiedztwo głównych dróg). Jednym z założeń projektowych było zatem, by maksymalnie wykorzystać te czynniki dla stworzenia obiektu o zintegrowanym systemie transportowym.

Celem projektu stało się zaprogramowanie takiej struktury obiektu, która umożliwi dostęp do transportu zarówno kolejowego jak i kołowego także mniejszym czy średnim przedsiębiorstwom, wykorzystując przy tym istniejącą infrastrukturę terenu pokopalnianego. Firmy poprzez „zainstalowanie” w obrębie jednego budynku mogą jednocześnie współpracować ze sobą w zakresie zamawiania potrzebnych produktów, bądź ich dostarczania, minimalizując przy tym koszty zlecenia.

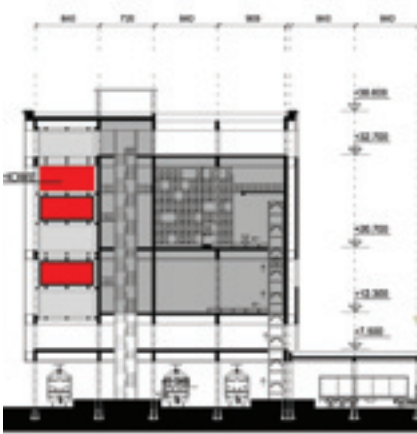
Połączenie dwóch systemów przez wprowadzenie ramp rozładowniczych dostępnych zarówno dla kolei jak i dla Tirów pozwala na utworzenie swoistej sieci między obszarami poprzemysłowymi adaptowanymi na centra logistyczno-przemysłowe. Dodatkowo przez wprowadzenie peronu osobowego zapewniony jest także wygodny dojazd dla pracowników firm. (il. 40)

C.2.10/ Układ funkcjonalny i system modułowy

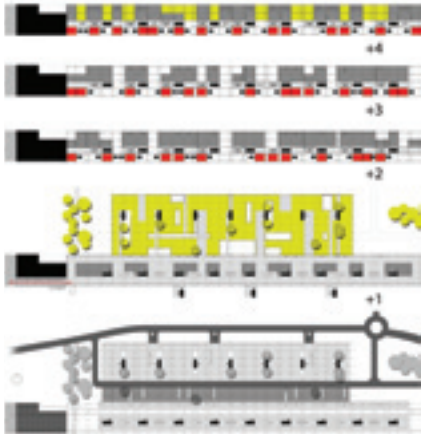
Główną funkcją obiektu jest bycie elastyczną modyfikowalną strukturą, która zapewni rozwój firmom o różnych profilach. Mogą to być mniejsze lub średnie zakłady produkcyjne, centra logistyczne bądź magazyny, to inwestor decyduje jaka powierzchnia będzie odpowiednia dla jego działalności. Dzięki podzieleniu projektowanej mega struktury na moduły zachowana zostaje czytelność formy, która jednocześnie nie ogranicza mechanizmu organizacyjnego firmy.

Budynek posiada cztery zróżnicowane poziomy funkcjonalne (il. 41):

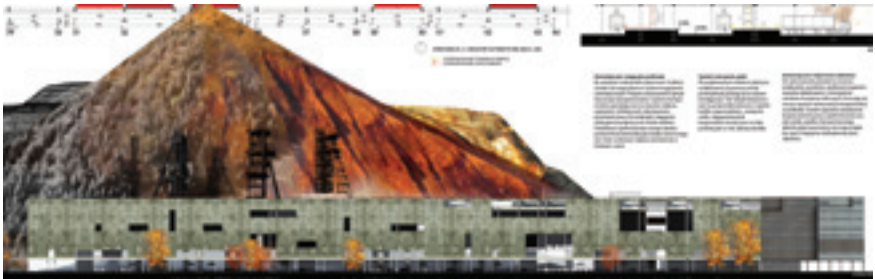
- Kondygnacja 0 to strefa peronu osobowego, przemysłowego oraz rampy rozładowniczej

il. 40 Integracja transportu – przekrój poprzeczny (opr. Karolina Rudnicka)

il. 41 Diagram dystrybucji funkcji w obiekcie (opr. Karolina Rudnicka)

il. 43 Elewacja północna obiektu (opr. Karolina Rudnicka)

il. 44 Elewacja południowa fragment (opr. Karolina Rudnicka)

- Kondygnacja +1 o wysokości 3,6 m to pieszy pasaż, w którym rozproszone są strefy wejściowe poszczególnych firm wraz z podstawowym zapleczem socjalnym dla pracowników.
- Kondygnacja +2 to strefa lokowania niższych magazynów oraz modułów produkcyjnych do wysokości 7,2 m
- Kondygnacja +3 o wysokości 10,8 m to natomiast przestrzeń dostosowana do potrzeb magazynów wysokiego składowania oraz wysokich hal produkcyjnych.
- Kondygnacja +4 o wysokości 3,6 m to przestrzeń przeznaczona głównie dla funkcji biurowej z dostępem do tarasów w formie zielonego stropodachu.

C.2.11/ Wielofunkcyjność struktury

Pomimo industrialnego charakteru obiektu i przystosowania go głównie do pełnienia funkcji produkcyjno-magazynowych oraz biurowych (kondygnacja +4), uzyskane przestrzenie mogą także znaleźć inne zastosowanie. Dzięki modularności i niezależności jaką mają poszczególne firmy względem siebie w strukturze, umieszczane mogą być także kluby sportowe, ścianka wspinaczkowa, sale koncertowe bądź kinowe. Prowadzi to do przemieszczenia funkcji przemysłowej z sektorem usług. (il. 42)

By zwiększyć maksymalną pojemność struktury, została ona wyposażona w system automatycznych magazynów paletowych. Poprzez zastosowanie specjalistycznego oprogramowania i systemu komponentów pozwalają one na znacznie większą wydajność i efektywność wykorzystania przestrzeni pracy niż tradycyjne magazyny obsługiwane jedynie przez wózki widłowe. Dodatkowo wyeliminowana zostaje zbędna powierzchnia komunikacyjna, dzięki czemu magazyn może realizować większe zamówienia w krótszym czasie.

C.2.12/ Architektura obiektu

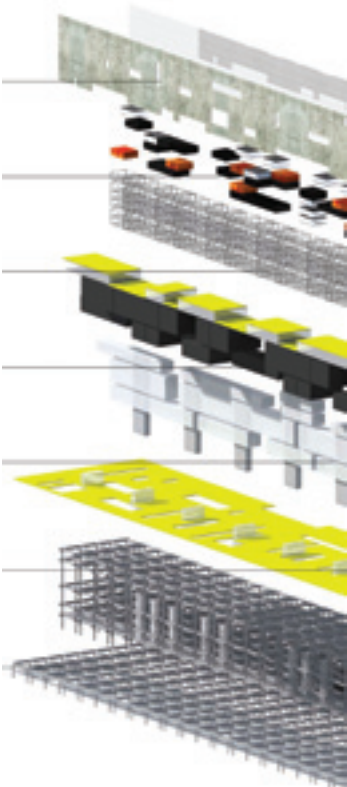
Wizualność obiektu nie jest wynikiem spekulacji estetycznych projektantki, lecz jest konsekwencją i rezultatem przyjętego mechanizmu organizacji wewnętrznej i zewnętrznej. Pragmatyka, racjonalność, ekonomika użytych środków były celem działań projektowych. Funkcjonalność użytkowa i czytelność układu struktury są tu źródłem budowania pozytywnych wrażeń estetycznych. Kontrast pionu hałdy „Szarłota” i horyzontalność obiektu są podstawą kompozycji przestrzeni. (il. 43, 44)

C.2.13/ Scenariusz rozwoju firmy – moduły

W obrębie projektowanej struktury lokalizowane mogą być firmy różnej wielkości, a opisany system modułowy pozwala na ich rozwój poprzez zajmowanie kolejnych modułów. W zależności od potrzeb i praw rynkowych struktura może być zajmowana przez wiele mniejszych firm o różnych profilach, bądź zostać zdominowana przez jedną prężnie rozwijającą się firmę, która stopniowo zajmować będzie kolejne moduły. Wprowadzenie elementów ruchomych to przede wszystkim zaoszczędzenie powierzchni, która przeznaczana jest na użytkowane jedynie czasowo pomieszczenia, które dublują się w każdej firmie. Niewątpliwie zaletą skumulowania mniejszych i średnich przedsiębiorstw w obrębie jednej struktury jest możliwość posiadania dostępu do wspólnej bazy programowej. Pomieszczenia, takie jak podręczne biura przy magazynach lub produkcji, sale konferencyjne, warsztaty naprawcze bądź zaplecza techniczne zostały wprowadzone do ruchomych modułów, które dana firma „zamawia” jedynie na taki okres czasu, kiedy ich potrzebuje bez konieczności inwestowania w ich specjalistyczne wyposażenie. (il. 45)

C.2.14/ Przepływ towarów i ludzi w strukturze

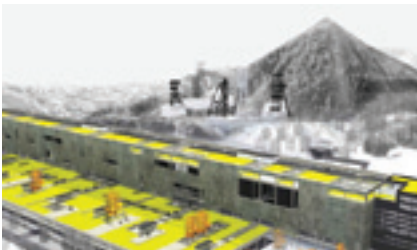
Wszelkie potrzebne surowce, półprodukty i towary mogą zostać dostarczone do struktury, zarówno drogą kolejową, jak i komunikacja kołową. Zostają one następnie wyładowane

il. 42 Elementy struktury funkcjonalnej i technicznej obiektu (opr. Karolina Rudnicka)

il. 45 Fragment zagospodarowania kondygnacji – moduły funkcjonalne (opr. Karolina Rudnicka)

il. 46 „Szarłota” - Strefa ekonomiczna w Rydułtowach (opr. Karolina Rudnicka)

il. 47 Diagramy przepływów ludzi, towarów i środków komunikacji w obiekcie (opr. Karolina Rudnicka)

il. 48 Porównanie efektywności modeli stref ekonomicznych (opr. Karolina Rudnicka)

il. 49 Historyczna oś miejska – ul. Ofiar Terroru (opr. Anna Quaeck)

(na wspólnej dla obu wspomnianych typów transportu) rampie rozładowniczej by za pośrednictwem systemu wind przemysłowych dostać się na odpowiednią kondygnację: do magazynu bądź na halę produkcyjną. Po procesie obróbki gotowe towary znów trafiają na rampę, gdzie przy pomocy wybranego środka transportu są dostarczane do odbiorcy. (il. 46, 47)

Do pracy osoby zatrudnione w strukturze mogą dostać się w wygodny sposób: za pomocą komunikacji publicznej: pociągiem - bezpośrednio na peron osobowy znajdujący się na kondygnacji 0, autobusem – pośrednio, dzięki skorzystaniu z węzła przesiadkowego połączonego z budynkiem pasażem na kondygnacji +1, własnym samochodem: parkując go na jednym z dostępnych miejsc postojowych na dwupoziomowym parkingu przeznaczonym dla samochodów osobowych.

Następnie po dostaniu się na kondygnację +1 (pełniącą funkcję strefy wejściowej z zapleczem socjalnym oraz pieszego pasażu pozwalającego na przejście do budynku płuczki i dalej do węzła przesiadkowego) pracownicy mogą przejść bezpośrednio do swoich miejsc pracy: hali produkcyjnej, magazynu bądź części biurowej.

C.2.15/ Podsumowanie

Przygotowane schematy graficzne pozwalają w czytelny sposób porównać współczynnik intensywności zabudowy i intensywności zagospodarowania działki projektowanej podstrefy przemysłowej do Górnosląskiego Parku Przemysłowego i Bytomskiego Parku Przemysłowego. Pokazują one procentowe rozłożenie powierzchni całkowitej wszystkich kondygnacji na tle działki (intensywność zabudowy) oraz powierzchni zabudowy na tle działki.

W przypadku omawianych przykładów widoczne jest, że procent intensywności zabudowy nie różni się znacząco od procentu zabudowy działki. W Bytomskim Parku jest to kolejno 0,27 i 0,26. Nieco wyższą rozbieżność zauważyć można w przypadku Górnosląskiego Parku Przemysłowego, gdzie intensywność zabudowy to 0,41 przy zabudowie działki 0,33. Stosunkowo mała rozbieżność pomiędzy tymi współczynnikami jest spowodowana głównie tym, że dominujące w założeniach obiekty produkcyjno-magazynowe budowane są głównie jako hale jednokondygnacyjne. (il. 48)

Układ jednokondygnacyjny okazuje się najbardziej ekonomiczny, jednak celem projektu jest pokazanie, że w przypadku współczesnych inkubatorów, przeznaczonych dla małych i średnich przedsiębiorstw warto inwestować w wielokondygnacyjne założenia oraz maksymalizację przestrzeni wspólnych. Pozwala to na mniejsze zabudowanie działki, przy jednoczesnym uzyskaniu znaczącej powierzchni funkcjonalnej. W tym przypadku, by uzyskać zajmowane przez projektowany obiekt 122 103 m², byłoby trzeba zabudować 71,2% działki. Przez zastosowanie pionowego rozmieszczenia funkcji oraz ukrycie części sal strefy EXPO zabudowa działki wynosi 23,5%. Dodatkowo budynek, dzięki zwartej strukturze i odpowiedniej ekspozycji ma większy potencjał energooszczędny. Zastosowanie współczesnych rozwiązań, takich jak magazyny automatyczne i system wysokiego składowania zapobiega „rozlewaniu się” obiektu na działce, która może dzięki temu stać się atrakcyjnym terenem rekreacyjnym.

C.3/ Quaeck Anna: Projekt SZARŁOTA - PARK ROZRYWKI - model wielofunkcyjnego obiektu rozrywki na terenie KWK „Rydułtowy - Anna” w Rydułtowach.²⁵

C.3.1/ Przedmiot opracowania, wybór miejsca i cel

Przedmiotem opracowania jest projekt budynku zlokalizowanego na terenie kopalni KWK „Rydułtowy – Anna” w Rydułtowach. Miejsce zostało wybrane ze względu na swój unikalny charakter – w sąsiedztwie najwyższego w Europie zwalowiska – hałdy „Szarłoty”. Kolejną ważną cechą terenu opracowania jest dostępność infrastruktury kolejowej, która daje duże możliwości transportowe, jak i pasażerskie. Wg autorskich założeń budynek będzie należał do tzw. Nowego modelu strefy ekonomicznej, która łączyłaby w sobie funkcje ekonomiczno-przemysłowe z rekreacją, usługami i zabudową mieszkaniową – coś w rodzaju mini miasteczka. Przedmiot opracowania zawiera poszukiwania funkcjonalno-społeczne ze szczególnym uwzględnieniem problematyki przestrzeni, w której znalazł się projektowany budynek. Zawiera rozwiązania urbanistyczno-architektoniczne oraz szereg analiz w kontekście miasta Rydułtowy i hałdy. Obejmuje ważne punkty na różnych płaszczyznach opracowania obiektu. Celem projektu jest powiększenie oferty rozrywkowo-turystycznej miasta oraz zapewnienie dodatkowych miejsc pracy. (il. 49)

C.3.2/ Kontekst otoczenia

Budynek jest lokalizowany na terenie kopalni KWK „Rydułtowy – Anna”. Dostawiony do zachodniej ściany budynku płuczki, który jest obiektem o architekturze brutalizmu. W sąsiedztwie znajduje się hałda Szarłota. Od strony północnej są tereny mieszkaniowo-usługowe. Na opisywanym terenie istnieje tylko szczątkowa zieleń niezagospodarowana.

Teren kopalni stanowi zakończenie historycznej osi miejskiej, dlatego ważne jest jej zachowanie i podkreślenie. Obecnie obszar opracowania jest terenem zamkniętym i niedostępnym dla postronnych mieszkańców. Po wyburzeniu zbędnych budynków pokopalnianych przed budynkiem tworzy się reprezentacyjny plac z kominami wentylacyjnymi, które są świadectwem tradycji górniczej tego w/w obszaru. Plac stanowi doskonale otwarcie na projekto-

il. 50 Uytuowanie nowego budynku na tle zdjęcia lotniczego obszaru kopalni (foto: P. Borek)

il. 52 Przekrój przez wyrobiska kopalni – inspiracja wane jezioro. (il. 50, 51)

C.3.3/ Przestrzeń – inspiracje

Główną inspiracją dotyczącą kształtowania przestrzeni był układ podziemnych chodników kopalnianych i przekroje przez wieże szybowe, które są nieodłączną częścią terenów kopalnianych. Jak widać na zamieszczonych przykładach wszystkie są oparte na tej samej zasadzie – główny ciąg komunikacyjny (szyb), od którego prostopadle odchodzą mniejsze tunele. (il. 52, 53)

Na kształt i formowanie przestrzeni wewnętrznej miały także wpływ różne projekty, jak i zabawy bryłami, figurami płaskimi i transformacjami geometrycznymi. Inspiracją do budowy przestrzeni były przekroje podziemnych korytarzy górniczych oraz złożoność maszyn przemysłowych.

Rodzaj funkcji, jak i jej kształtowanie wynika z potrzeb mieszkańców (szereg analiz wstępnych), jak i z potrzeby obsłużenia nowoprojektowanego obszaru i jego programu funkcjonalnego.

C.3.4/ Założenia ideowe budynku

Projektowany budynek jest obiektem usługowym mającym przyjąć osoby przyjeżdżające do Rydułtów i jak najprościej doprowadzić ich po całym terenie (stacja kolejowa, dworzec autobusowy, parkingi dla samochodów, informacja turystyczna, kolejka linowa, wypożyczalnia rowerów). W tym budynku znajdują się również funkcje rozrywkowo-handlowe, takie jak: galeria handlowa, kino, siłownia, sala taneczna, salon gier z kręgielnią, restaurację, klub muzyczny, powierzchnia wystawowa, a kawiarnia zlokalizowana na dachu wśród zieleni daje możliwość podziwiania okolicy. (il. 54)

Ideą kształtowania przestrzeni są podziemne korytarze górnicze. Każda funkcja tworzy osobną bryłę „nałożoną” na jedną z trzech klatek schodowych. Dodatkową komunikacją umożliwiającą przemieszczanie się pomiędzy „wieżami” są schody ruchome i kładki. Kształt poszczególnych brył powstał ze złączenia odcinków koła i został dostosowany do potrzebnej dla danej funkcji powierzchni. Dzięki nieregularności brył i ułożenia tworzy się ciekawa przestrzeń, która kontrastuje z poukładaną konstrukcją przemysłową płuczki, jednak nawiązuje do złożoności ogromnych maszyn górniczych. (il. 55, 56)

C.3.5/ Układ funkcjonalny

Projektowany obiekt jest obiektem użyteczności publicznej, którego celem jest przyjęcie turystów i rozprowadzenie ich po całym projektowanym obszarze oraz dostarczenie mieszkańcom dodatkowych funkcji rozrywkowych, których brakuje w mieście. Kształt układu funkcjonalnego został zainspirowany podziemną częścią kopalni i został dostosowany do zapotrzebowania na powierzchnię przez konkretne funkcje. Główny trzon obiektu stanowią cztery klatki schodowe (różnych wysokości), na które są „nałożone” kolejne platformy z funkcjami. Najniższy poziom budynku stanowi peron kolejowy, który jest obsługiwany przez dwie klatki schodowe (z czego jedna prowadzi na sam dach z tarasem widokowym i restauracją) oraz ruchome schody. Na pierwszym poziomie znajdują się kasy biletowe, informacja turystyczna, zaplecze socjalne dworca, toalety, restauracja oraz stacja kolejki linowej prowadzącej na halde. Na tym terenie znajdują się również przejścia do budynku płuczki, który ma funkcję wystawowo-plenerową. Na wyższy poziom, gdzie znajduje część handlowa prowadzą już 4 klatki schodowe. Wyżej jest siłownia i sala taneczna, przestrzeń wystawowa oraz salon gier z kasynem i kręgielnią. Powyżej znajduje się food court oraz wejście do kina. Część kinowa jest dwupoziomowa i w górnej części oprócz projektorni znajduje się zaplecze techniczne całego budynku. Nad strefą restauracji znajduje się strefa klubu muzycznego, a ostatni poziom zielonego dachu jest poziomem rekreacyjnym z niewielką kawiarnią.

Przedpole budynku stanowi parking dwupoziomowy z reprezentacyjną powierzchnią

il. 51 Lokalizacja projektowanego budynku (opr. Anna Quaeck)

il. 53 Ideogram idei obiektu (opr. Anna Quaeck)

¹ ZUBEL Henryk, dr inż. arch., promotor magisterskich prac dyplomowych studentek: A. Zakarczemnej, A. Quaeck, K. Rudnickiej, wykonanych w Katedrze Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej.

² ŚREDNIAWA Piotr, mgr inż. arch., promotor magisterkiej pracy dyplomowej studentki P. Wąs, wykonanej w Katedrze Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej.

³ WĄS Patrycja, mgr inż. arch., autorka pracy dyplomowej pt.: *VERTICAL GREEN TOWER – projekt rewitalizacji kopalni „Anna” w Pszowie*.

⁴ ZAKARCZEMNA Anna, mgr inż. arch., autorka pracy dyplomowej pt.: *COMPACT CITY – projekt rewitalizacji kopalni „Anna” w Pszowie*.

⁵ RUDNICKA Karolina, mgr inż. arch., autorka pracy dyplomowej pt.: *INDUSTRIAL PATCHWORK – Nowy model strefy ekonomicznej na terenie KWK „Rydułtowy – Anna”*.

⁶ QUAECK Anna, mgr inż. arch., autorka pracy dyplomowej pt.: *SZARŁOTA – PARK ROZRYWKI – restrukturyzacja terenu KWK „Rydułtowy – Anna”*.

⁷ ŻWAKA, Weronika. *REVIEW HOUSES cz. I – domy z widokiem na halde. Projekt kompleksu zabudowy mieszkaniowej. Szarlota Pik – Nowe Rydułtowy – rewitalizacja terenów kopalni KWK „Rydułtowy – Anna”*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ZUBEL, Henryk, architect IARP).

⁸ REJ, Zuzanna. *REVIEW HOUSES cz. II – domy z widokiem na halde. Projekt kompleksu zabudowy mieszkaniowej. Szarlota Pik – Nowe Rydułtowy – rewitalizacja terenów kopalni KWK „Rydułtowy – Anna”*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ZUBEL, Henryk, architect IARP).

⁹ ŚREDNIAWA, Piotr; ZUBEL, Henryk. Artykuł pt.: „*Uwarunkowania historyczne, przestrzenne, gospodarcze, społeczne i przyrodnicze transformacji Rybnickiego Okręgu Węglowego na przykładach Pszowa i Rydułtów*” stanowi omówienie zagadnień tła problemowego dla autorских projektów. Analizy i studia wykonane zostały w zespole dyplomantów.

¹⁰ Dnia 6. 6. 2014 r. odbył się egzamin dyplomowy magisterski. Wszyscy studenci pracujący w zespole uzyskali oceny bardzo dobre za swoje prace.

¹¹ Wykaz obiektów budowlanych zakładu górniczego, zakład główny (*Rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2002 r. w sprawie ratownictwa górniczego*. In: Dziennik Ustaw, nr. 94, poz. 837 i 833).

¹² WĄS, Patrycja. *VERTICAL GREEN TOWER – Projekt rewitalizacji kopalni „Anna” w Pszowie*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ŚREDNIAWA, Piotr, architect IARP).

¹³ Detroit - miasto w USA, w stanie Michigan.

¹⁴ *Hantz Woodlands* [online]. Detroit: Hantz Farms, ©2014 [cyt: 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.hantzfarmsdetroit.com>.

¹⁵ *EKO GROUP* [online]. [Cyt: 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.ekogroup.info>.

¹⁶ DESPOMMIES Dickon – mikrobiolog, ekolog i profesor zdrowia publicznego w Environmental Health Sciences na Uniwersytecie Columbia.

¹⁷ *Pop-Up City* [online]. Amsterdam: Pop-Up City, ©2008 – 2014 [cyt: 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.popup-city.net>.

¹⁸ MVRDV – holenderskie biuro architektoniczne założone w 1991 w Rotterdamie przez Winy’ego Maasa, Jacoba van Rijsa i Nathalie de Vries.

¹⁹ ZAKARCZEMNA, Anna. *COMPACT CITY - Projekt Rewitalizacji kopalni „Anna” w Pszowie*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ZUBEL, Henryk, architect IARP).

²⁰ *Biuletyn informacji publicznej* [online]. Łódź: LTC Sp. z o.o. [cyt 10.12.2013]. Dostępny w: <http://gmpsow.peup.pl/euzrad.seam?cid=53184>.

²¹ Strefa „A ” jest miejscem lokalizacji prac projektowych K. Rudnickiej i A. Quaeck, przedstawionych poniżej.

²² Strefa „B” była przedmiotem opracowania w projektach W. Żwaki i Z. Rej. Ich prace wyłączone zostały do odrębnego opracowania.

²³ Strefa „C” przeznaczona jest do opracowania na dalszych etapach pracy.

²⁴ RUDNICKA, Karolina. *INDUSTRIAL PATCHWORK – Nowy model strefy ekonomicznej na terenie KWK „Rydułtowy - Anna”*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ZUBEL, Henryk, architect IARP).

²⁵ QUAECK, Anna. *SZARŁOTA – PARK ROZRYWKI – Restrukturyzacja terenu KWK „Rydułtowy – Anna” w Rydułtowach*. Gliwice, 2014. Praca dyplomowa magisterska. Politechnika Śląska, Wydział Architektury (promotor: ZUBEL, Henryk, architect IARP).

Literatura:

[1] CZAPLIŃSKI, Marek; KASZUBA, Elżbieta; WĄS, Gabriela; ŻERELIK, Róścisław. *Historia Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. 611 s. ISBN 83-229-2213-2.

[2] GASIDŁO, Krzysztof; GORGON, Justyna. *Modelowe przekształcenia terenów poprzemysłowych i zdegradowanych*. Katowice: Centrum Usług Drukarskich H. Miler, 1999. 175 s. ISBN 83-903763-2-6.

[3] GORGON, Justyna. *Krajobraz zbudowany na węglu*. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach, 2008. 196 s. ISBN 978-83-905712-6-3.

[4] JUZWA, Nina; GIL, Adam; SULIMOWSKA-OCIEPKA, Anna; WITECZEK, Aleksandra. *Architektura i urbanistyka współczesnego przemysłu*. Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2010. 232 s. ISBN 978-83-926402-2-6.

[5] KRONENBERG, Jakub; BERGIER, Tomasz. *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010. 414 s. ISBN 978-83-62168-00-2.

[6] LENKIEWICZ, Władysław. *Budownictwo ogólne*. 7. wydanie. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1976. 510 s.

[7] MATUSIAK, Krzysztof a kol. *Innowacje i transfer technologii – słownik pojęć*. 3. wydanie. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2011. 350 s. ISBN: 978-83-7633-164-5.

[8] MATUSZCZYK-KOTULSKA, Aleksandra. *Rydułtowy – miasto z przyszłością*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2009. 80 s.

[9] MATUSZCZYK-KOTULSKA, Aleksandra. *Rydułtowy – zarys dziejów*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 1997. 424 s. ISBN 83-907476-1-8.

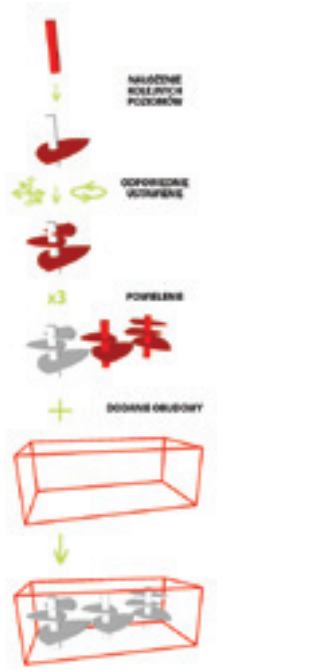
[10] PANCEWICZ, Alina. *Środowisko przyrodnicze w odnowie krajobrazu poprzemysłowego*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2011. 238 s. ISBN 978-83-7335-863-8.

[11] PANCEWICZ, Łukasz. Nad chodnikiem farma. *Architektura MURATOR*, nr. 11/2008, s. 14–16. ISSN 1232-6372.

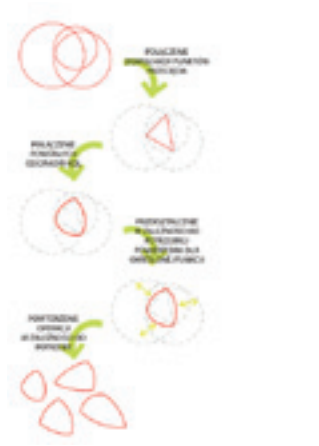
[12] ROLA, Henryk a kol. *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego Rydułtowy 1792 – 1992*. Wodzisław Śląski: Kopalnia Węgla Kamiennego Rydułtowy, 1992. 210 s.

[13] SIERKOWSKI, Jerzy. *Uprawy warzyw pod szkłem*. 3. wydanie. Warszawa: Państwowe wydawnictwo Rolne i Leśne, 1984. ISBN 83-09-00782-5.

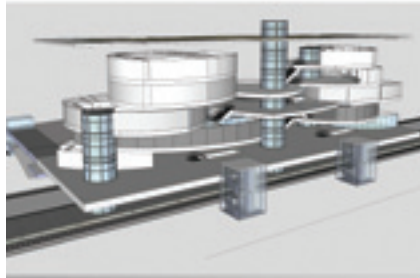
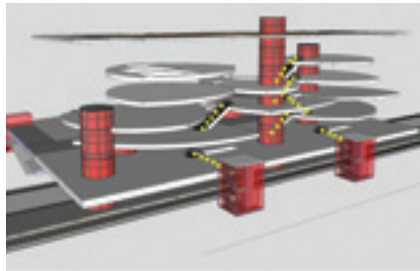
[14] ŚREDNIAWA, Piotr. Buldożerem i asfaltem – rewitalizacja po śląsku. *A&B – architektura & biznes*, nr. 05/2009. ISSN 1230-1817.

il. 54 Diagram budowy mechanizmu obiektu (opr. Anna Quaeck)

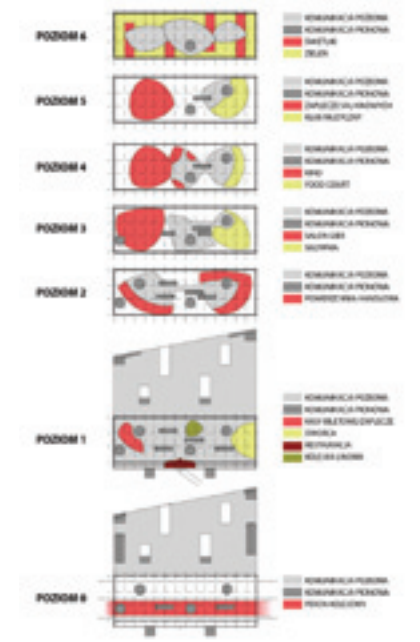
il. 55 Diagram tworzenia geometrii platform (opr. Anna Quaeck)

il. 56 Elementy składowe obiektu: a. komunikacja wewnętrzna b. kubatura funkcji c. struktura fasady zewnętrznej (opr. Anna Quaeck)

il. 58 Elewacja północna (opr. Anna Quaeck)

il. 57 Diagramy dystrybucji funkcji w obiekcie (opr. Anna Quaeck)

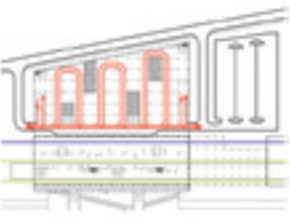
il. 59 Elewacja południowa z sąsiedztwem budynku płuczki (opr. Anna Quaeck)

dachu, który jest na poziomie pierwszego poziomu projektowanego budynku. Parking obsługiwany jest przez 4 klatki schodowe. (il. 57, 58, 59)

C.3.6/ Komunikacja

Działka, na której jest zlokalizowany przedmiot opracowania znajduje się przy gminnej drodze (ul. Obywatelska), na której ruch odbywa się za pomocą samochodów. Tą drogą przebiega także autobusowa trasa komunikacji miejskiej (w pobliżu znajduje się przystanek). Dodatkowo pod budynkiem przebiega linia kolejowa towarowo-osobowa. Budynek jest dostosowany do przyjęcia taksówek, jak i pozostawienia samochodów w systemie park&ride (duży dwupoziomowy parking). Na terenie obiektu jest również zlokalizowana stacja kolei linowej, a w bliskim sąsiedztwie budynek do obsługi rowerzystów.

W budynku układ komunikacji opiera się głównie na 4 głównych klatkach schodowych i

il. 60 System obsługi transportowej obiektu (opr. Anna Quaeck)

4 mniejszych zlokalizowanych w strefie parkingowej. Dodatkowo między piętrami można się poruszać za pomocą ruchomych schodów. Komunikacja pozioma odbywa się za pomocą kładek. (il. 60)

C.3.7/ Konstrukcja, materiały, infrastruktura techniczna

Obiekt został zaprojektowany w konstrukcji stalowo-żelbetowej, gdzie główną konstrukcję stanowi siatka stalowych słupów o przekroju 50x50 cm oraz łączących je dźwigarów.

Konstrukcja wież komunikacyjnych jest również stalowa i na nią nałożone są stropy zespolone, które dodatkowo są podtrzymywane przez pochylone słupy żelbetowe.

Od strony południowej fasada została w całości przeszklona podwójnym szkłem absorpcyjnym. Natomiast pozostałe elewacje wykonane są z płyt elewacyjnych.

Budynek został wyposażony w niezbędną infrastrukturę techniczną, tj. wodno-kanalizacyjną, elektryczną, wentylacyjną i ciepłowniczą. Główne urządzenia obsługujące te instalacje zlokalizowane są w specjalnej strefie (na 5 poziomie) i rozprowadzane po całym budynku za pomocą odpowiednich sieci ukrytych w płytach stropowych i strefach technicznych wież komunikacyjnych.

Dodatkowo projekt wykorzystuje alternatywne źródła energii, takie jak, np. energia geotermalna, czy energia słoneczna (umieszczone panele słoneczne na dachu). (il. 61)

C.3.8/ Podsumowanie

Zaprojektowany budynek jest wg autorki budynkiem usługowym, choć w części spełniłby wymagania mieszkańców w zakresie podniesienia oferty rozrywkowej, jak i turystycznej miasta, poprzez wprowadzenie ciekawych funkcji do środka, jak i szybkie i łatwe połączenie obiektu z innymi funkcjami na haldzie.

Różnorodność sposobów komunikacji, które spotykają się w projektowanym obiekcie umożliwia mieszkańcom i turystom bezproblemowe i szybkie przemieszczanie się po całym terenie opracowania.

Dzięki swojej prostej formie zewnętrznej, jak i uniwersalnej funkcji i konstrukcji, budynek może być umieszczany w wielu lokalizacjach, a szczególnie na terenach przemysłowych, gdzie dostęp do infrastruktury kolejowej nie jest utrudniony.

Obiekt wzbogaca ofertę zagospodarowania terenu kopalni „Rydułtowy – Anna” w przyszłości, kiedy podjęta zostanie decyzja o jej likwidacji. (il. 62)

DI WNIOSKI KOŃCOWE

a/ Postawione cele dydaktyczne zostały zrealizowane.

b/ Rezultaty wykonanych prac badawczo-projektowych potwierdziły efektywność metody pracy zespołowej.

c/ Praca zespołowa studentów wzmocniła ich kompetencje zawodowe i interpersonalne.

[15] WĘCŁAŁOWICZ-BILSKA, Elżbieta. Miasto przyszłości – tendencje, koncepcje, realizacje. *Czasopismo Techniczne – Architektura*, nr. 1-A/2/2012, s. 323-342. ISSN 0011-4561.

[16] ZUBEL, Henryk. Jak to robią inni. IBA Emscher Park oraz Saxony – Anhalt. In: BOŻEK, Gabriela a kol. *Architektura Przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji*. 1. wydanie. Katowice: Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego, 2000. 196 s. ISBN 83-85871-19-5.

[17] ZUBEL, Henryk. Wieże szybów kopalnianych w postindustrialnym krajobrazie miast Górnego Śląska. Chrońić czy złomować? In: WITECZEK, Jerzy a kol. *Nowoczesność w architekturze: urbanistyka i architektura miasta postindustrialnego*. Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2011. 103 s. ISBN 978-83-934068-2-1.

Internet:

[1] *EKOGROUP* [online]. [Cyt: 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.ekogroup.info>

[2] *Fotopolska – Polska na fotografii* [online]. Neo & Siloy, ©2012 [cyt. 20. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.fotopolska.eu>

[3] *GAPP – GÓRNOŚLĄSKA AGENCJA PROMOCJI PRZEDSIĘBIORCZOŚCI S.A.* [online]. Katowice: Górnośląska Agencja Promocji Przedsiębiorczości S.A., ©2011 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.gapp.pl>

[4] *Google Maps* [online]. Mountain View (California): Google Inc. [cyt. 30. 5. 2014]. Dostępny w: <https://maps.google.com/>

[5] *GUS – Główny Urząd Statystyczny* [online]. Warsywa: Główny Urząd Statystyczny, ©1995 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.stat.gov.pl/gus>

[6] *Hantz Woodlands* [online]. Detroit: Hantz Farms, ©2014 [cyt. 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.hantzfarmsdetroit.com>

[7] *Inhabitat* [online]. El Segundo (California): Inhabitat, Internet Brands Inc, ©2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.inhabitat.com>

[8] *KSSE – Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A.* [online]. Katowice: Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A. [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.ksse.com.pl>

[9] *geoportal.gov.pl* [online]. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, ©2013 [cyt. 25.6.2014]. Dostępny w: <http://geoportal.gov.pl>

[10] *Map of Poland – Galeria zdjęć polskich miast* [online]. Tarnowskie Góry: Firma Delta Tomasz Ćmakowski, ©2008 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.mapofpoland.pl>

[11] *Miasto Rydułtowy* [online]. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.rydułtowy.pl>

[12] *Oberschlesischebahn* [online]. 4images, ©2002 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: www.osb.cba.pl

[13] *PAIIIZ – Invest in Poland* [online]. Warszawa: Polish Information and Foreign Investment Agency [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.paiz.gov.pl>

[14] *Pop-Up City* [online]. Amsterdam: Pop-Up City, ©2008 – 2014 [cyt. 30. 5. 2014]. Dostępny w: <http://www.popup-city.net>

[15] *Portal Miasta Rydułtowy* [online]. Rydułtowy: ©2006–2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.rydułtowy.info>

[16] *Rybnik – naszemiasto.pl* [online]. Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.rybnik.naszemiasto.pl>

[17] *Rydułtowy – naszemiasto.pl* [online]. Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.rydułtowy.naszemiasto.pl>

[18] *Subregion Zachodni Województwa Śląskiego* [online]. Rybnik: Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego z siedzibą w Rybniku [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.subregion.pl>

[19] *Wodzisław Śląski – naszemiasto.pl* [online].

Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.wodzislawslaski.naszemiasto.pl>

[20] *Zarząd Transportu Zbiorowego w Rybniku* [online]. Rybnik: Zarząd Transportu Zbiorowego w Rybniku [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.ztz.rybnik.pl>

[21] *Zespół Szkół Zawodowych – Wodzisław Śląski* [online]. Wodzisław Śląski: ZSZ Wodzisław Śląski, ©2007 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostępny w: <http://www.zsz.wodzislaw.pl>

Akty prawne i dokumenty planistyczne:

[1] Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lutego 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. In: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, nr. 42, poz. 274. Warszawa: 2007.

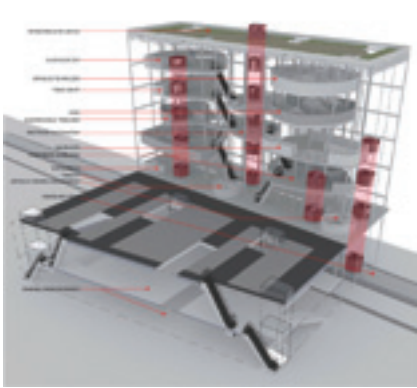
[2] *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rydułtowy*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2013.

[3] *Lokalny Program Rewitalizacji Rydułtów – aktualizacja na lata 2009 – 2020*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2009.

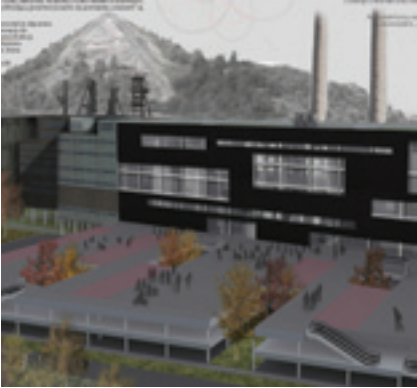
[4] *Program Ochrony Środowiska dla miasta Rydułtów na lata 2013 - 2016 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2017 – 2020*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2012.

[5] *Strategia Rozwoju Miasta Rydułtowy na lata 2000 – 2015*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy.

[6] *Rydułtowy – Opracowanie Ekofizjograficzne*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2012 (aktualizacja 2013).

il. 61 Układ struktury obiektu (opr. Anna Quaeck)

il. 62 Widok obiektu w kontekście haldy (opr. Anna Quaeck)

d/ Wykonana praca badawcza i projektowa stworzyła autorom możliwość wszechstronnego poznania m.in. kontekstów historycznych, społecznych, gospodarczych, przestrzennych podjętych zagadnień ze szczególnym uwzględnieniem walorów transgranicznej współpracy z Czechami.

e/ Zdefiniowane obszary problemowe pozwoliły na stworzenie atrakcyjnych hipotez projektowych w odniesieniu do konkretnych współczesnych obiektów architektury przemysłowej w Pszowie i Rydułtowach, dowodząc zasadność ich wykorzystania do nowych funkcji.

f/ Przedstawione projekty nie są definitywną odpowiedzią na pytanie, co zrobić z atrakcyjnymi obiektami przemysłowymi. Są propozycją wizji i ofert dla gospodarzy tych obiektów; miasta i kompanii górniczej.

g/ Nowe, adaptowane obiekty mogą skutecznie przyczynić się do wzbogacenia przestrzeni publicznych naszych miast, wzmacniając jednocześnie świadectwo tożsamości kulturowej tych miejscowości.

Warsztaty Ostrava-Poruba

17. 10. 2013 – 20. 10. 2013 subiektywnie

Magdalena Kluczwajd i Anna Pawełczyk

Czym jest dziedzictwo przemysłowe? Czy są to tylko obiekty służące jedynie wydoby-
ciu i przetwarzaniu surowców, czy elementy tworzące tożsamość miejsca i historię lokalnej
społeczności, a nawet całego regionu? Właśnie takie pytania skłoniły nas do uczestnictwa
w warsztatach, których tematem była „Rewitalizacja śląskiego dziedzictwa industrialnego w
pracach czeskich i polskich studentów architektury” mających miejsce w dniach od 17 paź-
dziernika do 20 października 2013 w Ostravie-Porubie.

Urodziłyśmy się i mieszkamy w Katowicach – mieście poprzemysłowym – dlatego post-
industrialny krajobraz był od zawsze częścią naszego środowiska. Żyjemy życiem miasta i
ciągle obserwujemy jego przemiany. Przykładami, które obrazują różne podejścia do dzie-
dzictwa przemysłowego są dwie z aktualnie przeprowadzanych inwestycji – Silesia Bussi-
ness Park w miejscu Huty Baildon, odcinająca się od zastanych form oraz nowa siedziba
Muzeum Śląskiego w miejscu dawnej kopalni „Katowice” wpisująca się w kontekst i podkre-
ślająca charakter miejsca.

Studia na Wydziale Architektury w Gliwicach kształcącej w duchu śląskiej szkoły archi-
tektury i przebywanie w środowisku architektonicznym wyczuliły nas na problem terenów
postindustrialnych, które są nam tak bliskie, dlatego skłaniamy się ku rewitalizacji terenów
poprzemysłowych z poszanowaniem dla zastanej infrastruktury. Również z tego powodu
temat wyjazdu był dla nas interesujący.

Dzięki warsztatom miałyśmy niepowtarzalną okazję zobaczyć przykłady polskiego i
czeskiego podejścia do dziedzictwa przemysłowego, znajdującego się na terenie pogranicza,
będącego niegdyś spójnym regionem węglowym. Był to fundament do dalszych rozważań i
późniejszych semestralnych projektów koncepcyjnych.

Obecnie widać wyraźny rozdźwięk w sposobie zarządzania i zagospodarowania tych te-
renów po obu stronach granicy. W Czechach dostrzeżono już potencjał, który tkwi w murach
szybów kopalnianych i towarzyszących im terenach. Doskonałym przykładem jest kopalnia
Lanek (il. 1), której obiekty zamienione zostały na muzeum, punkt gastronomiczny i park
tematyczny. W polskich kopalniach tj.: Rydułtowy „Anna” w Pszowie (il. 2) oraz KWK „1 Maja”
w Wodzisławiu Śląskim nie ma planów związanych z rewitalizacją. Szczególnie widać to w
KWK „1 Maja”, która pomimo, iż została zamknięta w 2001 roku, nadal nie znalazła nowej
funkcji, a hektary niezagospodarowanego terenu generują straty zamiast zysków dla miasta.
KWK „Anna” ciągle jeszcze wydobywa, pomimo że część obiektów już nie funkcjonuje. Jest to
ostatni moment, aby zaplanować rewitalizację, która utrzymałaby ciągłość życia tego terenu.

il. 1 Lanek, Ostrava-Petřkovice (foto: Anna Pawełczyk)

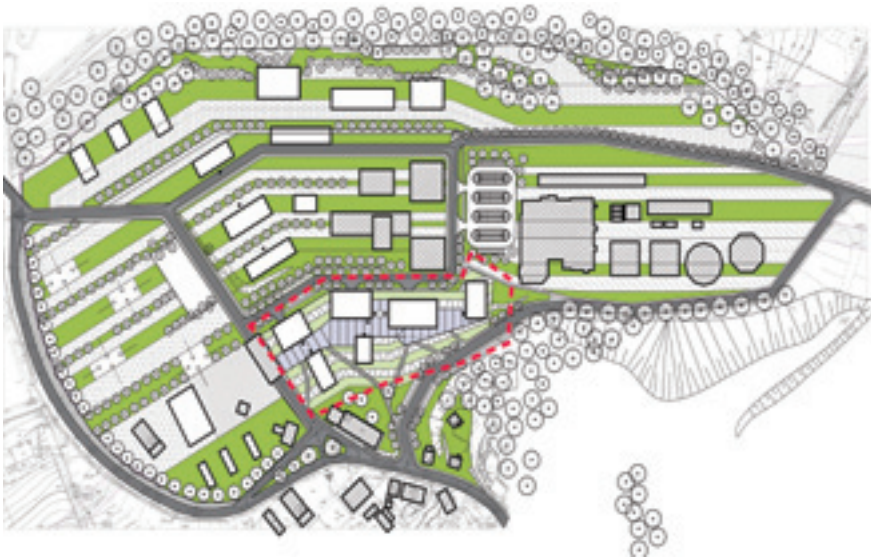
il. 2 KWK „Anna”, Pszów (foto: Magdalena Kluczwajd)

il. 3 Warsztaty, Ostrava-Poruba (foto: Anna Pawełczyk)

Kolejnym atutem warsztatów (il. 3) niewątpliwie był ich międzynarodowy charakter.
Była to okazja do wymiany doświadczeń, a także wzajemnej nauki i pomocy. Fakt ciągłej
pracy i nieomal całodobowego kontaktu pomiędzy uczestnikami pozwolił na burzliwe dysku-
sję, pomimo istniejących barier językowych. Taka forma szukania rozwiązań maksymalnie
pobudziła naszą kreatywność i doprowadziła do takich efektów, których nie da się osiągnąć w
pojedynkę. Zyskała na tym również zawartość merytoryczna opracowania – podział pracy po-
między osoby lub mniejsze grupy doprowadził do dokładniejszej analizy zagadnienia, a co za
tym idzie, do wyciągania trafniejszych wniosków. Było to szczególnie istotne dla zagadnienia
terenów poprzemysłowych, zarówno po polskiej jak i czeskiej stronie, ze względu na wielkość
takich założeń oraz ich zagęszczenie na tym terenie pogranicza. Wymiana doświadczeń i
konfrontacja wiedzy bazującej na dwóch różnych szkołach projektowych, z których się wy-
wodzimy, pozwoliły na utworzenie bazy pomysłów i możliwości nowego zagospodarowania
pokopalnianych nieużytków.

Uczestnictwo w warsztatach pozwoliło nam poszerzyć swoje architektoniczne horyzonty,
ale także spotkać innych młodych ludzi o podobnych zainteresowaniach, chcących zrobić
coś więcej niż jedynie spełniać wymagania programowe. Fakt, że warsztaty miały nieobo-
wiązkową formę i zgłosiły się na nie jedynie osoby szczególnie zainteresowane tematem,
dodatkowo wpłynął na wzrost zaangażowania uczestników i chęć wzajemnego przekazywania
sobie swoich doświadczeń, nie tylko dotyczących wiedzy merytorycznej, ale także ułatwień
w obsłudze programów komputerowych. Niewątpliwym plusem było to, że wszyscy byliśmy
ze środowiska architektonicznego i posługiwaliśmy się tożsamym językiem w mowie i rysun-
ku. Umiejętność schematycznego i syntetycznego przedstawienia idei pomagała w szybkim
przekazywaniu pomysłów. Elementem kończącym warsztaty była publiczna prezentacja
grupowych opracowań poszczególnych zagadnień, która była dla nas przedsmakiem póź-
niejszych prezentacji projektów w życiu zawodowym. Wymagała zwalczania w sobie stresu i
sformułowania klarownej i logicznej wypowiedzi.

il. 4 Masterplan (opr. Magdalena Kluczwajd)

il. 5 Wizualizacja pasażu (opr. Magdalena Kluczwajd)

Praca w grupie ma swoje dobre i złe strony. Wymaga zaufania do innych członków zespołu oraz jednoczesnego maksymalnego zaangażowania jednostki – tylko wtedy można osiągnąć sukces. Warsztaty w Czechach są przykładem spełnienia tych warunków. Zagadnienia analityczne zostały rzetelnie opracowane, co dało nam podstawy do dalszej pracy indywidualnej na macierzystych uczelniach. Jednak, czy zagadnienie nie powinno być dalej prowadzone w grupie? W naszym odczuciu projekty jednostkowe powinny jeszcze zostać poprzedzone grupowym projektem urbanistycznym, ze względu na skalę założenia. Pomimo krótkiego czasu na opracowanie tego etapu, każda z nas starała się wykonać masterplan, a dopiero potem zając się wybranym fragmentem terenu.

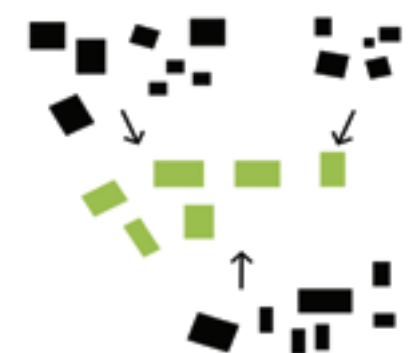
Obie zajęłyśmy się terenem kopalni KWK „Anna” w Pszowie, jednak każda wybrała inny obszar. Kopalnia znajduje się w ścisłym centrum miasta, będąc terenem o dużym potencjale inwestycyjnym z bardzo dobrym dojazdem (droga wojewódzka 933). Jej wielkim atutem są budynki historyczne zaprojektowane przez Hansa Poelziga, zachowane w dobrym stanie. Obie zdecydowałyśmy, iż jest to idealne miejsce dla funkcji biznesowo-komercyjnej. Postanowiłyśmy zachować cenną tkankę historyczną wpisując się w nią i uzupełniając o nowe obiekty. Zaproponowałyśmy również dopisanie kilku obiektów do rejestru zabytków m.in.: szyb „Chrobry II”, będący dominantą wysokościową oraz punktem charakterystycznym. Poniżej przedstawiamy fragmenty naszych projektów semestralnych będących przykładem pomysłów na rewitalizację KWK „Anna” w Pszowie.

Centrum biznesowo-szkoleniowe, Magdalena Kluczwajd

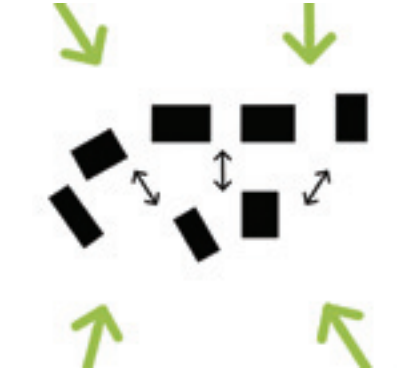
Masterplan dla całego obszaru zakłada podzielenie go na 4 strefy – mieszkalną (część zachodnią), rekreacyjną (część północna), produkcyjno-przemysłową (pas środkowy aż do wschodniej granicy) oraz usługową (część południowa – zakres szczegółowego opracowania). Ich układ został dopasowany do ukształtowania terenu oraz funkcji terenów przyległych. (il. 4, 5)

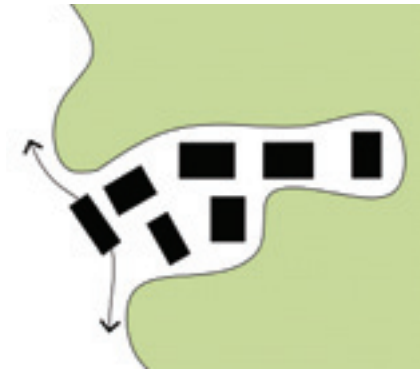
il. 6 Dopasowanie (opr. Magdalena Kluczwajd)

il. 7 Kształtowanie (opr. Magdalena Kluczwajd)

il. 8 Zieleń (opr. Magdalena Kluczwajd)

il. 9 Oddziaływanie (opr. Magdalena Kluczwajd)

Zasada kształtowania przestrzeni:

1/ Dopasowanie (il. 6)

Charakterystycznym elementem najbliższego otoczenia KWK „Anna” jest miękka rzeźba terenu i stosunkowo niezmienny przez człowieka krajobraz. Domy mieszkalne jak i obiekty użyteczności publicznej są wpisane we wznoszący się teren.

Cel: Wykorzystanie zastanej rzeźby terenu - wpisanie się w nią parkingiem naziemnym przekrytym żelbetową płytą wyrównującą teren od strony południowej -> swobodne dojście od centrum miasta.

2/ Kształtowanie (il. 7)

Okoliczna zabudowa tworzy raster składający się z rozproszonych punktów zabudowy jednorodzinnej oraz niewielkich kubatur zabudowy wielorodzinnej. To właśnie ich suma tworzy charakterystyczny obraz miasta.

Cel: Nawiązanie do zastanej zabudowy poprzez rozdrobnienie kubatury kompleksu -> mocno zaakcentowany podział na poszczególne funkcje z obsługą ze wspólnego, otwartego pasażu.

3/ Zieleń (il. 8)

Obszar Pszowa w dużej mierze pokrywają pola orne i lasy. Również teren KWK „Anna” zatopiony jest w dużej połaci zieleni. Restrukturyzacja terenów przemysłowych zakłada wzmocnienie warstwy ekologicznej miasta poprzez oddanie dużej części opracowania pod tereny zieleni, które stworzą swoistą otulinę dla zespołu usługowego oraz doskonałą strefę rekreacji dla terenów mieszkaniowych, których ulokowanie w zachodniej części działki pozwoli na zespolenie już istniejących terenów zurbanizowanych.

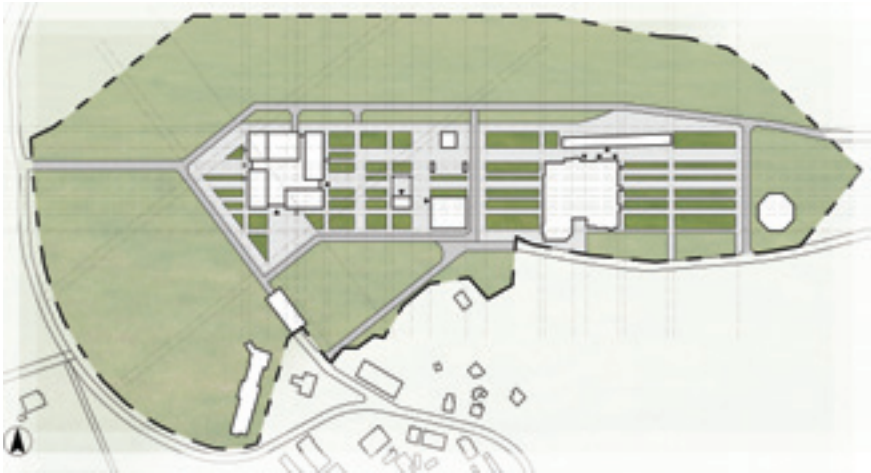
4/ Oddziaływanie (il. 9)

Struktura założenia poprzez swoje rozdrobnienie nawiązuje nie tylko do charakteru zabudowy mieszkaniowo-usługowej Pszowa, ale również do zastanej struktury KWK „Anna”.

Projektowane budynki i ich usytuowanie na działce są ściśle związane z istniejącą zabudową – ich rozsuniecie tworzy nowe osie widokowe oraz swoiste ramy nakierujące widza na istotne obiekty o walorach historycznych.

CENTRUM SZKOLENIOWO BIZNESOWE POŁĄCZONE Z FUNKCJĄ HOTELOWĄ I REKREACYJNĄ, Anna Pawełczyk

Głównym założeniem projektu było utworzenie centrum szkoleniowego przeznaczonego zarówno dla osób przyjezdnych, jak i dla mieszkańców Pszowa, aby dać im możliwość przekwalifikowania się. Postanowiłam zachować tworzący się w urbanistyce pas zabudowy i optycznie domknąć go poprzez zaprojektowanie obiektu centrum. Dodatkowym domknięciem miała być wieża hotelu, będąca drugą dominantą obok wieży wyciągowej szybu „Chrobry II”. (il. 10, 11, 12)

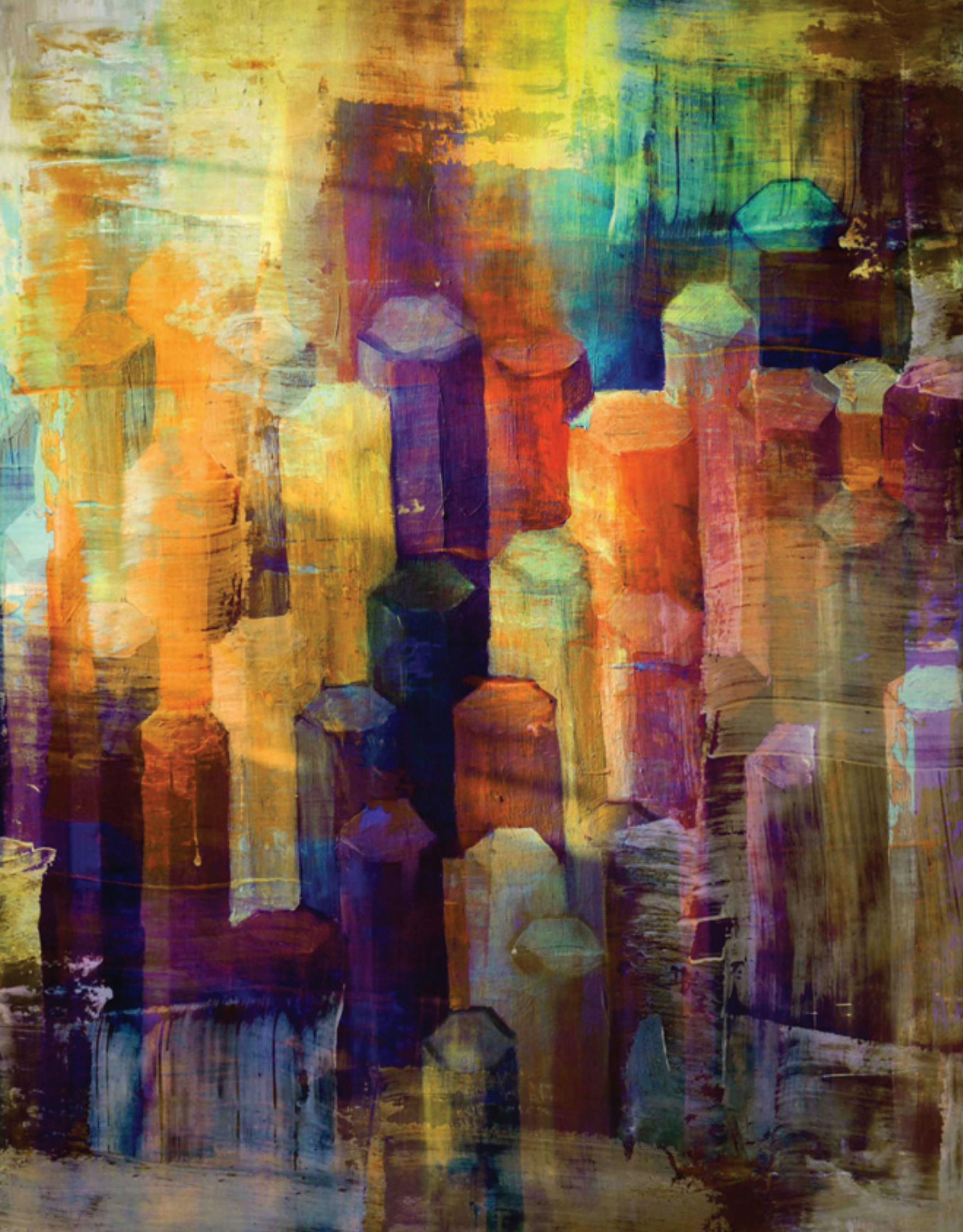
il. 10 Masterplan (opr. Anna Pawelczyk)

il. 11 Zdjęcia makiety (opr. Anna Pawelczyk)

il. 12 Wizualizacja (opr. Anna Pawelczyk)

6 Program Industriál- Grant Revitalizace 2013

Grant Revitalizace 2013

Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury

Josef Kiszka, Martin Náhlovský

Identifikační údaje:

Číslo projektu: CZ.3.22/3.3.04/13.03619

Spolufinancování z Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007 – 2013

Správce fondu mikroprojektů v ČR: Euroregion Silesia - CZ

Žadatel: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, Katedra architektury (226)

Partner: Politechnika Śląska w Gliwicach, Wydział Architektury

Vedoucí projektu: Ing. arch. Josef Kiszka

Koordinátor projektu na české straně: Ing. arch. Martin Náhlovský

Koordinátor projektu na polské straně: dr hab. inž. arch. Jan Pallado

Obsahovou náplň Grantu „Revitalizace slezského industriálního dědictví v pracích českých a polských studentů architektury“ obstarávají aktivity, které jsou orientovány k pohor-
ní krajině na pomezí Polské a České republiky a které jsou plně v korelaci s dlouhodobým
programem „Industriál“. Práce spojené s grantem byly realizovány během více než ročního
období a v jeho rámci proběhly činnosti, o nichž bylo blíže pojednáno v předchozím textu
(příprava, workshop, expedice, výstavy ad.).

Samotný závěr projektu obstarává právě tato publikace, která reflektuje výsledky ana-
lyticko-syntetické přípravy, sumarizuje vykonané aktivity (jak workshopové, tak semestrální)
a která doplňuje problematiku industriálu souborem textů (napsaných samotnými účastníky
projektu).

Převážně obrazový přehled pak přináší **katalog výstav**, vypracovaný coby doprovodný
materiál **závěrečných výstav** (v prostorách dolu Michal v Ostravě-Michálkovicích a na půdě
Slezské technické univerzity v Gliwicích).

Udržitelnost projektu

Souhrnnou publikaci nelze vnímat jako završení procesu zkoumání možností industriálních brownfields na území České a Polské republiky. Dosažené výsledky budou následnými školními aktivitami dále rozvíjeny a prohlubovány. Současně bude docházet k precizaci studentských výstupů a k doplňování dosud neřešených industriálních areálů. Obecně bude při těchto činnostech praktikována další mezinárodní spolupráce, a to jak na ose Ostrava-Gliwice, tak v kooperaci s jinými partnery.

V současné době se připravují / probíhají / proběhly další workshopy. Proběhl workshop (a soutěž) na úpravu kašny na ostravském dole Hlubina za účasti studentů architektury z Ostravy, Liberce a studentů designu z katowické Akademie výtvarných umění. Dále je v plném proudu příprava programu a workshopu ve Frýdku-Místku tematicky zaměřeného na pozůstatky textilního průmyslu.

Jak už bylo zmíněno v předchozích odstavcích, spojení českých a polských studentů (a stejně tak českých a polských pedagogů) poskytuje oboustranný profit. Vícedenní workshopy, poznávací expedice a navazující výstavy představují velmi hodnotný způsob vzdělávání. Dochází zde k intenzivní výměně názorů, k aplikaci rozličných teoretických principů a ke zdravé konfrontaci výsledných výstupů. Opomíjet nelze ani důležité integrační pozadí a navazování osobních vztahů – jak v úrovni studentské, tak kantorské a studentsko-kantorské.

Další – dosud nezminěný, avšak v rámci projektu nesmírně důležitý – faktor je zastoupen samotnou interakcí s dotčenými místními samosprávami, správci areálů a dalšími důležitými představiteli.

Projekt má několik cílů:

- Zmapování řešeného území a problematiky industriálních struktur či brownfields představuje zásadní výchozí bod projektu, stejně tak zkoumání možností dalšího rozvoje (dopravně-technická infrastruktura, funkční využití, turistika ad.) – současně při vyhledávání a pojmenovávání jednotlivých problémů. Samotné studentské práce, které vyplynou z uskutečněné diagnostiky, naskytanou konkrétní návrhová řešení důlních areálů (a to jak v úrovni urbanismu a územního plánování, tak v úrovni samotné architektury).
- Proces řešení problémů v daném území bude přínosný nejenom pro zástupce obcí a vlastníky areálů, ale i pro české a polské studenty (možnost práce na konkrétním zadání, vzdělávání v průběhu procesu tvorby, zkušenosti z mezinárodní spolupráce).
- Důležitým bodem celého projektu je vzájemná kooperace českých a polských vědecko-pedagogických pracovníků, která přispěje k jejich odbornému růstu a zvýší kvalitu obou zúčastněných vědeckých pracovišť.

Cílovými skupinami jsou:

- Studenti Katedry architektury VŠB v Ostravě a Fakulty architektury Slezské technické univerzity v Gliwicích, pro které je přínosná jak mezinárodní spolupráce, tak možnost podílet se během workshopu a semestru na řešení problémů, které jsou obdobné pro postindustriální území jak na české, tak na polské straně. Důležitý je kulturní, sociologický, jazykový i společenský aspekt těchto kontaktů.
- Pracovníci obou škol, kteří si při koordinaci projektu vymění poznatky a zkušenosti z oblasti pedagogické i vědecké.
- Návštěvníci přednášek
- Obce ležící v řešeném území (místní samosprávy, občané a jejich iniciativy), které budou seznámeny s možnostmi využití – na základě vykonaného výzkumu a následných návrhových predikcí pod vedením zkušených odborníků. Obce budou mít možnost získat publikaci a uspořádat na své půdě prezentaci jednotlivých výstupů. Vlastníci dotčených areálů a jiné zainteresované osoby a organizace získají rozšířený pohled na problematiku postindustriálních struktur a brownfields, jejichž kulturně-historická hodnota nekoresponduje se současným využitím a jejichž stav degraduje bezprostřední prostředí.

01.1	KUCHA	10,00	01.7	KORIDOR	1,50
01.2	OBEDOVNA / JEDALNA	10,00	01.8	PRACOVNA PRÁVNÍKŮ	10,00
01.3	OBEDOVNA	10,00	01.9	KUCHA	1,50
01.4	KUCHA / KUCHA	10,00	01.10	KUCHA / KUCHA	1,50
01.5	KUCHA / KUCHA	10,00			
01.6	KUCHA	10,00			

02.1	KUCHA / KUCHA	10,00	02.7	KORIDOR	1,50
02.2	KUCHA	10,00	02.8	PRACOVNA PRÁVNÍKŮ	10,00
02.3	KUCHA	10,00	02.9	KUCHA	1,50
02.4	KUCHA / KUCHA	10,00	02.10	KUCHA / KUCHA	1,50
02.5	KUCHA / KUCHA	10,00			
02.6	KUCHA	10,00			

03.1	KUCHA / KUCHA	10,00
03.2	KUCHA / KUCHA	10,00
03.3	KUCHA / KUCHA	10,00

04.1	KUCHA / KUCHA	10,00
04.2	KUCHA	10,00
04.3	KUCHA	10,00

2.NP

02.1	KUCHA / KUCHA	10,00	02.7	KORIDOR	1,50
02.2	KUCHA	10,00	02.8	PRACOVNA PRÁVNÍKŮ	10,00
02.3	KUCHA	10,00	02.9	KUCHA	1,50
02.4	KUCHA / KUCHA	10,00	02.10	KUCHA / KUCHA	1,50

2.NP

02.1	KUCHA	10,00
02.2	KUCHA / KUCHA	10,00
02.3	KUCHA	10,00
02.4	KUCHA	10,00
02.5	KUCHA	10,00

1.NP - STAJ

01	KUCHA	10,00	01	KUCHA	10,00
02	KUCHA	10,00	02	KUCHA	10,00
03	KUCHA	10,00	03	KUCHA	10,00
04	KUCHA	10,00	04	KUCHA	10,00

POHLED SEVERNÍ

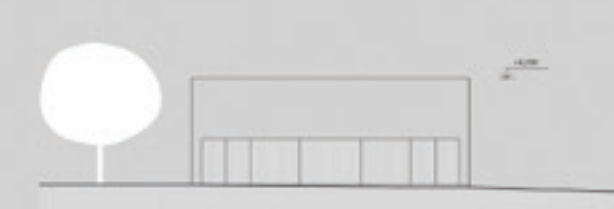
01	KUCHA	10,00	01	KUCHA	10,00
02	KUCHA	10,00	02	KUCHA	10,00
03	KUCHA	10,00	03	KUCHA	10,00
04	KUCHA	10,00	04	KUCHA	10,00

POHLED JIHOVÝCHODNÍ

01	KUCHA	10,00	01	KUCHA	10,00
02	KUCHA	10,00	02	KUCHA	10,00
03	KUCHA	10,00	03	KUCHA	10,00
04	KUCHA	10,00	04	KUCHA	10,00

POHLED JIHOZÁPADNÍ

CHÉV - POHLED JIHOZÁPADNÍ

POHLED JIŽNÍ

01	KUCHA	10,00	01	KUCHA	10,00
02	KUCHA	10,00	02	KUCHA	10,00
03	KUCHA	10,00	03	KUCHA	10,00
04	KUCHA	10,00	04	KUCHA	10,00

POHLED VÝCHODNÍ

POHLED JIHOVÝCHODNÍ

STAJ - POHLED JIHOZÁPADNÍ

7 V závěru / Na koniec

O autorech

ING. ARCH. TOMÁŠ BINDR

Narozen v Opavě. V letech 1992 – 1999 studium na Fakultě architektury VUT v Brně. Od roku 2003 Atelier 38 s.r.o., od roku 2007 pedagog na Fakultě stavební VŠB – TU v Ostravě. 2008 – 2011 jmenován členem Akademie architektury, od 2013 autorizovaný architekt.

ING. ARCH. JOSEF KISZKA

Narozen v Žitoticích (1953), praktikující architekt, pedagog na Katedře architektury Fakulty stavební VŠB – TU v Ostravě.

ING. ARCH. MARTIN NÁHLOVSKÝ

Narozen v Ostravě (1985). V období 2004 – 2010 studium VŠB – TU v Ostravě. Od roku 2010 působnost v architektonicko-projekční kanceláři Master Design s.r.o. Od téhož roku postgraduální studium na Fakultě stavební VŠB – TU v Ostravě.

ING. ARCH. MARTIN NEDVĚD

Narozen v Poličce (1984). Studium na ČVUT v Praze (Pozemní stavby a architektura) a na VŠB – TU v Ostravě (Architektura a stavitelství). Působí jako interní doktorand na Fakultě stavební VŠB – TU v Ostravě (téma: Revitalizace kulturně-společenských center malých obcí).

DR HAB. INŽ. ARCH. JAN PALLADO, PROF. PŚ

Jan Pallado, architekt, profesor Politechniki Śląskiej, kierownik Katedry Projektowania Architektonicznego na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej. Studia na Wydziale Budownictwa i Architektury Politechniki Śląskiej (dyplom 1976, Nagroda SARP im. S. Nowickiego i S. Skrypija), doktorat na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej (1989), habilitacja na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej (2009). Prowadzi w Katowicach działające od 1985 roku autorskie Biuro Projektów Architektonicznych. Członek Izby Architektów Rzeczypospolitej Polskiej. Laureat licznych nagród i wyróżnień w konkursach architektonicznych oraz za zrealizowane projekty, w tym Wysokiej Rekomendacji (Highly Commended) World Architecture News za zrealizowany projekt zespołu mieszkaniowego przy ulicy Dębowej w Katowicach (2010). Autor podręcznika akademickiego Zabudowa wielorodzinna. Podstawy projektowania (2014).

MGR INŻ. ARCH. PIOTR ŚREDNIAWA

Piotr Średniawa, mgr inż. arch. wykładowca na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, oraz na kierunku Gospodarka Przestrzenna w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Studia na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej (dyplom 1978 r.). Członek SARP, V-ce Przewodniczący Rady Śląskiej Okręgowej Izby Architektów, członek Kolegium Sędziów Konkursowych SARP. Od 2002 r. z żoną Barbarą prowadzi Biuro Studiów i Projektów w Gliwicach. Laureat 65 nagród i wyróżnień w konkursach architektonicznych i urbanistycznych, projektowych i realizacyjnych, krajowych i międzynarodowych. Autor licznych artykułów i felietonów w prasie fachowej: „Architektura”, „Architektura i Biznes”, „Archivolta”, „Zawód Architekt”.

ING. ARCH. JANA STEHLÍKOVÁ

Narozena v Rýmařově. V letech 2005 – 2011 studium na Katedře architektury Fakulty stavební VŠB – TU v Ostravě. Od roku 2011 spolupráce s atelierem A2 architekti v Olomouci. Působí jako interní doktorandka na Fakultě stavební VŠB – TU v Ostravě.

MGA. VENDULA ŠAFÁŘOVÁ, PH.D.

Narozena v Ostravě (1976). Studium na VŠUP v Praze, doktorát na ČVUT v Praze, 3,5letá praxe v kanadsko-čínském ateliéru v Šanghaji. Vlastní ateliér provozuje od roku 2006. Pedagogická praxe na Fakultě stavební VŠB – TU v Ostravě od roku 2011. Člen AIA ČR (2006) a UVU ČR (2010). Zabývá se architekturou a její propagací, teorií architektury a volným uměním. Sestavila s Martinou Peřínkovou publikaci „Čína, urbanita, identita” (2011) a „Městské zásahy Ostrava 2013” (2014).

MGR INŻ. ARCH. HENRYK ZUBEL

Henryk Zubel, dr inż. architekt, mgr sztuki, MA Berlage Institute w Amsterdamie, wykładowca na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej oraz na kierunku Architektura i Urbanistyka w Wyższej Szkole Zawodowej w Raciborzu. Studia: na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej (1978), na Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach - Wydział Grafiki (1984), podyplomowe studia w Berlage Institut w Amsterdamie (1993). Doktorat na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej (2014). Członek SARP, V-ce Przewodniczący Okręgowej Izby Architektów RP w Katowicach, Członek Kolegium Sędziów Konkursowych SARP. Współwłaściciel (wraz z arch. Andrzejem Dudą) biura architektonicznego INARKO sp. z o.o. w Gliwicach. Laureat ok. 70 nagród za osiągnięcia twórcze i realizacyjne oraz w konkursach architektonicznych krajowych i zagranicznych, w tym m.in. I nagrody (wraz z zespołem) w międzynarodowym konkursie na zabudowę dzielnicy KAROLINA w Ostrawie.

Abstrakt

Adaptace jako princip přežití industriálního dědictví / Martin Nedvěď

Kapitola se zabývá možnostmi nového využití vysloužilých průmyslových objektů. Představuje několik příkladů funkčních adaptací a stručnou metodiku pro posouzení hodnoty industriálních památek a vhodnosti výběru nových funkcí pro jejich adaptace.

Jiný průmysl na Moravě a ve Slezsku / Jana Stehlíková

Příspěvek se zabývá stručným seznámením s tématy dalších průmyslových odvětví na Moravě a ve Slezsku, které nebyly do prací studentů primárně zahrnovány. Postindustriální objekty textilní výroby, cukrovarnictví a pivovarnictví hrají významnou roli v obrazu našich měst. Jednotlivá průmyslová odvětví jsou v samostatných oddílech charakterizována historickým vývojem, současným stavem a několika příklady v základních datech.

Bytové domy historických dělnických kolonií v Horním Slezsku. Typologické vazby na současnou architekturu. / Jan Pallado

Bytová zástavba historických dělnických kolonií Horního Slezska z přelomu století se liší od substance tehdejších měst inovativní strukturou zástavby. Je koncipována z opakujících se solitérních objektů (z multiplikovaných segmentů). Jedná se o moderní přechodné typy mezi jednorodinnými a mnohobytovými objekty v podobě bezschodišťových domů a rovněž o prototypy současných bytových domů s jedním, dvěmi, třemi či čtyřmi schodišti.

Pro projektování historických dělnických kolonií je charakteristický systémový přístup. To se projevilo na jedné straně v testování různého množství a uspořádání bytů v prostoru jednotlivého funkčního a formálního modelu, na druhé straně pak v tvorbě typologicky různých objektů na bázi jednotného souboru segmentů. Navzdory konzervativnímu (resp. tradičnímu) vnějšímu výrazu mělo formování objemů průkopnický charakter. A to zejména tam, kde je v jejich struktuře patrný segmentový princip skladby.

Ostravské kolonie včera, dnes a zítra / Martin Náhlavský

Článek rekapituluje dějiny dělnických kolonií na českém území, podrobněji pak zásadní události na Ostravsku – v souvislosti s boomem stavební typizace, jeho útlumem a následnou transformací do podoby panelových sídlišť. Významná část textu je věnována současnému stavu kolonií a krátkému zhodnocení potenciálů a možných východisek.

Industriál obydlený uměním / Vendula Šafářová

Článek popisuje umělecké aktivity, akce a architektonické intervence do prostoru industriálního prostředí, architektury, brownfields v Čechách a zahraničí. Prezentuje vybrané příklady z Prahy (rekonverze vodárny pro divadlo Teatr Novogo Fronta) a Číny (798 Art District v Pekingu, Waterhouse Hotel v Šanghaji), které představují originální užití industriálu (industriálního architektonického dědictví), včetně jeho zrodu, života a dalšího příběhu (vývoje). Zamýšlí se nad kontroverzním neevropským užitím industriální architektury pomocí inspirace uměleckým aktem či kreativní ekonomikou a následnými reakcemi postindustriální společnosti.

Industriál versus postindustriál / Tomáš Bindr

Industriální a postindustriální období na Ostravsku. Je skončení těžby na Ostravsku začátek nového života, nebo neživota? Vsazení osobního příběhu a osobních realizací do dějinného kontextu místa.

Historické, prostorové, hospodářské, sociální a přírodní podmínky transformace Rybnické uhelné oblasti na příkladech měst Pszów a Rydułtowy / Henryk Zubel, Piotr Średniawa

Prezentovaný analytický materiál byl zpracován během česko-polského urbanistického a architektonického studentského workshopu, pořádaného Katedrou architektury Fakulty stavební VŠB – TU Ostrava a partnerskou Fakultou architektury Slezské technické univerzity v Gliwicích na podzim roku 2013 v Ostravě-Porubě. Analýzy byly následně rozšířeny a prohloubeny v průběhu zpracovávání diplomových prací na Fakultě architektury v roce 2013/2014. Předmětem analýzy je průmyslové území Ostravy (Česká republika), Rybnického

uhelného revíru (Polsko) a Hornoslezské průmyslové oblasti (Polsko). Daný region (jak na polské, tak na české straně) podléhá v posledních 25 letech velmi silné přeměně, která udává jeho dosavadní charakter. Analytická práce vedla k vytvoření prvního syntetického modelu regionu, jenž nabízí zcela nový pohled na tuto oblast. Byl vytvořen nový perspektivní pohled, jakožto nedílná součást organismu. Cílem analýzy je pokus komplexního vhledu na celý region, vzájemné vztahy, podobnosti a rozdíly. Utříděný materiál (od měřítka nadregionálního přes analýzu měst až po měřítko průmyslových, resp. poprůmyslových areálů) byl základem pro variantní návrhy projektů, včetně revitalizace vybraných objektů.

Nový život ve starém – adaptace průmyslových pozemků a budov pro nové funkce ve městech Pszów a Rydułtowy – v rámci vybraných diplomových projektů studentů architektury Slezské technické univerzity / Henryk Zubel, Piotr Średniawa, Patrycja Wąs, Anna Zakarczemna, Karolina Rudnicka, Anna Quaeck

Uzavírané a likvidované průmyslové závody často zaujímají exponovaná místa v prostoru našich měst. Nevyhnutelným rozhodnutím o jejich fyzické likvidaci nepředcházejí studie nebo koncepční materiály a projekty, které by ukazaly potenciál možného (a různorodého) využití celých areálů a konkrétních objektů – např. v zefektivnění a zlepšení urbanistické struktury města a jejich adaptability pro nové funkční využití. (Gasidło a Gorgon, 1999; Gorgon, 2008; Juzwa, Gil, Sulimowska-Ociepka a Witeczek, 2010).

Historické budovy jsou chráněny zákonem. Objekty současné průmyslové architektury –často ve velmi dobrém technickém stavu a s unikátní konstrukcí – jsou bezohledně likvidovány. Z obrazu Slezska mizejí stavby, které mají velkou architektonickou hodnotu. Potřeba jejich zachování má velký význam pro ochranu obrazu kulturního dědictví hornictví (Średniawa, 2009; Zubel, 2011).

Diplomové práce studentů architektury Slezské technické univerzity ukazují (na příkladech projektů adaptace současných objektů dolů ve měatech Pszów a Rydułtowy kolem Rybnika), jak rozpoznat potenciální příležitosti a jak využít jejich možnosti ve prospěch místních komunit ve Slezsku. Příklady evropských úspěchů v této oblasti, realizovaných ve velkém měřítku v oblastech srovnatelných s oblastí Horního Slezska, jsou pro nás stále nerealizovatelným snem (Zubel, 2000).

Architektonickým projektům předcházejí analytické studie sociální, ekonomické, kulturní a prostorové. Architektonické návrhy nedávají definitivní odpověď na otázku: „Co a jak?“ Jsou to návrhy, kterými mladí architekti projevíli zájem o problémy, které ostatní nevnímají nebo je přehlížíjí.

Přímou inspirací pro tyto práce byl workshop studentů architektury z Ostravy a Gliwic, který se konal na podzim roku 2013 v Ostravě v rámci výzkumného grantu. Metoda týmové práce byla převedena i do procesu přípravy diplomových prací. Studenty získané kompetence, vyplývající z práce ve skupině, jsou dalším cenným efektem těchto projektových aktivit.

Streszczenie

Adaptacja jako zasada przetrwania dziedzictwa przemysłowego / Martin Nedvěd

W artykule są opisane możliwości nowego wykorzystania starych przemysłowych obiektów. Są tu zaprezentowane przykłady adaptacji do nowych funkcji i zwięzła metodyka oceny wartości zabytków poprzemysłowych oraz stosowność wyboru nowych funkcji do adaptowanej struktury.

Inny przemysł na Morawach i na Śląsku / Jana Stehlíková

Artykuł jest krótkim wprowadzeniem do tematu architektury innych gałęzi przemysłu na Morawach i na Śląsku, które nie były w ramach warsztatów w okręgu zainteresowań studentów. Obiekty poprzemysłowe przemysłu włókienniczego, cukrowniczego oraz browarnictwa odgrywają wszak ważną rolę w obrazie naszych miast. W poszczególnych akapitach jest podana charakterystyka tych branż poprzez ich historię, stan obecny i przykłady danych podstawowych.

Zabudowa wielorodzinna historycznych kolonii robotniczych na Górnym Śląsku. Związki typologiczne z architekturą współczesną / Jan Pallado

Zabudowa wielorodzinna historycznych kolonii robotniczych Górnego Śląska z przełomu XIX i XX wieku różni się od tkanki ówczesnych miast nowatorską strukturą zabudowy. Tworzą ją powtarzalne, wolno stojące budynki, składające się niejednokrotnie z powtarzalnych segmentów. Wykształciły się wówczas pierwowzory współczesnej zabudowy pośredniej między jedno- i wielorodzinną, w postaci domów bezklatkowych, a także prototypy współczesnych budynków z jedną, dwiema, trzema i czterema kłatkami schodowymi.

Projektowanie historycznych kolonii robotniczych cechowało podejście systemowe. Przejawiało się ono z jednej strony w testowaniu różnych ilości i układów mieszkań w obrębie wybranego modelu funkcjonalno-przestrzennego, z drugiej – w formowaniu zróżnicowanych typologicznie budynków w oparciu o ujednolicony zestaw segmentów. Pomimo zachowawczej, tradycyjnej formy architektonicznej zabudowy, kształtowanie brył budynków miało także niekiedy charakter prekursorski, szczególnie tam, gdzie struktura bryły odzwierciedlała segmentową strukturę budynku.

Kolonie w Ostrawie wczoraj, dziś i jutro / Martin Náhlůvský

Artykuł podsumowuje historię kolonii robotniczych na teritorium Czech, bardziej szczegółowo zwłaszcza na obszarze regionu ostrawskiego w powiązaniu z istotnymi wydarzeniami – boomem budowlanym i szerzącym się stosowaniem typizacji w budownictwie przyzakładowym, następujące później ograniczenie tego typu budownictwa i przemiany prowadzące do wielkopłytkowej zabudowy osiedlowej. Znacząca część tekstu poświęcona jest aktualnemu stanowi kolonii oraz zwięzłej ocenie potencjału oraz możliwych rozwiązań.

Sztuka w industrialu / Vendula Šafářová

W artykule są opisane działania artystyczne, wydarzenia i interwencje architektoniczne w zakresie środowiska przemysłowego, architektury, terenów poprzemysłowych w Republice Czeskiej i poza jej granicami. Przedstawione zostały wybrane przykłady z Pragi (konwersja stacji pomp wodociągowych na Teatr Novogo Fronta) i Chinach (798 Art District w Pekinie, Waterhouse Hotel w Szanghaju), które pokazują oryginalne wykorzystanie industrialu (przemysłowego dziedzictwa architektonicznego), w tym jego narodzin, życia i dalszego trwania (przemian). Zastanawia się nad nie-europejskimi kontrowersyjnymi przemianami architektury przemysłowej metodą inspiracji artystycznej czy ekonomii kreatywnej i wynikających z nich reakcji społeczeństwa postindustrialnego.

Industrial versus postindustrial / Tomáš Bindr

Okres industrializacji i okres poprzemysłowy w ostrawskim. Czy koniec wydobywania węgla w regionie jest początkiem nowego życia czy nie-życia? Wstawka osobistej opowieści i własnych realizacji do historycznego kontekstu miejsca.

Uwarunkowani historyczne, przestrzenne, gospodarze, społeczne i przyrodnicze transformacji rybnickiego okręgu węglowego na przykładach Pszowa i Rydułtów / Henryk Zubel, Piotr Średniawa

Prezentowany materiał analityczny został opracowany podczas czesko-polskich studenckich warsztatów urbanistyczno architektonicznych, zorganizowanych przez Katedrę Architektury Wydziału Budownictwa VSB w Ostrawie, oraz Wydział Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach w jesieni 2013 r. w Ostrawie. W szczególności analizy te zostały poszerzone i pogłębione w trakcie opracowywanych na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w 2013 r. i 2014 r. magisterskich prac dyplomowych. Przedmiotem analiz są tereny przemysłowe Ostrawy (Czeska Republika), ROW-u czyli Rybnickiego Okręgu Węglowego (Polska) oraz GOP czyli Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (Polska). Rejon ten zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie podlega w ostatnich 25 latach bardzo silnym transformacjom, które zmieniają jego dotychczasowy charakter. Prace analityczne doprowadziły do stworzenia po raz pierwszy syntetycznego modelu regionu umożliwiając zupełnie nowe spojrzenie na ten obszar, dotychczas analizowany fragmentarycznie zarówno po polskiej jak i czeskiej stronie. Stworzona została tym samym nowa perspektywa widzenia tego regionu jako całościowego integralnego organizmu. Celem analiz jest próba całościowego spojrzenia obejmującego cały ten region, wzajemne zależności, podobieństwa jak i różnice. Usystematyzowany materiał od skali ponad regionalnej poprzez analizy miast aż do zespołów przemysłowych i po przemysłowych był bazą dla wariantowych opracowań projektowych obejmujących rewitalizację wybranych obiektów.

NOWE ŻYCIE W STARYM – adaptacje poprzemysłowych terenów i obiektów do nowych funkcji w Pszowie i Rydułtówach – w wybranych dyplomowych projektach studentów architektury Politechniki Śląskiej / Henryk Zubel, Piotr Średniawa, Patrycja Wąs, Anna Zakarczemna, Karolina Rudnicka, Anna Quaeck

Zamykane i wyburzane zakłady przemysłowe zajmują często eksponowane miejsca w przestrzeni naszych miast. Nieuchronne decyzje dotyczące ich fizycznej likwidacji, nie są poprzedzane opracowaniami studialnymi bądź projektami koncepcyjnymi pokazującymi potencjalne możliwości wielorakiego wykorzystania poprzemysłowych terenów i obiektów: w usprawnieniu i poprawie struktury urbanistycznej miasta, a także w adaptacji do nowych funkcji (Gasidło a Gorgoń, 1999; Gorgoń, 2008; Juzwa, Gil, Sulimowska-Ociepka a Witeczek, 2010).

Obiekty historyczne mogą liczyć na ustawową ochronę. Obiekty współczesnej architektury przemysłowej – często o bardzo dobrym stanie technicznym i o unikalnej konstrukcji – podlegają wyburzeniom w sposób bezwzględny. Z krajobrazu Śląska znikają obiekty, które mają ogromne wartości architektoniczne. Potrzeba ich zachowania, ma wielkie znaczenie dla ochrony obrazu dziedzictwa kulturowej historii przemysłu górniczego (Średniawa, 2009; Zubel, 2011).

Dyplomowe prace studentów architektury Politechniki Śląskiej pokazują – na wybranych przykładach projektów adaptacji współczesnych obiektów kopalń położonych w Pszowie i Rydułtówach na Ziemi Rybnickiej – jak dostrzec potencjał możliwości i jak je wykorzystać dla dobra lokalnych społeczności Euroregionu Silesia. Przykłady europejskich osiągnięć w tej dziedzinie, zrealizowanych na dużą skalę na terenach porównywalnych z obszarem Górnego Śląska są dla nas ciągle niezrealizowanym marzeniem (Zubel, 2000).

Projekty architektoniczne poprzedzone są studiami analitycznymi problemów społecznych, gospodarczych, kulturowych i przestrzennych. Propozycje architektoniczne nie są definitywną odpowiedzią na pytanie: „Co i jak?” Są propozycjami, jakimi młodzi architekci zaznaczają swoje zainteresowanie problemami, których inni nie dostrzegają lub je lekceważą.

Bezpośrednią inspiracją dla podjęcia prac projektowych były warsztaty projektowe studentów architektury z Ostrawy i Gliwic, które odbyły się jesienią 2013 roku w Ostrawie, w ramach realizowanego wspólnie grantu badawczego.

Zespołowa metoda pracy warsztatowej przeniesiona została do procesu przygotowania prac dyplomowych magisterskich. Uzyskane przez studentów kompetencje wynikające z pracy w grupie, są dodatkowymi efektami wartościowych działań projektowych.

Summary

Adaptation as a principle of survival of the industrial heritage / Martin Nedvěď

The chapter deals with the possibilities of a new use of old industrial buildings. It presents several examples of adaptation to different functions and a short methodology for assessing the value of industrial monuments and the appropriateness of new features for their adaptation.

Another industry in Moravia and Silesia / Jana Stehlíková

The article gives a brief introduction to the topics of other industrial branches on Moravia and Silesia, which were not primarily included in the students projects. Post-industrial objects of the textile, sugar and beer industry take a significant role in the image of our cities. Particular industries are individually characterized by the historical development, current state and in the few examples.

Residential buildings of historic workers' colonies in the Upper Silesia. Typological links to the contemporary architecture. / Jan Pallado

Multi-family building of the Silesian historic workers' colonies from the turn of XIX and XX century differs from then towns' tissue by the buildings' innovatory structure. It is created by repeatable freestanding buildings often consisting of repeatable segments. Then prototypes of modern semi-collective buildings have been developed, in the form of non-staircase houses, as well as prototypes of contemporary buildings with one, two, three and four staircases.

System approach featured historic worker's colonies design. It manifested on the one hand in testing different numbers and configurations of flats within chosen spatial model, on the second hand in formation of typological differentiated buildings using unified package of segments. Despite conservative, traditional architectonic forms of buildings, sometimes forming bodies of buildings had also precursory character, particularly where structure of the building body reflected segmental structure of the building.

Ostrava colonies yesterday, today and tomorrow / Martin Náhlavský

Article summarizes the history of the workers' colony on the Czech territory, further in detail major events in the Ostrava region – in connection with the building unification boom, its downturn and subsequent transformation into prefabricated housing. A significant part of the text deals with the current state of the colonies and a short evaluation of the potential and possible solutions.

Industry inhabited by arts / Vendula Šafářová

The paper describes artistic activities, events and architectural intervention into the industrial environment, architecture, brownfields in the Czech Republic and abroad. It presents selected examples from Prague (conversion of waterworks for Teatr Novogo Fronta) and China (798 Art District in Beijing, Waterhouse Hotel in Shanghai), which represent a unique use of industrial architectural heritage, including its birth, life and further development. It reflects on the controversial use of non-European industrial architecture using artistic work of inspiration or creative economy and the consequent reactions of the post-industrial society.

Industry versus postindustry / Tomáš Bindr

Industrial and post-industrial period in the Ostrava region. Is the end of mining in the Ostrava start a new life or unlife? Inserting a personal story and personal realization in the historical context of the place.

Historical, spatial, economic, social and natural transformation conditions of the Rybník coal field in examples of Pszów and Rydułtowy cities / Henryk Zubel, Piotr Średniawa Piotr

Presented analytical material was developed during the Czech - Polish urban and architectural student workshops organized by the Department of Architecture of the Faculty of Civil VSB Ostrava and Faculty of Architecture, Silesian University of Technology in the fall of 2013. Ostrava. In particular, these studies have been extended and deepened in the course

of being developed at the Faculty of Architecture of the University in 2013., And 2014. MSc dissertations. The subject of analysis are industrial areas of Ostrava (Czech Republic), ROW-in or Rybník Coal (Poland) and the GOP that is the Upper Silesian Industrial District (Poland). The area on both the Polish and Czech side subject in the last 25 years very strong transformations that change the current character. Analytical work has led to the creation of the first synthetic model of the region allowing a completely new look to the area, so far analyzed fragments of both the Polish and Czech sides. Was created the same new perspective view of the region as an integral holistic organism. The aim of the analysis is to attempt a holistic view covering the entire region, interrelationships, similarities and differences. Structured material on the scale than the regional cities through analysis to industrial teams and the industry was the basis for variant design projects including the revitalization of the selected objects.

NEW LIFE IN OLD – adaptations industrial lands and buildings to new functions in Pszów and Rydułtowy – in selected diploma projects of students architecture of Silesian University of Technology / Henryk Zubel, Piotr Średniawa, Patrycja Wąs, Anna Zakarczemna, Karolina Rudnicka, Anna Quaeck

Closed and demolished industrial plants often occupy prominent places in the space of our cities. Inevitable decisions regarding their physical liquidation, are not preceded by studies or conceptual projects illustrating the potential of multiple use of brownfield sites and objects: in improving the urban structure of the city, as well as to adapt to new functions.

Historical objects can count on statutory protection. Objects of contemporary industrial architecture – often with very good technical condition and unique form – are subject to knocking down in the ruthless way. Many postindustrial objects, which are of great architectural value, are disappearing from Silesian landscape. The need to preserve them, is of great importance for the protection of cultural heritage of the mining industry. Diploma work of architecture students Silesian University of Technology show – on selected examples of adaptation projects of the contemporary mines facilities located in Pszów and Rydułtowy on the Rybník Earth – to see the potential opportunities and how to use them for the benefit of local communities of the Euroregion Silesia.

Architectural projects are preceded by analytical studies on social, economic, cultural, and spatial issues. Architectural proposals are not definitive answer to the question: „What and how?” These are proposals, in which young architects indicate their interest in the problems that others do not notice or are disregarding them. Design workshops of students of architecture from Ostrava and Gliwice in autumn of 2013, were a direct inspiration for taking design works in frames of research grants processed together.

Team workshop method was transferred to the process of preparing master's theses. Obtained by students competences arising from work in a group, are valuable additional effects of project activities.

Bibliografie

LITERATURA:

ANDO, Tadao. Reprezentace a abstrakce. In: *Archiweb* [online]. Brno: Archiweb, s.r.o., publikováno 20. 5. 2013, 19:25 [cit. 23. 7. 2014]. Dostupné z: http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=13596&type=17

Architekt. Praha: Julius Macháček – Kabinet, roč. 59, č. 1/2013. ISSN 0862-7010.

BAUMSCHLAGER, Carlo; EBERLE, Dietmar. *Über Wohnbau / House-ing*. Wien; New York: Springer, 2000. 191 s. ISBN 3-211-83228-9.

BURDETT, Ricky; SUDJIC, Deyan. *The Endless City*. 1. vydání. London (UK): Phaidon Press, 2008. 512 s. ISBN 9780714848204.

COSSONS, Neil. Průmysl včerejška, odkaz zítřku? In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 14-30. ISBN 978-80-01-04067-6.

CZAPLIŃSKI, Marek; KASZUBA, Elżbieta; Wąs, Gabriela; Żerelik, Rościsław. *Historia Śląska*. Wrocław: Wydawnictvo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. 611 s. ISBN 83-229-2213-2.

ČAPKA, František; SLEŽÁK, Lubomír. *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana (se zřetelem na Moravu a Slezsko)*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita / Akademické nakladatelství CERM, 2011. 273 s. ISBN 978-80-210-5717-3.

ČERNÁNSKÝ, Martin. Dělnická kolonie. In: *Lidová architektura / www.lidova-architektura.cz* [online]. Praha: Ing. Martin Čerňanský, Ph.D., ©2000 – 2013, publikováno 10. 2. 2012 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.lidova-architektura.cz/prehled-seznam/en-cyklopedie/kolonie-delnicka.htm

DOHNAL, Miloň. První manšestrová manufaktura v Šumperku. In: *Vlastivědné muzeum v Šumperku* [online]. Šumperk: Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace [cit. 28.06.2014]. Dostupné z: http://www.muzeum-sumperk.cz/index.php?item=cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah/&Iarticle=109

DVOŘÁKOVÁ, Eva. Průmyslové dědictví a limity jeho institucionální ochrany v České republice. In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 134-143. ISBN 978-80-01-04067-6.

EBNER, Peter; HERRMANN, Eva; HOLLBACHER, Roman; KUNTSCHER, Markus; WIETZORREK, Ulrike. *Typology+ː Innovative Residential Architecture*. Basel; Boston, Berlin: Birkhäuser Verlag AD, 2009. 431 s. ISBN 978-3-03-460087-3.

Emerging Architecture. *AR, the Architectural Review*, roč. 114, č. 1366 (12/2010). ISSN 0003-861X.

FRAGNER, Benjamin. Architektura konverzí. Kličkování mezi zájmy. *Era 21*, roč. 13, č. 4/2013, s. 16-17. ISSN 1801-089X.

FRAGNER, Benjamin; HANZLOVÁ, Alena. *Industriální stopy / Vestiges of Industry*. Architektura konverzí průmyslového dědictví v České republice 2000–2005. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze, 2005. 185 s. ISBN 80-239-5440-7.

FRAGNER, Benjamin. Industriální stopy. Architekt, roč. 53, č. 09/2007, s. 2. ISSN 0862-7010.

FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008. 335 s. ISBN 978-80-01-04067-6.

FÖHL, Axel. Záchrana průmyslové minulosti – zkušenosti z Německa. In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 126-133. ISBN 978-80-01-04067-6.

GASIDŁO, Krzysztof. *Kierunki przekształceń przestrzeni przemysłu*. Gliwice: Wydawnictwo Politechnik Śląskiej, 2010. 141 s. ISBN 978-83-7335-700-6.

GASIDŁO, Krzysztof; GORGONŃ, Justyna. *Modelowe przekształcenia terenów poprzemysłowych i zdegradowanych*. Katowice: Centrum Usług Drukarskich H. Miler, 1999. 175 s. ISBN 83-903763-2-6.

GONZALES, Xavier. Ubranka Ialki Barbie. *Architektura MURATOR*, nr. 4/2007, s. 37–43. ISSN 1232-6372.

GORGONŃ, Justyna. *Krajobraz zbudowany na węglu*. Katowice: Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach, 2008. 196 s. ISBN 978-83-905712-6-3.

HAVRLANT, Miroslav. *Dějiny Ostravy: vydáno k 700. výročí založení města*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1967. 767 s.

CHOJECKA, Ewa a kol. *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*. Katowice: Muzeum Śląskie, 2004. 711 s. ISBN 83-87455-77-6.

JEMELKA, Martin. Ostravské dělnické kolonie I: Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven v moravské části Ostravy. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. 544 s. ISBN 978-80-7368-953-7.

JEMELKA, Martin. *Ostravské dělnické kolonie II: Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy*. 1. vydání. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. 736 s. ISBN 978-80-7464-190-9.

JEMELKA, Martin. Ostravské hornické kolonie: představy a skutečnost (1850-1900). In: *Lidé a prostor v perspektivě*. 1. vydání. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2010, s. 36-39. ISBN 978-80-248-2198-6.

JENCZMIONKA, Maria; URBASIK, Mariusz. *Kopalnia węgla kamiennego ANNA w latach 1832 – 2002*. Pszów: 2002. 58 s.

JUJA, Jakub; PIOTROWSKI, Szymon. Wyzwania i przeszkody rewitalizacji miast. In: *LEX - a Wolters Kluwer business* [online]. Warszawa: Wolters Kluwer SA, opublikowane 27. 11. 2009 [cyt. 16. 6. 2014]. Dostępny w: http://www.lex.pl/akt/-akt/wyzwania-i-przeszkody-rewitalizacji-miast

JUZWA, Nina; GIL, Adam; SULIMOWSKA-OCIEPKA, Anna; WITECZEK, Aleksandra. *Architektura i urbanistyka współczesnego przemysłu*. Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2010. 232 s. ISBN 978-83-926402-2-6.

KACZKOWSKI, M. *Koncepcja renowacji urbanistycznej kolonii Bor-sig w Zabrze*. Katowice: Biuro Projektów Architektonicznych, 1992.

KALINA, Pavel. *Juhani Pallasmaa Očima kůže*. Recenze knihy. [Cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: http://www.nakladatelstviarcha.cz/media/filebrowser/recenze/architekt.gif

KAŠPÁREK, Michal. Dělnické kolonie. Romantické dědictví prvorepublikové bídý. In: *Poznej Brno* [online]. [Cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: http://poznejbrno.cz/kolonie/

KISZKA, Josef a kol. *Blue Notes*. 1. vydání. Ostrava: ACCENDO - Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., 2013. 156 s. ISBN 978-80-904810-9-1.

KLOUDOVÁ, Jitka a kol. *Kreativní ekonomika: trendy, výzvy, příležitosti*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 218 s. ISBN 978-80-247-3608-2.

KOCIERZOVÁ, Lenka; KORBELÁŘOVÁ, Irena; WAWRECZKA, Henryk; ŽÁČEK, Rudolf. *Vítkovice*. 1. vydání. Třinec: Nakladatelství WART, 2002. 93 s. ISBN 80-238-8498-0.

KOLÁŘ, Martin. *Analýza českého řepařství a cukrovarnictví a možnosti dalšího rozvoje*. Praha, 2008. Disertační práce. Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Katedra zemědělské ekonomiky.

Kolektiv autorů. *Structura 2012: II. ročník mezinárodní stavební konference*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, 2012. ISBN 978-80-248-2879-4.

Kolektiv autorů. *Sborník prací ke konferenci Structura: stavební trendy 2013*. 1. vydání. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, 2013. 284 s. ISBN 978-80-248-3236-4.

Kolektiv autorů. *Uhelné hornictví v Ostravsko-karvinském revíru*. Ostrava: Anagram, s.r.o., 2003. 564 s. ISBN 80-7342-016-3.

KONOPSKA, Beata; PUSTELNIK, Andrzej; PYSIEWICZ-JĘDRUSIK, Renata. *Granice Śląska*. Wrocław: Wydawnictwo Rzeka, 1998. 105 s. ISBN 83-906558-4-5.

KRONENBERG, Jakub; BERGIER, Tomasz. *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Kraków: Fundacja Sendzimira, 2010. 414 s. ISBN 978-83-62168-00-2.

KRZYŽANKOVÁ, Vlasta. *Historie města. In: Statutární město Ostrava - oficiální portál / OSTRAVA!!!* [online]. Ostrava: Magistrát města Ostravy, aktualizováno 2. 7. 2012 14:27 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta

KUCHTOVÁ, Regina. *Dělnické kolonie v Ostravě. Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 14, č. 6/2011, str. 11–15. ISSN 1212-0855.

KUTA, Vítězslav; KUDA, František. *Urbanistická struktura města Ostravy a ukončení těžby černého uhlí*. 1. vydání. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2004. 213 s. ISBN 80-7248-231-9.

KUTTY, Michael. Jubilejní kolonie roste do krásy. *Jižní listy*, roč. 5, č. 1/2008, str. 6–7.

LENKIEWICZ, Władysław. *Budownictwo ogólne*. 7. wydanie. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1976. 510 s.

LIGEZA, Józef; ŻYWIRSKA, Maria. *Zarys kultury górnictzej*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1964. 260 s.

MAJLIŠ, Tomáš. Ostravské hornické kolonie. In: *Provedu.cz* [online]. Publikováno 5. 3. 2011 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: http://provedu.cz/ostravske-hornicke-kolonie/

MATĚJ, Miloš a kol. *Technické památky v Ostravě*. 1. vydání. Ostrava: Statutární město Ostrava ve spolupráci s vydavatelstvím Repro-

nis, 2007. 103 s. ISBN 978-80-7329-157-0.

MATĚJ, Miloš; KLÁT, Jaroslav; KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Kulturní památky ostravsko-karvinského revíru*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. 223 s. ISBN 978-80-85034-52-3.

MATĚJ, Miloš; KORBELÁŘOVÁ, Irena; LEVÁ, Pavla. *Nové Vítkovice / 1876–1914*. 1. vydání. Ostrava: Památkový ústav, 1992. 55 s. ISBN 80-85034-07-7.

MATĚJ, Miloš; KUČOVÁ, Věra. *Industriální soubory v Ostravě vybrané k nominaci na zápis do seznamu světového dědictví UNESCO*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2007. 63 s. ISBN 978-80-85034-01-1.

MATUSIAK, Krzysztof a kol. *Innowacje i transfer technologii – słownik pojęć*. 3. wydanie. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2011. 350 s. ISBN: 978-83-7633-164-5.

MATUSZCZYK-KOTULSKA, Aleksandra. *Rydułtowy – miasto z przyszłością*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 2009. 80 s.

MATUSZCZYK-KOTULSKA, Aleksandra. *Rydułtowy – zarys dziejów*. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy, 1997. 424 s. ISBN 83-907476-1-8.

NAVRÁTIL, Oldřich. *Hodnocení průmyslového dědictví*. Brno, 2014. Disertační práce. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury.

NEDVĚD, Martin; ZÁMEČNÍKOVÁ, Valerie. Využití industriálních staveb v Moravskoslezském kraji pro kulturní a společenské aktivity. In: *Člověk, stavba a územní plánování 7*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2013, s. 273-278. ISBN 978-80-01-05225-9.

PALLASMAA, Juhani. *Oči kůže / Architektura a smysly*. Zlín: ARCHA, 2012. 85 s. ISBN 978-80-87545-10-2.

PALLADO, Jan. Typologiczne aspekty projektowania zabudowy wielorodzinnej. In: NAWROT, Grzegorz a kol. *Gliwickie rekomendacje: Rozwiązania przestrzenne nowoczesnej wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej*. Gliwice: Poltechnika Śląska, Wydział Architektury, 2013. 151 s. ISBN 978-83-63849-08-5.

PALLADO, Jan. Wątki przedmodernistyczne w nowoczesnej architekturze mieszkaniowej, In: Witeczek, Jerzy a kol. *Nowoczesność w architekturze. Architektura pustych miejsc – Bytom*. Gliwice: Politechnika Śląska, Wydział Architektury, 2007. 251 s. ISBN 83-60716-15-3.

PANCEWICZ, Alina. *Środowisko przyrodnicze w odnowie krajobrazu poprzemysłowego*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2011. 238 s. ISBN 978-83-7335-863-8.

PANCEWICZ, Łukasz. Nad chodnikiem farma. *Architektura MURATOR*, nr. 11/2008, s. 14–16. ISSN 1232-6372.

PARKOT, Agnieszka. Rzymianie, pruszczenie i bursztyn. *Pomorskie*, nr. 2/2012, s. 20–22. ISSN 1640-8268.

PFEIFER, Günter; BRAUNECK, Per. *Freestanding Houses: A Housing Typology*. Basel; Boston; Berlin: Birkhäuser Verlag AG, 2010. 120 s. ISBN 978-3-0346-0073-6.

PFEIFER, Günter; BRAUNECK, Per. *Town Houses: A Housing Typology*. Basel; Boston; Berlin: Birkhäuser Verlag AG, 2009. 128 s. ISBN 978-3-7643-8610-8.

ROLA, Henryk a kol. *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego Rydułtowy 1792 – 1992*. Wodzisław Śląski: Kopalnia Węgla Kamiennego Rydułtowy, 1992. 210 s.

RUMPEL, Petr; SLACH, Ondřej; KOUTSKÝ, Jaroslav. *Měkké fak-*

tory regionálního rozvoje. 1. vydání. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2008. 186 s. ISBN 978-80-7368-435-8.

RUMPEL, Petr; SLACH, Ondřej; TICHÁ, Iva; BEDNÁŘ, Pavel. *Urban shrinkage in Ostrava, Czech Republic* [online]. Poslední změna 30. 3. 2010 [cit. 13. 7. 2014]. Dostupné z: https://www.ufz.de/export/data/400/39016_WP2_report_Ostrava.pdf

RYŠKOVÁ, Michaela. Textilní průmysl Moravy a Slezska – hodnoty a jejich nedostatečná památková ochrana v několika příkladech. *Zprávy památkové péče*, roč. 73, č. 3/2013, s. 225-230. ISSN 1210-5538.

RYŠKOVÁ, Michaela; JUŘÁK, Petr. *Kulturní dědictví textilního průmyslu Frýdku-Místku*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územně odborné pracoviště v Ostravě, 2013. 151 s. ISBN 978-80-85034-77-6.

SATTIG, Georg. Über die Arbeiterwohnungsverhältnisse im Oberschlesischen Industriebezirk. *Zeitschrift des Oberschlesischen Berg- und Huttenmannischen Vereins*, nr. 31, rok 1892.

SEIDL, Kurt. Das Arbeiterswohnungswessen in der Oberschlesischen Montanindustrie. *Selbstverlag des Oberschlesischen Berg- und Hüttenmännischen Vereins*, rok 1913.

SERUGA, Waclaw. *Warunki i kryteria kształtowania niskiej intensywnej zabudowy mieszkaniowej*. Kraków: Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, 1984. 215 s.

Sherwood, Roger. *Modern Housing Prototypes*. London: Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1978. 167 s. ISBN 0-674-57942-9.

SCHMELZOVÁ, Radka. Průmyslové dědictví a jeho perspektivy. In: FOLTÝN, Dušan. *Prameny paměti: sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. 1. vydání. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK, 2008, s. 273-293. ISBN 978-80-7290-352-8.

SCHMELZOVÁ, Radoslava a kol. *Divadlo v netradičním prostoru, performance a site specific - současné tendence*. 1. vydání. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2010. 249 s. ISBN 978-80-7331-184-1.

SIERKOWSKI, Jerzy. *Uprawy warzyw pod szkłem*. 3. wydanie. Warszawa: Państwowe wydawnictwo Rolne i Leśne, 1984. ISBN 83-09-00782-5.

ŚREDNIAWA, Piotr. Buldožerem i asfaltem – rewitalizacja po śląsku. *A&B – architektura & biznes*, nr. 05/2009. ISSN 1230-1817.

STANGEL, Michał. Rewitalizacja z kultura w tle. *Architektura MURATOR*, nr. 5/2011, s. 44–55. ISSN 1232-6372.

STOCKLEY, Martin. Važme si svého historického dědictví. *Era 21*, roč. 13, č. 4/2013, s. 5. ISSN 1801-089X.

STRAKOŠ, Martin. *Průvodce architekturou Ostravy*. 1. vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. 479 s. ISBN 978-80-85034-54-7.

ŠINDELÁŘOVÁ, Irena; KOBZA, Miroslav. *Řeky Moravskoslezského kraje*. 1. vydání. Olomouc: Poznání, 2000. 244 s. ISBN 978-80-86606-70-5.

TOMASZEK, Stanisław; KLEMENS, Janina; OPANIA, Wojciech. *Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 1996. 136 s.

VÁCLAVOVÁ, Denisa. Místa činu. *A2 – kulturní čtrnáctideník*, roč. 2, č. 11/2006. ISSN 1803-6635.

VÁCLAVOVÁ, Denisa; ŽIŽKA, Tomáš a kol. *Site specific*. 1. vydání. Praha: Pražská scéna, 2008. 324 s. ISBN 978-80-86102-44-3.

VENTURI, Robert; BROWN, Denise Scott; IZENOUR, Steven. *Learning from Las Vegas*. MIT Press, 1977. ISBN 978-0-262-72006-X.

VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009. 352 s. ISBN 978-80-200-1647-8.

VOJVODÍKOVÁ, Barbara. Některé možnosti využití opuštěných pozemků po důlních podnicích. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 7, č. 5/2004, s. 12-16. ISSN 1212-0855.

VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfields – souvislosti a příležitosti: Důl Alexander – zrcadlo minulosti příležitost budoucnosti Kunčiček*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012. 116 s. ISBN 978-80-7431-089-8.

VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfields – specifika, okolí a ideje*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012. 112 s. ISBN 978-80-7431-100-0.

VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfieldy – cesta od minulosti do budoucnosti*. 1. vydání. Praha: European Science and Art Publishing, 2013. 126 s. ISBN 978-80-87504-22-2.

VOJVODÍKOVÁ, Barbara a kol. *Brownfieldy – a co s nimi souvisí*. 1. vydání. Praha: European Science and Art Publishing, 2014. 138 s. ISBN 978-80-87504-23-9.

VYBÍRAL, Jindřich. Vodojem jako architektonický skvost – Vodárenské věže v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: *Dějiny a současnost* [online]. Praha: Občanské sdružení pro podporu historické literatury a časopisu Dějiny a současnost v produkci NLN, s.r.o. – Nakladatelství Lidové noviny, 2007 [cit. 24. 7. 2014]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/8/vodojem-jako-architektonicky-skvost/>

VYBÍRAL, Jindřich. *Zrození velkoměsta: Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství ERA, 2003. 219 s. ISBN 80 86517-94-2.

WĘCŁAŁOWICZ-BILSKA, Elżbieta. Miasto przyszłości – tendence, koncepcje, realizacje. *Czasopismo Techniczne – Architektura*, nr. 1-A/2/2012, s. 323-342. ISSN 0011-4561.

ZUBEL, Henryk. Jak to robią inni. IBA Emscher Park oraz Saxony – Anhalt. In: Božek, Gabriela a kol. *Architektura Przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji*. 1. wydanie. Katowice: Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego, 2000. 196 s. ISBN 83-85871-19-5.

ZUBEL, Henryk. Wieże szybów kopalnianych w postindustrialnym krajobrazie miast Górnego Śląska. Chronić czy złomować? In: Witczek, Jerzy a kol. *Nowoczesność w architekturze: urbanistyka i architektura miasta postindustrialnego*. Gliwice: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 2011. 103 s. ISBN 978-83-934068-2-1.

ŽIŽKA, Tomáš. Site specific projekty. In: FRAGNER, Benjamin. *Průmyslové dědictví / Industrial heritage*. Sborník příspěvků k mezinárodnímu bienále Industriální stopy. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví Českého vysokého učení technického v Praze ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, 2008, s. 220–227. ISBN 978-80-01-04067-6.

INTERNET:

798 Art Zone. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, publikováno 15. 9. 2004, 17:03, poslední změna 17. 7. 2013, 01:40 [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/798_Art_Zone

Boutique Hotels – more than just a brush with history. In: *CHINA.ORG.CN* [online]. Beijing (China): China Internet Information Cen-

ter [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: http://china.org.cn/living_in_china/life_in_pictures/2009-06/09/content_17913394.htm

District 798 - the Art of 798 Art District, Beijing, China [online]. Hong Kong: 798 District Limited, ©2009 – 2014 [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.798district.com/>

EKOGROUP [online]. [Cyt: 30. 5. 2014]. Dostěpný w: <http://www.ekogroup.info>

Fotopolska – Polska na fotografii [online]. Neo & Siloy, ©2012 [cyt. 20. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.fotopolska.eu>

GAPP – GÓRNOŚŁAŚKA AGENCJA PROMOCJI PRZEDSIĘBIORCZOŚCI S.A. [online]. Katowice: Górnośląska Agencja Promocji Przedsiębiorczości S.A., ©2011 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.gapp.pl>

Geoportál ČÚZK [online]. Praha: ČÚZK, ©2010 [cit. 16. 7. 2014]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz>

Google Maps [online]. Mountain View (California): Google Inc. [cyt. 30. 5. 2014]. Dostěpný w: <https://maps.google.com/>

GUS – Główny Urząd Statystyczny [online]. Warsyawa: Główny Urząd Statystyczny, ©1995 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.stat.gov.pl/gus>

Hantz Woodlands [online]. Detroit: Hantz Farms, ©2014 [cyt: 30. 5. 2014]. Dostěpný w: <http://www.hantzfarmsdetroit.com>

Inhabitat [online]. El Segundo (California): Inhabitat, Internet Brands Inc, ©2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.inhabitat.com>

Klub přátel Hornického muzea v Ostravě [online]. Ostrava-Petřkovice: Klub přátel Hornického muzea v Ostravě, ©2007, poslední změna 24. 6. 2014 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.hornicky-klub.info/>

Kolonii Bedřišku tvoří staré finské domky. In: *Moravskoslezský deník.cz* [online]. Ostrava: VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., ©2005 – 2014, publikováno 12. 8. 2007 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/20070811_bedriska_kolonie_fins.html

KSSE – Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A. [online]. Katowice: Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A. [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.ksse.com.pl>

Landek. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, publikováno 20. 8. 2006, 15:05, poslední změna 25. 12. 2013, 09:51 [cit. 25. 7. 2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Landek>

LANDEK PARK [online]. Ostrava: Vítkovice, a.s., ©2009 [cit. 20. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.landekpark.cz/>

geoportal.gov.pl [online]. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, ©2013 [cyt. 25.6.2014]. Dostěpný w: <http://geoportal.gov.pl>

Map of Poland – Galeria zdjęć polskich miast [online]. Tarnowskie Góry: Firma Delta Tomasz Čmakowski, ©2008 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.mapofpoland.pl>

MAPY.CZ [online]. Praha: Seznam.cz, a.s., ©1996-2014 [cit. 20. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz>

Miasto Rydułtowy [online]. Rydułtowy: Urząd Miasta Rydułtowy [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.rydułtowy.pl>

Mladí výzkumníci [online]. VŠB – Technická univerzita Ostrava: ©2011 [cit. 20. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.mladivyzkumnici.cz/>

MVRDV [online]. [Cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.mvrdv.nl/>

Oberschlesischebahn [online]. 4images, ©2002 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: www.osb.cba.pl

PAliIZ – Invest in Poland [online]. Warszawa: Polish Information and Foreign Investment Agency [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.paiz.gov.pl>

Partnerství pro české brownfieldy [online]. VŠB – Technická univerzita Ostrava: ©2011 [cit. 20. 6. 2014]. Dostupné z: <http://brownfields.vsb.cz/>

Pop-Up City [online]. Amsterdam: Pop-Up City, ©2008 – 2014 [cyt: 30. 5. 2014]. Dostěpný w: <http://www.popupcity.net>

Portal Miasta Rydułtowy [online]. Rydułtowy: ©2006–2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.rydułtowy.info>

Povodí Odry [online]. Povodí Odry, státní podnik, ©2012 [cit. 27. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.pod.cz/>

Rybnik – naszemiasto.pl [online]. Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.rybnik.naszemiasto.pl>

Rydułtowy – naszemiasto.pl [online]. Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.rydułtowy.naszemiasto.pl>

Subregion Zachodni Województwa Śląskiego [online]. Rybnik: Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego z siedzibą w Rybniku [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.subregion.pl>

Teatr Novogo Fronta [online]. [Cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.tnf.cz/cs/>

The Waterhouse at South Bund / Neri & Hu. In: *Archdaily* [online]. Santiago (Chile): Plataforma Networks, publikováno 15. 8. 2012 [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.archdaily.com/?p=263158>

Tianzifang. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, publikováno 7. 10. 2009, 03:19, poslední změna 23. 9. 2013, 17:08 [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tianzifang>

Trans Europe Halles [online]. Lund: Trans Europe Halles Coordination Office [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.teh.net/>

Vývoj urbanizace v ČR. Obecné tendence a regionální struktura procesu. In: *Oficiální webová stránka fanoušků Katedry regionální ekonomie a správy – pro nás znalé problematiky jen KRES ESF MU* [online]. [Cit. 16. 7. 2014]. Dostupné z: <http://mujweb.cz/krejska/1.htm>

Wodzisław Śląski – naszemiasto.pl [online]. Warszawa: Polskapresse Sp. z o.o., ©2000 – 2014 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.wodzislawslaski.naszemiasto.pl>

Zarząd Transportu Zbiorowego w Rybniku [online]. Rybnik: Zarząd Transportu Zbiorowego w Rybniku [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.ztz.rybnik.pl>

Zdař Bůh.cz [online]. Petřvald: Montánní společnost Zdař Bůh, o.s., ©2008 [cit. 16. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.zdarbuh.cz/>

Zespół Szkół Zawodowych – Wodzisław Śląski [online]. Wodzisław Śląski: ZSZ Wodzisław Śląski, ©2007 [cyt. 25. 6. 2014]. Dostěpný w: <http://www.zsz.wodzislaw.pl>

ZPORR - Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego [online]. Katowice: Górnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. [cyt. 16. 6. 2014]. Dostepny w: <http://www.zporr.garr.pl>

Rejstřík

REJSTŘÍK MÍST		Landek
Adamov	31	
Albrechtice	25	
Będzin	82	Leipzig
Benátky	38	Letná
Berlín	38	Lhotka (m. o.)
Bielsko - Biała	89	Litomyšl
Biskupice	28	Łódź
Bohumín	21, 68	Mariánské Hory (m. o.)
Boston	38	Marseille
Brno	19, 23, 32, 53, 82	Michálkovice (m. o.)
		Mikołów
Bydgoszcz	82	Moravská Ostrava (m.č.)
Bytom	19, 82, 113	
Czeladź	82	Mostecko
Czechowice-Dziedzice	56	Murcki
Czerwionka	28	Mysłowice
Dąbrowa Górnicza	82	New York
Detroit	98	Niedobczyce
Dolní oblast Vítkovic	20, 21, 38, 50	Nový Jičín
Dolní Slezsko;	68	Olomouc
Dubina (m č.)	34	Opava / Opawa
Essen	38	Opavsko
Frydek-Místek	21, 23, 34, 59, 128	Opole
		Orlová
Fulnek	23	Piekary Śląskie
Gdańsk	82	Peking
Gliwice	11, 19, 49, 53, 59, 64, 81, 82, 85, 89, 118, 127, 128	Petřkovice
		Polanka nad Odrou
		Poodří
Gmina Nędza	90	
Grenoble	38	
Haná	24	Poruba (m. o.)
Hanušovice	25	
Haviřov	34, 82	Praha
Heřmanice	49, 63, 74, 75, 76	Předměstí u Přerova
		Přívoz (m. č.)
Hluchov	24	Pszów
Holešovice	18, 50	
Horní Slezsko / Górný Šląšk	19, 26, 30, 68, 113, 134	
Hrabůvka (m č.)	34	
Hradec Králové	50	
Hrušov	49, 50, 53, 63, 65, 73	
Chorzów	82	
Jastrzębie-Zdrój	83	Pszczyna
Jaworzno	82	Racibórz
Jeseník	23	
Jihlava	23	Radlin
Jindřichov ve Slezsku	25	Radvanice
Kalisz	82	Rojca
Karlín	18	Ruda Śląska
Karviná	21, 34, 82	Rybník
Katowice	28, 49, 56, 58, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 118	
		Rydułtowy
Kladensko	32	
Kladno	38	
Kłodzko	82	
Knurów	27, 82	
Koblov	49, 65, 74	
Konin	82	Seattle
Kostelní Vydří	24	Siemianowice Śląskie
Královo Pole	32	Slezská Ostrava (m. o.)
Krnov	23	
Kunčičky	33, 34, 35	San Francisco
Liberec	58, 128	Sosnowiec

St. Louis	98
Stuttgart	38
Świecie	82
Świętochłowice	82
Šanghaj	40
Šumperk	23, 24
Tarnowskie Góry	82
Těšín	49, 55
Těšínsko	32, 66
Trnava	55
Třemešek	25
Třinec	82
Tychy	82
Uckange	38
Ústí nad Labem	49, 53
Vaňkovka	19
Věstonice	66
Videň / Wiederń	82
Vítkovice (m o.)	33
Vrbice	33
Vysočany	18
Výškovice (m. č.)	34
Wałbrzych	86
Willendorf	66
Wodzisław Śląski	49, 50, 83, 85, 89, 90, 92, 95, 118
Wrocław	50, 68, 82
Zábřeh	25
Zábřeh (m č.)	34
Zabrze	11, 27, 28, 29, 49, 50, 82
Zlín	32
Žacléř	49, 52, 58
Žory	83

REJSTŘÍK JMEN

Andréé, Albert	33
Ballestrem, Franciszek	
Ksawery von	27, 28
Baťa, Tomáš	32
Baumschlager, Carlo	28
Bellak, Jacob	23
Bellak, Wilhelm	23
Bofill, Ricardo	18
Borsig, August	28
Buřičová, Martina	18
McLucas, Clifford	39
Czerny, Franz	23
Dvořáková, Eva	17
Eberle, Dietmar	28
Ehlotzky, Karl	23
Fragner, Benjamin	17, 41
Fránek, Zdeněk	20
Friedländer-Fuld, Friedrich	29
Viktor von	
Fritze, Ferdynand Friedrich	88
Gdowicz, Wiesław	56
Génois, Philippe de Saint	24
Hartmann, Arnold	28, 30
Henrici, Karl	27, 30
Hoffmann, Franz	23
Hrůša, Petr	19
Hryniewiecki, Jerzy	86
Hu, Rosanna	40
Kiszka Josef	37, 49, 50, 52, 53, 55, 63, 65, 66, 69, 77, 127
Klapperoth, Johann	23
Korner, Ernst	35

Krejsa, Martin	59
Król, Mieczysław	28
Kubiček, Štěpán	18
Kucharczyk, Justyna	56
Lábus, Ladislav	18
Larisch, Alois	23
Łukasik, Przemysław	19
Merta, Zdeněk	17
Mueller, William	29
Neri, Lyndon	40
Pallado, Jan	55, 81, 94, 127
Pásztor, Peter	55
Pejpek Tomáš	19
Peľčák, Petr	19
Pleskot, Josef	19, 20
Poelnitz, Hans von	27, 30
Poelzing, Hans	88, 119
Pohl, Josef	24
Rasl, Zdeněk	17
Rohe, Mies van der	30
Rozwalka, Szymon	19
Sack, Fryderyk von	91, 106
Sitte, Camillo	67
Średniawa, Piotr	51, 81, 94, 95
Sobaś, Andrzej	56
Strakoš, Martin	50, 66
Student, Aleš	55
Šenberger, Tomáš	17
Taczewski, Tomasz	49
Vojvodíková, Barbara	53
Wilczek, Jan	31
Wittassek, David	43
Zelinka, Jan	43, 44, 77
Zubel, Henryk	50, 51, 66, 71, 81, 94, 95, 114, 115, 116

VĚCNÝ REJSTŘÍK - CZ

adaptace	17, 18, 19, 20, 21, 38, 55, 63
antropizace	50, 55, 64, 65
atraktivita	19, 38, 70, 76
Báňská dráha	51, 55
brownfields	11, 21, 37, 38, 41, 49, 50, 51, 53, 65, 71, 72, 118, 128
cukrovarnictví	22, 24
cukrovar	24, 38, 55
degradace	25, 34, 63, 70, 71
deskripce	11, 55, 63
destrukce	17, 35
dílna	63
diverzifikace	34
ekologická zátěž	18
ekonomizace	19, 64, 68, 75
estetizace	63, 69, 75
extenze	51, 53
genius loci	19, 34
greenfield	18, 53
finské domky	35, 36
fragmentarizace	55, 65
halda	70, 76
identita	21, 22, 52, 71
imprese	63, 64
industrializace	17, 21, 23, 52
industriální	
- archeologie	17, 38
- architektura	38, 41
- boom	52
- dědictví	11, 17, 21
integrace	53

intuice	63, 64
kamenouhelné doly	32
kasárna	19, 32, 35
klasifikace	11, 55, 66
koksovna	32, 33, 52
kolonie	
- hornická	31, 32, 33
- dělnická	22, 32, 36, 44, 50
- úřednická	33
komprese	53, 63
kompresorovna	18, 20
kontaminace	18, 19
konverze	11, 21, 25, 35, 37, 38, 40, 49, 51, 52, 55, 72, 73
konzervace	17, 20, 34, 50, 53, 63, 64, 65
krajina	11, 18, 37, 38, 41, 49, 52, 68, 69, 71, 72, 74, 127
kulturní památka	20, 23
lihovar	24
loftové byty	19
manšestrová manufaktura	23, 24
manufaktura	18, 22, 23, 24
městská jatka	19, 38
meziválečná konjunktura	33
modernizace	20
monofunkční ghetto	44
multiplikace	55, 64, 65
naturalizace	50, 55, 64, 65, 66, 68, 69, 75
paradigma	37, 41, 64
pavlačový dům	34
pentagram	11, 55, 63, 65
pivovar	18, 24, 25, 38, 50
pivovarnictví	22, 24, 25
plynojem	20, 70
postindustriální	
- struktura	20
- krajina	72
prezentace	42, 50, 55, 58, 59, 64, 65, 67, 70, 128
přádelna	23
racionalizace	19
rastrový uliční systém	32
recepce	63, 64
reflexe	53, 63, 64, 68, 74
recyklace	41
regenerace	34, 36, 38, 53, 63
rekonverze	18, 39, 41
rekonstrukce	20, 24, 37, 38, 72
renovace	38, 63
reprezentace	64, 67, 70
restrukturalizace	24, 34
reurbanizace	69
revitalizace	11, 20, 38, 41, 49, 53, 55, 63, 72, 127, 133
řetízková šatna	18
sanace	17, 63, 65, 69, 74
Severní dráha	
Ferdinandova	32, 33
sidelní útvar	32
sidliště	31, 32, 33, 34,

site specific	35, 50
specializovaná mapa	39, 41
stabilizace	55
strojírenství	19, 53, 63
strojovna	24, 38
suburbanizace	18
svědectví	72
světová hospodářská krize	19
symbolika	36
symbolizace	67
technokracie	64, 70
technologizace	37
textilní průmysl	50, 55, 64, 65
transformace	22
	34, 36, 38, 64, 71
atypizace	32
U-domy	33, 34
urbanistický fenomén	31
urbanizace	38, 52
reurbanizace	69
Vítkovické železářny	20, 32, 33, 34, 43, 44
vodárna	38, 39, 40
zahradní město	32
zakořenění	52
zonace	55, 64, 65

VĚCNÝ REJSTŘÍK - PL

adaptacja	94, 95, 97, 101, 104, 109
compact city	102
domy	
- bezklatkowe	27, 30
- jednoklatkowe	27, 28
- dwuklatkowe	27, 28, 30
droga krzyżowa	86
ekosystem	90
Grupa Wyszehradzka	82
halda	87, 90, 91, 92, 93, 107, 113
kolej jednotorowa	91
kolonie robotnicze	26, 27, 28, 29, 30, 91
krajobraz	86, 87, 90, 99, 108, 111, 118, 120
linia kolejowa	88
obiekt przemysłowy	94, 95, 117
przekształcenia	88, 90, 107
rejestr zabytków	89, 96, 99, 108, 119
strefa ekonomiczna	109, 113
SWOT analiza	95
szlak bursztynowy	81
teren przemysłowy	99, 109, 110, 116, 118, 119, 121
tradycja kulturowa	84
tradycyjne centrum	91
transformacja	81, 89, 93, 94, 114
tunel kolejowy	89
typologia zabudowy	26, 30, 84
uprzemysłowienia	84
vertical farm	97, 98
wieże szybów kopalnia-nych	96, 97, 98, 100, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 114
wizerunek miasta	93
zabudowa wielorodzinna	26, 27, 29, 30
zurbanizowany teren	83

MEZINÁRODNÍ WORKSHOP VE FRYDKU-MÍSTKU

MĚSTO FRYDEK-MÍSTEK VYROSTLO NA TEXTILNÍM PRŮMYSLU. POKUSME SE NALÉZT NOVÉ VYUŽITÍ BUDOVOV BYVALÉ TEXTILKY SLEZAN A ZNOVUZAČLENIT JI DO URBANISMU MĚSTA. ZÚČASTNÍ SE STUDENTI A PEDAGOGOVÉ KATEDRY ARCHITECTURY FAST VŠB-TU OSTRAVA, VYDZIAU ARCHITECTURY POLITECHNIKY ŚLĄSKIEJ GLIWICE A INSTITUTU TVŮRČI FOTOGRAFIE FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÉ FAKULTY SLEZSKÉ UNIVERZITY V OPAVĚ. 06. - 07/10/14 KINO VLAST - PŘEDNÁŠKY PRO ŠIROKOU VĚŘEJNOST SE ZÁSTUPCI ZÚČASTNĚNÝCH STRAN A ODBORNÍKY NA DANOÚ PROBLEMATIKU. 08./10/14 PROMÍTÁNÍ FILMU GOTTLAND VE TKALCOVNĚ BRATŘÍ NEUMANNŮ

Vědecká rada nakladatelství Accendo Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s.

PŘEDSEDA VĚDECKÉ RADY

Doc. Ing. Lubor Hruška, Ph.D.

Ředitel společnosti ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o. p. s.

ABECEDNÍ SEZNAM ČLENŮ VĚDECKÉ RADY

Ing. Jan Česelský, Ph.D.

VŠB-TU Ostrava, Stavební fakulta, Katedra městského inženýrství.

Doc. PhDr. Darja Jarošová, Ph.D.

Ostravská univerzita v Ostravě, Lékařská fakulta, Ústav ošetrovatelství a porodní asistence.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

Ostravská univerzita v Ostravě, Fakulta sociálních studií, Katedra sociálních věd

Prof. Ing. Jiří Kern, CSc.

VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, Katedra regionální a environmentální ekonomiky

Prof. Ing. Vítězslav Kuta, CSc.

VŠB-TU Ostrava, Stavební fakulta, Katedra městského inženýrství.

Doc. Mgr. Jan Spisar, Ph.D.

Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy.

Doc. Ing. Pavel Tuleja, Ph.D.

Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Katedra ekonomie

Ing. Petr Tušil, Ph.D.

Výzkumný ústav vodohospodářství T. G. Masaryka, v.v.i.

Prof. Ing. Vítězslav Zamarský, CSc.

Prorektor pro vědu a obsah výuky, Vedoucí centra excelence podnikání, Vedoucí katedry Kvality a environmentu

PhDr. Ladislava Zapletalová

Sociolog PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o.

Společnost ACCENDO je vědecko - výzkumná organizace schválená poradním orgánem vlády – Radou pro výzkum, vývoj a inovace v ČR - za účelem podpory vědeckého výzkumu v regionálních vědách. Svou činností vytváří tyto pilíře:
I. Vědecko - výzkumný institut, II. Vzdělávací institut, III. Nakladatelství s vědeckou radou.

Nakladatelství má za úkol vydáváním odborné literatury naplňovat cíle společnosti. ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s. zřizuje Vědeckou radu nakladatelství ACCENDO jako poradní orgán nakladatele. Tím je zajišťována odbornost a kvalita vědeckých a výzkumných titulů, které vydává v rámci svých recenzovaných monografií.